

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
З НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
РАДА АДВОКАТІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЦЕНТР РОЗВИТКУ ПРАВНИЧОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ»

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

м. Харків, 17 травня 2024 року

Харків
«Право»
2024

Редакційна колегія:

Анатолій Гетьман – академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (голова оргкомітету конференції);

Олег Ярошенко – член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (заступник голови оргкомітету конференції);

Олександр Баранов – директор Координаційного центру з надання правничої допомоги (заступник голови оргкомітету конференції);

Анатолій Бородавка – директор Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги (член оргкомітету конференції);

Вікторія Гайворонська – голова Ради адвокатів Харківської області (заступник голови оргкомітету конференції);

Віктор Янишен – керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент (член оргкомітету конференції);

Яна Токарь – член правління ГО «Центр розвитку правничої клінічної освіти» (член оргкомітету конференції);

Оксана Яворська – консультант Юридичної клініки, студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар оргкомітету конференції)

*Відповідальність за зміст тез доповідей і повідомлень
несуть самі автори*

Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. XIX Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 17 трав. 2024 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого ; Координац. центр з надання правн. допомоги ; Рада адвокатів Харків. обл. ; Громад. орг. «Центр розвитку правн. клініч. освіти». – Харків : Право, 2024. – 442 с.

ISBN 978-617-8448-36-3

Розраховано на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих учених-правників, студентів і всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 340.13(477)

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Марія ПАСАТ,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

студентка 3 курсу, 12 групи

факультету юстиції

ЕВТАНАЗІЯ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, де наука і технології відкривають дуже широкі можливості для підтримки життя, питання права людини на життя набуває особливої значущості. Разом з цим наразі актуалізується питання визнання права, зворотного до права на життя, – права на смерть.

Право на життя, як фундаментальне право людини, зазначене в низці міжнародних документів, таких як Загальна декларація прав людини (ст. 3), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 6.1), стоїть перед новими викликами у світлі медичного та технологічного прогресу [1; 2; 3]. Гуманізм доєднав до права на життя не лише право гідно жити, а й право гідно померти. Тому балансування між правом на життя та правом на гідну смерть порушує важливі питання як особистого, так і соціального виміру.

Також варто зазначити, що проблематика евтаназії унікально поєднує в собі складні релігійні, етичні та юридичні аспекти, викликаючи мультидисциплінарні дебати про право людини на гідну смерть. Особливо це помітно на прикладі Австралії, де, незважаючи на активні дискусії та спроби легалізації, законодавча підтримка евтаназії залишається недосяжною. Історія із Законом «Про права невиліковно хворих» 1995 року, який був швидко відхилений, відображає глибокі суперечності в сприйнятті евтаназії, особливо з огляду на «аргумент слизького шляху», який вказує на потенційний ризик переходу від добровільної евтаназії до більш радикальних і неконтрольованих форм.

У березні 2023 року відбулася значуща дискусія на сторінках французької газети «Le Monde», де Андре Конт-Спонвіль та Мішель Леві-Суссан обговорювали глибоко важливі теми еутаназії та асистованого самогубства, акцентуючи на критичній ролі паліативної допомоги та активній підтримці у процесі смерті в контексті демократичного суспільства [4]. Конт-Спонвіль стверджував, що життя – це право, а не обов’язок, підкреслюючи пріоритет права на життя над правом на смерть, і вказував на самогубство як на частину цілісного права людини, що відображає не стільки питання гідності, скільки свободу вибору. В той же час, Мішель Леві-Суссан підкреслила, що допомога в смерті не має перетворюватися на обов’язок лікарів без їхньої згоди, але наголосила на праві особи отримати таку допомогу, якщо вона цього бажає.

Аргумент на користь еутаназії полягає в тому, що рішення завершити власне життя є важливим аспектом людської гідності та особистої автономії, що підкріплюється міжнародними документами з прав людини. У справі «Претті проти Сполученого Королівства» підкреслюється, що право на життя, згідно з Європейською конвенцією з прав людини та основоположних свобод, не включає право на смерть, а самогубство з допомогою третіх осіб розглядається як кримінальне правопорушення [5]. Це підкреслює важливість контролю над власним життям, включаючи право вибирати смерть як аспект свободи життя, проте відсутність юридичної можливості надання такої допомоги без порушення закону. Тобто, право на життя та право на смерть є не двома аспектами одного права, а окремими правами, де держава повинна встановлювати певні обмеження щодо реалізації останнього.

Регулювання еутаназії в Європі відображає різноманітність підходів на внутрішньодержавному рівні, де кожна країна формує власні законодавчі рамки, враховуючи культурні, етичні та медичні аспекти. Нідерланди стали першопрохідниками, легалізувавши еутаназію у 2002 році за допомогою Акта «Про припинення життя за запитом та допомогу в самогубстві», що встановив чіткі критерії та процедури для її проведення. Бельгія приєдналася до Нідерландів у тому ж році, адаптувавши свої закони до місцевого контексту та навіть розширивши можливість еутаназії на неповнолітніх під певними умовами. Натомість Іспанія та Франція обрали більш консервативний підхід, зосередившись на розвитку паліативної допомоги та надаючи пацієнтам право відмовитися від

лікування, тим самим підкреслюючи важливість індивідуального вибору в контексті кінця життя.

Що стосується України, де суспільство зіткнулося з численними викликами, зокрема з триваючим конфліктом та гуманітарними кризами, дискусія про евтаназію виходить на передній план, залучаючи релігійні, етичні, медичні та юридичні дискусії. Однак, українське законодавство ще не адаптоване до можливості легалізації евтаназії, яка потребуватиме змін у Цивільному та Кримінальному кодексах, де наразі позбавлення життя, навіть за власним бажанням, кваліфікується як умисне вбивство. Науковці та правники під час круглого столу «Біоетичні аспекти правового регулювання евтаназії» обговорювали потенціал легалізації та відзначали необхідність подання відповідних законопроектів до Верховної Ради [6, с. 112].

Наразі вже представлено два законопроекти: «Про право на гідну смерть (евтаназію)» від народної депутатки Галини Третякової та «Про забезпечення дотримання права людини на гідне закінчення життя» від адвокатки Яни Тринькової. Обидва законопроекти пропонують диференційовані підходи до пасивної та активної евтаназії, а також встановлюють чіткі критерії для її проведення, зокрема наявність згоди пацієнта, його термінальний стан і виражені страждання, підтвердження консилиумом лікарів, а також здійснення процедури в умовах суворого дотримання процедури.

Таким чином, враховуючи виклики сучасного медичного і технологічного прогресу, евтаназія як аспект прав людини набуває нової актуальності в Україні. Порушення балансу між правом на життя та правом на гідну смерть викликає глибокі моральні, етичні та юридичні дебати. Відзначаючи досвід країн, які вже легалізували евтаназію, таких як Нідерланди та Бельгія, важливо розуміти відмінності в підходах та їх вплив на суспільство. З огляду на досвід інших країн, Україна, на нашу думку, може звернути увагу на важливість розробки чітких законодавчих рамок, що будуть забезпечувати гідність та автономію особи в кінці життя, одночасно захищаючи вразливі групи від потенційного тиску та зловживань.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.04.2024).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.04.2024).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 10.04.2024).
4. Larousse V. André Comte-Sponville et Michèle Lévy-Soussan : « Un Etat démocratique doit nous donner les moyens de développer les soins palliatifs et de pratiquer l'aide active à mourir ». *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/article/106164904_3232.html (date of access: 10.04.2024).
5. Справа «Претті проти Сполученого Королівства»: Справа Європ. суду з прав людини від 29.04.2002р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text (дата звернення: 10.04.2024).
6. Глушков В., Козаков І. Проблеми правового регулювання евтаназії. *Правове регулювання темпоральних меж життя людини: матеріали засідання «круглого столу»*, м. Київ, 22 жовтня 2019 р. / укладач Я. О. Триньова. К., 2019. С. 107–121.

Науковий керівник: Прийма Сергій Васильович, к.ю.н., доцент кафедри прав людини та юридичної методології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Марія ЧУТ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету міжнародного та європейського права

РОЛЬ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз взаємодії права з іншими складовими соціальної реальності (економікою, політикою, ідеологією тощо) вимагає міждисциплінарного підходу, аналізу соціальних, культурних, психологічних та філософських аспектів права. Інтеграція різних галузей гуманітарного знання дає можливість скласти цілісну картину розвитку права.

Найважливішим ціннісним критерієм права є мораль. Морально-етичні чинники вважаються найважливішими соціальними чинниками

розвитку права. Терміни «мораль» і «етика» часто використовуються як синоніми. Однак, мораль – це скоріше думка, заснована на практиці або навчанні, про те, як людина повинна поводитися у відносинах або в суспільстві в цілому. З іншого боку, етика – це насамперед система принципів (або філософія) та їхнє теоретичне обґрунтування.

Незважаючи на певний зв'язок між теорією і практикою, етика зберігає значення науки, тоді як мораль – це реальний феномен, який є об'єктом вивчення такої науки. Загалом етику визначають як науку про мораль, яка вивчає закони і принципи її походження, розвитку і функціонування, а також роль і призначення моралі в житті людини і суспільства. Мораль представляється як сукупність вимог, правил, норм і принципів, що стосуються поведінки людини по відношенню до суспільства, соціальних інститутів, предметів, інших людей і самої себе з точки зору добра чи зла.

О. Ф. Скакун розглядає мораль як систему норм і принципів, які виникають з потреби узгодження інтересів індивідів серед себе та в суспільстві (класом, соціальною групою, державою). Ці норми спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до уявлень про моральність і нечесність та підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням і впливом громадської думки [1, с. 287].

М. С. Кельман і О. Г. Мурашин розглядають мораль як норми, принципи та правила поведінки, які виникли в суспільстві під впливом громадського вміння відповідно до уявлень про добро і зло, обов'язок, справедливість, честь і забезпечуються внутрішніми переконаннями та засобами громадського впливу [2, с. 40].

На думку Ю. Тихонравова, мораль включає в себе всі вимоги різних релігій, відомих у даному суспільстві, які сприяють єдності та стабільності [3, с. 401].

Моральні норми мають свої особливості: 1) моральні норми формуються поступово, в процесі суспільного життя, на основі уявлень про добро і зло, справедливість, честь, безчестя, вони мають неформальний характер і можуть передаватися з покоління в покоління; 2) моральні норми поширюються на відносини, які не підлягають зовнішньому контролю, на відносно вузьку сферу міжособистісного спілкування – любов, дружбу, взаємодопомогу 3) моральні норми не мають офіційно визначених форм вираження і можуть міститися в релігійних приписах, традиціях, ритуалах, прислів'ях; 4) моральні норми не містять точних і детальних правил поведінки, а функціонують як принципи, що проголошують безособовий

обов'язок відповідати бажаній поведінці (напр. поведінці людини); 5) дотримання норм моралі забезпечується внутрішнім переконанням, громадською думкою, громадським впливом та соціально-психологічними стереотипами. Ціннісні орієнтації людини, суспільства, нації історично формуються, успадковуються, збагачуються, удосконалюються або фрагментуються поколіннями і передаються ними.

Це стосується і моральних цінностей, які уособлюють культурне обличчя 21 століття. Мораль є важливою частиною духовної культури етносу чи нації, і цей аспект її існування потребує ґрунтовного наукового вивчення. У процесі відбору правових норм морально-етичні чинники відіграють важливу роль, оскільки і мораль, і право є регуляторами суспільного життя. Ці два види соціальних норм переслідують одну мету: регулювати суспільне життя. Вони доповнюють один одного: мораль забезпечує внутрішню мотивацію, а норми права забезпечують їх виконання.

Мораль – це фон, середовище, яке визначає виникнення, застосування і зміну правових норм. З іншого боку, мораль виступає як причина, умова, що визначає процес правотворчості. Морально-правові цінності (життя людини, її права і свободи, гідність, безпека), які виступають механізмом узгодження суперечливих інтересів, потужною інтегруючою силою, здатною долати протиріччя і конфлікти, є чинниками правоутворення і мають бути відображені в законодавстві [4, с. 8].

Моральний чинник впливає на процес правотворення на всіх етапах його розвитку. Під впливом моралі формується моральна і правова культура учасників законодавчого процесу (депутатів, громадян, посадових осіб).

Під історичним «натиском» моралі формуються і вдосконалюються джерела права. Мораль визначає моральний потенціал і законність існуючих норм права. Мораль вважається досить впливовим і суспільно чутливим резервуаром, з якого черпаються можливості для удосконалення джерел правових норм. Справа в тому, що кількість правових норм, які можуть бути вважані морально байдужими, у джерелах права значно менша, ніж кількість норм, які мають свої моральні відповідники. Це дозволяє цим системам соціального регулювання розвиватися паралельно на основі «заздрісної» конкуренції і підтримувати одна одну.

Отже, морально-етична природа права відображається в його соціальному призначенні, функціях і принципах, і воно виступає активним

інструментом трансформації суспільства і досягнення соціальної солідарності шляхом відстоювання моральних пріоритетів. Коли суспільство визнає і приймає ці цінності і норми, воно надає людині найбільші можливості для розвитку її потенціалу як раціональної, моральної і вільної істоти.

Список використаних джерел:

1. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права: підруч. для універс.; МВС України, Універс. Внутр. справ. – Харків : КОНСУМ, 2000. – 704 с.
2. Кельман, М. С. Загальна теорія права (зі схемами, кроссвордами, тестами) : Підруч. – К. : Кондор, 2002. – 353 с.
3. Тихонравов, Ю. В. Основи філософії права: Навч. Посібник – М. : Вісник, 1997. – 608 с.
4. Козюбра М. І. Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права) Проблеми філософії права. Т. 1. – К. – Чернівці : Рута, 2003. – 508 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого В. П. Янишен.

Mariia ULANSKA,
3d year student of the Faculty of Justice
of the Yaroslav Mudryi National Law University

IMPACT OF THE AI ACT ON HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY IN MODERN DIGITAL WORLD

When we talk like lawyers about artificial intelligence as such, we immediately mean the leading technology in modern realities that has an ambiguous impact on the world around, especially human rights and democracy.

AI and human rights

Artificial intelligence technology is constantly evolving and has become a part of a number of areas of our lives. AI products have long been interacting with people, and therefore affect human rights to some extent. Due to the lack of an established and proven system of control, influence and legal regulation of artificial intelligence, this technology can play both a positive and negative role for human rights. Some models may become a tool for improving

fundamental rights and freedoms in the spirit of a modern digitalized society, while others may pose a serious threat to law and order and society.

<i>AI as a enabler [1]</i>	<i>AI as a threat [1]</i>
New opportunities and different problem solutions (poverty, disease, discrimination, violence and etc.)	New risks and challenges
<ul style="list-style-type: none"> – AI in the field of health, which provides personalized and adaptive learning and diagnosis systems – AI, which can detect and correct preconceptions and inequity in data, promotes social justice and inclusion – AI, which can provide or generate monitoring, reporting, campaigning systems on human rights violations and statistics in this sphere, can help protect human rights by lawyers or other specific organizations 	<ul style="list-style-type: none"> – AI can generate false information, the consequences of which are dissemination of fake news, deepfakes and etc. And that influences individual’s thoughts and behavior – AI can collect, analyze, share personal data without consent or knowledge of the individuals concerned – by generating and promoting preconceptions and inequity, AI can ensure discrimination in society and Internet, the result of which is unfair and dangerous outcomes

AI and democracy

Since this paper is devoted to the impact of artificial intelligence on democracy in particular, I decided to turn to artificial intelligence, namely the famous ChatGPT, for a direct answer to this problematic question. My question was as follows: «How do you influence democracy?» and ChatGPT’s answer was as follows: «As an AI, my *impact* on democracy is *indirect*. I can *provide information*, facilitate discussions, and help users understand different perspectives, which can contribute to informed decision-making in a democratic society. Additionally, I can *assist in analyzing data and trends*, which may aid in *policy development and evaluation*. Ultimately, my influence depends on *how people choose to use the information and tools* I provide within their democratic processes.»[2].

Thus, we can see that the impact of AI is characterized by the following main features: 1) indirect nature; 2) the essence is manifested in a different operations with information; 3) the role of a person in the further movement of AI-generated information is crucial. However, if we return to AI itself, the product it generates in the field of politics, governance, elections, and democracy can be a positive tool in human hands or turn into a dangerous threat

<i>AI as a enabler [1]</i>	<i>AI as a threat [1]</i>
1) tools to empowe political engagement[3]. AI is a potential instrument to improvement of democratic values, institutions and processes, for example: <ul style="list-style-type: none"> – chatbot, which answers citizens’ questions on candidates’ electoral programmes – AI which focuses on managing massive political debates and conversations – AI which focuses on summing up citizens’ comments, views 2) new forms of election campaigns [3] 3)a transformative effect on the policymaking process [3]	<ul style="list-style-type: none"> – Disinformation and misinformation [3] – Popularization of deepfake information, news and videos [1; 3] – In particular, there is a really dangerous situation with deepfakes videos, which are getting easier to produce and are becoming more and more convincing. As a consequences, potential voters can form incorrect opinions and views about candidates, which will affect the outcome of elections and democracy in general – AI can be an instrument for generating false correspondence with citizens

Analysis of the AI Act and it’s impact on democracy and human rights

On March 13, 2024, the European Parliament adopted the AI Act. The distinctive features of this first extraterritorial regulation are that law focuses on three main aspects: 1) risk-based classification of AI, 2) requirements and obligations, and 3) support for future innovations.

The AI Act brings strict requirements for AI products and different organizations that are focuses on this area. A positive aspect in the context of ensuring the proper and safe functioning of AI is aims of the AI Act – safe and respect fundamental rights and values in modern digital world [3; 4].

The peculiarity of the AI Act’s provisions is the legal regulation of various AI systems based on the assessment of all possible risks associated with their activities.

<i>1. Unacceptable risks (act.5)</i>
The systems are social scoring, facial recognition, dark-pattern AI, manipulation
<i>2. High risks (act.6)</i>
Critical infrastructure; biometric ID systems; educational and vocational training; employment, workers management and access to self-employment; essential private and public services; law enforcement systems that may interfere with people’s fundamental rights; migration, asylum and border control management; administration of justice and democratic processes
<i>3. Limited risks (act.52)</i>
The systems are chatbots, emotion recognition and biometric categorisation systems, systems generating ‘deepfake’ or synthetic content
<i>4. Minimal risks (act.69)</i>
The systems are spam systems and video games

Thus, AI systems that affect human rights and democracy are considered to be a high-risk group. Requirements for systems of this risk group are listed in articles 8–25. The main ones are: risk management, data governance, technical documentation, record-keeping, instructions for use, human oversight, accuracy, robustness, cybersecurity, quality management system.

Also important part of the AI Act is «Prohibited AI practices» [4], which at the same time is prevent a threat to human rights and democracy.

The above analysis of the impact of AI and the provisions of the AI Act on democracy and human rights has demonstrated the scale, relevance, and broad scope of the topic of this paper. In this regard, it would be advisable to cite other EU regulations that do not directly regulate AI systems but protect the products generated by this technology. The scope of the data covers the General Data Protection Regulation (EU) 2016/679 (GDPR) and the EU Data Protection Regulation (EU) 2018/1725. Combating disinformation is the main goal of the Code Practice on Disinformation. The approach focused on risk assessment, the need for regular audits of large online platforms, and the prevention of system abuse is clearly evident in the provisions of the Digital Services Act.

Conclusions

AI is our new reality and technology, the products of which have an impact on fundamental human rights, political processes and democracy, which makes it extremely important to properly regulate the activities of various models of AI systems [1; 3; 5]. The AI Act became the world’s first

law aimed at establishing legal regulation over artificial intelligence. This step will become a starting point for further scientific and practical research and will be an incentive for the legal community on the way to improving the legal framework in the field of law and technology.

The AI Act will contribute to the protection of democratic values, as its provisions on high-risk systems that have the potential to harm, inter alia, the rule of law and democracy, formalize requirements for risk assessment and mitigation, logs of use, transparency and accuracy, and human oversight. Equally important is the newly introduced right to file complaints against such AI systems and to receive explanations for decisions based on high-risk AI systems that affect their rights. Thus, we see that the AIA is a worthy response to the challenges of innovative development of the surrounding life

References:

1. Stefan H. The impact of artificial intelligence on human rights and democracy. Dec, 2023. https://www.linkedin.com/pulse/impact-artificial-intelligence-human-rights-democracy-holitschke-vz9ve?utm_source=share&utm_medium=member_ios&utm_campaign=share_via
2. ChatGPT 3.5. <https://chatgpt.com/?oai-dm=1>
3. Michael A., Clotilde H. Artificial intelligence, democracy and elections. *European Parliament Research Service*. Oct, 2023. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf)
4. The AI Act. *European Parliament*. March, 2024. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_EN.pdf
5. Karl M., Lyric K. Artificial Intelligence: Risks to Privacy and Democracy. *21 Yale J. L. & Tech.* 106. 2019. <https://yjolt.org/artificial-intelligence-risks-privacy-and-democracy>

Scientific supervisor: Yulia Serhiivna Razmetaeva, Associate Professor at the Department of Human Rights and Legal Methodology, Head of the Center for Law, Ethics and Digital Technologies, Yaroslav Mudryi National Law University

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Розальє БЕКІРОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1-го курсу факультету адвокатури

ЗАХИСТ ПРАВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Російська агресія з 2014-го року ставить під загрозу існування корінних народів України, в своєму дослідженні я охоплю злочини російської влади на території анексованої АРК. З 2014 року, з початку окупації Криму Російською Федерацією ми бачимо широкий спектр порушень прав людини, практично щодо всіх прав, як цивільно-політичних, так і соціально-економічних.

Росія порушує міжнародне гуманітарне право та незаконно ув'язує представників корінних народів України: українців та кримських татар вже більше ніж 10 років. За інформацією Кримськотатарського Ресурсного Центру, за увесь час анексії Криму, було зафіксовано 307 політв'язнів, 71% з яких – кримські татари.

Переслідування жителів Криму почались в далекому 2014-му році, першою жертвою окупаційної влади став кримський татарин – Решат Аметов, чоловік вийшов на одиночний пікет проти анексії Криму. Після чого був закатований невідомими поблизу Білогірська. Носить звання Героя України посмертно. Після нього були сотні заарештованих та тисячі закатованих і пропалих безвісти. Однією з найгучніших справ пов'язаних із зникнення безвісти на території Криму є справа Ервіна Ібрагімова. В ніч на 25-е травня 2016-го року Ервін став ще однією жертвою насильницького викрадення на території анексованого півострова. Останній раз його помітили камери спостереження біля одного з магазинів у Бахчисараї. На відеозаписі чітко видно, як люди у формі окупаційної дорожньо-патрульної служби припинили рух машини Ібрагімова, витягли його з неї та

примусово посадили в інший автомобіль, після чого поїхали. Вже понад 7 років, доля активіста, члена виконавчої ради Всесвітнього конгресу кримських татар і члена регіонального Меджлісу невідома.

Едем Бекіров, Сервер Мустафасв, Наріман Джелял, Руслан Трубач, Леніс Умерова, Аппаз Халілов, Сейран Салієв, Олег Сенцов, Володимир Балух, Олександр Кольченко, Ільмі Умеров, Станіслав Кlich, Ахтем Чійгоз –заарештовані, засуджені та закатовані. І це тільки маленький відсоток жертв тоталітарного режиму. Деякі з названих мною фактично Героїв зараз звільнені та захищають Україну в лавах ЗСУ, при цьому продовжують вести правохазисну діяльність та розголошувати злочини, що коїть російська влада з 2014-го року і по сьогоднішня.

Співробітники ФСБ безжально катують кожного політв'язня, обираючи метод для кожного індивідуально. Голки під нігтями, побої, електрошок і це навіть не все. У випадку Едема Бекірова, мого рідного дідуся, співробітники ФСБ обрали один з найбезжальніших та найжорстокіших методів мордування. Інваліда першої групи, з ампутованою ногою, цукровим діабетом, шунтами в серці та ще довгим переліком хвороб залишили без життєвонеобхідних ліків та зробили інсулінозалежним. Історія Едема Бекірова починається 12-го грудня 2018-го року, о 8:30 ранку, чоловік був затриманий на пропускному пункті «Чонгар», вже 13-го грудня суддя Київського райсуду окупаційної адміністрації Сімферополя Валентина Каминіна заарештувала Бекірова на два місяці, звинувативши ч. 2 ст. 222 і ч. 2 ст. 222.1 КК РФ. Чоловік пробув значний строк в СІЗО без необхідної медичної допомоги. Родина Бекірова домоглась дозволу на передачу ліків в'язню, але на той момент він був вже інсулінозалежним та в тяжкому фізичному стані. Доля чоловіка вирішилась в 2019-му році. 7 вересня 2019-го року його обміняли разом з іншими політв'язнями, такими як: Олег Сенцов, Володимир Балух, Олександр Кольченко, Павло Гриб та іншими.

Але російська влада не зупинилась на цивільних. Під роздачу потрапили й адвокати політв'язнів. За більше ніж 10 років анексії півострову, щонайменше 13 незалежних адвокатів зазнали різних форм утисків. Несанкціоновані обшуки, погрози, затримання, позбавлення адвокатської ліцензії. До прикладу: на початку 2017-го року адвоката Миколу Полозова затримали, коли він готувався до судового засідання у справі заступника

голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерова. Його кілька днів протримали на допиті, потім відпустили. За словами аналітика ГО «КримSOS» Євгенія Ярошенко, відповідний тиск почався тоді, коли стали вимальовуватися репресії. Насамперед, репресій зазнавали ті адвокати, які захищали клієнтів у політично вмотивованих справах. Це були і адміністративні, і кримінальні справи. Перші такі відомі випадки почались спостерігатися ще з 2016 року. Якщо говорити про більш сучасні випадки репресування адвокатів Криму, то справа Олексія Ладіна, якого в жовтні 2023-го року заарештували та заключили під варту на 14 діб. Окупаційна поліція Криму вимагає позбавлення адвоката його ліцензії на юридичну діяльність. Адвокatesі Лілі Геміджі так не пощастило, у серпні 2022-го року її та низку інших правозахисників позбавили ліцензії на адвокатську діяльність.

Російська окупація Криму з 2014 року призвела до систематичних порушень прав людини, і стала загрозою для їхнього існування та самовизначення. Злочини проти людяності, включаючи насильницькі викрадення, безпідставні арешти, тортури та політичні переслідування, є постійною реальністю для жителів окупованого Криму. Крім того, репресії проти адвокатів, які захищають права порушених осіб, свідчать про намір російської влади придушити будь-яку опозиційну діяльність та встановити повний контроль над регіоном.

Список використаних джерел:

1. Генова Є. Кримськотатарські родини. Харків:ФОЛІО, 2024. С. 177–181
2. Офіційний сайт ГО «КримSOS». URL: <https://krymsos.com/encyklopediya-represij-v-krymu-z-momentu-aneksiyi-rosiyeyu-zvit/> (дата звертання: 31.03.2024)
3. Офіційний сайт Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/674604-zaves-cas-okupacii-krimu-zafiksovano-307-politvazniv-krc/> (дата звернення: 31.03.2024).
4. Офіційний сайт Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/685464-z-rocatku-okupacii-krimu-sonajmense-13-nezaleznih-advokativ-zaznali-riznih-form-utiskiv-krymsos/> (дата звернення: 31.03.2024).

Науковий керівник: Ткаченко Євгеній Володимирович, доцент кафедри конституційного права України, кандидат юридичних наук.

Марія ВОВЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету адвокатури,
1 курс, 3 група

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПОСАДИ

Верховенство права – фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, ознака правової держави, якою є Україна згідно зі ст. 1 Конституції України; невід’ємна частина будь-якого демократичного суспільства. Статтею 8 Конституції України закріплюється, і таким чином визнається і діє на території України принцип верховенства права. [1]

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд здійснює свою діяльність на наступних засадах: верховенства права, колегіальності, незалежності, відкритості, гласності, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов’язковості ухвалених ним рішень і висновків. [2]

Конституційний Суд України (далі – КСУ) як орган конституційної юрисдикції, що вирішує питання про відповідність акту вищої юридичної сили законів України, здійснює офіційне тлумачення Основного Закону України; має відповідати й ґрунтуватися на принципі верховенства права. [1] Приведення КСУ у відповідність до вимоги незалежності й безсторонності суду є нагальним питанням сьогодення.

Проблема відповідності КСУ вимогам основоположного принципу верховенства права та засадам своєї діяльності вирішується в Україні вже протягом декількох років. Важливо зазначити, що таким чином, було досягнуто певного суттєвого прогресу: зміна процедури звільнення суддів КСУ, розмежування підстав звільнення та припинення повноважень суддів КСУ; законодавче закріплення спеціальної норми, відповідно до якої попереднє рішення з питання звільнення та припинення повноважень судді приймається самим Судом; позбавлення суб’єктів призначення суддів права їх звільняти, відсутність такої підстави звільнення як порушення присяги; поява нової підстави для звільнення – вчинення суд-

дею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді.[3, с. 105–107]

Дійсно, реформування судової системи у 2016 році значно наблизило Україну до незалежного й безстороннього суду. Однак, перед нами постало інше питання: Чи така процедура звільнення суддів КСУ не буде перешкоджати втіленню інших вимог верховенства права та засад діяльності КСУ?

Значимо, що підставами для звільнення судді КСУ, є: неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення ним вимог щодо несумісності; вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням. Важливим моментом, на який варто звернути увагу є те, що відтепер рішення про звільнення судді з посади може бути прийнятим лише Конституційним Судом України, щонайменше двома третинами від його конституційного складу.[1] Таким чином, звільнити суддю КСУ може лише Конституційний Суд або власне бажання судді піти у відставку.

Україна вже зіштовхнулась з проблемами такої процедури звільнення з посади. Так 27 жовтня 2020 року КСУ ухвалив рішення, яким визнав неконституційною статтю 366-1 Кримінального кодексу, яка передбачала кримінальну відповідальність за декларування завідомо недостовірної інформації та умисне неподання декларацій посадовців. Таким рішенням Україною було зроблено крок назад у сфері протидії корупції, що вело за собою проблеми у відносинах України з міжнародними партнерами, поставлення під сумнів об'єктивність рішення, конституційну кризу, заблокування функцій НАЗК. Слідчими НАЗК та журналістами програми «Схеми» було зазначено, що двома суддями КСУ, що приймали таке рішення у 2020 році, самостійно було внесено недостовірну інформацію у власні декларації, а на той момент головою КСУ О. Тулицьким взагалі було куплено земельну ділянку у Криму у 2018 році й не внесено цієї інформації в декларацію.

Через відсутність в Конституції України норми, що передбачає можливість звільнення судді Конституційного Суду України Президентом,

указ Президента України Володимира Зеленського від 27 березня 2021 року № 124/2021 «Про деякі питання забезпечення національної безпеки України» в частині скасування Указу Президента України від 14 травня 2013 року № 256 про призначення О. Тупицького суддею КСУ було визнано протиправним й скасовано рішенням, ухваленим Верховним Судом 14 липня 2021 року, в судовому засіданні під час розгляду справи № 9901/96/21. Колегія суддів зазначила, що видання Президентом України такого акту про скасування Указу є порушенням гарантій незалежності та недоторканності судді КСУ, якого не можна притягнути до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень і надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. [4]

Дійсно, така процедура звільнення суддів КСУ забезпечує незалежність суду, проте на прикладі вищезазначеної ситуації можемо спостерігати, як така процедура стає на заваді функціонування інших вимог верховенства права, засад діяльності КСУ та загальних принципів права: безстороннього суду, дотримання прав людини, сумлінності, розумності, обгрунтованості ухвалених КСУ рішень і висновків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Nesterenko D. Termination of powers and dismissal of judges of the Constitutional Court of Ukraine as an element of their constitutional and legal status. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2023. Т. 1, № 76. С. 103–108. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.15>
4. КАС ВС визнав протиправним і скасував Указ Президента України щодо скасування Указу про призначення О. Тупицького суддею КСУ. *ВЕРХОВНИЙ СУД*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1152308/>

Науковий керівник: Дахова Ірина Іванівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Ксенія ТОЛУБАЄВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету адвокатури

РЕФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ВИМОГА ДО ДЕРЖАВИ ДЛЯ ВСТУПУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Євроінтеграція – один із найважливіших пріоритетів України, який спрямований на розвиток держави та її популяризацію на міжнародній арені. Такий процес було розпочато у 2014 році при ухваленні Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Цей крок був визначним для історії молодшої правової демократичної держави – України. З цього моменту вона вже була на шляху до вступу в ЄС.

Держава зазнавала змін, які поступово вели до досягнення мети. Однак 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Як наслідок, державна влада сконцентрувала увагу на захисті суверенітету та територіальної цілісності України. Зі свого боку ЄС та його держави-члени мали намір допомогти їй у досягненні такої мети.

Така співпраця й історичне підґрунтя відносин між сторонами призвели до пришвидшення процесу євроінтеграції України. Вже 23 червня 2022 року Європейською радою було ухвалено рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС.

З одного боку, потрібно зауважити, що таке рішення відкриває державі широкі можливості. З іншого – це початок складного процесу трансформації держави, її влади та законодавства, що потребує великих зусиль.

Єврокомісією було висунуто сім рекомендацій для набуття Україною повноправного статусу члена ЄС. Одною з зазначених є реформа Конституційного Суду України. Виконання такої умови передбачає ухвалення й впровадження законодавства про процедуру відбору суддів КСУ відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії. Такі рекомендації було сформульовано у висновку від 19 грудня 2022 року (CDL-

AD(2022)054) й в доповненні такого висновку від 25 січня 2023 року (CDL-PI(2023)002).

Основною вимогою є створення механізму відбору суддів до КСУ, що буде базуватися на оцінці їх добросовісності та професіональних навичок. Такий процес має включати в себе проведення перевірки кандидата Дорадчою групою експертів на рівень їх компетентності. ДГЕ, на думку Венеціанської комісії, має складатися з семи членів.

Верховна Рада України вказала у Проекті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» (№ 7662) про утворення такої Групи. Однак, аналізуючи текст такого Проекту, можна спостерігати недосягнення консенсусу між Комісією та ВРУ. У Законопроекті вказано, що ДГЕ має складатися з шести членів. По одному члену обирають Президент України, ВРУ, з'їзд суддів України та Європейська комісія «За демократію через право». Дві особи мають бути обрані міжнародними та іноземними організаціями.

Це призвело до того, що Венеціанська комісія у доповненні до свого висновку (CDL-PI(2023)002) вказала на те, що кількість членів має бути збільшена до семи. Сьомий член має призначатися за міжнародною квотою. Такий підхід забезпечить спрощення процедури відбору кандидатів, бо не призведе до повторної співбесіди, як пропонується в Законопроекті.

Крім того, було рекомендовано надати ДГЕ можливість надавати імена з оцінками вищезазначених критеріїв (від неприйнятних до прийнятних і до найбільш прийнятних) відповідному органу. Зауважили, що варто зробити їх доступними для громадськості. Також, виключити кандидатів, визнаних «неприйнятними», з подальшого розгляду й наділити їх неможливістю призначення уповноваженими органами.

Безумовно, вважається правильним надання переваги кандидатам з оцінкою «найбільш прийнятний». Такий вибір призведе до організації висококваліфікованого складу КСУ, що в подальшому забезпечить ефективність роботи такого органу.

Підсумовуючи вищезгадане, варто зазначити, що Україна перебуває в періоді тотальних змін, які можуть призвести її до вступу в ЄС. Важливою для майбутнього держави є створення нового механізму відбору суддів до єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Якщо запропоновані Венеціанською комісією умови будуть базисом для такого процесу, то одна з семи рекомендацій до вступу буде успішно виконана.

Варто пам'ятати, що в правовій демократичній державі основною метою є досягнення найвищого рівня суспільної довіри до державної влади.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text> (дата звернення: 31.03.2024).
2. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 31.03.2024).
3. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40213> (дата звернення: 31.03.2024).
4. Офіційний сайт Венеціанської комісії URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2022\)054-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)054-e) (дата звернення: 31.03.2024).
5. Офіційний сайт Венеціанської комісії URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2023\)002-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2023)002-ukr) (дата звернення: 31.03.2024).

Науковий керівник: Ткаченко Євгеній Володимирович, доцент кафедри конституційного права України, кандидат юридичних наук.

Тетяна ЧОБАНУ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 1 група факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Питання щодо конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні є актуальним з 2014 року, коли Росією було анексовано Автономну Республіку Крим, Донецьку та Луганську області.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала широкомасштабний військовий напад на територію України. Наслідком таких дій з боку держави-агресора стало те, що особи, які проживали або перебували на законних підставах на території України, були вимушені покинути своє місце проживання та переселитися в інші регіони нашої держави. За даними звіту Міжнародної організації з міграції, з 24 лютого 2022 року

понад 7,7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами. На підставі вищевикладеного вважаю за потрібне звернути увагу на особливості конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

В Україні є чинним Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[1], який визначає права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, встановлює гарантії захисту їх прав та законних інтересів. Законом передбачено право на отримання відповідних документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України; право на зайнятість; соціальні послуги; виборчі права тощо. Відповідно до частини 1 статті 1 цього Закону внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Важливою є стаття 14 цього Закону, яка зазначає, що внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Таким чином, дане положення закріплює заборону дискримінації осіб на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами. Також ця стаття забезпечує принцип рівності, що закріплений в статті 21 Конституції України, який передбачає рівність усіх людей у своїй гідності та правах.

Треба зазначити те, що з метою реалізації гарантій внутрішньо переміщених осіб Кабінет Міністрів України визначив три напрямки допомоги, а саме: грошову допомогу, запровадження компенсації витрат на оплату комунальних послуг родинам, які безкоштовно прихистили переселенців та сприяння працевлаштуванню. Пропоную розглянути кожний напрямок такої допомоги.

Відповідно до постанови КМУ від 20 березня 2022 р. № 332[2] грошова допомога надається щомісячно на кожну внутрішню переміщену особу у таких розмірах: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 гривень; для інших осіб – 2000 гривень. Питання щодо грошової допомоги є доволі дискусійним, оскільки, з одного боку, це є позитивним кроком держави у реалізації гарантій внутрішньо переміщених осіб, а з іншого боку постає

питання, чи є це належним забезпеченням права людини на достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї. Оскільки враховуючи стан економіки нашої країни за умов сьогодення, навряд чи такої грошової допомоги буде вистачати особі, яка покинула свою домівку та залишилась без роботи.

У постанові КМУ від 20 березня 2022 р. № 331[3] визначено ще один напрям допомоги внутрішньо переміщеним особам, який полягає у сприянні їх працевлаштування шляхом компенсації державою витрат роботодавцю за кожну працевлаштовану особу.

Відповідно до постанови КМУ від 19 березня 2022 року № 333[4] власник житла отримує компенсацію витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану, для покриття витрат на проживання. Треба зазначити, що дані програми є важливими задля реалізації прав і гарантій внутрішньо переміщених осіб, але, на даний момент, вони не діють належним чином, оскільки багато переселенців досі не отримали грошової допомоги, роботодавці не хочуть приймати на роботу даних осіб тощо.

Таким чином, проаналізувавши певну частину проблем правового статусу переселенців, можна дійти висновку, що законодавець зміг врегулювати низку питань, але на практиці залишаються проблеми щодо доступу до житла, здобуття засобів для існування, працевлаштування тощо. А тому вважаю за доцільне, щоб законодавець більш детально регламентував питання, пов'язані з правами та гарантіями внутрішньо переміщених осіб, та визначив механізм захисту конституційних прав і законних інтересів переселенців у період воєнного стану. Також було б правильно внести зміни до певних нормативно-правових актів, які регулюють права іноземці та осіб без громадянства, що постійно проживають на території України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р.
2. Постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332.
3. Постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331.
4. Постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 333.

Науковий керівник: Слінько Тетяна Миколаївна, професорка, кандидат юридичних наук, завідувачка кафедри конституційного права України.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Альбіна ГОЛУБ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 курс, 5 група факультету прокуратури

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

З кінця XVI століття козацтво та Запорозька Січ стають важливим суб'єктом міжнародних відносин, впливовим військово-політичним фактором у Східній і Південно-Східній Європі. Зовнішньо-політичний фактор був одним із найважливіших у визначенні причин, характеру та перебігу подій Української національно-визвольної революції середини XVII століття. Період з 1649 по 1657 р. відзначався активними зусиллями держави щодо утвердження власного місця на міжнародній арені.

Зовнішня політика Б. Хмельницького була спрямована на утвердження української державності європейського зразка і використовувала для цього всі необхідні засоби, форми та методи дипломатичної діяльності. [1, с. 124] Головним аспектом діяльності дипломатичної служби на міжнародній арені було гарантування безпеки і, за словами Б. Хмельницького, «цілості держави», порозуміння з сусідами та уникнення загострень у відносинах з ними.

Основною зовнішньополітичною стратегією була обрана багатовекторність, лавірування між супротивниками та формування союзів.

Головною метою дипломатичних заходів Богдана Хмельницького було отримання допомоги у війні з Річчю Посполитою. Першою дипломатичною акцією був союз з Кримським ханством.

Активізація та тривалість чорноморського вектора дипломатичної політики Богдана Хмельницького були зумовлені усвідомленням гетьманом вирішального значення союзницьких відносин України з Кримським ханством в умовах Визвольної війни. Військово-політичний союз

Козацької держави та Кримського ханства з моменту свого започаткування ґрунтувався на збігові зовнішніх політичних інтересів відповідних правителів країн Східної Європи, зокрема розташованих у Північному Причорномор'ї [2].

Московський вектор політики Б. Хмельницького характеризувався тимчасовим підданством, зумовленим потребою у військовій допомозі у національно-визвольній боротьбі. Лист, написаний Богданом Хмельницьким до царя Олексія Михайловича 8 червня 1648 року, не можна розглядати як прохання для возз'єднання, оскільки в ньому йшлося виключно про військову допомогу [3] Переговори 1649 року не підтверджують однозначність промосковського вибору Б. Хмельницького. Як зазначала Таїрова-Яковлева у праці «Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність», завдання Б. Хмельницького полягало в пошуку сюзерена, васальна залежність від якого була б номінальною, а автономія Козацької держави – максимальною.

Не пориваючи з Москвою, наприкінці 1656 – початку 1657 рр. Б. Хмельницький як один із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики розглядає курс на військову співпрацю зі Швецією.

Після сепаратного Віленського мирного договору Москви і Польщі 1656 р. Богдан Хмельницький прагне створення нової коаліції проти Польщі, звертаючи, свої погляди у балканському напрямку – до князя Трансільванії Юрія Ракоці та його союзників – Молдавії і Валахії. Саме Віленські переговори стали головною причиною пошуку нових союзників у боротьбі з поляками та дипломатичних стосунків з Карлом X та Ракоці [4].

Зміна зовнішньополітичного курсу Москви на примирення з Річчю Посполитою проти Швеції став причиною створення антипольської коаліції уже без участі Росії. 26 листопада 1656 року у Радноті було підписано шведсько – трансільванський договір. За цим договором Україна визнавалася незалежною державою в межах Київського, Брацлавського та Чернігівського воєводств [5].

У роки визвольної боротьби Б. Хмельницькому за допомогою своєї дипломатії вдалося зробити дуже важливу справу – паралізувати дії польського уряду, спрямовані на створення антиукраїнської коаліції. [1, с. 124] Незважаючи на те, що процес налагодження міжнародних відносин відбувався у досить складних геополітичних обставинах, він характеризується значними здобутками української дипломатичної служби. У протиставленні різних держав та політичних сил у Східній та Південно-Східній

Європі Б. Хмельницькому вдалося знаходити оптимальні рішення. Завдячуючи цьому, гетьман домогся визнання України урядами багатьох країн.

Список використаних джерел:

1. Чабан О. М., Харсун О. В. Українська козацька держава часів Богдана Хмельницького як суб'єкт європейських міжнародних відносин. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 1. С. 118–126.
2. Туранли Ф. Рукописні документи про Чорноморський вектор дипломатичної діяльності гетьмана Богдана Хмельницького. *Історія*. 2019. № 1 (140). С. 61–68
3. Степанков В. Богдан Хмельницький і проблема державності України. *Український історичний журнал*. 1991. № 9. С. 115–126; № 11. С. 127–139.
4. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ. 2009. 445 с. – С. 193–195
5. Гурбик А. О. Раднотський зовнішньополітичний курс гетьмана України Б. Хмельницького (1656–1657 рр.) // *Український історичний журнал*. 2008. № 6. С. 57–86

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Софія МАКШВІЛІ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 курс, 5 група факультету прокуратури

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ

Дослідження і аналіз Конституції Пилипа Орлика є важливим, оскільки цей нормативний акт має вагомє історичне значення, а також вважається першою писаною конституцією у Європі. Вона закріплювала досить прогресивні ідеї свого часу щодо внутрішньої організації держави Війська Запорозького. Саме тому, ми пропонуємо розглянути яке історичне і правове значення мала Конституція Пилипа Орлика 1710 року.

До моменту прийняття Конституції, документами які закріплювали автономність козацької держави були тільки міжнародні договори Війська Запорозького із участю таких сусідніх держав як Речі Посполитої, Московського царства, Оттоманської Порти та Кримського ханства. Згодом ці договори стали одним із правових джерел Конституції [1, с. 39].

У тексті Конституції було окреслено загальні положення. Так, наприклад пункт перший містив положення про «Віру Православного Східного Обряду» як державну релігію. Другий пункт цих положень визначав кордони Української держави, які встановлювалися у відповідності із Зборівським мирним договором 1649 року. Забезпечувати непорушність кордонів було завданням гетьмана, який також міг домагатись справедливого відшкодування збитків, заподіяних Україні збройною силою [2, с. 220].

Цей нормативно-правовий акт вперше встановлює систему органів державної влади із розподіленими повноваженнями, правила й порядок їхнього формування. Також, варто підкреслити, що в цьому документі простежується відхил від династичного права, на заміну якому в основу легітимації державної влади було взято ідею «Вільного народу Руського» [1, с. 40]. Що є суттєвим кроком вперед, оскільки означає перехід до концепції влади, яка базується на волі народу, а не на спадковому праві династії, а тому це свідчить про збільшення рівня демократичності в суспільстві

Як підкреслює науковець Огірко Р.С. – найважливішими положеннями у цьому документі варто вважати ті, які закріплювали єдність української козацької спільноти. До цього існувала лише окрема її частина – Запорізька Січ, яка була визнана багатьма міжнародними документами суб'єктом політико-правових відносин [1, с. 40]. Таке об'єднання козацької спільноти сприяло зміцненню її соціального і політичного впливу, зокрема на міжнародній арені.

Окрім того, окремі розділи документу були присвячені саме захисту інтересів Війська Запорозького. Так, стверджувалось про повернення у вододіння Війська міста Терехтемирова, Переволочної річки Ворскли і Колацької фортеці, а також йшлося про зруйнування московських фортець на території Запоріжжя [2, с. 220]. Тобто, мова йшла про суверенітет Української держави, що є важливим аспектом для її побудови, розвитку й самовизначення.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, ми можемо говорити про те, що Конституція Пилипа Орлика 1710 року без заперечень є важливим

історичним документом, який визначав організацію та побудову Української держави, закріплював єдність українського козацтва в межах однієї території, сприяв підвищенню рівня легітимності державної влади.

Список використаних джерел:

1. Огірко Р. С. «Пакти й конституції прав і вольностей війська запорозького...» 1710 р. в контексті модерного українського конституціоналізму. 2018. С. 38–47.
2. Кравець Т. Є. Політико-правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 218–223.

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія ПІЛЬГУЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 курс, 5 група факультету прокуратури

РУСЬКА ПРАВДА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА ХІ СТОЛІТТЯ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ

Українська історія відрізняється різноманітністю та багато вимірністю своїх історичних періодів, з яких ХІ століття виявляється одним з найважливіших для розуміння формування правової системи на території сучасної України. На нашу думку, одним з ключових джерел права цього періоду «Руська Правда» – перше кодифіковане писемне право Київської Русі. Тому ми б хотіли присвятити наше дослідження на огляд основних аспектів «Руської Правди», як джерела права ХІ століття.

В ході нашого аналізу цього нормативно-правового акту, спробуємо виявити ключові норми та принципи які їй притаманні, які регулювали відносини в той час. Зокрема, розглядаючи правові норми «Руської Правди», ми звертаємо увагу на їхнє значення для формування правосвідомості та правової системи ранньоруського суспільства.

Для початку звернемо увагу на норми, які стосуються права власності. З огляду на положення Руської Правди можна відзначити, що суб'єктами права власності вважалися князі, княжі і земські бояри, дружинники, духовенство, ремісники, купці і смерди. [1]

На думку Мурач Д. В. до суб'єктів права власності можна віднести і закупа, дослідник зазначив, що «на відміну від челяді та холопів, які не мали права на власність, закуп мав право власності і міг розпоряджатися своїм майном за власним розсудом.» [2] Така думка є ґрунтовною, оскільки в положеннях Руської Правди зазначено, що закуп міг себе викупити від двору свого господаря для того, заробивши гроші на повернення боргу (ст. 56)[1]

Також слід відзначити, що в ті часи цінувалась людська гідність, та впровадження милосердя – смертна кара на Русі була скасована. Найтяжчим покаранням вважалося «видати на поток», або інакше кажучи вигнання з рідної землі. Таке покарання передбачено в двох випадках за підпал хліва (ст. 83) та конокрадство (ст. 35). [1]

Поширеною мірою покарання була сплата штрафу, навіть за вбивство Руська Правда передбачала накладання штрафу на вбивцю. До прикладу стаття 3 в якій зазначено, що «за вбивство княжого мужа передбачено убивцю не знайдуть, то верв'я (громада, на території якої був знайдений труп) повинна заплатити штраф у 60 гривень. Якщо ж убитий був простолудином, то штраф становив 40 гривень, а стаття 11 – щодо княжого отрока, конюха чи кухаря, штраф також становив 40 гривень». [1] Ці норми відображають соціальні та правові відносини в стародавній Русі й показують відмінність у штрафах залежно від статусу та становища вбитого в суспільстві.

«Руська правда» вперше офіційно захищала становище жінок у сфері спадкоємності та поділу майна після смерті чоловіка. Положення статей 90, 91, 93, 101 Руської Правди вказують на певні права та обмеження, що стосуються вдов та їхнього майна у різних ситуаціях, до прикладу: «Якщо вдова вирішує залишитися вдовою, то вона має право на певний частку майна, яку вона отримує як господиня того, що їй завітав чоловік. Однак це не стосується майна самого чоловіка, яке ще не перейшло до неї. Якщо вдова розтратила майно свого покійного чоловіка та вийшла заміж знову, то вона зобов'язана відшкодувати ці витрати з дітям покійного чоловіка. Щодо майна смердів, які були бездітні або чия спадкова майно не переходило до дочок через їхнє шлюбне становище, то це майно переходило

до князя або може бути розподілене між дочками у відсутність синів. У випадку смерті бояр або дружинників, їхнє спадкове майно не йшло до князя, і якщо у них не було синів, то це майно могло бути передане їхнім дочкам.» [1] Ці положення вказують на певні правові норми та соціальні норми часів, коли «Руська правда» була актуальним джерелом права та соціальних відносин у Київській Русі.

Статті цього законодавчого документа продемонстрували своє більш гуманне ставлення до людей. Вже в ті часи на законодавчому рівні визнавалась цінність людської честі та засуджувалися злодії та вбивці.

В ході дослідження визначали суб'єктів права власності, способи покарання, та правові статуси жінок, що відображало соціально-економічний контекст того часу. Руська Правда стала важливим кроком у формуванні правової системи та забезпеченні справедливості в середньовічному українському суспільстві.

Тому, вважаємо, що наша робота сприяє глибшому розумінню ролі «Руської Правди» у формуванні правової культури та визначенні правових принципів, які мають значення й сьогодні, допомагаючи відновити та усвідомити спадок минулих епох у сучасному правовому контексті.

Список використаних джерел:

1. Руська правда. Розширена редакція за Троцьким [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/864/17>
2. Мурач Д. В. Право власності в «Салічній правді» і «Руській правді»: порівняльна характеристика. Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи. 2020. [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/339163372.pdf>

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, к.ю.н. асистент

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Поліна ЖУК,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
1 курс магістратури, 06 група
факультету прокуратури

МОРАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ВИМОГИ ДО ПОВЕДІНКИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ

Державні службовці, у силу своєї професійної діяльності, знаходяться під пильною увагою науковців та суспільства. Постійні реформи державотворення, технічний прогрес та часті зміни положень нормативно-правових актів вимагають від державних службовців досягнення високого рівня професіоналізму, а також відповідність етичним вимогам.

Можна стверджувати, що державна служба, як культурний феномен, представляє собою вищий ступінь розвитку системи державного управління, де компетентність, професіоналізм та моральні цінності державних службовців формують основу для ефективного впливу на життя громадян [1]. Моральні стандарти, що висуваються перед кандидатом на посаду державного службовця та особою, яка вже обіймає цю посаду, відіграють ключову роль у роботі органів державної влади. Визначення і чітке закріплення цих стандартів у законодавстві є важливим чинником у формуванні авторитету та репутації державного службовця. Це сприяє підтримці його честі, гідності та високих вимог до його професійної діяльності, що стає основою ефективної роботи у сфері державного управління.

Вимоги до державних службовців можуть відрізнятися в залежності від органу, в якому вони працюють, і характеру їхньої діяльності. Однак, існує низка загальних вимог до поведінки державних службовців, які обов'язкові для всіх, хто перебуває на державній службі, незалежно від посади. Серед них можна виділити: відданість нації та державі; пріоритет державних інтересів та прав людини перед особистими або корпоративними інтересами; професіоналізм і навички, необхідні для ефективного виконання обов'язків; використання сучасних наукових досягнень управ-

ління на практиці; добросовісність та ввічливість у спілкуванні; висока загальна та правова культура; моральність; знання справи та уміння управляти; контроль над підлеглими; особиста правова та моральна відповідальність; культура мови та діловодства. Ці аспекти мають велике значення для успішної діяльності державного службовця.

Етичні та моральні принципи державної служби в Україні встановлені в різних нормативно-правових актах. Наприклад, Конституція України закріплює права та свободи громадян, стверджуючи, що життя, гідність та безпека людини є найвищою соціальною цінністю. Держава зобов'язана гарантувати ці права і відповідає перед громадянами за свою діяльність. Посадові особи державних та місцевих органів влади повинні діяти в межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України [2].

Етичні та моральні вимоги до державних службовців знаходять своє законодавче втілення у Законі України «Про державну службу» (далі – Закон). Зокрема, у статті 8 Закону вказано, що державний службовець має дотримуватися Конституції та законів України, діяти в межах наданих повноважень, дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки. Він також повинен поважати гідність людини, запобігати порушенню прав і свобод громадян, ефективно виконувати завдання та функції державних органів, сумлінно та професійно виконувати свої посадові обов'язки. Державний службовець зобов'язаний дотримуватися вимог законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, уникати конфлікту інтересів, а також постійно підвищувати свою професійну компетентність та вдосконалювати свою службову діяльність [3].

Також стаття 3 Закону оперує поняттям «принципи державної служби», які у тому числі знаходять своє відображення у вимогах до етичних та моральних критеріїв держслужбовців. На нашу думку, найважливіша моральна основа діяльності держслужбовця виражається у критерії законності, у розумінні ним верховенства Конституції України та законів над усіма іншими нормативними актами. Дотримання даного критерію в житті, оперування ним у щоденній практичній роботі є визначальним фактором соціальної та духовної бази поведінки держслужбовця. Нормативне закріплення цього критерію знаходить свій відбиток у статті 19 Конституції України [2].

Окрім уже згаданої статті 8, у Законі існують інші положення, які, хоч і не прямо вказують на етичні норми поведінки державного служ-

бовця, але безпосередньо пов'язані з ними. Один з таких прикладів – це стаття 36, що стосується «Присяги державних службовців». Присягу приймають особи, які вперше вступають на державну службу, і вона може розглядатися як засіб забезпечення законності та етичності у діяльності державних службовців. Присяга є, так би мовити, основою для виконання обов'язків на державній службі. Текст Присяги відзначає пріоритетну роль Конституції України, адже державна служба є основою для забезпечення довіри громадян. У разі конфлікту між Конституцією України та іншими нормативними актами або наказами керівника, службовець, який керується етичними принципами, залишатиметься вірним Основному Закону.

Також до одних із основних принципів етичної поведінки держслужбовця належить принцип безкорисливості. Цей принцип означає непідкупність та сумлінне виконання обов'язків держслужбовця без отримання незаконних матеріальних та інших вигод від третіх осіб, які звернулися по допомогу чи послуги держслужбовця. На жаль, на практиці багато службовців нівелюють цим принципом, схилившись до отримання різного роду «подяк» та «визнень», що виражаються в матеріальних подарунках або безкоштовних особистих послугах, що є неприпустимим.

Також державний службовець зобов'язаний ставити громадські інтереси вище за особисті, дотримуватися таких принципів моральності як: чесність, незалежність, ввічливість та ін. Для державного службовця неприйнятна поведінка, при якій складається враження про його недбалість, несумлінність, безвідповідальність чи аморальність.

Етикет державного службовця полягає в умінні дотримуватися загальноприйнятих правил поведінки у спілкуванні, зовнішньому вигляді як у роботі, і її межами. Зокрема, вважаємо неприпустимим для державних службовців публікації у соціальних мережах фотографій з відпочинку або заходів, які свідчать про низький моральний рівень службовця та компрометують його як представника державного органу.

Крім того, етикет держслужбовця полягає у дотриманні субординації у спілкуванні з керівниками та підлеглими, яке має ввічливим та спрямованим на вирішення спільних завдань, забезпечення комфортного співробітництва та взаєморозуміння. Порушення етикету при ділових та робочих зустрічах породжує негативні наслідки для держслужбовця, зокрема, спричинити виникнення професійних конфліктів та нерозуміння, які негативно впливають на продуктивність та якість роботи.

Важливо відзначити, що Наказом Національного агентства з питань державної служби № 158 від 05.08.2016 було затверджено Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (далі – Загальні правила) [4]. Ці правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на служіння народу України і територіальній громаді шляхом забезпечення охорони та сприяння у реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Вони ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства про державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, у сфері запобігання корупції, запобігання та протидії дискримінації, з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Метою Загальних правил є зміцнення авторитету державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, формування позитивної репутації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, а також забезпечення інформування громадян про норми етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування стосовно них. Відповідно до цих правил, державні службовці повинні відповідати очікуванням громадськості й забезпечувати довіру суспільства та громадян до державної служби, а також сприяти реалізації прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України та законами України. Зокрема, ці правила визначають, що:

- державний службовець має виконувати свої посадові обов’язки чесно, неупереджено та не надавати переваг чи проявляти прихильність до будь-яких фізичних або юридичних осіб, політичних партій, а також виступати проти антидержавних проявів;

- він повинен виконувати свої посадові обов’язки сумлінно, дотримуючись високої культури спілкування та шанобливо ставлячись до всіх сторін;

- державний службовець не повинен здійснювати дій, що можуть нашкодити інтересам суспільства та держави, і має поважати права, обов’язки та законні інтереси громадян;

- він також має виявляти толерантність і повагу до різних релігійних організацій та національних традицій, при цьому утримуючись від виявлення власних релігійних переконань;

– одяг державного службовця повинен відповідати офіційному та діловому стилю, а при виконанні повноважень має забезпечувати раціональне, ефективне та економне використання матеріальних та фінансових ресурсів;

– службовець повинен уживати заходів для недопущення конфлікту інтересів, що може вплинути на об'єктивність прийняття рішень або виконання службових обов'язків.

Отже, стає очевидним, що державна служба нерозривно пов'язана з мораллю та етикою, оскільки держслужбовці мають значний вплив на життя звичайних громадян. Громадське суспільство очікує від державних службовців дотримання певних стандартів поведінки. Як державні службовці, так і посадові особи місцевого самоврядування повинні розуміти, що їхні дії оцінюються керівниками, колегами та громадськістю, і прагнути до того, щоб вони не викликали громадського осуду. На жаль, нормативна база, яка регулює питання моральних та етичних вимог до державних службовців є досить обмеженою та в силу швидкого розвитку суспільства потребує постійного удосконалення. До того ж, часто такі посадові особи нехтують своїми обов'язками, тому удосконалення системи перевірок діяльності та принципів державних службовців та максимальна деталізація вимог до кандидатів на посаду, їх справедливий та чесний відбір може суттєво зменшити будь-які неправомірні прояви (у тому числі корупційні) та підвищити авторитет державної влади та довіру громадськості до неї.

Список використаних джерел:

1. Оболенський О. Ю. Державна служба: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 344 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4223> (дата звернення: 07.04.2024).
3. Про державну службу : закон України від 10 грудня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n61> (дата звернення: 07.04.2024 року).
4. Наказ Національного агентства з питань державної служби «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» № 158 від 05.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 07.04.2024).

Науковий керівник: Муртіщева А. О., к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва

Мілена ЛИПЧАНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 1 група факультету прокуратури

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ: ПРАКТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ ТА УКРАЇНИ

У конституційно-правовій практиці життя людини визнається найвищою соціальною цінністю, а право на життя є найважливішим серед особистих немайнових прав. У зв'язку зі становленням четвертого покоління прав людини, особливої уваги заслуговує, на наш погляд, право на евтаназію. Ставлення до навмисного прискорення смерті невиліковно хворого, навіть з метою припинення його страждань, ніколи не було однозначним. Сьогодні в деяких державах світу легалізована можливість умисного припинення життя. При цьому, у більшості країн, зокрема і в Україні, така процедура заборонена.

Під поняттям евтаназія слід розуміти дію або бездіяльність медичного працівника або інших осіб, які за добровільної згоди пацієнта припиняють його життя, у зв'язку з невиліковною хворобою чи постійними стражданнями. Виділяють активну та пасивну евтаназію. Так, під активною розуміють вчинення певних дій задля прискорення смерті, у той час як під пасивною – утримання від дій, які б підтримували життя хворого. Станом на сьогодні активна та пасивна евтаназія дозволена в Нідерландах, Бельгії, Колумбії, Люксембурзі, в одному штаті Австралії, Канаді, Швейцарії, Новій Зеландії, Німеччині, деяких штатах США, а акож в Іспанії. Лише пасивна дозволена в таких країнах як Португалія, Франція, Велика Британія, Данія, Німеччина, Угорщина, Греція, Ізраїль, Індія, Канада, Аргентина, Чилі, Індія та Австралія.

Вперше евтаназія була легалізована у штаті Орегон (США) Законом «Про гідну смерть» від 8 листопада 1994 року [1]. Згодом й у інших 8 штатах: у Монтані, Вашингтоні, Вермонті, Каліфорнії, Колорадо, на Гавайях, у Нью-Джерсі, Мені та окрузі Колумбія у 2016 р. Законодавство штатів встановлюють такі загальні правила: пацієнту має виповнитися 18 років; особа має бути здатною приймати рішення щодо здоров'я самостійно; має бути діагностовано смертельне захворювання, яке призведе до смерті

протягом 6 місяців або менше. Лікар, у свою чергу, зобов'язаний проконсультувати хворого та запропонувати варіанти лікування, а також упевнитися, що особа повідомила близьких про бажання застосувати евтаназію. Після трьох прохань пацієнта (перші два усні та третє письмове), лікар зможе виписати йому сильнодіючі медичні препарати, які зумовлять смерть. За дотримання встановлених правил лікарі та пацієнти захищені від кримінальної відповідальності.

У 2002 році Нідерланди стали першою країною у Європі, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію, прийнявши Закон про припинення життя на прохання [2]. Бажання піти з життя здійснюється особисто зацікавленими особами (у віці 12–16 років потрібен дозвіл батьків чи опікунів). Починаючи з 2005 року новонароджені немовлята з вадами розвитку можуть також припинити життя відповідною процедурою, якщо виконано відповідні умови. З 2023 року розглядається питання щодо легалізації евтаназії для дітей віком від 1 до 12 років. Розглядаючи вимоги, які встановлює законодавство варто зазначити, що пацієнт повинен надати документ, що підтверджує його дієздатність та осудність; проконсультуватися з лікарем щодо перспективи одужання або полегшення болу; отримати дозвіл від комісії з етики. Така процедура заборонена для іноземців. Унікальність полягає у тому, що евтаназія не є декриміналізованою, її дозволено за дотримання певних умов.

Наступною країною, яка легалізувала евтаназію, стала Бельгія. Згідно з Бельгійським Законом про евтаназію [3], добровільно можуть піти з життя особи, які досягли 18-річного віку та є смертельно хворими. У державі створено Федеральну комісію, яка уповноважена здійснювати контроль і нагляд за діяльністю лікарів, які проводять цю процедуру. Бельгія є першою країною у світі, яка у 2014 р. прийняла Закон щодо дитячої евтаназії [4], яким зняла усі вікові обмеження. Знову ж таки дитина має хворіти на невиліковну хворобу та мати нестерпний біль. Рішення про припинення життя дитини повинно бути підтримане батьками, психологами та лікарями.

Тим не менш, навмисне припинення життя все ще заборонено в багатьох країнах, зокрема, у Чехії, Китаї, Японії, Грузії, Єгипті, Молдові, Вірменії тощо. Евтаназію заперечують фактично всі релігії, оскільки прирівнюють процес до звичайного самогубства або вбивства.

Противники наводять й інші аргументи щодо заборони:

- по-перше, евтаназія суперечить медичній етиці, оскільки лікар порушує клятву Гіппократа, за якою зобов'язувався захищати життя і здоров'я людини;

- по-друге, родичі осіб можуть скористатися тяжким станом хворого задля майнового збагачення;
- по-третє, під впливом бажання позбавити від страждань себе та близьких, особа може прийняти рішення поспішно та невважено.

Крім того, формальний дозвіл такої процедури може уповільнити чи навіть зупинити пошук нових, більш ефективних, засобів діагностики і лікування важко хворих, а також породжувати недобросовісність в наданні медичної допомоги таким хворим. Навіть у тому випадку, коли добровільна згода пацієнта є очевидною, необхідно враховувати, що психологічний стан людини, яка знаходиться на межі життя і смерті, є недостатньо вивченим. Одним з найбільш вагомих аргументів проти евтаназії залишається ризик зловживання серед медичного персоналу і нехтування своїм обов'язком, або ж можливість лікарської помилки у діагностуванні хвороби.

В Україні були певні спроби узаконення пасивної евтаназії, яку пропонували закріпити при підготовці однієї з перших редакцій Цивільного кодексу України. Станом на сьогодні евтаназія в будь-якому прояві розглядається як правопорушення і переслідується з боку закону. Так, в частині 7 статті 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» йдеться про те, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. [5] Окрім цього, частина 4 статті 281 Цивільного кодексу України містить аналогічне положення, забороняючи задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. [6] Головними аргументами такої заборони залишаються: по-перше, невідповідність такої процедури моральним і релігійним поглядам; по-друге, смертність населення перевищує народжуваність, тому легалізація евтаназії лише погіршить ситуацію.

Таким чином, питання легалізації евтаназії є одним з найсуперечливіших у сучасному світі, адже воно зачіпає аспекти моралі, права та релігії. Дійсно, прохання людини позбавити її життя часом є досить обґрунтованим і зрозумілим, наприклад унаслідок відсутності необхідного лікування через брак матеріальних коштів або ж нестерпних страждань. Проте впровадження такої процедури в кожній окремій країні стикається з певними складнощами. Ці складнощі пов'язані з психологічним станом хворого, ймовірними корисливими мотивами близьких, зловживанням зі сторони лікарів тощо.

Список використаних джерел:

1. The Oregon death with dignity act. URL: <https://euthanasia.procon.org/wp-content/uploads/sites/43/ordeathwithdignityact.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
2. Termination of Life on Request and Assisted Suicide Act. URL: <https://wfrtds.org/dutch-law-on-termination-of-life-on-request-and-assisted-suicide-complete-text/> (дата звернення: 11.04.2024).
3. The Belgian Act on Euthanasia of May, 28th 2002. URL: <https://apmonline.org/wp-content/uploads/2019/01/belgium-act-on-euthanasia.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
4. Euthanasia of minors in Belgium <https://apmonline.org/wp-content/uploads/2019/01/belgium-en-euthanasie-minors.pdf>. URL: (дата звернення: 11.04.2024).
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 4, ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
6. Цивільний кодекс України: Відомості Верховної Ради України від 16.01.2003, №№ 40–44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card4#Future> (дата звернення: 11.04.2024).

Науковий керівник: Петришина Марина Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри державного будівництва.

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Ілля СУШИНСЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 1 курс, 3 група

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток інноваційних технологій є важливою характерною рисою 21 століття, одним із таких технологій є штучний інтелект (ШІ). Його використання в законодавчій діяльності України може призвести до поліпшення та оптимізації процесу розробки, прийняття та виконання законів та нормативних актів. У нашій державі вже були зроблені перші кроки для створення правового регулювання в галузі штучного інтелекту. Так, 2020 році була створена Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, в якій вперше на законодавчому рівні надається визначення, мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні [4, с. 1]. ШІ може виконувати різносторонні заходи та процедури:

1) збір та аналіз інформації: розумні системи можуть допомогти урядовим органам та законодавцям збирати та аналізувати великі обсяги даних, з метою надання обґрунтованої інформації для розробки законів та прийняття рішень.

2) Прогнозування наслідків: прогнозування можливих наслідків прийняття нових законів – це одна з корисних функцій штучного інтелекту, яка могла б спланувати зміни щодо покращення нормативних актів, які вже існують.

3) Спрощення доступу до інформації: ШІ може допомогти у створенні якісніших та інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів користувача, що спрощують доступ до інформації та роботу з нею для юристів та співробітників суду [1, с. 3].

4) Моніторинг та виконання: ШІ може використовуватися для відстеження виконання законів та нормативних актів, а також для автоматизованого нагляду за дотриманням правил та стандартів.

5) Публікація інформації: ШІ може бути використаний для автоматизованої публікації законів, регуляторних актів та іншої інформації в онлайн-реєстрах та базах даних для зручності громадян і підприємств.

6) Виявлення порушень: ШІ може допомогти виявляти порушення законодавства шляхом моніторингу великих обсягів даних та виявлення незвичайних патернів.

7) Автоматизація рутинних процесів: суди можуть використовувати ШІ для автоматизації певних рутинних дій, таких як присвоєння номерів файлів та керування записами. Це дасть юристам і працівникам судів більше часу для складніших завдань, які потребують людських зусиль та знань [1, с. 3].

Проте при використанні ШІ в законодавчій діяльності важливо враховувати етичні та юридичні аспекти, а також забезпечити відкритий та прозорий процес розробки та прийняття законів. Також слід уникати автоматизації прийняття важливих політичних рішень, які повинні бути об'єктом публічної дискусії та обранням виборців, адже всім відомо, що системи на основі штучного інтелекту не безпомилкові. ШІ зазвичай спирається на історичні дані, а це означає, що він може виявляти лише ті фактори, які були враховані раніше. Зрештою, рішення, прийняті ШІ, можуть обмежуватися висновками, до яких можна дійти на основі наявних даних, а не враховувати потенційні фактори, на які раніше не зважали [1, с. 2].

Отже, використання штучного інтелекту може сприяти покращенню ефективності та якості законодавства в Україні. Відкриваючи широкі можливості для удосконалення процесу розробки та впровадження законів, це водночас вимагає ретельного планування та контролю, з метою забезпечення дотримання норм права та інтересів громадян. Щоб зберегти баланс між технологічними можливостями та дотриманням етичних принципів, українське законодавство повинне адаптуватися до усіх змін, не відстаючи від прогресу сучасності та розширюючи межі традиційної законодавчої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Посилання на сайт «Юридична газета онлайн»: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shtuchniy-intelekt-u-sistemi-pravosuddya-intervyu-z-chatgtp.html>.

2. Чат-бот зі штучним інтелектом. URL: <https://chat.openai.com/>.
3. Штучний інтелект: правове регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukrayini-ta-yes/>.

Науковий керівник: асистент кафедри прав людини та юридичної методології
Гафич Іван Іванович.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Діана ЗАДОРЖНЯ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсантка Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ, 2 курс

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

В Україні кожен має право на свободу віросповідання, жодна релігія не визнається як обов'язкова. Це право передбачене ст. 35 Конституції України та включає вибір громадян сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої [1].

У зв'язку з запровадженням в Україні воєнного стану виникли певні особливості і в діяльності релігійних організацій. Свобода віросповідань не може бути обмежена навіть в умовах воєнного стану й Указ Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» не містить прямих обмежень щодо діяльності релігійних організацій [3]. Однак фактично існують певні заборони щодо їх діяльності, такі як: заборона підтримки або виправдання дій країни-агресора; проведення публічних релігійних заходів без погодження з державними органами; використання своєї діяльності для прикриття протиправної діяльності (шпигунство, колабораціонізм) і т. д. За порушення цих заборон релігійні організації можуть нести відповідальність, згідно з чинним законодавством України.

З початком повномасштабного вторгнення постала проблема проходження військової служби учасниками релігійних організацій. Відповідно до Закону України «Про альтернативну службу» для їх учасників передбачена заміна альтернативною (невійськовою) службою. Така служба не включає військової підготовки та використання зброї. Її проходять на підприємствах та в установах діяльність яких пов'язана з соціальним

захистом населення, охороною здоров'я, будівництвом, а також у патронажній службі Товариства Червоного Хреста України.

Водночас в умовах воєнного стану ця норма не діє, адже стосується строкової служби, якої немає під час дії воєнного стану. Отже, станом на сьогодні на законодавчому рівні не врегульовано питання проходження альтернативної служби в воєнний час.

Особливо актуальною постала проблема діяльності Російської православної церкви (далі – РПЦ) та її структур в Україні. Відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України. Держава захищає права релігійних організацій, разом з тим вони повинні дотримуватись вимог чинного законодавства [2]. Однак Парламентом України було констатовано, що ієрархи РПЦ «неодноразово публічно підтримували збройну агресію РФ проти України, геноцид Українського народу та депортацію українців» [5].

Для запобігання загрозам національній безпеці України та забезпечення порядку, зокрема, у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій шляхом заборони діяльності окремих релігійних організацій до Верховної Ради України було подано кілька законопроектів, зокрема: «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» від 23.11.2022 р., № 8221 та законопроект «Про заборону Московського патріархату на території України» від 22.03.2022 № 7204. Наведені законопроекти, у разі їх ухвалення, могли б унеможливити діяльність релігійних організацій, керівні центри яких знаходяться в державі, що здійснює збройну агресію проти України.

Станом на сьогодні, діяльність РПЦ на території України не заборонено на законодавчому рівні.

Отже, в Україні наразі не існує нормативного акту, який би комплексно регулював діяльність релігійних організацій. Це ускладнює як функціонування самих релігійних організацій, так і адміністративний нагляд з боку державних органів за їх діяльністю. Також існування та провадження своєї політики РПЦ на території України несе ризики для національної безпеки та громадського порядку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. ст. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. №987-ХІІ : станом на 15 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
4. Полешко А. В. Окремі аспекти обмеження здійснення права на свободу віросповідання в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С. 88–89. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/18.pdf
5. Лопушинський І. П. Механізми забезпечення у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. №4. С. 68.

Науковий керівник: Сьоміна Валентина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Андрій КАЗАКЕВИЧ,

Аспірант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ, ЇХ ПРЕДСТАВНИКАМИ, ЯК УЧАСНИКАМИ СПРАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

За приписами частини 1 – частини 2, частини 4 – частини 5 статті 49 Кодексу адміністративного судочинства України законодавцем було здійснено поділ третіх осіб на категорії учасників адміністративної справи, визначено процедуру та порядок залучення третіх осіб під час розгляду адміністративної справи та регламентовано мету залучення таких осіб в адміністративному судочинстві. Зокрема, однак не виключно, діючим Кодексом адміністративного судочинства України:

1) Поділено третіх осіб, як учасників справи в адміністративному судочинстві, на дві категорії, а саме: – треті особи, які заявляють самостійні вимоги, що предмету спору та/або – треті особи, які не заявляють самостійні вимоги, щодо предмету спору [2].

2) В залежності від відповідної категорії третіх осіб, як учасників адміністративної справи, встановлено спеціальний порядок залучення таких осіб до розгляду та вирішення адміністративної справи [2].

3) Визначено мету залучення третіх осіб, що заявляють / не заявляють самостійні вимоги на предмет спору, як учасників адміністративної справи, а саме: захист власних прав, свобод та законних інтересів [2].

4) Залучення третіх осіб, що заявляють / не заявляють самостійні вимоги на предмет спору, як учасників адміністративної справи, здійснюється з їх власної ініціативи та/або у зв'язку із повідомлення суду адміністративної юрисдикції [2].

5) Встановлено процесуальний порядок залучення третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача, або відповідача в адміністративній справі, виходячи із позовних вимог позивача в первісній адміністративній позовній заяві та вимог зустрічної позовної заяви відповідача в такій справі [2].

6) Передбачено залучення третіх осіб до розгляду та вирішення адміністративної справи, шляхом постановлення судом відповідної ухвали, в описовій частині якої, регламентовані суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки таких учасників адміністративної справи (процесуальній пам'ятці третьої особи) [2].

Так, доцільним в рамках даного наукового дослідження відзначити результати робіт та висновки, сформовані в дисертаційному дослідженні наукового діяча Кузьменко А. І за тематикою наукового дослідження «Треті особи в адміністративному процесі», зі змісту якого вбачається, що особливості процесуальних форм реалізації правового статусу третіх осіб в адміністративній справі визначаються юридичною заінтересованістю в результатах розгляду та вирішенні адміністративної справи судом адміністративної юрисдикції [3, с. 9].

За твердженням наукового діяча Кузьменко А. І. в дисертаційному дослідженні «Треті особи в адміністративному процесі» відзначено, що правовою підставою для вступу в адміністративну справу третьою особою, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору, є її особиста заінтересованість, що обумовлена тим, як саме рішення суду адміністративної юрисдикції може вплинути на її суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки за результатами розгляду та вирішення адміністративної справи (позитивний правовий вплив / негативний правовий вплив) [3, с. 9].

В рамках даної тематики наукового дослідження необхідно відзначити роль та значимість особистої участі (самопредставництва) учасника адміністративної справи. Так, дана дефініція «самопредставництво» розглядається в адміністративному судочинстві як у «вузькому» та і в «широкому» значеннях. У «вузькому» значенні термін «самопредставництво» розглядається як право особи (фізичної та/або юридичної особи) самостійно здійснювати надані їм суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки. Водночас, у «широкому» значенні дефініція «самопредставництво» представляє собою реалізацію суб'єктами адміністративного процесу власних процесуальних прав та юридичних обов'язків у сфері відповідних правовідносин, в судах адміністративної юрисдикції. Зокрема, однак, не виключно до аналогічних теоретико-правових висновків було дійдено вченою Джафаровою М. В. в науковій роботі: «Загальна характеристика інституту процесуального представництва в адміністративному судочинстві України» [1, с. 151].

Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 02 липня 2020 року по адміністративній справі № 9901/39/20 було здійснено правовий аналіз статей 5, 42, 49, 55 Кодексу адміністративного судочинства України, в частині порядку реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків учасниками справи в адміністративному судочинстві (в тому числі третіми особами та їх представниками), зроблено правову позицію та дійдено висновків про те, що ототожнення дефініції «самопредставництво» та терміну «представництво», або поєднання двох термінів – може призвести до не правильного тлумачення положень Кодексу адміністративного судочинства України, попри той факт, що приписи «самопредставництва» не регламентовані в нормах Основного Закону України, водночас передбачені в адміністративно-процесуальному законодавстві [4].

Колегія суддів Великої Палати Верховного Суду по адміністративній справі № 9901/39/20 в постанові від «02» липня 2020 року зробила правові висновки, згідно із яких встановлено, що в суду не виникатиме питань, в частині особистої участі фізичної особи під час розгляду адміністративної справи (її самопредставництва), оскільки така фізична особа має адміністративно-процесуальну дієздатність, користуючись якою, особа реалізує суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки [4].

В свою чергу, Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду в Ухвалі Верховного Суду від «03» лютого 2020 року по ад-

міністративній справі № 160/6823/19 було відзначено, що вирішальним для допуску особи (в тому числі третьої особи) до участі в справі та визнання належно вчиненими будь-яких інших з переліку передбачених статтею 44 Кодексу адміністративного судочинства України процесуальних прав є те, що у відповідному законі, положенні чи трудовому договорі (контракті) буде чітко визначене її право діяти від імені такої юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження [5].

Таким чином, чисельна судова практика судів касаційної інстанції свідчить про те, що належним підтвердженням здійснення самопредставництва юридичної особи, або суб'єкта владних повноважень, що має статус юридичної особи (в якості учасника адміністративної справи: третьої особи) є інформаційно-електронні дані, що внесені в Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, та відображаються у відповідному розділі про відомості керівників (директорів), підписантів та представників, що діють від імені та в інтересах юридичної особи.

В свою чергу, треті особи, що заявляють / не заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору та/або їх представники, в особі фізичних осіб, які уповноважені на здійснення самопредставництва юридичної особи та/або самопредставництва суб'єкта владних повноважень (із визначеним статусом юридичної особи) беруть участь в розгляді та вирішенні адміністративної справи, виключно за умови, якщо відомості про уповноважених осіб, включені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань із чітким та вичерпним зазначенням інформації щодо наявності функцій самопредставництва юридичної особи та/або самопредставництва суб'єкта владних повноважень (із визначеним статусом юридичної особи) та такі уповноважені особи мають відповідні документи на здійснення функції самопредставництва.

Список використаних джерел:

1. Джафарова М. В. Загальна характеристика інституту процесуального представництва в адміністративному судочинстві України. Підприємство, господарство і право. 2020. №4. С. 148–152. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/25.pdf>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. №2747-IV; станом на 27.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
3. Кузьменко А. І. Треті особи в адміністративному процесі: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d17b5133-1b58-4a7f-989f-52810fae691d/content>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду по адміністративній справі № 9901/39/20 від 02.07.2020 р. Джерело ЄДРСР України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90355817> (дата звернення: 07.05.2024).
5. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду по адміністративній справі № 160/6823/19 від 03.02.2020 р. Джерело ЄДРСР України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87363581> (дата звернення: 07.05.2024).

Науковий керівник: Мінка Тетяна Павлівна, д.ю.н., проф., професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів.

Сергій КІДАЛОВ,

к.ю.н., доц., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,

Наталія КІДАЛОВА,

докторка філософії галузі знань «Право» (PhD)
асистентка кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ФАСИЛІТАЦІЯ ТА МЕДІАЦІЯ В КОНФЛІКТАХ

Активний пошук швидкого способу вирішення конфліктів, минаючи судову тяганину приводить до процедури медіації. Засобами втілення ідей в залагодженні конфліктів є процес медіації та фасилітації. Тому за допомогою створення механізмів удосконалення практик можливо досягнути позитивної реалізації розв'язання суперечок чи їх допущення.

Медіація перш за все це угода створена на принципах та за допомогою різних методів вирішення конфліктів[1]. Також, варто відзначити,

що науковець Н. Роперса, медіацію відзначав, як процес консенсусу між сторонами конфлікту [2, с. 6].

Законодавство України, рішення судових, правоохоронних органів чи інших установ та організацій мають наказну форму примусу і не покликані мирно врегулювати конфлікт.

В зарубіжних країнах альтернативне вирішення конфліктів поза стінами суду має найменування AlternativeDisputeResolution [3]. Медіація в Україні, на правовому рівні регламентована Законом України «Про медіацію» від 16.11.2021 року № 1875-IX, який передбачає обопільне, довірчо-таємне вирішення конфлікту, де медіатор як неупереджений фахівець з врегулювання спорів доводить його до взаємного вирішення. Однак, даний процес не наповнений змістовним сенсом відтворення системи обліку процесу медіації і дотримання виконання угод, кваліфікації медіатора, фінансової відповідальності медіатора, а також захисту їх інтелектуальної праці. Тому, актуальною є потреба створити узагальнення практики у вигляді висновків медіаторів з власних прецедентних справ, які перебували в їх провадженнях.

Звичайно, питання обов'язку виконання медіаційної угоди наразі не є зафіксованим на законодавчому рівні, але в цьому і полягає суть розрізнення судочинства від медіації, за фактором добровільності у порівнянні з примусом в судовій системі.

Однак, науковець Т. А. Цувіна з огляду на міжнародну практику застосування медіації вбачає необхідність застосування примусу у виконанні медіаційних угод у вигляді нотаріального засвідчення або ж надання медіаційній угоді статусу загальнообов'язковості на рівні судового рішення, готового до виконання у примусовому порядку [4, с. 114].

Одним із методів, що передбачають групову роботу при вирішенні конфліктів є і фасилітація. Термін фасилітація перекладається з англійської мови, як допомога, полегшення або сприяння. Фасилітація це процес спільного вирішення проблеми за допомогою ведучого керівника цього процесу, що є фахівцем в цій сфері [5]. Водночас фасилітація визначається як обрання способу вирішення проблем нейтральною особою щодо конфліктуючих сторін [6].

Фасилітація і медіація мають спільні риси, проте і розбіжності у них наявні. Так, медіація зорієнтована на досягнення згоди між сторонами, при тому що процес фасилітації направлений на підбір

варіантів вирішення проблеми; медіація використовується при спорі, фасилітація при виникненні проблеми при тому що конфлікту може ще не настати; медіації притаманна конфіденційність у порівнянні як з фасилітації вона відсутня і фасилітація використовується в основному щодо групи осіб, а медіація розповсюджується в основному на 2- осіб і рідко більше [7].

Серед різноманітних інструментів врегулювання конфліктів: примирення, арбітраж, фасилітація та медіація одними з найбільш ефективних і оптимальних є медіація та фасилітація. Медіація – це неформалізована, але чітко структурована процедура врегулювання конфлікту за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення. Фасилітація – це форма діалогу, що базується на організації в групі процесу колективного розв’язання проблем за посередництва і участі фасилітатора. На даний час медіація і фасилітація широко використовуються у світовій практиці врегулювання конфліктів, стають невід’ємною складовою соціальної і правової культури суспільства.

Завдяки цьому аналізу виявляються ціннісні основи медіації і фасилітації як шляхи врегулювання конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Борщова І. Діалог інститутів влади та громадянського суспільства як умова досягнення суспільного консенсусу. 10 с. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-2/doc/7/02.pdf>.
2. Ropers N., Austin B., Köhler A., Kruck A. Basics of Dialogue Facilitation. Bangkok, *Tybingen & Berlin*, Sept. 2017., с. 6].
3. ADR Rules of the ICC, 2001: веб-сайт. URL: www.iccwbo.org
4. Цувіна Т. А. Національні механізми виконання угод за результатами медіації: досвід країн ЄС та українські перспективи. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 158. С. 110–123. С. 114 URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/264998/262230>.
5. Вирішення конфліктів. Досвід МПВСР. URL: <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/9%20Conflict%20resolution.pps.>].
6. Посередництво в конфліктах. Поняття посередництва в конфлікті. URL: https://pidruchniki.com/15660212/psihologiya/poserednitstvo_konfliktah.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. К.: «Укреницикл.», Т.3: К-М. 2001. 789 с., с. 610.

Олександр КОЛЕСНИКОВ,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
студент 1 курсу магістратури, групи ПУА-23
навчально-наукового інституту економіки і права

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ ЯК КРОК ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Реформування органів управління всіх рівнів в Україні призвело до значних кількісних та якісних змін в організації та функціонуванні центральних та місцевих органів виконавчої влади за останні 30 років. Кадрове забезпечення публічного управління є однією з ключових проблем становлення держави. Ефективність та результативність управління в країні безпосередньо залежить від її людських ресурсів. Це суттєво впливає на життя країни, добробут її громадян, міжнародну репутацію країни. [1]

У сучасних умовах модернізації вітчизняного законодавства та ребудови України як правової держави з демократичними принципами і проголошенням напрямку інтеграції до Європейського Співтовариства зростає роль та значення публічної служби, ускладнюється рівень її завдань і функцій. [2]

Сучасний інститут державної служби повинен забезпечувати ефективну, правильно організовану, мобільну, результативну та стабільну діяльність для розвитку системи державного управління України. Пріоритетним напрямом удосконалення законодавства є продовження реформи державної служби та приведення її у відповідність до європейських стандартів з метою удосконалення ефективності її діяльності. [2]

У сучасних умовах розвитку України як демократичної держави актуальною визнається потреба суттєвого законодавчого удосконалення процедури добору висококваліфікованих та компетентних осіб на посади державної служби, що видається можливим лише за умови забезпечення дієвості та об'єктивності оцінювання кандидатів на державну службу. Добір на посади державної служби передбачає оцінювання як професійних,

так і особистісних якостей кандидатів на державну службу, та визначення спроможності кожного з них ефективно, якісно та результативно виконувати у майбутньому встановлені обов'язки за посадою. [2]

В умовах швидких змін при підборі персоналу важливо робити акцент на здатність працівника до адаптації, навчання і засвоєння нового. На наш погляд, на ці аспекти доцільно звернути увагу при удосконаленні законодавства щодо проведенні конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, оскільки система конкурсного прийому на державну службу до цього часу не використовується повною мірою. Однією з причин цього є відсутність об'єктивних критеріїв оцінки претендентів на ту чи іншу посаду та нормативно-правових заходів для здійснення такої оцінки.

Актуальним питанням залишається створення такої кадрової політики, яка б охоплювала сфери, які раніше мало враховувалися в роботі служб управління персоналом органів державної влади. Це сфера трудових конфліктів, відносин з адміністрацією та громадськими організаціями, роль соціальних програм, що впливають на виробничу віддачу персоналу та інше. [3]

Практика державного управління попередніх років підтвердила необхідність випереджаючого характеру змісту фахового навчання. В основу законодавчого реформування системи навчання державних службовців на перший план висунута соціальна природа професійного навчання, гарантії громадянам прав і рівних можливостей для професійної підготовки, оптимізації змісту, відкритість новим технологіям [4].

У регіонах України існують різні підходи щодо визначення функцій і структури центрів підвищення кваліфікації. Однією з проблем їх діяльності є відсутність чіткого визначення положення центрів у системі обласних державних адміністрацій. Так, з одного боку, обласна державна адміністрація є засновником центру, що діє під її безпосереднім керівництвом і контролем, з іншого – центр є юридичною особою і має широкий спектр самостійності, комплектує склад слухачів за прямими договорами з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. Підтримуємо думку про необхідність правового врегулювання питання забезпечення центрів необхідною для їх роботи матеріальною базою. [1]

Вважаємо, що в умовах постійних змін необхідно суттєво коригувати законодавство про кадрову політику на державній службі, суть якої по-

лягає в залученні, консолідації та використанні висококваліфікованих спеціалістів у державному управлінні, створенні їм умов для реалізації свого професійного потенціалу, успішного виконання своїх обов'язків та забезпечення ефективного функціонування органів державної влади. У свою чергу це створить передумови для зростання ефективності діяльності служб управління персоналом та зменшення дефіциту висококваліфікованих кадрів.

Список використаних джерел:

1. Зотов Е. К. Удосконалення системи управління персоналом в органах державної влади [Електронний ресурс] / Е. К. Зотов. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7705/1/1.pdf>.
2. Серета О. Г. Окремі питання добору на державну службу: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи [Електронний ресурс] / О. Г. Серета, Ю. М. Бурнягіна // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/12.pdf.
3. Державне управління в Україні (пошук моделі): наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навчальний посібник. / За заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко. – М.: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2003. – 300 с
4. План модернізації державного управління [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.school.gov.ua/uk/zagalne/programa-rozvitku-liderstva-2011>.

Науковий керівник: Самойленко Лариса Яківна, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та державної служби навчально-наукового інституту економіки і права Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ТРУДОВЕ ПРАВО

Поліна ДОРОШЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 9 група факультету прокуратури

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На конституційному рівні закріплено трудові права та свободи – право на працю, на заробітну плату, на належні, безпечні умови праці, право на страйк, на захист від незаконного звільнення тощо. Безумовно введення воєнного стану в Україні значно вплинуло на трудові відносини та потребувало їхнього пристосування до нинішніх умов.

Сьогодні проблема дотримання прав людини, зокрема її трудових прав, є однією з тих, яка потребує значної уваги, у зв'язку із підвищенням рівня безробіття, нестабільної соціально-політичної ситуації, що безпосередньо пов'язано з військовою агресією Росії проти України. Чинним законодавством передбачається низка гарантій захисту трудових прав. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03 2022 р. суттєво вплинув на функціонування трудових правовідносин на період дії воєнного стану, при цьому значному обмеженню підлягають права працівників та деякого розширення зазнали права роботодавців.

Захистом трудових прав виступають різні дії державних чи профспілкових органів щодо профілактики трудових правопорушень, а у випадку їх виникнення – притягнення винних до відповідальності та відновленні порушених прав. Існують різні форми захисту трудових прав. Зокрема, їх можна поділити на три категорії: індивідуальний захист, колективний (через профспілки, органи вирішення трудових спорів тощо), державний захист (державний контроль та нагляд за додержанням законів про працю, судовий захист). Суб'єктами захисту прав можуть бути: працівник, роботодавець, державні органи нагляду та контролю у сфері трудових відносин, судові органи. З огляду на воєнний стан, передбачається вичерпний

перелік суб'єктів, до яких особа може звернутися зі скаргю: до органів публічної влади (державних та органів місцевого самоврядування), Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до суду. Способи захисту теж мають свою класифікацію та поділяються на: відновні, які спрямовані на поновлення прав/становища; способи припинення, відповідно спрямовані на припинення дії, яка порушує права та інтереси осіб; штрафні, виникають у зв'язку із настанням несприятливих наслідків для порушника. Залежно від суб'єкта захисту розрізняють юрисдикційні та неюрисдикційні способи захисту. Юрисдикційний здійснюють державні органи, у свою чергу захист поділяється на загальний та спеціальний. Загальний здійснюється судами, а спеціальний – органами контролю, зокрема, прокуратурою, комісією з трудових спорів. Неюрисдикційний – примирно-третейські процедури, самозахист або громадський захист.

Головними питаннями захисту трудових прав в умовах воєнного стану є: реалізація права працівника на звільнення з його ініціативи без попередження роботодавця за два тижні; своєчасне отримання розрахунку та трудової книжки після звільнення з ініціативи працівника; безпідставна неоплачувана відпустка у період воєнного стану; переведення працівника на неповний робочий день без попереднього попередження. У таких випадках, необхідним способом захисту порушених прав є поновлення працівника на посаді та виплата середнього заробітку у зв'язку з вимушеним прогулом.

Крім того, наявні проблеми в реалізації трудових відносин. Так, роботодавець має право перевести працівника без його згоди на іншу роботу, необумовлену трудовим договором; роботодавець має право розірвати трудовий договір під час тимчасової непрацездатності працівника чи його відпустки (не поширюється на вагітних жінок, одиноких матерів, жінок з дітьми до трьох років); право роботодавця встановлювати для будь-якої категорії осіб випробувальний строк; можливість встановлювати підвищені норми робочого часу (до 60 годин), скасування скороченого графіка роботи перед святковими днями; роботодавець має право відмовити працівнику у наданні відпустки, якщо останній залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12.05.2022 року було посилено захист прав працівників. Регламентуються наступні зміни: укладання колективного договору з роботодавцем, що викорис-

товує найману працю; відповідальність роботодавця за неповідомлення працівників про умови колективного договору; розширення галузевих колективних договорів; забороняється несправедлива, необґрунтована відмова у прийнятті на роботу; відсутність обмеження прав працівників за віком, освітою, статтю, станом здоров'я; право особи, що зазнала дискримінації звернутися до суду за поновленням порушених прав та відшкодуванням завданої шкоди; обов'язок роботодавця інформувати профспілки про заплановані колективні звільнення; посилюється відповідальність роботодавців за порушення цієї вимоги; обов'язок профспілкових органів протягом одного місяця з'ясувати ознаки масового звільнення [4].

Підсумовуючи, можна зробити наступний висновок, що питання ефективного правового захисту трудових прав працівників набуває важливого значення в умовах воєнного стану. Таким чином, основна увага має бути спрямована на запобігання та протидію порушенню трудових прав. Оскільки саме це є складовою демократичної, правової, соціальної держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. №2136-IX : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників : Закон України від 12.05.2022 р. №2253-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Руснак А. В., Савченко Ю. В. Удосконалення механізму та захисту прав людини у сфері трудових відносин під час війни. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 163–170. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1494> (дата звернення: 18.04.2024).
4. Дрогомерецька І. В., Товт Т. О., Захарчук І. В. Законодавче регулювання захисту прав працівників в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2022. С. 157–160. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/36> (дата звернення: 18.04.2024).

Науковий керівник: Бурнягіна Юлія Миколаївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Юлія КИФАЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 1 група факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трудові правовідносини є широко поширеними в суспільстві, оскільки значна частина дорослого населення зайнята на різних підприємствах, установах та організаціях. У період воєнного стану, особливості умов розірвання трудового договору стають більш важливими, що призводить до необхідності змін у законодавстві. З цією метою, було ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року під номером/№2136 (надалі – Закон №2136).

У Законі №2136, передбачено особливості укладення та розірвання трудових договорів під час воєнного стану. Період дії цього закону має пріоритет перед Кодексом законів про працю в умовах воєнного стану. Відзначимо, що внаслідок введення в дію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 №2352-IX (надалі – Закон №2352), було внесено зміни до статті 13 Закону №2136, щодо призупинення дії трудових правовідносин.

У редакції Закону №2352 призупинення трудового договору визнається як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи згідно укладеного трудового договору у зв'язку із збройною агресією проти України. Це призводить до неможливості обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, визначені у трудовому договорі.

Реалізацію такого положення можна знайти вже й на практиці. Так, одним із прикладів є рішення Луганського окружного адміністративного суду від 22.02.2023 року у справі №360/2096/22, де розглядалося питання щодо законності призупинення трудового договору з працівником Северодонецької облдержадміністрації, який відмовився від евакуації на територію, що перебуває під контролем української влади. На підставі переконань суду, рішення роботодавця щодо зупинення трудового договору виправдане, оскільки у відповідних умовах працівник був

неспроможний виконувати свої трудові обов'язки через перебування на окупованій території. Суд уточнив, що позивач не був позбавлений доступу до державної служби в Україні, що відповідає принципу забезпечення рівного доступу до неї, закріпленому у законодавстві. Однак бажання та готовність позивача виконувати обов'язки дистанційно на непідконтрольній українській владі території не узгоджується з чинним законодавством. В цьому контексті відповідач дотримується нормативно-правових актів та діє законно в межах спірних правовідносин.

На практиці працівник не виконує свої обов'язки, не отримує зарплатню та соціальні вигоди, проте продовжує зберігати відносини з роботодавцем до того часу, поки це не буде вирішено остаточно – шляхом відновлення або розірвання трудового договору.

Важливо зазначити, що статтями Закону №2136, установлені особливості процедури призупинення працівників під час військового стану. Проте, зазначені статті не містять змін, що стосуються розрахунку коштів при призупиненні трудового договору. Тобто, проблемним також залишається питання щодо компенсації працівникам втраченої заробітної платні за період призупинення дії трудового договору.

Процес призупинення трудового договору потребує видання наказу або розпорядження з боку роботодавця, яке має містити деталі про причини призупинення, термін і умови його відновлення. Крім того, у випадку скасування такого рішення до кінця воєнного стану, роботодавець повинен повідомити працівника про можливість повернутися до роботи протягом 10 днів до відновлення дії трудового договору. Проте, маємо врахувати потребу в редагуванні статті 13 Закону №2136, щоб розширити індивідуальні права працівника, зокрема його можливість ініціювати відновлення трудових зв'язків.

З усього вищенаведеного, можна зробити висновок, що питання щодо призупинення трудових договорів має важливе соціальне та правове значення. У зв'язку з введенням воєнного стану виникла потреба у врегулюванні взаємодії між сторонами трудового договору. З цією метою був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який має важливе значення серед інших законодавчих актів. Цим законом введено нове положення, яке дозволяє призупинити дію трудового договору за ініціативою будь-якої зі сторін на період, що не перевищує тривалість воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану; Закон України від 15.03.2022 р. №2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин; Закон України від 01.07.2022 р. №2352-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>
3. Кодекс законів про працю України; Закон УРСР №322-VII від 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 10.04.2024 р.).
4. Рішення Луганського окружного адміністративного суду від 22.02.2023 р. у справі №360/2096/22. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/114625984/>

Науковий керівник: Красюк Тетяна Василівна, к.ю.н., доцентка кафедри трудового права, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Володимир КРАВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, докторант

Науково-дослідний інститут публічного права

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Основу трудового законодавства України складає Кодекс законів про працю України, який був прийнятий ще у 1971 році та відображає пріоритети радянських часів. В нашій країні триває процес дерадянзації, який є багатограним, та охоплює різні аспекти життя суспільства, в тому числі і правову базу [1]. Однією з найважливіших сфер, що зазнає трансформації, є українське трудове законодавство. Оскільки Україна прагне вступу до Європейського Союзу, приведення її трудового законодавства у відповідність до стандартів ЄС стає нагальною потребою.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання поступово наблизити своє законодавство до права, стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей. Додатком XL до Глави 21 «Співробітництво в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» Розділу(V «Економічне і галузеве співробітництво») Угоди про асоціацію

визначено правові акти ЄС у відповідність до яких Україна має привести своє трудове законодавство [2]. Зокрема, до Директиви Ради 2001/23/ЄС від 12 березня 2001 р. про наближення законодавств держав-членів, що стосуються охорони прав працівників у випадку передачі підприємств, бізнесових структур або частин підприємств або бізнесових структур (Директива Ради 2001/23/ЄС) [3].

Директива Ради 2001/23/ЄС спрямована на захист працівників підприємств у разі зміни роботодавця. Метою цієї директиви є гармонізація захисту працівників у цій сфері серед країн-членів ЄС. В той час як в Європейському Союзі це питання вже давно опрацьовується, в Україні чинне трудове законодавство практично не регулює умов правонаступництва у трудових відносинах у разі зміни власника підприємства чи передачі значної частини його майна.

Однак нещодавно було зроблено крок для розв'язання цього питання. В рамках виконання зобов'язань визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС Верховною Радою України 25 квітня 2024 року було прийнято Закон України №3677-ІХ «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо трудових відносин при передачі суб'єкта господарювання» [4]. Цим Законом Кодекс законів про працю України доповнюється статтею 36¹, що регулюватиме трудові відносини при передачі суб'єкта господарювання. Відповідно до положень прийнятого Закону, правонаступництвом у трудових відносинах вважається продовження трудових відносин з працівниками у разі зміни власника підприємства, установи, організації, реорганізації підприємства, установи, організації (злиття, приєднання, поділу, перетворення, виділу).

Цим Законом також передбачається, що у разі передачі суб'єкта господарювання трудові відносини працівників продовжуються із набувачем. Права та обов'язки за трудовими договорами, що існували між працівниками і відчужувачем, переходять до набувача.

Відчужувач та набувач зобов'язані не пізніше ніж за 10 робочих днів до здійснення передачі суб'єкта господарювання поінформувати виборний орган первинної профспілкової організації, а в разі відсутності – працівників про: дату або орієнтовну дату передачі суб'єкта господарювання; причини передачі суб'єкта господарювання; правові, економічні та соціальні наслідки передачі суб'єкта господарювання для працівників; будь-які заходи, передбачені стосовно працівників. Про зміни істотних умов праці, спричинених передачею суб'єкта господарювання, працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці.

Прийняття цього Закону є ще одним кроком на шляху до євроінтеграції України. Приведення українського законодавства у відповідність до директив ЄС, таких як 2001/23/ЄС, допомагає гармонізувати правову базу між Україною та ЄС. Таке узгодження також спростить торговельні відносини, полегшуючи діяльність українського бізнесу в ЄС і навпаки. Запровадження концепції правонаступництва у трудових відносинах гарантуватиме, що працівники зберігатимуть своє місце роботи, коли роботодавець зазнає зміни власника або реструктуризації. Впровадження такого захисту в Україні буде належним чином гарантувати трудові права працівників під час таких змін. Наявність чітких правил щодо прав працівників під час передачі бізнесу також забезпечить правову визначеність як для роботодавців, так і для працівників. Така ясність може допомогти запобігти трудовим спорам, сприяючи більш стабільному бізнес-середовищу в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21 квіт. 2022 р. № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>.
2. Додатки до Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#Text.
3. Директива Ради 2001/23/ЄС від 12 березня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-01#Text.
4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо правонаступництва у трудових відносинах від 29 лист. 2022 р. № 8244 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40937>.

Каріна ПОПРУЖНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 2 курсу, 1 групи Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ

ЗНАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЙ МОП У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) відіграють ключову роль у формуванні понять трудового права та регулюванні трудових від-

носин як на міжнародному, так і на національному рівнях. Вони є важливим джерелом міжнародного права, оскільки сприяють захисту соціальних прав працівників, забезпеченню зайнятості, встановленню гарантій у питаннях регулювання робочого часу, часу відпочинку, заробітної плати тощо. Також конвенції МОП зосереджують увагу на захисті працівників від професійних захворювань і травматизму на виробництві, соціальному страхуванні та соціальному забезпеченні. Ці акти запроваджують міжнародні трудові стандарти, які країни-учасниці МОП можуть ратифікувати й імплементувати у своє національне законодавство, що сприятиме гармонізації трудових відносин і покращенню умов праці в усьому світі.

В Україні конвенції МОП мають особливе значення для розвитку національного трудового законодавства. Ратифікація та застосування конвенцій МОП у національній юридичній практиці сприяє зміцненню правових гарантій працівників та створенню більш справедливих умов праці. Особливо це стосується фундаментальних конвенцій, які охоплюють такі важливі аспекти, як право на працю, заборону примусової праці, захист від дискримінації, регулювання заробітної плати, захист від незаконного звільнення та рівність трудових прав.

Застосування конвенцій МОП у національному контексті дозволяє Україні інтегруватися в міжнародну систему трудових відносин, забезпечуючи відповідність вітчизняного законодавства до загальноприйнятих міжнародних соціальних стандартів. Це, в свою чергу, допомагає залучати іноземні інвестиції, покращувати імідж країни на міжнародній арені, створювати умови для сталого економічного розвитку. Конвенції МОП служать як інструмент для забезпечення соціальної справедливості, економічної ефективності та політичної стабільності, що є основними складовими сталого розвитку будь-якої держави.

Для України, як і для багатьох інших країн, особливо важливими є фундаментальні конвенції МОП, які закладають основи для прав і принципів у сфері праці. Серед них можна виділити Конвенцію № 29 про примусову або обов'язкову працю, Конвенцію № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію, Конвенцію № 98 про право на організацію та колективні переговори, Конвенцію № 100 про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну роботу, Конвенцію № 105 про скасування примусової праці, Конвенцію № 111 про дискримінацію у сфері зайнятості та професії, Конвенцію № 138 про мінімальний вік для прийому на роботу та Конвенцію № 182 про найгірші форми дитячої праці [1].

Конвенції відіграють вирішальну роль у формуванні трудового законодавства та практик, спрямованих на захист прав працівників. Вони також є основою для міжнародного діалогу та співпраці у сфері трудових відносин, забезпечуючи Україні можливість інтегруватися в глобальну систему трудових стандартів. Ратифікація й ефективне впровадження цих міжнародно-правових актів є ключовими для забезпечення соціальної справедливості та створення гідних умов праці для всіх громадян України.

Крім фундаментальних конвенцій, Україною ратифіковано також низку інших важливих конвенцій МОП, що стосуються широкого спектру питань у сфері праці. Так, наприклад, Конвенція № 81 про інспекцію праці, сприяє ефективному нагляду за дотриманням трудового законодавства, а Конвенція № 129 про інспекцію праці в сільському господарстві поширює ці принципи на сільськогосподарський сектор [2].

Значення цих конвенцій для України полягає також у тому, що вони допомагають нам виконувати свої зобов'язання як члена міжнародної спільноти, а також сприяють прогресу в напрямку економічного розвитку та соціального благополуччя.

Таким чином, конвенції МОП є фундаментом для створення справедливих та ефективних трудових відносин в Україні, а їх ратифікація та подальше застосування є важливим кроком на шляху до забезпечення трудових прав працівників і підвищення соціальних стандартів у сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Список Конвенцій МОП, ратифікованих Україною станом на 1 листопада 2015 р. та інших міжнародних актів. Федерація професійних спілок України. URL: https://www.fpsu.org.ua/yuridicheskie-konsultatsii-2/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/2545-sписок-konventsij-mop-ratifikovanih-ukrajinoystanom-na-29-zhovtnya-2013-r#_ftn1 (дата звернення: 30.04.2024).
2. Співпраця з Міжнародною організацією праці (МОП) – Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/spivpratsia-z-mizhnarodnoiu-organizatsieiu-pratsi-mop/> (дата звернення: 30.04.2024).

Науковий керівник: Юшко А. М., к.ю.н., доцент кафедри трудового права НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Аліна ЧАЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ДИСКРИМІНАЦІЯ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ: ВИДИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІД НЕЇ

У зв'язку з нестабільною економічною ситуацією, яка склалася в країні, спостерігається тенденція посилення конкуренції сфері праці, що, в свою чергу, нажаль, може викликати прояви дискримінації в трудових відносинах. Як зазначають фахівці, «...дискримінація на робочому місці є серйозною проблемою, яка порушує основні принципи справедливості та рівності. Ця проблема стосується широкого кола суспільства і має серйозні наслідки для індивідуальних працівників, організацій та економіки в цілому» [2]. Дискримінація може базуватися на різних критеріях, таких як раса, стать, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація та інші.

Наукові дослідження дискримінаційних питань мають важливе значення щодо всебічного розуміння наслідків та можливих шляхів подолання проявів дискримінації. Тому, на нашу думку, доцільним є пошук нових підходів та інструментів для боротьби з дискримінацією, враховуючи сучасні реалії та виклики суспільства.

Слід зазначити, що Кодекс законів про працю України не має окремої статті, яка б безпосередньо забороняла дискримінацію на робочому місці. Однак, стаття 2-1 цього закону гарантує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від різних критеріїв, таких як походження, соціальний статус, стать, мова тощо [1].

Відповідно до статті 2–1 Кодексу законів про працю України, у сфері праці заборонено будь-яку форму дискримінації. Крім того, стаття 22 Кодексу зазначає, що будь-яке обмеження чи переваги укладення, зміни або припинення трудового договору заборонені на підставі різних ознак, включаючи стать, вік, релігійні переконання тощо [1].

Зараз проблема дискримінації на робочому місці набирає все більшого значення, особливо у контексті гендерної рівності. Багато роботодавців намагаються встановити вікові обмеження при наймі на роботу, що суперечить законодавству. Це часто стосується молодих та старших пра-

цівників. У сфері праці дискримінація є серйозною проблемою, яка може суттєво впливати на життя та кар'єрний розвиток працівників. Щоб запобігти цьому, існують різні заходи захисту. По-перше, потрібно визнати дискримінацію як порушення трудового законодавства і встановити чіткі норми, які забороняють будь-яку форму дискримінації на робочому місці. По-друге, важливо проводити систематичний моніторинг робочих місць для виявлення та виправлення випадків дискримінації. По-третє, необхідно проводити навчальні заходи для працівників і керівництва для підвищення усвідомленості про проблему дискримінації та ознайомлення з процедурами захисту прав. По-четверте, потрібно створити ефективні механізми подання скарг на випадки дискримінації, їх об'єктивного розгляду та розслідування. По-п'яте, варто розглянути створення спеціалізованих комісій або арбітражних органів для вирішення конфліктів, пов'язаних з дискримінацією, з урахуванням принципів справедливості та недискримінації. І наостанок, важливо надати працівникам можливість отримати належне відшкодування за заподіяну дискримінацію, включаючи компенсацію за моральну шкоду та втрату заробітку.

Усі ці механізми спільно сприяють створенню безпечного та справедливого робочого середовища, де кожен працівник може розкрити свій потенціал та розвиватися без будь-яких перешкод, пов'язаних з дискримінацією.

Дискримінація на робочому місці є серйозною проблемою, яка порушує права та гідність людини [7]. Оцінка ефективності правових заходів у боротьбі з дискримінацією є важливим аспектом забезпечення захисту прав працівників. Законодавчі ініціативи, що забороняють дискримінацію та передбачають відповідальність за її порушення, відіграють ключову роль у цьому процесі. Проте, не завжди вони ефективно застосовуються через недостатню усвідомленість прав та обов'язків, а також через відсутність ефективного контролю та виконання.

Отже, лише взаємодія законодавчих, соціальних та освітніх заходів може забезпечити ефективний захист від дискримінації на робочому місці та створити справедливе та рівне середовище для всіх працівників.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.11.2021).

2. Щербань С. Чи актуальне на сьогодні дослідження трудової дискримінації людей старшого віку?: веб-сайт. URL: www.khisr.kharkov.ua. (дата звернення: 10.11.2021).
3. Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 1999. 18 с. <https://yur-gazeta.com/golovna/diskriminaciya-na-roboti-yak-borotisy.html> Дискримінація на роботі
5. Посібник з європейського антидискримінаційного права / Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав, Рада Європи. – Київ: ТОВ «К. І. С.», 2013. – 191 с.
6. Щербань С. Чи актуальне на сьогодні дослідження трудової дискримінації людей старшого віку?: веб-сайт. URL: www.khisr.kharkov.ua. (дата звернення: 10.11.2021).
7. Шурупова К. В. Дискримінація за віковою ознакою на робочому місці: диференціатори впливу / К. В. Шурупова, А. С. Абдель Фатах, Т. Ю. Склема. // Науковий вісник УжНУ. Сер.: Право. – 2021. – № 67(5). – С. 139–143.

Науковий керівник: Свічкарьова Ярослава Віталіївна, доцентка, кандидатка юридичних наук

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Ксенія АРТЕМЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури

ЦИФРОВА РІЧ ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У сучасному діджиталізованому світі, питання щодо цифрових речей і їх статусу в рамках цивільних правовідносин набирає обертів і стає дуже актуальним питанням. Визнання цифрових речей у сфері цивільного права має вирішальне значення для забезпечення правової захищеності фізичних та юридичних осіб у цифровому середовищі. У даному контексті важливо розглянути сутність цифрових речей, їх відмінності від традиційних об'єктів, а також визначити основні аспекти їх правового статусу та регулювання.

Дійсно, прогалина щодо визначення цифрових речей мала високий показник досліджень науковців та правників не тільки цивільного права, а й зокрема фінансового. Так само вона мала негативний вплив й на судову практику. Так, показовим недоліком у невизнанні об'єктом цивільного права криптовалюти було встановлено у постанові Київського апеляційного суду від 24.01.2022 у справі № 757/36263/20-ц: суд відзначив, що законодавством України не заборонено обіг криптовалюти. Водночас, заперечення позивача щодо віднесення криптовалюти до об'єктів цивільних прав у контексті його звернення до суду для захисту його прав на криптовалюту є непослідовним [1]. Логойда В. М. зазначає: якби при правильному визначенні місця криптовалюти в рамках об'єктів цивільного права, зокрема, у якості іншого майна, як цифрових приватних грошей, не виникало б проблем з обґрунтуванням відмови у позові перед судом [2, с.208].

Але нещодавно Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола

об'єктів цивільних прав» №3320-ІХ від 10.08.2023 [3], а також 2.03.2024 набрав чинності Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» №3321-ІХ (далі – ЗУ №3321-ІХ) [4]. Ці два закони спрямовані на регулювання відносин у сфері цифрових послуг та цифрових речей, а також мають на меті ввести зрозумілість, чіткість та ясність вже в існуючій в цивільному обороті об'єкти у правове поле задля захисту прав громадян.

Відповідно до Закону України №3320-ІХ було доповнено Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) статтею 179¹ про цифрову річ. Згідно з цією статтею під цифровою річчю треба розуміти благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [5]. Так, видами цифрових речей є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення ч. 1 ст. 179¹ ЦК України.

За аналізом Бровченка Т. та Білоуса Д. цифрових речей, встановлено, що віртуальні активи поділяються на забезпеченні, тобто централізовані цифрова валюта, NFT з отриманням майнових прав інтелектуальної власності щодо об'єктів які в ньому оцифровані (наприклад, твір, який має ознаки оригінальності) та незабезпеченні – децентралізовані (Біткоїн, Етеріум, ін.) та NFT, яке не надає власнику жодних майнових прав.

Згідно з ст. 179¹ ЦК України всі цифрові об'єкти законодавець визначає як однорангові (через кому). До цифрового контенту належать комп'ютерні програми, цифрові ігри, відео-, аудіофайли, тощо (ЗУ №3321-ІХ). Натомість, саме придбання даного контенту споживачем не тягне за собою набуття майнових прав інтелектуальної власності на цифрові об'єкти. Він може користуватися контентом не виходячи за рамки авторського права [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 179¹ ЦК України особливості правового режиму даних речей визначається законом, а саме ЗУ №3321-ІХ, де зазначено і про такі критерії як суб'єктивні та об'єктивні відповідності до цифрового контенту.

Не можна не погодитись з думкою Зерова К., який зазначає, що перед юристами на практиці постає цікаве завдання чітко розмежовувати види договорів (сфера інтелектуальної власності), коли, наприклад, комп'ютерна програма може виступати не у якості об'єкта авторського права, а у якості цифрової речі (у розумінні ст. 179¹ ЦК України) – певного

еквіваленту товару; або можна втілювати у правові конструкції змішані договори, де передбачено як передачу майнових прав інтелектуальної власності на твір, так і придбання прав на цифрову річ [7].

Отже, законодавець вніс дуже вагомий внесок у запровадження цифрових речей задля розвінчання дискусій і задля стабілізації судової практики. Так, важливо вдосконалювати законодавство для забезпечення правового захисту власників цифрових речей та розвитку ефективного правового регулювання, враховуючи специфіку цифрових технологій та їх вплив на суспільство. Дана тема повинна мати і подальше дослідження, адже багато ще спектрів не розкрито, як, наприклад, щодо штучного інтелекту?

Список використаних джерел:

1. Постанова Київського апеляційного суду від 24.01.2022 у справі № 757/36263/20ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102862431>
2. Логойда В. М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз : дис. доктора філософії : спец. 081 «Право» / Логойда Володимир Михайлович ; Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – У., 2022. – 287 с.
3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3320-20>
4. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3321-20>
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
6. Бровченко Т. І., Білоус Д. Є. Цифрова річ як новий об'єкт цивільних прав. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. № 1. С. 25–30.
7. Зеров К. Цифрові речі, цифровий контент, NFT та авторське право: співвідношення в межах розширеного кола об'єктів цивільних прав. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/cifrovi-reci-cifrovii-kontent-nft-ta-avtorske-pravo-spivvidnosennia-v-mezax-rozsirenogo-kola-objektiv-civilnix-prav>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Розальє БЕКІРОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1-го курсу, 5 групи
факультету адвокатури

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1782-ГО РОКУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Цивільно-процесуальний кодекс Австрійської імперії або Загальний судовий порядок набув чинності 1 січня 1782 року та впродовж наступних років застосовувався в різних частинах Австрійської імперії. На території Східної Галичини кодекс було впроваджено в 1784 році одночасно з реформуванням крайового судочинства.

Історики зазначають, що причиною такого разючого часового розриву між впровадженням кодексу на території Австрійської імперії та на території Східної Галичини є відсутність належної кількості правників на українських землях. Задля підготовки кваліфікованих спеціалістів, першочергово суддей Йосиф II видав патент від 21 жовтня 1784 р. в якому відновив роботу Львівського університету у складі чотирьох факультетів, одним з яких був юридичний.

За основу цивільно-процесуального кодексу було взяти розробк швейцарця за народженням, юриста Й. фон Фрудево, який варто зазначити був прихильником рецепції римського права. Загальний судовий порядок складався з 34-х статей та ґрунтувався на принципах цивільного процесу, включаючи відокремлення кримінального процесу від цивільного, а також положення про виконання судових рішень, було декларовано абсолютну рівність сторін судового процесу. Був зменшено формалізм та пришвидшено судовий процес, що призвело до більшої ефективності судочинства на території Австрійської імперії. Одним з найважливіших нововведень по праву вважається впровадження триступеневого розгляду справ з наступними двома стадіями апеляції.

В перші роки українських земель в складі Австрійської імперії суперечки сілян розглядали домініальні суди, для вирішення конфліктів між міщанами та представниками шляхти діяли відповідно магістральні та шляхетські суди. Шляхетський суд, як правило включав в себе чинов-

ників, що були назначені самим імператором. Розглядав шляхетський суд зокрема фіскальні питання та справи певних привілейованих організацій. В 1784 році для Галичини та Буковини було впроваджено вищу інстанцію – Апеляційний суд, він розглядав вироки шляхетських та кримінальних судів.

В контексті Східної Галичини, де більшість населення становили селяни, Загальний судовий порядок займався в основному конфліктами між селянами та їх панами-землевласниками. Задля допомоги вирішення подібних конфліктів, імператором було видано два патенти – в 1781 та 1784 роках. Патент від 1 вересня 1781 року регулював відносини між селянами та землевласниками, в свою чергу патент від 24 червня 1784 р. проголошував безоплатність судочинства. В тому ж 1784 році відбулось скасування патримоніального судочинства землевласників над селянами та було здійснено впровадження посади сільського факхового судді – юстиціарія. Юстиціарії отримали право на вирішення селянських конфліктів, були фактичними заміщниками помісних власників та їх уповноваженими. Кваліфікацію на свою діяльність юстиціарії отримували через суди та окружні управи. Землевласник ж в свою чергу виключно наглядав за роботою юстиціаріїв без права втручання в справи юстиціаріїв.

Із впровадженням Загального судового порядку, у частині судової юрисдикції передбачався розгляд всіх справ не дивлячись на їх сутність, але варто зазначити, що відбувалось це різними судами. Наприклад: За вищезгаданим патентом 1 вересня 1781 року, диспути між панами та їх підданими не належали до юрисдикції адміністративних судів та мали розглядатись в судах Королівства Галичини й Володимерії. Якщо в спорі були задіяні питання торгівельні та вексельні, то розгляд таких справ лягав на спеціалізовані галицькі суди. До компетенції домінальних судів відносились справи ленних (спадкових) земель. Нерухоме ж майно в свою чергу відносилось до декількох судів, юрисдикцією яких вважалось розгляд справ, в яких задіяно це майно. Чоловік, дружина та діти, що не мали власного господарства підпадали під одну й ту ж саму юрисдикцію. справи слуг не могли розглядати ті ж самі суди, що й справи їх господарів.

Загальні суди в Королівстві Галичини й Володимерії розглядали диспути різних рівнів: між панами та їх підданими, кляшторами, фундаціями, посесорами шляхетських земель, окремими шляхтичами та

багато інших. Усі справи, що не підходили під юрисдикцію загальних судів передавались до інших судових інстанцій – військових, торгівельних, духовних тощо. Повторний розгляд справи в Галичині був можливий виключно через Апеляційний суд у Львові, касаційною ж інстанцією вважався Найвищий трибунал(Вища Рада Справедливості) у Відні.

За правління Франца I було змістовно реформовани цивільний процес у Західній Галичині в 1797 році. В якості експерименту було впроваджено «Загальний судовий порядок для Західної Галичини», варто зауважити, що Галичина виступала центром апробації нового законодавства. На Східну Галичину його положення поширилися тільки в 1807 році. Загальний судовий порядок для Галичини впровадженний 1797 р. включав в себе 43 розділи, які загалом містили 617 статей, що регулювали всі стадії цивільного процесу. Цивільний процес відбувався дуже повільно й характеризувався бюрократичністю та дорожнечею, тож судові процеси знову стали недоступні для найбідніших верств населення.

Підбиваючи підсумок, хотілося б сказати Загальний судовий порядок, який регулював судові процеси у Галичині з середини XVIII століття, відображав основні принципи справедливості та правової процедури того часу. Зміни, внесені у 1797 році, відобразили бажання вдосконалити судочинство та забезпечити більш ефективно розгляд справ, але деякі з них, зокрема формалізм, могли призвести до складнощів у доступі до правосуддя та збільшення кількості формальних процедур.

Список використаних джерел:

1. Думич Х. М. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція» 2015 № 17 том 2. Стор 43–47 URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc17/part_2/13.pdf (дата звернення: 09.05.2024).
2. Нестерцова-Собакарь О. В. Науковий вісник дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 1. Стор 77–82 URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/06/21_1_ua_n/13.pdf (дата звернення: 09.05.2024).

Науковий керівник: Рум'янцев В'ячеслав Олексійович, професор кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн, доктор юридичних наук

Вероніка ГАРКУША,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 3 група факультету прокуратури

МІСЦЕ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРУКТУРІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Штучний інтелект (ШІ) стрімко увірвався в усі сфери нашого життя, активно трансформуючи його. Від самокерованих автомобілів до віртуальних помічників штучний інтелект вже має значний вплив на людей, їх роботу, навчання, спілкування та життя в цілому. Ще нещодавно штучний інтелект був темою, яка цікавила лише вузьке коло фахівців у галузі комп'ютерних наук. Юристи ж не надто цікавилися цією сферою, вважаючи її далекою від їхньої практики. Сьогодні ШІ – один із трендів у сучасній юриспруденції. На міжнародному та національному рівнях розробляються та приймаються правові акти, що регулюють питання, пов'язані з його використанням. Таким чином, з суто технічної, IT-проблеми, штучний інтелект перетворився на проблему правову. Це особливо актуально в контексті оновлення цивільного законодавства України, яке має відповідати на виклики, що виникають з динамічним розвитком науки та техніки. Одним із ключових аспектів у цій сфері є питання інтелектуальної власності. Зокрема, відкритим залишається питання правової охорони об'єктів, створених за допомогою ШІ.

У юридичній науці активно обговорюється питання про те, як штучний інтелект має бути представлений у межах цивільного права, зокрема, у сфері інтелектуальної власності. Існують три основних підходи до цього питання. У першому підході ШІ постає як об'єкт права, в другому – як суб'єкт, в третьому розглядається і як об'єкт, і як суб'єкт права водночас.

Найпоширенішим із трьох підходів є перший. Його прихильниками є такі науковці як: Кохановська О. В., Мічурін Є. О., Зозуляк О. І. тощо. На їх думку, штучний інтелект з правової точки зору можна визначити як штучно створений інструмент, що використовує людські знання та алгоритми для здобуття, обробки та застосування інформації. Ідея ж надання штучному інтелекту статусу суб'єкта права є ризикованою та непередбачуваною і може мати як позитивні, так і негативні наслідки, тому потребує ретельного аналізу та зваженого підходу.

Другий підхід обстоюють Баранов О. А., Щербина Б. С., Ткаченко В. В. тощо. Вони напроти вважають, що існує необхідність визнання ШІ суб'єктом права через те, що він здійснює функції, які схожі на людські, у взаємодії із звичними суб'єктами цивільного права. Тому прихильники другого підходу вбачають два виходи: або визнати штучний інтелект на рівні з фізичною особою, або псевдо-юридичною особою.

Що ж до третього підходу, то його представниками є Стефанчук М. О. та Тимошенко Є. А. Їх позиція полягає в тому, що штучний інтелект може виступати як суб'єкт, маючи певні права та обов'язки, залежить від технічних можливостей конкретного робота, його здатності до самостійного прийняття рішень та взаємодії з навколишнім світом, і водночас він може розглядатися як об'єкт, через недостатній рівень автономності та неможливість несення відповідальності за свої дії. Штучний інтелект можна визнати таким суб'єктом, що займає проміжне місце між юридичними та фізичними особами.

Отже, з наведеного можна зрозуміти, що питання визначення місця штучного інтелекту в структурі цивільних правовідносин є дискусійним та багатоаспектним. На мою думку, штучний інтелект не можна визнати суб'єктом ані в якості фізичної особи (адже він не володіє такими ж емоціями, розумом та свідомістю), ані в якості юридичної особи (адже існування ШІ не ґрунтується на жодних потребах, подібно до юридичної особи, наприклад, для об'єднання людей або капіталів).

Нормативно-правові акти, що стосуються питання штучного інтелекту, не дають підтвердження для визнання його суб'єктом права.

Генеральна асамблея ООН у березні 2024 року прийняла важливу резолюцію, яка стосується розвитку штучного інтелекту. В ній рекомендується всім країнам-членам ООН: сприяти розвитку безпечних, захищених та етичних систем штучного інтелекту, забезпечити інклюзивність та рівноправність у розробці та використанні ШІ, створити сприятливі умови для його використання, зосередитися на потребах країн, які розвиваються.

Також 13 березня 2024 року важливий крок у регулюванні штучного інтелекту було зроблено Європейським парламентом, шляхом ухвалення законодавчої резолюції про пропозиції до регламенту щодо гармонізованих правил про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act). Цей нормативно-правовий акт містить чітке визначення ШІ, яке описує його як «машинну систему, розроблену для роботи з різними рівнями автономності». ШІ-системи здатні до адаптації після розгортання та можуть робити висновки на основі даних, генеруючи результати, які можуть впли-

вати на фізичне або віртуальне середовище. Важливо зазначити, що це визначення відрізняється від того, яке пропонувала Європейська комісія у своєму попередньому проєкті, воно стало значно ширшим, адже раніше штучний інтелект прирівнювався до терміну «програмне забезпечення».

Отже, міжнародні документи, прийняті на рівні ООН та ЄС, відображають загальний напрям залучення відносин, що пов'язані з використанням штучного інтелекту до правової сфери регулювання. Дефініції ШІ, визначені в цих актах, спрямовані на розуміння сутності штучного інтелекту саме як об'єкта права. Такий підхід відображений також у Концепції рекодифікації цивільного законодавства України, яка передбачає розширення переліку об'єктів цивільних прав, включаючи автономні роботи та системи штучного інтелекту. Спроби ж на теоретичному рівні розглядати штучний інтелект або роботів з штучним інтелектом як суб'єктів, рівних фізичній особі, у якості псевдо-юридичних осіб, не мають достатньої обґрунтованості.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Владислав ГЛАДКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Курсант 2 курсу, 1 групи ІПЮК для СБУ

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ В УКРАЇНІ

Швидкий науково-технічний прогрес стимулює зміни і в суспільних відносинах. У наш час створюється безліч різноманітних інформаційних технологій, які значно полегшують та оптимізують суспільні процеси. Однією з таких технологій є смарт-контракт. По своїй природі смарт-контракт це договір, умови виконання якого написані на мові програмування, при цьому для забезпечення контролю за виконанням такого контракту використовується технологія блокчейн, яка не передбачає централізованого контролю за виконанням транзакцій у мережі, нато-

мість контроль здійснюється усіма учасниками такої мережі. Тобто таким чином здійснюється вираження волі сторін у формі певного коду, який може бути зчитаний комп'ютером. Загалом у такої технології безліч застосувань, наприклад у державному управлінні, фінансовій сфері, а також в укладанні договорів. Однак, оскільки феномен смарт-контрактів є досить новим, він є досі не врегульованим в національному законодавстві, на разі відсутні навіть судові справи, в яких би розглядалися договори укладені у формі смарт-контрактів, хоча на разі практика укладання смарт-контрактів в Україні є доволі поширеною, оскільки у такого способу укладання договорів є безліч переваг.

По-перше, такі договори не потребують втручання третіх сторін, сторони самі можуть визначити умови договору та бути впевненими, що у разі виконання певних умов автоматично настануть відповідні наслідки, що набагато спрощує контроль за виконанням таких договорів. По-друге, смарт-контракти є прозорими, тобто сторони можуть чітко бачити умови виконання зобов'язань. По-третє, це швидкість, обмін активами відбувається одразу після того, як тільки сторони виконають свої зобов'язання. По-четверте, такий вид контрактів виключає проблему надмірності бюрократичного механізму. Варто також зазначити і недоліки таких контрактів. Смарт-контракти є незмінними та незворотними, це означає, що ті умови, які були в них записані спочатку не можуть бути змінені і також, що після виконання умов такого контракту неможливо буде скасувати договір за допомогою того ж смарт-контракту, у такому випадку доведеться звертатися до традиційних способів врегулювання договірних відносин. Крім того, проблему викликає те, що не кожна особа має принаймні базові знання і практичні навички, необхідні для того, щоб зрозуміти те, що написано в комп'ютерному коді смарт-контракту. Але не зважаючи на недоліки цієї технології, вона має великі перспективи для впровадження в різні сфери суспільних відносин, тому доволі актуальним є питання врегулювання смарт-контрактів на законодавчому рівні, тим паче, що існує досвід країн, у яких вже створена відповідна нормативно-правова база, сформувався відповідна судова практика.

Загалом, в українському законодавстві передбачено укладання договорів з використанням сучасних інформаційних технологій, про це зазначено в абзаці 2 частини 2 статті 639 Цивільного кодексу України. [1] Сторони можуть укласти договір за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, такий договір вважатиметься укладеним в письмовій

формі. Однак, договір укладений за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, є більш ширшим поняттям ніж смарт-контракт та охоплює його. Для того, щоб забезпечити права сторін, які є суб'єктами смарт-контракту, необхідне їх детальне регулювання. Однією з головних проблем впровадження смарт-контрактів в українське законодавство є застосування валюти платежу, оскільки єдиним законним платіжним засобом в Україні є гривня, а в деяких випадках встановлених законом може використовуватися іноземна валюта (ст. 192 ЦК). У цьому ж законі також можливе використання іноземної валюти і валютних цінностей, але їх порядок окремо встановлюється законом. Але частіше для ініціювання смарт-контрактів застосовується криптовалюта. В Україні існує закон, який би мав визначити статус криптовалют, однак він не набрав чинності. Це Закон від 17.02. 2022 № 2074-IX «Про віртуальні активи», у ньому визначається, що віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Під таке визначення підпадає і криптовалюта, тому коли цей закон набере чинності це покращить ситуацію із забезпеченням захисту прав сторін смарт-контракту.

Ще однією проблемою при розробці законодавства з регулювання смарт-контрактів це встановлення відповідальності за помилки в програмному коді. Для укладення смарт-контрактів необхідно залучати спеціалістів, які можуть не лише просто написати звичайний код, але й при написанні коду виразити в ньому волю учасників, що є доволі складно, тому смарт-контракти не зможуть замінити абсолютно всі цивільно-правові договори, оскільки деякі поняття зрозумілі людині не можуть бути сприйняті комп'ютером, наприклад це такі поняття як: «розумний строк», «неналежне виконання» і тому подібне. Тому передбачається, що правильним все ж буде, якщо відповідальність за помилку у програмному коді нестиме особа, яка підготувала такий смарт-контракт. У разі, коли така помилка призвела до втрат, то особа, що зазнала втрат зможе подати позов про вимагання і відшкодування завданих збитків.

Також при розробці актів законодавства, що регулюватиме смарт-контракти варто звернути увагу на міжнародний досвід, а саме на судову практику у цій сфері. Сингапур є однією з найбільш технологічно розви-

нутих країн, тому не дивно, що тут уже доволі активно застосовуються смарт-контракти. І доволі показовим з цього приводу є справа «B2C2 Ltd проти Quoine Pte Ltd» від 2019 року, яка була однією з перших, де розглядався спір стосовно договору, який був виконаний автоматично. Суть справи полягала в тому, що компанія «B2C2» уклала договір про приєднання до компанії «Quoine», відповідно до якого B2C2 могла торгувати криптовалютами парами з іншими учасниками ринку на автоматизованій платформі. Але під час виставлення чергової угоди на покупку через особливість коду було проведено торги, за результатами яких криптовалюту було продано за курсом, що приблизно у 250 разів перевищував на користь B2C2 поточний ринковий курс. Після цього випадку технічний директор Quoine, не бажаючи зазнавати таких великих збитків, скасував угоду, порушуючи умови договору відповідно, до яких договір не має зворотної дії. У результаті компанія «B2C2» подала позов проти Quoine, стверджуючи, що дії останньої були порушенням договору. Свою вину компанія «Quoine» не признавала, спираючись на те, що договір між компанією «B2C2» та її контрагентами щодо торгів було укладено помилково, через що був недійсним. У цій справі повинен був вияснити, чи міг би автоматизований характер платформи створити транзакції, що мають юридично зобов'язальну силу договору. Суд погодився, що смарт-контракти мають силу договору, навіть якщо вони були автоматично ініційовані платформою. У результаті суд ухвалив рішення на користь компанії «B2C2», зазначивши, що компанія «Quoine» не змогла довести помилку у програмному забезпеченні, яка зробила б контракти на торги недійсними, а тому скасування угод є порушенням контракту з B2C2.[2]

Також гарним прикладом впровадження смарт-контрактів є Сполучені Штати Америки, де у штаті Вермонт Сенат ухвалив закон H868 «Акт, що стосується різних положень про економічний розвиток», де в § 1913 (b) (1) зазначено, що цифровий запис, електронно зареєстрований у блокчейні, суд має автентифікувати як доказ, якщо він супроводжується письмовою декларацією кваліфікованої особи, складеною під присягою, у якій зазначено кваліфікацію особи для проведення сертифікації. Тобто запис у блокчейні буде належним доказом, якщо буде підкріплений афідевітом, у якому вказано дату й час унесення запису, дату й час отримання запису, запис підтримувався під час ведення звичайної діяльності та був зроблений під час ведення звичайної діяльності.[3]

Тож, підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що стрімкий розвиток інформаційних технологій, зокрема поява смарт-

контрактів потребує змін до вітчизняного законодавства, зокрема визнання криптовалюти як способу платежу за товари та послуги, а також встановлення відповідальності за помилки в програмному кодї смарт-контрактів. Також необхідно закріпити в законодавстві те, що смарт-контракти мають зобов'язальну силу договору і зворотної сили вони не мають, навіть якщо у кодї наявні помилки, а у разі отримання таких збитків відповідальність нестиме розробник такого коду.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Ухвала Сінгапурського міжнародного комерційного суду 24.05.2019 по. SGHC(I) 03.
3. Vermont (H868 Sec I.1. 12 V.S. A. § 1913 / URL: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2016/Docs/JOURNAL/sj160506.pdf#page=459,%20page%202177>

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, к.ю.н., доцент кафедри цивільного права

Тетяна ГОНЧАРЕНКО,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
студентка 4 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації здійснила серйозний вплив чи не на всі суспільні відносини за участю фізичних осіб, зокрема це стосується і процесу спадкування. Звертаючи увагу на те, що країна агресор здійснює тимчасову окупацію частини території України, актуальність правового регулювання визначення місця відкриття спадщини є важливою з огляду

на наступне. Так, це впливає на права та обов'язки спадкоємців та інших зацікавлених сторін. Якщо правове регулювання цього питання не чітке або відсутнє, це може призвести до конфліктів між спадкоємцями, особливо якщо різні нормативно-правові акти мають різні положення щодо визначення місця відкриття спадщини.

Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 року було прийнято норму, якою встановлювалося, що у разі якщо останнім місцем проживання спадкодавця є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, затверджений рішенням Кабінету Міністрів України, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів.

Таким чином, правило, за яким місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, поширювалося лише на тимчасово окуповані території, однак у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації постало питання щодо доцільності поширення такого регулювання на всі випадки визначення місця відкриття спадщини, що було врегульовано Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року.

Після спливу семи місяців від дня, коли вищезгаданий закон набрав чинності, Верховною Радою України було прийнято рішення про викладення статті 1221 Цивільного кодексу України в попередній редакції та на даний момент місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Дані зміни були внесені Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023 року.

При цьому, не зважаючи на останні зміни у законодавстві, пунктом 1.12. глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 22.02.2012

року №296/5, встановлено, що місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні такого майна, або вимоги кредиторів.

Відтак, у законодавстві на даний момент відсутня узгодженість та однастайна відповідь на висвітлене мною питання, що породжує правову невизначеність та не відповідає вимозі «якості» закону як одному з основних аспектів принципів верховенства права. Цікавим є рішення Європейського суду з прав людини (надалі – Суд) у справі «Шокін проти України» від 14 жовтня 2010 року, де Суд константував наступне: «Суд не задоволений загальним станом національного законодавства, яке існувало на той час з питання, що розглядається у цій справі. Суд зазначає, що відповідні правові акти явно суперечили один одному. У результаті цього національні органи на свій власний розсуд застосували протилежні підходи щодо співвідношення цих правових актів. На думку Суду, відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення такого важливого фінансового питання, порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника» [1].

Висновок: Таким чином, законодавче закріплення однастайного підходу щодо визначення місця відкриття спадщини є важливим для спрощення процедури спадкування. Спадкоємці та їхні представники матимуть змогу швидше та ефективніше вирішувати питання щодо спадкування, оскільки їм не потрібно буде витратити час і ресурси на вирішення питань компетенції того чи іншого нотаріуса. Українському законодавцю варто звернути увагу на законодавчі зміни з цього питання, зокрема приведення у відповідність законодавству Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 22.02.2012 №296/5, що забезпечить стабільність та прогнозованість для суб'єктів права та сприятиме уникненню непорозумінь і конфліктів між спадкоємцями та іншими зацікавленими особами. Отже, однастайне визначення місця відкриття спадщини в законодавстві є ключовим для забезпечення правової впевненості, стабільності та ефективності у справах спадкування.

Список використаних джерел:

1. «Шокін проти України» (Shchokin v. Ukraine) : рішення Європейського суду з прав людини у справі від 14.10.2010 (заяви № 23759/03 та № 37943/06). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_858 (дата звернення: 16.09.2021).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, к.ю.н Євген РЯБОКОНЬ.

Вікторія ДАНИЛЬЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 4 групи, факультету адвокатури

ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ

У сучасному цифровому світі із швидким розвитком інноваційних технологій, поширення електронних договорів стає не лише очікуваним, але й надзвичайно актуальним явищем. Проте серед українців прийняття цієї форми укладення правочинів розвивається досить повільно. Це частково зумовлено нерозумінням особливостей таких договорів, страхом втратити кошти або інші цінності, а також поширенням численних стереотипів серед населення.

Дослідженню цієї проблематики присвятили свої роботи багато науковців, таких як В. П. Писаренко, В. В. Маньога, А. В. Шумило, А. В. Чучковська та інші. Крім того, в нашій країні було затверджено декілька законодавчих актів, що регулюють дане питання. Також деякі положення щодо електронної форми договорів містяться в Цивільному кодексі України та Законі України «Про захист прав споживачів» [2, с. 136].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» електронний договір – це узгодження між двома або більше сторонами, яке має на меті встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, і яке оформлене в електронній формі, тобто із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем [1].

Однією з ключових особливостей є визнання електронних документів і договорів на рівні з паперовими, що забезпечує їхню правову дійсність. Законодавство України встановлює правила укладання, підписання та використання електронних договорів.

Електронний договір, подібно до інших типів договорів, укладається шляхом пропозиції (оферти) його укласти однією стороною та її прийняття (акцепту) іншою стороною. Важливо зазначити, що в електронному середовищі оферта та акцепт можуть мати різні форми, адаптовані до специфіки цифрового комунікаційного середовища. Наприклад, оферта може бути надіслана електронним листом, опублікована на веб-сайті чи запропонована через мобільний додаток. Акцепт також може бути здійснений шляхом електронної відповіді, натискання на кнопку згоди на веб-сайті, або іншими подібними засобами.

Ці різноманітні форми оферти та акцепту в електронному середовищі повинні відповідати вимогам законодавства та забезпечувати достовірність, цілісність та автентичність договору. Такий підхід забезпечує правову дійсність та ефективність електронних договорів у цифровому середовищі.

Моментом підписання електронного договору є використання електронного підпису, електронного цифрового підпису, електронного підпису одноразовим ідентифікатором або аналогу власноручного підпису згідно з вимогами законодавства [3, с. 367].

Електронний підпис (далі- ЕЦП) представляє собою цифрові дані, які прикріплюються до інших електронних даних або пов'язані з ними з метою ідентифікації особи, яка здійснила підпис..

Електронним підписом одноразовим ідентифікатором є унікальний код або ключ, який генерується або виділяється один раз для конкретної трансакції або сесії. Цей ідентифікатор використовується для підтвердження особи чи авторизації дії в конкретний момент часу. Він може бути надісланий на мобільний телефон або інший електронний пристрій за допомогою SMS, електронної пошти або іншого засобу комунікації. Після використання або закінчення часу його дії цей ідентифікатор вже не може бути використаний повторно, що робить його безпечним і надійним засобом електронної ідентифікації.

Аналогом власноручного підпису в електронному середовищі є ЕЦП, який так само як і власноручний підпис у паперовій формі, використовується для підтвердження справжності та цілісності документа чи трансакції. Особливо треба зазначити, що ЕЦП не може бути визнаний недійсним, через те, що має електронну форму.[4].

Отже, ці засоби забезпечують правову дійсність підпису та визначають момент укладання електронного договору відповідно до законодавства України. Електронні договори дозволяють здійснювати швидко та зручну комунікацію між сторонами, зменшують витрати на паперову документацію та сприяють розвитку електронної комерції. Важливо, щоб учасники угоди

розуміли особливості електронного середовища та дотримувалися вимог законодавства для забезпечення правової дійсності укладених договорів.

Підсумовуючи можна зазначити, що впровадження електронних договорів відповідає потребам сучасного цифрового світу, прискорює процеси та робить їх більш зручними, ефективними та екологічно чистими. Вони стають важливою складовою частиною розвитку бізнесу та правової сфери в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про електронну комерцію»: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 14.03.2024)
2. Ципищук К. В. Деякі особливості укладення електронних договорів купівлі-продажу. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 136–138.
3. Максименко О. С. Правове регулювання електронного договору та особливості його укладення. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та з добувачів-учасників 74-ї звітної конференції. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Одеса: Фенікс, 2018. С. 365–368
4. Порядок підписання електронних договорів. URL: <https://prihodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/poryadok-pidpisannya-elektronnih-dogovoriv/> (дата звернення: 14.03.2024)

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Коробцова Н. В.

Вадим ДЕМЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Як відомо, договори у Цивільному кодексі України [1] систематизовані за видом та призначенням. Перша група договорів, розміщена в кодексі, стосується оплатної передачі майна у власність. Основним

у цій групі є договір купівлі-продажу, який має значний вплив не лише на цю групу договорів, а й на інші, оскільки часто у нормативних актах, що регулюють різноманітні договірні відносини, є посилання на нього. Договір купівлі-продажу служить посередником у товарно-грошових відносинах між виробником і споживачем. Саме тому в ЦК України приділяється значна увага договору купівлі-продажу.

Договір купівлі-продажу, як правовий інструмент, несе значущість не лише в межах внутрішніх правовідносин кожної окремої країни, але й у контексті приватних відносин між резидентами різних юрисдикцій.

Один із ініціативних проєктів, який передбачає узгоджені норми щодо договору купівлі-продажу, – це проєкт Європейського цивільного кодексу [2]. У рамках цього проєкту договору купівлі-продажу приділяється 57 статей. Хоча деякі європейські дослідники висловлюють сумніви щодо доцільності розробки та прийняття проєкту Європейського цивільного кодексу і його подальшої реалізації, ці сумніви відображені у праці Рейхарда Зіммермана «Добросовісність у Європейському договорному праві».[3] З урахуванням потенційних перспектив України стосовно членства в Європейському Союзі та вимог статті 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, проєкт ЄЦК представляє значний інтерес для науковців. Тому слід порівняти відповідні норми Цивільного кодексу України та проєкту Європейського цивільного кодексу, зокрема щодо поняття договору купівлі-продажу. Стаття 655 Цивільного кодексу України визначає договір купівлі-продажу як угоду, за якою одна сторона (продавець) зобов'язується передати або передати у власність іншій стороні (покупцеві) майно (товар), а покупець, у свою чергу, приймає або зобов'язується прийняти це майно і сплатити за нього визначену грошову суму. Ця формула визначення договору купівлі-продажу залишається незмінною з часів дії Цивільного кодексу УРСР 1963 року[4]. Вона настільки універсальна, що в літературі складно знайти будь-які спростування або істотні відхилення від цього концепту.

На жаль, в Україні відсутні комплексні наукові дослідження загальних положень договору купівлі-продажу, існують лише роботи, які стосуються різних його варіацій. Схожа ситуація спостерігається й у Європейському Союзі, де також відсутні наукові дискусії щодо визначення договору купівлі-продажу. Це може бути як позитивним, так і негативним аспектом. З одного боку, відсутність дискусій може ускладнити розуміння підходів

до цього поняття. З іншого боку, це свідчить про те, що визначення поняття договору купівлі-продажу, сформульоване десятиліттями тому, є настільки затвердженим, що не потребує коригувань.

В проєкті Європейського цивільного кодексу встановлено узгоджене визначення договору купівлі-продажу для країн Європейського Союзу. Згідно з цим визначенням, договір купівлі-продажу є угодою, за якою одна сторона – продавець – зобов’язується передати власність на товар іншій стороні – покупцеві – негайно під час укладення договору або в найближчий майбутній час, а покупець зобов’язується сплатити відповідно до визначеної ціни. Це визначення, зауважують визначні юристи, є найбільш узгодженим і використовується в проєкті Європейського цивільного кодексу.

Таким чином, порівнюючи визначення з Цивільного кодексу України та проєкту Європейського цивільного кодексу, можна зазначити, що основні аспекти збігаються. Сторонами договору є продавець і покупець, причому продавець зобов’язується передати товар, а покупець – сплатити відповідну суму грошей. Це підтверджує теорію, що договір купівлі-продажу є угодою, спрямованою на безповоротне відчуження майна від продавця до покупця.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.04.2024)
2. Проєкт Європейського цивільного кодексу; Проєкт кодексу, Кодекс від 17.07.2019 р // База даних «Liga.net». URL: <https://liga.net/bitstreams/32abc154-1dd5-4e65-8e4>(дата звернення: 26.04.2024)
3. Zimmermann R., Whittaker S. La bonne foi en droit européen des contrats des contrats / R. Zimmermann, S. Whittaker. – Project volume, fondé à l’Université de Trente, 2000 – <http://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=B4AvUL3Xq7EC&oi=fnd&pg=PR11&dq=contrat+européen+de+vente+de+biens&ots=WtKY57MuCe&sig=fKTtHymNeRjRWToFGYSWmc2vSD4#PPP1,M>
4. Цивільний кодекс Української РСР : Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.07.1963 № 1540-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1540-06> (дата звернення: 26.04.2024)

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, доцент кафедри цивільного права

Вікторія ДОРОШ,
Вінницький державний педагогічний
університет ім. Михайла Коцюбинського
студентка 4 курсу, АП групи факультету права,
публічного управління та адміністрування

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ (НАВЧАННЯ) В ЗВО МВС ТА ЗСУ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ

Система освіти України постійно розвивається, адаптуючись до нових викликів та потреб суспільства. Однак динамічний характер сучасних загроз, геополітичні виклики та реформи в силових структурах зумовлюють потребу в ретельному дослідженні правовідносин між закладами вищої освіти МВС, ЗСУ та особою, які виникають при укладанні контракту про навчання. Це питання має особливу актуальність, адже воно регулюється в специфічному порядку.

Відтак одним із основних нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про Національну поліцію». Відповідно до його положень до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання можуть бути зараховані громадяни України, яким станом на 31 грудня року вступу виповнилося 17 років [1]. При цьому важливо зазначити, що «підготовка фахівців за державним замовленням... проводиться на підставі контракту про здобуття освіти» [1], який є не просто формальним документом, а угодою, що ґрунтується на взаємних правах та обов'язках сторін і має свої особливості: по-перше, згідно з ч. 2 ст. 74 Закону України «Про Національну поліцію» такий контракт є трьохстороннім і «укладається між навчальним закладом, відповідним органом поліції та особою, яка навчається» [1], а по-друге, його укладення із особою, що не досягла 18 років, регулюється відповідно до вимог ЦК України [1, 2].

Слід зауважити, законодавство України містить також і положення щодо порядку та підстав відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням особи у закладі вищої освіти. Зокрема, Закон України «Про Національну поліцію» у ч. 4 та ч. 5 статті 74 встановлює, що підставами відшкодування вартості навчання є дострокове розірвання контракту про здобуття освіти та звільнені зі служби в поліції протягом трьох років після закінчення вищезазначених навчальних закладів [1], а ч. 10 ст. 25 Закону України

«Про військовий обов'язок і військову службу» передбачає навіть ширший перелік підстав відшкодування витрат [2].

Водночас існують окремі питання щодо проходження та припинення служби (навчання) особливо особами, що не досягли повноліття, які залишаються неврегульованими.

Першим таким питанням є визначення випадків, коли особа не зобов'язана відшкодувати вартість навчання в закладі освіти. Так, якщо згідно з ч. 4 ст. 74 та п. 2, 4 ч. 1 ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію» таким випадками є звільнення зі служби за станом здоров'я (через хворобу) – за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції та у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів [1], то відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» такі підстави взагалі не передбачені. Задля вирішення цієї проблеми доцільно було б оновити законодавство, а також розробити Положення про надання медичних послуг курсантам ЗВО ЗСУ у військових госпіталях Збройних Сил України. Потреба прийняття такого Положення, зокрема, обґрунтовується тим, що наразі курсанти, які не досягли повноліття, лікуються у дитячих медичних закладах і у підсумку не можуть отримати висновок спеціалізованої медичної установи ЗСУ, бути комісованим за станом здоров'я, а також позбавлені відповідно і можливості не відшкодувати ЗВО кошти за навчання.

Другим не достатньо врегульованим питанням є певні організаційні недоліки. Як вже було зазначено раніше, законодавство України визначає, що при укладенні контракту про навчання з неповнолітньою особою відповідні правовідносини регулюється згідно з вимогами ЦК України. Зокрема, відповідно до ст. 222 ЦК України «правочин, який неповнолітня особа вчинила за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів) піклувальників, може бути визнаний судом недійсним за позовом заінтересованої особи, або може бути схвалений ними у порядку, встановленому ст. 221 ЦК України» [3]. Однак вказані норми можуть діяти лише у випадку виконання своїх обов'язків ЗВО МВС та ЗСУ щодо надання екземпляру контракту особі, яка його підписала. На практиці ж нерідко ЗВО вказаних вимог не дотримуються, що відповідно порушує права особи, яка підписала такий контракт. Прикладом може слугувати справа № 760/10349/17, відповідно до матеріалів якої контракт про навчання було підписано неповнолітньою особою, яка свій екземпляр договору отримала лише через 6 місяців разом із позовом про відшкодування витрат. Так, протягом усього цього часу як неповнолітній курсант,

так і його законні представники були позбавленні права оскаржити відповідний контракт [4]. Ця справа наочно ілюструє, що законодавство у цій сфері таки справді потребує оновлення.

Таким чином, підсумовуючи сказане, ми вважаємо, що вкрай необхідно, по-перше, забезпечити дієвий механізм контролю за дотриманням ЗВО приписів законодавства, по-друге, внести зміни до ЦК України, а саме прийняти норму, згідно з якою особа, яка зарахована до закладів вищої освіти МВС і ЗСУ та прийняла Присягу, набуватиме повного обсягу цивільної дієздатності, а також, по-третє, розробити Положення про надання медичних послуг курсантам ЗВО ЗСУ у військових госпіталях ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. URL: <http://surl.li/ppuk> (дата звернення: 30.04.2024).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <http://surl.li/kixz> (дата звернення: 01.05.2024).
4. Рішення Солом'янський районний суд м. Києва від 01.02.2019 р. у справі № 760/10349/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80019895> (дата звернення: 01.05.2024).

Науковий керівник: Удод Микола Васильович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Олександр ЄВТУШЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 9 група факультету прокуратури

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПОНЯТТЯ

Цивільний кодекс України регулює багато аспектів майнових відносин, які виникають у суспільстві, однак деякі питання, такі як правове регулювання військового майна, фактично залишаються за його межами.

Так чи інакше, це не означає, що відповідний нормативно-правовий акт, його положення, взагалі не стосуються військового майна. У силу того, що воно пов'язане, перш за все, із національною безпекою та обороною української держави, публічні інтереси в цій сфері мають пріоритет. Так, основна проблема полягає не у відсутності норм у Цивільному кодексі України, як таких, а в суперечностях між ними та спеціальним законодавством, що регулює досліджувану сферу.

Військова сфера, з огляду на завдання та функції, покладені на державу та її збройні сили, має загальнодержавне значення. У ній переважають публічні інтереси, тому більшість відносин у ній регулюються саме публічним правом. Однак, у військовій сфері також існують цивільно-правові відносини, зокрема й ті, що стосуються військового майна. Тому, перед дослідженням цих відносин, як речових прав, так і зобов'язальних, необхідно чітко визначити, що таке військове майно. Варто зазначити, що окремі аспекти даної теми вже досліджувалися як науковцями, так і відомими правниками, такими як Ю. М. Данилевський, С. О. Мальцев, В. В. Чумак, проте ці дослідження не в повній мірі розкривають усі проблемні аспекти даної теми.

Звертаючись до законодавства нашої країни з відповідної сфери, а саме, Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [1] ми може визначити тлумачення дефініції поняття, «військове майно». Так, згідно з приписами статті 1 наведеного Закону, військове майно – це державне майно, яке першочергово є закріпленим за окремими військовими установами та організаціями, які належать Збройним Силам України [1]. Так, детально аналізуючи дане поняття, ми можемо спостерігати, те що законодавець чітко окреслює суть військового майна, підкреслюючи його державну належність та закріплення за конкретними військовими структурами. До основних категорій такого майна в свою чергу належать: військова техніка, споруди та будинки військового призначення, озброєння та боєприпаси, бойова та інша техніка, продовольство тощо. Важливо зазначити, що такий перелік, не є вичерпним. Законодавець використовує формулювання «тощо», щоб підкреслити, той факт, що до такого виду майна можуть відноситися й інші матеріальні цінності, не згадані у цьому переліку, але призначені для забезпечення функціонування Збройних Сил України. Так, визначення військового майна, закріплене у відповідному Законі, чітко окреслює його суть, державну приналежність та категорії, до яких воно належить. При цьому

залишається можливість розширювати цей перелік за рахунок інших матеріальних цінностей, необхідних для існування Збройних Сил української держави [3, с. 24].

Доцільно, наголосити і на тому, що, як у доктрині права, так і в українському законодавстві існує також неоднозначність щодо співвідношення понять «майно Збройних Сил України» та «військове майно», які з першого погляду є синонімічними. Так, деякі юристи-практики, наприклад, Ю. М. Данилевський вважають, що ці поняття тотожні, інші ж, стверджують, дефініція поняття «майно ЗСУ» є значно ширшою за «військове майно». Тож, незважаючи на законодавче визначення, природа військового майна залишається предметом дискусій.

Правове визначення та особливості регулювання військового майна свідчать про його окремішність. В свою чергу, аналіз переліку об'єктів, що входять до його складу, та їх цивільно-правових характеристик, ставить це твердження під сумнів. Так, аналізуючи Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [2], ми можемо знайти чергову законодавчу колізію. Нормою статті 1 вказаного законодавчого акта, передбачено, визначення поняття «вироби військового призначення» до яких законодавець відніс озброєння, боєприпаси, військову техніку тощо [2]. Ці об'єкти обмежені або вилучені з цивільного обороту, тому виникає суперечність, коли одночасно використовуються терміни «військове майно» та «вироби військового призначення».

Отже, проаналізувавши дефініції окремих понять та проблеми, які постають під час їх визначення, ми можемо сформулювати висновок. Військове майно – це державна власність, закріплена за військовими структурами України. Існує термінологічна нечіткість у визначенні понять «військове майно» та «вироби військового призначення», яка безумовно потребує узгодження. Так, усунення термінологічних суперечностей, шляхом внесення змін до законодавства, буде першим кроком до покращення правового регулювання відносин, пов'язаних з військовим майном.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. *Законодавство України : база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 07.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text> (дата звернення: 29.04.2024)

2. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 № 549-IV. *Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Укр. мова за проф. спрямуванням») / Уклад.: М.П. Вовк, Р.С. Троцький; за ред. А.О. Пожидаєва. – К.: НАВС України, 2016. – 156 с. – URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/39e5d58a-10b3-47cb-8f7c-d4f27fa7402e/content>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Данило ЖИДКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 3 група факультету прокуратури

Юлія КОЗЬМІНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 6 група факультету прокуратури

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОНАТУ

Збройна агресія російської федерації проти України стала переломним моментом в історії не тільки нашої країни, але й усієї сучасної Європи. В умовах війни постала гостра потреба активізації соціальної відповідальності громадян та консолідації зусиль для підтримки армії, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від окупації територій. Одним із ключових інструментів такої підтримки стали донати (благодійні внески).

В умовах посиленої зовнішньої загрози та високого ризику, донати стають проявом солідарності, відповідальності та патріотизму громадян перед своєю країною. А тому перед законодавцем постає гостра проблема, яка полягає у створенні гнучкого та дієвого механізму

правового регулювання донату – а саме у контексті збору та використання зазначених пожертвуваних коштів в якості військової допомоги. Вдосконалення цього механізму відображається не лише в збільшенні обсягів пожертвуваних внесків, але й у підвищенні ефективності цільового використання та прозорості управління цими коштами задля запобігання корупційним ризиків. У контексті розвитку правової категорії донату як цивільно-правового інституту, необхідно вдосконалити законодавче регулювання з метою забезпечення прозорості, ефективності та відповідальності у зборі та використанні коштів, які були пожертвовані за договором донату.

За своєю цивільно-правовою природою донат є пожертвою. Так, згідно з ч.1 ст. 721 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] пожертвою є дарування речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим частиною першою статті 720 цього Кодексу, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети [2, с. 114]. Такими особами є фізичні та юридичні особи, держава, АР Крим, територіальна громада. Але в суб'єктному складі договору донату є певні відмінності від договору пожертви. Так, жертвувачами можуть бути особи, які зазначені в ст. 720 ЦК України, це положення співвідноситься з ч. 3 ст. 729 ЦК України, де зазначено, що до договору пожертви можуть застосовуватись загальні положення про договір дарування, якщо інше не передбачено законом. Натомість донатерами є фізичні та юридичні особи. Отримувачами пожертви є особи, які також перелічені у ст. 720 ЦК України, це у свою чергу прямо передбачено ч. 1 ст. 720 ЦК України. Враховуючи спеціальний предмет договору донату – гроші, можна зазначити, що держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади не можуть бути жертвувачами-донатерами, виходячи з положень Бюджетного кодексу України, Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», де чітко визначено, за якими класифікаціями здійснюються видатки, але не можна не зазначити про грантові кошти, які мають відмінну правову природу та мають високий рівень контролю з боку держави. Окрім того, в законодавстві чітко визначено, що конкретно можуть дарувати такі особливі суб'єкти.

Також особливою рисою договору донату є визначеність конкретної мети, що, власне, і властиве договору пожертви. Така мета може бути різною: на ліки, на дрони, на автівку для 98-ї Бригади. Але найголовніше в даному випадку це визначення конкретної мети. Іншою вирізняльною

ознакою договору донату є право донатера (пожертвувача) здійснювати контроль за виконанням того донату, що був переданий відповідно до договору. Так, згідно з ч. 1 ст. 730 ЦК України жертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про жертву. Як ми бачимо, для договору донату необхідна конкретно визначена мета, а не абстрактна задля того, щоб цей правочин не було визнано недійсним або удаваним. Судова практика при розв'язанні спорів, пов'язаних з договорами жертви, виходить не із формальних умов договору, а із виконання отримувачем жертви цілей цього договору. Також договір донату повинен відповідати загальним умовам дійсності правочину, передбаченим у ст. 203 ЦК України.

Згідно з ч. 2 ст. 730 ЦК України [1] жертва може використовуватися не за призначенням, але лише зі згоди жертвувача. Ця згода може бути виражена словесно, письмово або конклюдентно, тобто виразити чіткий намір, який свідчить про таке бажання. І, відповідно, якщо згоди донатера-жертвувача на використання жертви в інших цілях не було, то відповідно особа, яка одержала донат, порушує умови договору донату. Але якщо донатер вчинятиме пасивні дії у вигляді мовчання, то таке мовчання вважається згодою на зміну призначення донату. Скільки повинно пройти часу від моменту зміни призначення донату до моменту пред'явлення вимоги про розірвання договору донату в спеціальних нормах щодо жертви не зазначається, але можна вказати, що на підставі ст. 728 ЦК України до вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність в один рік. Тому наразі вимогу про розірвання договору донату можна пред'явити протягом одного року з моменту, коли донатер-жертвувач довідався або міг довідатися про донат був використаний не за призначенням (ч. 1 ст.261 ЦК України) [3, с. 33; 4].

Також однією з ознак договору донату є можливість укладення його з ініціативи будь-якої зі сторін. Так, майже кожен день на екранах смартфонів ми бачимо багатомільйонні збори на різні предмети військового спрямування, і за своєю правовою суттю такі таблоїди та дописи при наявності всіх істотних умов і у разі звернення до не визначеного кола осіб є публічною офертою згідно з ч. 1 ст. 641 ЦК України [1]. І якщо на тому чи іншому дописі не зазначити, що не всі кошти підуть на цей предмет збору і витратити частину жертвуваних коштів на власні потреби, то даному договору загрожує розірвання через невиконання істотної умови договору – використання з наперед обумовленою метою.

Окрім того, можна зазначити, що договір донату, як і договір пожертви є реальним та вважається укладеним з моменту прийняття донату. Тобто, з моменту зарахування на банківський рахунок відповідної грошової суми договір донату є укладеним [4, с.94–95].

Формою договору донату є усна або письмова в залежності від грошового розміру, внесеного в якості донату та суб'єктного складу договору донату. Так, беручи до уваги положення ч. 1 ст. 208 ЦК України договір донату слід вчиняти у письмовій формі. Але, враховуючи положення ст. 218 ЦК України, недодержання письмової форми договору донату не породжує наслідок його недійсності [1]. Підтвердженням укладання договору донату може бути платіжна інструкція про переказ певної суми коштів із зазначенням певної конкретної мети.

Як вже було зазначено вище, договір донату є видом договору пожертви, який має особливий предмет – гроші, а договір пожертви у свою чергу є особливою формою договору дарування, тобто на договір донату поширюються загальні правила щодо договору дарування, і він, окрім специфічних ознак, повинен відповідати загальним ознакам дарування: передача або обов'язок передачі в майбутньому майна у власність. Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області в своєму рішенні у справі № 759/3962/19 зазначає [5], що матеріали даної цивільної справи не містять жодного належного, достовірного та об'єктивного доказу, з якого можливо було б дійсно встановити вчинення позивачем на адресу відповідача саме пожертви, а правова природа платежу містить деталі лише про переказ на картку. Таким чином, за відсутності даних про дійсність вчинення пожертви позивачем на адресу відповідача, неможливо загалом вказувати про договірний характер виниклих між сторонами правовідносин. Намір позивача переказу грошових коштів для цілей відпочинку не свідчить про укладання між сторонами правочину. Тому, як ми бачимо, звичайний переказ без вказання мети такого переказу не буде вважатися договором пожертви або донату, і тому, необхідно точно та чітко вказувати мету такого переказу задля подальшого можливого захисту прав та законних інтересів.

Способами захисту цивільних прав особи при порушенні умов договору донату є судовий та позасудовий. Згідно з ч. 2 ст. 651 ЦК України [1] договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Цим випад-

ком і є використання пожертви не за обумовленою метою. Як вже було зазначено вище, позовна давність за цією категорією справ становить 1 рік, тобто у особи є 1 рік, щоб звернутися до суду для захисту свої прав, з моменту коли вона дізналася або повинна була дізнатись про виникнення таких обставин.

Наріжним каменем у захисті прав особи при порушенні умов договору донату є питання цивільного позову в рамках кримінального провадження щодо шахрайства коштами, отриманими на підставі договору донату. Так, згідно з ч. 3 ст. 720 ЦК України [1] жертвувач має право вимагати розірвання договору пожертви, якщо вона використовувалась для іншої мети ніж та, що обумовлювалась на початку укладання цього договору. Так, жертвувач має всі підстави для подачі цивільного позову в рамках кримінального провадження за ст. 190 Кримінального кодексу України.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що договір донату є важливим інструментом для збору коштів на певні цілі, але він має певні прогалини, які потребують подальшого комплексного й системного вирішення з боку законодавця.

Перш за все, у контексті розвитку та усунення прогалин у чинному цивільному законодавстві, законодавцю потрібно звернути увагу на відсутність правового регулювання договору донату, яке б забезпечило більшу юридичну чіткість щодо учасників, умов та обов'язків сторін у контексті донатних внесків. Недостатня регламентація щодо суб'єктного складу договору донату може призвести до юридичної незгодженості, оскільки не завжди можливо чітко визначити осіб, які мають право укласти такі угоди, що створює простір для

недобросовісного використання донатних коштів та може перешкодити обдарованим в законному здійсненні своїх правомірних намірів.

По-друге, недостатнє правове визначення механізмів захисту у контексті договору донату може призвести до витрат донатних коштів не за призначенням. Брак ефективного контролю може також призвести до недостатньої прозорості та недовіри до благодійних організацій, фізичних осіб, що може вплинути на бажання потенційних донатерів надавати фінансову підтримку. Тому необхідно розробити чіткі правові норми та механізми контролю, які б забезпечили ефективний захист фінансових інтересів донатерів і забезпечили прозоре та відповідальне управління донатними коштами. Слабкі механізми захисту прав донатерів та одержувачів коштів можуть призвести до порушення їхніх прав. Важливим аспектом даної роботи є виявлення відмінностей договору пожертви й договору донату.

Наголошуючи на конкретних відмінностях, слід наголосити, перш за все, на різницю між пожертвою та донатом у контексті. У пожертві може бути передане будь-яке майно, включаючи речі та гроші, тоді як донат обмежується лише грошовими внесками. Суб'єкти договорів також різняться, жертвувач та отримувач у пожертві можуть бути фізичними або юридичними особами, проте отримувач у донаті може бути будь-хто, хто підтримує конкретну справу чи організацію. Контроль за використанням коштів також має свої недоліки: відсутність чіткого вказання, чиї саме кошти спрямувались за призначенням, а чиї поза ним унеможливило звернутися з правом вимоги до суду, тому оптимальним варіантом було б наділити правом вимоги будь-яку особу, що уклала договір донату.

Отже, донат – це особливий різновид договору пожертви зі своїми власними характеристиками, які визначаються специфікою суб'єктивного складу, предметом та метою договору. Вдосконалення правового регулювання цього договору може сприяти більш ефективному використанню донатних коштів та захисту прав усіх сторін.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Головей І. І., Заборовський В. В. Договір пожертви як форма дарування/ Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 37. Том 1, 2016. С. 113–116. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16219/1/ДОГОВІР%20ПОЖЕРТВИ%20ЯК%20ФОРМА%20ДАРУВАННЯ.pdf>.
3. Сафончик О., Гнатюк Д. Окремі питання розірвання договору дарування за законодавством України/ Проблеми та судження: юридичний вісник, 2023/2. С. 31–37. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/4.pdf.
4. Шпуганяч І. І. Поняття і правова природа договорів благодійної пожертви та благодійного гранту/ Право та державне управління, № 3 (28), 2017. С. 91–97. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2017/15.pdf
5. Рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області у справі № 759/3962/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90942984>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Поліна ЖУК,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
I курс магістратури, 06 групи
факультету прокуратури

ВИНА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПОВЕДІНКОВА ТА ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ

До підстав юридичної відповідальності за скоєне правопорушення, із загального поняття його складу, належить і вина. Наявність вини – загально-новизнаний принцип юридичної відповідальності у всіх галузях права, і будь-який виняток із нього має бути виражений прямо і недвозначно, тобто бути закріпленим безпосередньо у законодавстві.

Порівняльний аналіз чинного законодавства, прикладів судової практики, а також різних поглядів науковців-правознавців дозволяє прийняти за базові дві науково-обґрунтовані концепції визначення вини: суб'єктивна («психологічна») та поведінкова концепції.

Сучасні вчені-правники не мають сумнівів у тому, що юридична особа, будучи суб'єктом цивільних правовідносин, має здатність самостійно нести цивільно-правову відповідальність, яка закріплена статтею 96 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1].

Логічним буде критично поглянути на ті висновки, які із року в рік зазначаються одними авторами у інших, тим самим створюючи «відчуття» панівної думки. Вважаємо необхідним звернути увагу на основні положення вищевказаних теорій вини, що домінують у вітчизняній цивілістиці.

Ткачук А. Л. пропонує розглядати протиправну відповідальність як публічно-правову, а ту, яка йде за наслідками невиконання (неналежного виконання) договору – як приватно-правову та наполягає на тому, що «психологічна концепція вини, у рамках якої вина розуміється як психічне ставлення правопорушника до своєї протиправної поведінки та її наслідків, не відповідає сутності й призначенню договірної відповідальності». Для цілей договірної відповідальності більше підходить «поведінкова» концепція недбалості, де остання розуміється як «невжиття заходів для належного виконання зобов'язання» [2, с. 8].

Суб'єктивна («психологічна») концепція, що знайшла своє фактичне втілення у нормах чинного законодавства, передбачає встановлення вини

юридичної особи через обов'язкове дослідження вини її посадових осіб та представників/трудового колективу під час здійснення правопорушення. Вина юридичної особи розглядається передусім як психологічне відношення підприємства/установи/організації в особі його законного представника (посадової особи, працівника тощо). Завдяки правовій проекції вини осіб, які безпосередньо здійснюють дії від імені юридичної особи, подібний підхід дозволяє розглядати вину юридичної особи як психічного ставлення до протиправного діяння та його наслідків (з позиції суб'єктивної сторони правопорушення).

За дослідженнями Б. П. Карнауха, визначення вини правової, запропоноване суб'єктивістською теорією, фактично ототожнює її з поняттям вини, як воно розуміється в психології. Однак психологічне поняття вини-емоції не придатне для права, оскільки воно нерозривно пов'язане з індивідуальною «Я-концепцією». Якщо імплементувати його в правову матерію, наявність вини вирішально залежатиме від ставлення особи до гетерономних для неї правових норм, – від того сприймає вона їх як справедливі, чи ні [3, с. 38].

ЦК України взагалі не закріплює термін «вина», а лише встановлює умови відповідальності за порушення зобов'язання. Окрім того, сучасне цивільне законодавство оперує такими термінами, як «умисел», «необережність» та «груба необережність». Зокрема, стаття 614 ЦК України називає дві форми вини – умисел і необережність, але критеріїв для їх розмежування не наводить [1].

У зв'язку із цим, Кансафарова І. С. підкреслює, що саме ця норма дає тим, хто виступає проти тлумачення вини як «психологічного» ставлення, підстави стверджувати, що даний термін слід визначати не з «гіпотетичного психологічного ставлення», а з того, як особа ставиться до виконання свого обов'язку. Якщо особа демонструє ступінь дбайливості, необхідний для належного виконання своїх обов'язків, вона може бути визнана невинуватою. Саме тому, зміст абзацу другого частини першої статті 614 ЦК України не суперечить визначенню вини «як психічного ставлення» [4, с. 222].

На думку Шевченко Я. М. умисел як форма вини виникає в поведінці особи тоді, коли правопорушник усвідомлює суспільно-небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає і бажає його суспільно-небезпечних наслідків (напр. боржник, який знає, що його діяння може мати шкідливі наслідки для майнової сфери кредитора, свідомо не виконує свої зобов'язання) [5].

Аналіз цивілістичної доктрини дозволяє звести всі висловлені погляди на розуміння вини до двох концептуальних підходів. Перший (психологічний) – розуміння провини як «психологічного ставлення людини до своєї протиправної поведінки». Таке розуміння поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб (М. М. Агарков, О. С. Іоффе, І. С. Канзафарова, Г. К. Матвєєв тощо). Даний підхід піддається значній критиці, оскільки говорити про «психологічне ставлення» юридичної особи є не зовсім коректно [6, с. 55; 7, с. 15].

На думку прихильників психологічного підходу, діяльність юридичних осіб певним чином виражається у поведінці людей (рішення керівника, поведінка працівників, представників та посадових осіб). Іншими словами, формула «вина – це психологічне ставлення до вчиненого правопорушення» прирівнює юридичну провину до психологічної провини, а покладення на особу відповідальності залежить від того, чи вважає сам правопорушник свою поведінку протиправною [7, с. 11].

Окрім того, Примак В. Д. вважає, що визначення вини як психологічного ставлення суперечить функції цивільно-правової відповідальності, яка не передбачає оцінки особистості правопорушника чи його покарання як особистості, а спрямована лише на відшкодування збитків за рахунок суб'єкта права [6, с. 55].

Поведінкова концепція вини, навпаки, під поняттям «вина» розуміє невжиття необхідних заходів для належного виконання зобов'язання. На думку деяких вчених, під виною суб'єкта майнових відносин потрібно розуміти існування двох обставин, на основі яких виникають підстави для покладення відповідальності. По-перше, наявність у боржника реальних можливостей для належного виконання своїх зобов'язань. По-друге, невжиття ним усіх необхідних заходів щодо недопущення порушення, відвернення шкоди.

Визначення вини вітчизняними прихильниками поведінкового підходу переважно дається через призму статті 614 ЦК України [1], за якою особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Тобто мова йде про неприйняття особою, у т. ч. і юридичною, всіх заходів, які вимагалися від неї при дотриманні турботливості та обачності для виконання своїх цивільно-правових обов'язків.

На відміну від попередньої концепції, яка немов би намагалася зануритися вглиб внутрішнього світу людини й пізнати психічну основу її вчинків,

поведінкова теорія залишається «на поверхні», уважаючи релевантним для права лише зовнішній бік діяння. Якщо перша теорія, поринувши в царину суб'єктивної реальності індивіда, не змогла знайти там нічого об'єктивного, на що можна було б опертися при кваліфікації поведінки, то друга – навпаки, трактуючи людину винятково біхевіористично, залишила поза увагою глибинні антропологічні основи права [3, с. 39].

Так, Б. П. Карнаух вказує, що, перекладаючи англо-американську формулу об'єктивної вини, згідно з якою «вина – це відхилення від належного стандарту поведінки», термінами, що звичні для вітчизняного означення відповідних феноменів, стане очевидним приховане в ній ототожнення вини й протиправності. «Належний стандарт поведінки» – це не що інше, як «норма», а «відхилення» – означає її порушення. Тож отримаємо, що «вина – це порушення норми» [3, с. 39–40].

Незважаючи на це, варто зазначити, що «норма», чи «стандарт», про які йдеться, у приватному праві *законодавчо не визначені*: їх необхідно трактувати виходячи з гранично абстрактних принципів справедливості, добросовісності, розумності тощо. Якщо норми кримінального закону є максимально конкретними, і проекція заборон «не убий», «не вкради» тощо на одиничну дійсність не становить труднощів; то в цивільному праві маємо лише принцип, згідно з яким «зобов'язання має виконуватися належним чином», та норму, якою *implicite* встановлено обов'язок для особи «вживати всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання». З'ясувати стосовно конкретної справи, що значило «належним чином», і якими могли бути «всі залежні від особи заходи» – означає встановити те, чого вимагало право в цьому випадку, тобто – встановити його норму, а не винуватість боржника. Іншими словами, у теорії об'єктивної вини відшукування змісту норми права маскується під встановлення винуватості боржника [3, с. 40].

Отже, законодавством закріплено об'єктивний підхід до поняття вини, не враховуючи суб'єктивного фактора. Але слід пам'ятати, що закон говорить не про вину юридичної особи, а про застосування до неї відповідальності (стаття 96 ЦК України).

Дискусії, які виникають між прихильниками психологічної та поведінкової концепцій досить далекі до свого логічного завершення. Наріжним каменем у напрацюванні єдиного розуміння вини юрособи є те, що у різних нормативних актах використано різні концепції, що перешкоджає єдності вирішення питань правозастосовної практики, а також

ускладнюють процес сприйняття вини як загальної умови відповідальності для юридичних осіб. Наведені обставини залишають відкритим питання про можливість визнання наявності вини юридичної особи та зумовлюють потребу у перегляді окремих, та, здавалося б, непорушних догм цивілістики з цього питання.

Додатково варто зазначити, що вину в рамках цивільно-правових відносин не слід вивчати без аналізу інтелектуально-вольових аспектів діяльності їх учасників. Переваги такого роду визначень якраз у тому й полягають, що вони містять несуперечливу єдність інтелектуально-вольового (суб'єктивного) і поведінкового (об'єктивного) аспектів вини.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Редакція станом на 08.03.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2239> (дата звернення: 26.04.2024 року).
2. Ткачук А. Л. Значення вини у відносинах відповідальності за порушення договірних зобов'язань: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12. 00.03. – Київ, 2002. – 19 с.
3. Карнаух Б. П. Вина як свобода ex post facto. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. Том 16 №3 (2011). С. 35–48.
4. Кандафорова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності: Монографія. – Одеса. Астропринт, 2006–264 с.
5. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: Удвох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. —Т. 1: Загальна частина. – К.: Концерн Видавничий Дім «ІнЮре», 2003.
6. Примак В. Д. Вади і переваги основних теоретичних концепцій цивільної вини. Юридична Україна. 2006. № 5. С. 54–58.
7. Хоменко М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03.. Київ, 2013. 20 с.
8. Карнаух Б. П. Вина як умова цивільно-правової відповідальності : монографія. Харків: Право, 2014. 224 с
9. Отраднова О. Поняття та форми вини як умови деліктної відповідальності у цивільному праві. Юридична Україна. 2005. №3. С. 46–50.
10. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. Вісник Академії правових наук України. 2004. № 2. С. 80–88.

Науковий керівник: Казанцев С. В., к.ю.н., асистент кафедри цивільного права.

ПРАВО НАЙМАЧА ЗА ДОГОВОРОМ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА НА ПЕРЕВЛАШТУВАННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЮ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ

Відношення найму (оренди) житла приватного житлового фонду (комерційний найм житла) врегульовані в гл. 59 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ).

В ч. 2 ст. 815 ЦКУ «Обов'язки наймача житла» закріплено правило, відповідно до якого наймач не має права проводити перевлаштування та реконструкцію житла без згоди наймодавця. Виходячи з цього положення, можна зробити такі висновки: по-перше, наймач житла за договором комерційного найму має право на перевлаштування та реконструкцію житла; по-друге, він може провадити його перевлаштування та реконструкцію тільки за згодою наймодавця. Слід відзначити, що по суті в ч. 2 ст. 815 ЦКУ йдеться про право наймача на перевлаштування та реконструкцію житла. Проте законодавець розмістив це правило в ст. 815 ЦКУ, яка має назву «Обов'язки наймача житла». Таким чином законодавець наголошує не на можливості наймача перевлаштувати та реконструювати житлове приміщення, а на виконання ним обов'язку отримати згоду наймодавця на їх проведення. Справа в тому, що перевлаштування та реконструкція можуть привести до змін технічної характеристики житла. Саме тому згода наймодавця на виконання таких робіт є обов'язковою. Більш того, наймач не має права звернутися до суду для опротестування відмови наймодавця. Таке право закон йому не надає.

Для ефективного застосування положень ч. 2 ст. 815 ЦКУ необхідно чітко уявлення про поняття «перевлаштування житла» та «реконструкція житла». В силу об'єктивних обставин такі поняття не визначаються на кодифікаційному рівні. Їх зміст визначається в підзаконних нормативно-правових актах. На сьогодні вони є визначеними в Правилах утримання житлових будинків та прибудинкових територій, затверджених наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 № 76.

Вищезазначені Правила вимагають від наймача: 1) отримання згоди наймодавця на реконструкцію та переобладнання житла; 2) отримання рішення компетентного органу на проведення відповідних робіт; 3) затвердження в передбаченому порядку проекту переобладнання або реконструкції. У випадку виконання таких робіт без отримання згоди наймодавця, без відповідного рішення компетентного органу або без затвердженого проекту переобладнання або реконструкції житла, їх слід вважати самочинними. В ЦКУ не передбачені правові наслідки порушення правил щодо переобладнання та реконструкції житла. Зокрема, в ст. 825 ЦКУ такі порушення не визначені як підстави для розірвання договору найму (оренди) житлових приміщень. Проте, якщо виходити з загальних положень захисту цивільних прав та інтересів (ст. 16 ЦКУ), від наймача, який самовільно здійснив переобладнання та реконструкцію житла, можливо вимагати відновлення житла за його рахунок та (або) відшкодування збитків, заподіяних протиправними діями.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України.
2. Правила утримання житлових будинків та прибудинкових територій, затверджені наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 № 76 // Офіційний вісник України: 2005 р., № 35, ст. 2158.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар [пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, наукових фахівців]. – Т. 8: Договори про передачу житла у власність та користування / За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2013. – С. 525–647.

Владислав ЗАХАРЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ДАРУВАННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану накладають особливі вимоги і обмеження на різні сфери життя суспільства, включаючи й правові аспекти, такі як дарування

майна. В цій надзвичайній ситуації, коли стабільність та безпека загрожені, процес дарування майна стає предметом особливої уваги та контролю.

Договір дарування – це домовленість, за якою одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Цей вид договору ґрунтується на принципі безоплатності та волі сторін, які підписують його.

Безоплатність дарування, фактично – це відсутність зустрічної еквівалентної вимоги. Німецький вчений Вальтер Шенрат зауважує, що договір дарування виступає антиподом договору купівлі-продажу: «Завдяки даруванню, так як і при купівлі-продажу, остаточно передається право власності або інше майнове право від однієї особи до іншої – тільки без зустрічного задоволення». Заперечував можливість будь-яких дій з боку обдарованого Новицький І. Б. – він вказував, що «зі всіх безвідплатних угод виділяється дарування. Дарувальник не тільки не отримує майнового еквіваленту, але й його власне майно так, чи інакше, в більшій чи меншій мірі зменшується внаслідок дарування. Вчинення обдаровуванням будь-яких майнових надань на користь дарувальника з приводу чи у зв'язку з даруванням (або прийняття на себе, обдарованим зобов'язання такого змісту) позбавляє угоду якості дарчого договору». [1]

Сторонами у договорі дарування можуть бути: фізичні особи, юридичні особи, держава України, Автономна Республіка Крим та територіальна громада. Слід звернути уваги на те, що батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних. Що стосується підприємницьких товариств, то вони можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви. Також договір дарування від імені дарувальника, у разі необхідності може укласти його представник. При наданні доручення на укладення договору дарування важливо вказати, хто саме буде обдаровуваним. Доручення, в якому не встановлено імені обдаровуваного, є нікчемним. [2]

Якщо договір дарування певним чином стосується інтересів малолітньої чи неповнолітньої дитини: якщо дитина є власником (співвласником) або має право на користування відчужуваним жилим приміщенням, або ж набуває майно у власність, то є обов'язковою згода органів опіки та піклування на вчинення договору дарування. При недосягненні обдаровуваним повноліття або наявності зареєстрованих в квартирі, будинку

неповнолітніх дітей необхідним є дозвіл органу опіки та піклування на посвідчення договору дарування такої нерухомості. [3]

Під час воєнного стану державні органи можуть здійснювати більший контроль за процесом дарування майна з метою забезпечення національної безпеки та уникнення зловживань. Це може включати обов'язкову реєстрацію договорів дарування та додаткові процедури перевірки.

В зоні бойових дій, в умовах воєнного стану дарувальники та одержувачі майна можуть зіштовхнутися з певними ризиками та обмеженнями щодо безпеки та конфіденційності. Це може вимагати впровадження додаткових заходів безпеки та обмежень на розголошення інформації про дарування майна.

В умовах воєнного стану нотаріальні дії проводяться виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Список використаних джерел:

1. Поняття та юридична характеристика договору дарування, його види. URL: <https://testderz.com/zno-pravo/civil-law-lecture/поняття-види-та-ознаки-договору-дарув/>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. ст. 356.
3. Договір дарування. URL: <https://tlumacka-gromada.gov.ua/news/1642678660/>

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Діана ЗІНЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 24 група факультету прокуратури

ПРОБЛЕМА ВІДСУТНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ТАЙМШЕРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В українській правовій системі є прогалина в сфері законодавчого регулювання договорів таймшеру, які укладаються у сфері законодавства

з туристичних послуг, коли мова йде про Закон України «Про туризм» [1]. Таким чином, споживачі укладаючи договори таймшеру а також договори про надання послуг, що пов'язані з відпусткою, можуть бути захищені лише загальним законодавством про захист прав споживачів, зокрема Законом України «Про захист прав споживачів» [2].

При цьому саме питання таймшеру складно розглядати з національної перспективи, оскільки вони не завжди відповідають типовим угодам про надання послуг або оренду майна. В даному питанні важливо врахувати досвід Європейського Союзу з регулювання захисту прав споживачів у сфері договорів таймшеру.

ЄС вперше було визначено правила щодо таймшерів у 1994 році [3], а пізніше, у 2008 році, прийняв нову директиву [4]. Мотивацією для оновлення правових норм стала необхідність адаптації законодавства до нових форм відпочинку, що з'явилися на ринку, таких як угоди про вторинний продаж та обмін, які раніше не були врегульовані згідно з Директивою 94/47/ЄС. Крім того, нові правила спрямовані на запобігання створенню таких продуктів у сфері відпочинку, які могли б обійти вимоги Директиви. Основним завданням Директиви 2008/122/ЄС є підтримка ефективної діяльності внутрішнього ринку ЄС та забезпечення високого рівня захисту прав споживачів шляхом узгодження законодавства, норм та адміністративних положень держав-членів.

У 2015 році Європейська Комісія оприлюднила звіт про оцінку впровадження Директиви в країнах-членах та його наслідки. Згідно з цим звітом, п'ятнадцять держав-членів внесли Директиву до своїх законодавчих актів для окремих галузей, тоді як інші тринадцять країн-членів включили її до законодавства про захист прав споживачів, цивільного кодексу або ж інших нормативно-правових актів. Так, можна навести приклад Великої Британії (на момент подання звіту все ще була країною-членом ЄС). Ці країни внесли галузеві національні закони. Загалом, в ЄС помітно знизилася кількість скарг з моменту введення в дію Директиви 2008 року. Асоціацією комітетів власників таймшерів Великобританії (ТАТОС) було здійснено фіксування 1537 скарг у 2010 році, при цьому у 2013 році таких скарг було зафіксовано всього 781. Зменшення кількості скарг пояснюється позитивним впливом Директиви на галузь таймшеру згідно європейського політикуму. Можемо зазначити, що за кордоном ця система може бути вигідною для клієнтів, але в Україні таймшер стає сферою недобросовісних використань та зловживань. В даному питанні труднощі виникають в тому випадку, якщо фактично турист отримує

взагалі інакші умови ніж ті що він очікував. Наприклад, коли турист оплачує таймшер у певному номері готелю, він може бути направлений до готелю з нижчою категорією, ніж той, на який розраховував. Турист не може звернутися до суду, оскільки формально послуги клієнтові надані, і питання якості в цій ситуації не є визначальним. Це доводить необхідність законодавчого врегулювання даного договору у туристичній діяльності. Оскільки в Україні відсутнє спеціалізоване законодавство, яке регулює відносини між споживачами і професійними учасниками ринку таймшер, для проведення порівняльно-правового аналізу можна використати законодавчі акти, прийняті у західних країнах, а також зарубіжний досвід. [5]

Для впровадження та функціонування належного захисту прав споживачів необхідно впровадження національного законодавства. Отже, для ефективної легалізації цих відносин в рамках національного правового поля необхідно, з нашої точки зору, не тільки прийняти зміни до відповідного закону про права споживачів, включаючи аспекти нечесної підприємницької практики, але також розробити окремі положення в межах Закону України «Про туризм», або навіть видати окремий спеціальний акт із встановленням особливостей даних договорів. Загалом, необхідно підкреслити значущість та актуальність законодавчого регулювання договорів таймшеру в національному законодавстві, що обумовлено не лише потребами сучасного туристичного ринку, але також і вимогами Європейського Союзу щодо гармонізації правових норм та зобов'язань, що впливають із цього для України. Безсумнівно, що споживачі, які укладають договори таймшеру та схожі з ними угоди, потребують належного та законодавчо забезпеченого рівня захисту, та й потреба у спеціальному законодавстві підкріплена також кейсами передових європейських країн.

Список використаних джерел:

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 р. № 3153-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
3. Directive – 94/47 – EN – EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:31994L0047> (date of access: 07.05.2024).

4. Directive – 2008/122 – EN – EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008L0122> (date of access: 07.05.2024).
5. COM_2015_0644_FIN.ENG.xhtml.1_EN_ACT_part1_v6.docx. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0644&from=hr> (date of access: 07.05.2024).

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка

Микита ІЛЬСНКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 3 група факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЙНА ОГОЛОШЕНОГО ПОМЕРЛОГО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, правоздатність фізичної особи виникає у момент народження такої особи та припиняється у момент її смерті, відповідно до ст. 25 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1]. Людина фізично і фактично перестає існувати, але багато цивільних відносин, в яких вона була носієм цивільних прав та юридичних обов'язків, переходять до інших осіб, до її спадкоємців. Тому такий перехід відомий під назвою спадкування, що означає процес переходу прав (спадкового активу) та обов'язків (спадкового пасиву) від померлої особи до інших осіб.

На сьогодні постало нагальне питання правового регулювання спадкування як невід'ємної частини цивільних правовідносин під час правового режиму воєнного стану, введеного з 24 лютого 2022 року. На жаль, ті чи інші правовідносини припиняються у зв'язку зі збройною агресією на нашу державу, тому багато осіб «припиняють свою правоздатність» не через власну волю, до того ж доволі складно засвідчити факт смерті, і спадкоємці вимушені звертатися до суду із заявою про оголошення особи померлою. Сюди також додаються аспекти часу, місця, строків прийняття спадщини, що зазнали змін через усім відомі обставини.

Щодо строків прийняття спадщини, то у перших редакція Постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМ України) «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [2] перебіг строку прийняття спадщини від часу відкриття спадщини зупинявся, але не більше ніж на 4 місяці. Після прийняття Постанови КМ України від 9 травня 2023 року №469 [3] така норма була прибрана, та строк прийняття спадщини відраховується за загальним правилом, а саме шість місяців зі дня відкриття спадщини (ст. 1270 ЦК України) [1].

Особливого регулювання зазнало також місце відкриття спадщини (або ж відмови від неї). Загальне правило – це останнє місце проживання спадкодавця, якщо ж невідоме таке місце, то місцем відкриття спадщини буде місцезнаходження нерухомого майна або його основної частини, якщо відсутнє таке майно – то замість нього місцезнаходження основної частини рухомого майна (ст. 1221 ЦК України) [1].

У період дії на території України воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, територія, на якій ведуться активні бойові дії або яка є тимчасово окупованою, щодо якої не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення своїх повноважень органами державної влади у повному обсязі, заяви про прийняття спадщини та інші заяви щодо спадщини подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини. Зазначене правило застосовуються також до спадщини, місцем відкриття якої є населений пункт, розташований на тимчасово окупованій території України, протягом усього періоду тимчасової окупації такої території та шести місяців після завершення тимчасової окупації (п. 21 Прикінцевих та Перехідних положень ЦК України) [1].

Час відкриття спадщини залишився незмінним. Він так само становить день смерті спадкодавця або день, з якого спадкодавця оголошено померлим (ст. 1220 та п. 20 Прикінцевих та Перехідних положень ЦК України) [1].

Відповідно до ст. 1269 ЦК України та п. 2.1 глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, щоб реалізувати своє право на спадщину потрібно подати заяву про прийняття (або відмови від) спадщини до нотаріуса або посадових особами органів місцевого самоврядування, які заводять спадкову справу [1] [4].

Також особливості є щодо прийняття спадщини майна оголошеного померлого. Так Закон України «Про нотаріат» зазначає, що нотаріуси накладають та знімають заборону відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості, права на які підлягають державній реєстрації, частки у праві власності на таке майно, а також у випадках, встановлених законодавством, – рухомого майна [5]. Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України встановлюється, що нотаріуси накладають заборону на відчуження майна при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям фізичної особи, оголошеної померлою (строком на п'ять років) [4].

Згідно з Постановою КМ України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [2] вчинення нотаріальних дій нотаріусами, посадовими особами органів місцевого самоврядування, робоче місце (контора) яких розташовано в межах тимчасово окупованих російською федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, для яких не визначена дата завершення тимчасової окупації, забороняється.

В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу; також забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі. – відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [4].

Таким чином, проаналізувавши законодавчий масив, можна сказати, що сучасні події в країні охарактеризували інститут спадкового права та процес спадкування як такий, що швидко змінюється, було прийнято багато нормативно-правових, що свідчить про те, що регулювання цієї сфери соціального життя для стабільності цивільних правовідносин є надзвичайно значним.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 13.06.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. (дата звернення: 30.04.2024).

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 станом на 27.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF/ed20240327#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. № 469 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-%D0%BF#n1> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 станом на 30.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12?find=1&text=%D0%BF%27%D1%8F%D1%82%D1%8C+%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%B7+%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B2#n646> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 39, ст. 383 станом на 15.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Владислав КАЦАЛ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
3 курс, 3 група факультету прокуратури

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Війна в Україні призвела до масштабної гуманітарної кризи. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, і потребують допомоги в їжі, житлі, медичному обслуговуванні та інших життєво важливих ресурсах. Волонтери надають різноманітні види допомоги, включаючи гуманітарну допомогу, медичну допомогу, психологічну допомогу, допомогу в евакуації та відбудові.

Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання

волонтерської допомоги. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю. [1] Волонтерська діяльність визнається такою, яка виконується без будь-якого морального або матеріального тиску, на основі вільного волевиявлення.

Цивільне законодавство України надає чітку правову основу для організації та здійснення волонтерської діяльності, гарантуючи захист прав та інтересів як волонтерів, так і організацій, які їх залучають.

Цивільне законодавство визначає юридичний статус учасників цивільних відносин, основи виникнення та порядок реалізації права власності та інших речових прав, врегульовує виключні права на результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальну власність), контролює угодові та інші зобов'язання, а також інші майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що ґрунтуються на рівності, автономії волі та майновій самостійності їх учасників [2, с. 181–183].

Цивільне законодавство гарантує захист прав волонтера, таких як право на безпечні умови праці. Цей захист є основоположним, щоб забезпечити, що діяльність волонтерів здійснюється в умовах, які не загрожують їхній безпеці чи здоров'ю. Волонтер не знаходиться у підпорядкованості чи іншій формі підконтрольності відносно осіб, на користь яких він працює. Волонтери не отримують за свою діяльність грошової винагороди, тому вони не є працівниками і не підпорядковуються правилам внутрішнього трудового розпорядку

Цивільно-правовий договір є однією з форм організації волонтерської діяльності. Він укладається між волонтером та організацією, що залучає його до волонтерської діяльності. Відповідно до ст. 626 Цивільного кодексу України, цивільно-правовий договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. [3]

У волонтерській діяльності цивільно-правовий договір може бути укладений як договір підряду або договір надання послуг, зважаючи на характер виконуваної роботи. Важливо зазначити, що цивільно-правовий договір не робить волонтера працівником організації. Волонтер не підпадає під дію трудового законодавства, а отже не має права на зарплату, відпустку та інші соціальні гарантії, які передбачені для працівників.

Згідно з основною класифікацією цивільно-правових угод, прийнятою в галузі цивільного права, всі угоди розділяються на кілька категорій: договори з відчуження майна, договори про передачу майна в користування,

договори стосовно виконання робіт і договори з надання послуг. Згідно з цією системою класифікації, волонтерська діяльність має бути віднесена до категорії угод, пов'язаних з виконанням робіт або наданням послуг.

Цивільно-правовий договір має ряд переваг, які роблять його ефективним інструментом для організації волонтерської діяльності:

- Чітко визначає права та обов'язки сторін.
- Забезпечує належний контроль за виконанням волонтерських завдань.

- Може бути підставою для отримання волонтерами відшкодування витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням волонтерських завдань.

Використання цивільно-правового договору не є обов'язковим для всіх випадків волонтерської діяльності. Існує багато інших форм співпраці між волонтерами та організаціями, які можуть бути більш доречними у певних ситуаціях. Проте, цивільно-правовий договір може стати цінним інструментом для організації волонтерської діяльності, якщо його правильно використати.

Отже, цивільно-правовий договір визначається як важливий та вдосконалений інструмент для організації волонтерської діяльності. Його використання сприяє формалізації взаємовідносин між волонтерами та благодійними організаціями, надаючи юридичну структуру і чітко визначаючи права та обов'язки сторін. Волонтери, у відсутність трудових відносин, можуть вільно виражати свою ініціативу та самостійність, а благодійні організації мають можливість ефективно керувати та організовувати волонтерські проекти. Застосування цивільно-правових договорів у волонтерській діяльності відображає бажання сторін до взаємовигідної співпраці та сприяє розвитку волонтерського руху в контексті правової чіткості та захисту учасників.

Список використаної літератури:

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. №3236-VI. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України.* Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>. (дата звернення: 29.04.2024).
2. Маротчак І. Ю. Договір як акт вільного волевиявлення сторін. Римське право і сучасність : матеріали Міжнар. наук. конф. (Одеса, 6 червня 2014 р.). С. 181–183.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України.* Дата оновлення:

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Янишен Віктор Петрович

Тамєрлан КЕРІМОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
3 курс, 3 група факультету прокуратури

ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ (ФОРС-МАЖОР)

«Важкі часи народжують не сильних людей, а форс-мажорні обставини». Саме з такої імпровізованої цитати хочеться почати цю наукову роботу, адже форс-мажори як підстава звільнення від відповідальності за порушення цивільно-правових зобов'язань дійсно ставали актуальними у кризові часи, зокрема під час світової економічної рецесії 2008 р. та пандемії коронавірусної хвороби 2020–2023 рр. Однак найбільшої поширеності на теренах України форс-мажори у цивільно-правових зобов'язаннях набули під час збройної агресії російської федерації проти України, й починаючи з 2014 р. цивільно-правові зобов'язання часто порушуються з огляду на обстріли, руйнування, «енергетичний терор» та інші дії, які чинить країна-агресор.

Форс-мажорами (від фр. *force majeure* – непереборна сила) є певні обставини надзвичайного та невідворотного характеру, через які виконання зобов'язань за договором унеможливується (ч. 2 ст. 14–1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» (далі – Закон № 671/97-ВР)) [1]. Інститут форс-мажорів охоплює багато суміжних юридичних категорій, серед яких стихійне лихо (англ. *act of God*), неможливість виконання (англ. *impossibility of performance*), тягар доказування (англ. *burden of proof*), засоби юридичного захисту й відшкодування

збитків (англ. *remedies and damages*) тощо [2, с. 407–428]. Як зазначив Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду, форс-мажори характеризуються певними ознаками: вони 1) знаходяться поза волею учасників цивільних відносин, 2) наділені характером надзвичайності, 3) є невідворотними, а також 4) роблять виконання зобов'язань за цих умов здійснення господарської діяльності неможливим [3]. В українському законодавстві термін «форс-мажор» майже не застосовується, натомість його відповідником є словосполучення «непереборна сила». Так, наприклад, ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання за умови, якщо вона доведе, що таке порушення було результатом випадку або непереборної сили [4].

Форс-мажори умовно можна поділити на «локальні», тобто ті, які стосуються конкретних учасників цивільно-правових відносин (пожежа, дорожньо-транспортна пригода, експропріація та ін.) та «загальні», тобто ті, які порушують інтереси великої кількості осіб (збройний конфлікт, стихійне лихо, карантин та ін.). Збройну агресію, розпочату проти України, слід віднести до другої категорії форс-мажорів, адже вона з об'єктивних причин тією чи іншою мірою стосується всіх учасників будь-яких цивільно-правових відносин на території України. Водночас важливим є встановлення того, чи дійсно збройний конфлікт виступав форс-мажорною обставиною в конкретному випадку.

Для прикладу визнання збройної агресії форс-мажорною обставиною слід звернутися до судової практики. Так, Шевченківський районний суд м. Києва у справі від 01 липня 2015 р. визнав окупацію російською федерацією Автономної Республіки Крим форс-мажорною обставиною, оскільки така окупація спричинила, зокрема, ухвалення постанови Правління Національного банку України, яка, своєю чергою, внеможливила виконання стороною договірних зобов'язань [5].

Як відомо, на підставі Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 Торгово-промислова палата України (далі – ТПП України) 28 лютого 2022 р. опублікувала лист № 2024/02.0–7.1 (далі – Лист), яким визнала збройну агресію проти України форс-мажорною обставиною [6]. Водночас слід наголосити на тому, що Лист суперечить положенням законодавства. Так, ТПП України видала цей Лист на підставі ст. ст. 14, 14–1 Закону № 671/97-ВР, зі змісту яких можна дійти висновків, що 1) ТПП України «засвідчує форс-мажорні обставини за зверненнями суб'єктів господар-

ської діяльності» (абз. 4 ч. 3 ст. 14 Закону № 671/97-ВР), 2) засвідчення форс-мажорних обставин відбувається ТПП України та уповноваженими нею регіональними торгово-промисловими палатами на підставі звернення суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 14–1 Закону № 671/97-ВР). З-поміж того, Лист не може вважатися юридично значущим ще й через те, що Законом № 671/97-ВР не передбачено видачу ТПП України листів «загального» характеру [1].

Отже, Лист суперечить щонайменше двом нормам Закону № 671/97-ВР, через що *de jure* його використання унеможливується. Попри це, Лист застосовується як джерело права у цивільних справах *de facto*. Через це на практиці виникають ситуації, за яких заінтересовані особи «виправдовують» неналежне виконання цивільно-правових зобов'язань за договором, посилаючись на положення Листа, а, своєю чергою, правозастосовники оперують контрверсійним Листом при вирішенні тих чи інших питань у цивільних справах. Це призводить до того, що в переважній більшості випадків причиною звичайної недбалості або інших не пов'язаних із збройною агресією дій чи бездіяльності відповідача в цивільній справі, що призвели до неналежного виконання договірних зобов'язань, визнається збройна агресія як форс-мажорна обставина. Так, наприклад, у випадку, якщо в м. Харків певне майно згоріло внаслідок загоряння від палаючої сусідньої будівлі, пошкодженої в результаті ворожого обстрілу, за умови, що пожежі могла запобігти особа, якій було ввірено таке майно, суд, скоріше за все, вирішить цю справу на користь відповідача. Саме тому факт впливу збройної агресії на виконання чи невиконання договірних зобов'язань має встановлюватися судами з урахуванням конкретних обставин справи.

Учасники цивільно-правових відносин дедалі частіше вживають у договорах застереження про форс-мажорні обставини, тобто положення договору, що звільнюють від виконання зобов'язань у разі настання форс-мажорних обставин. У цьому контексті слід звернути увагу на нещодавній висновок Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, згідно з яким у цивільних відносинах традиційно форс-мажор хоча й є договірною підставою для звільнення від відповідальності, однак це не перешкоджає учасникам цивільного обороту врегульовувати свої відносини, відштовхуючись від принципу свободи договору, закріпленого ст. 627 ЦК України [7]. У випадку, якщо договором не передбачено застережень про форс-мажори, застосовуються положення законодавства, зокрема ст. 617 ЦК України.

Отже, з початком російсько-української війни у 2014 р. та подальшим введенням правового режиму воєнного стану в Україні були запроваджені різноманітні механізми врегулювання цивільно-правових відносин, сторони яких постраждали від збройного конфлікту. Одним із таких механізмів є форс-мажорні обставини – інструмент, завдяки якому сторона, що не зі своєї вини порушила договірні зобов'язання, звільняється від цивільно-правової відповідальності. Це прогресивний інститут, який однозначно виборів місце в цивільному законодавстві України. Однак у той же час на сьогодні існують великі питання до правозастосовників, зокрема ТПП України та судів. Саме тому надважливим є приведення нормативного регулювання інституту форс-мажорних обставин до вимог, продиктованих сьогоденням.

Список використаних джерел:

1. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02 грудня 1997 р. №671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №13. ст. 52.
2. Konarski H. Force Majeure and Hardship Clauses in International Contractual Practice. *Revue de Droit des Affaires Internationales (International Business Law Journal)*. No. 4. 2003. P. 405–428.
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25 січня 2022 р. у справі №904/3886/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678> (дата звернення: 09.05.2024).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№40–44. ст. 356.
5. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 01 липня 2015 р. у справі №761/10989/15-ц (провадження №2/761/5162/2015) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46680899> (дата звернення: 09.05.2024).
6. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 р. №2024/02.0–7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
7. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 13 березня 2024 р. у справі №686/16312/22 (провадження №61-11710св23) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823557> (дата звернення: 09.05.2024).

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА НЕРУХОМІСТЬ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Проведене автором дослідження економіко-правового виміру реєстрації прав на нерухомість надало можливість дійти таких висновків:

(а) Нині неможливо уявити собі ґрунтовних досліджень проблем реєстрації нерухомості без врахування ідей видатного перуанського економіста Ернандо де Сото. Важливою умовою перетворення активів на капітал Де Сото вважає ефективно функціонуючий процес репрезентації, а саме створення системи опису майна в правостановлювальних документах і реєстрації прав щодо нього. Саме цей процес, якого позбавлені як країни Глобального Півдня, так і пост-комуністичні країни, у країнах Заходу «вдихає життя в активи, змушуючи їх народжувати капітал». Наявним результатом для перших є хронічна недокапіталізація та відставання в глобальній конкуренції, а для другого отримання переваг та вигравшу завдяки ефективному перетворенню активів та праці на капітал [1].

(б) Де-сотіанське розв'язання загадки капіталу, а саме відшукування причини успіху чи провалу певної країни у побудові системи трансформації активів у капітал, хоч і не цілковито, але істотною мірою полягає у відповіді на питання, чи є реєстраційна система нерухомості адекватною потребам «формалізованої власності». З цього можна вивести закономірність, згідно з якою процес примноження національного багатства шляхом перетворення наявних активів у капітал є залежним від адекватного функціонування реєстраційної системи нерухомості. Країни, які прагнуть більшої капіталізації своїх економік, мають дбати про відповідність своїх реєстраційних систем потребам невинної трансформації активів у капітал, або змиритися із відставанням у світовій конкуренції.

(с) Дискурс економіко-правових досліджень проблем реєстрації нерухомості концентрується навколо двох основних проблем: проблеми трансакційних витрат і проблеми довіри до запису реєстру (захисту добросовісного набувача). Нижче послідовно звернімося до аналізу кожної з них.

(д) Проблема трансакційних витрат концентрується на застосуванні Теорема Коуза (*Ronald Coase Theorem*). В адаптованому Познером і спрощеному вигляді вона може бути представлена так: «якщо тран-

сакції є безкоштовними, тоді початкова належність майнового права не чинитиме впливу на остаточне використання майна», іншими словами у контексті переходу речових прав на майно «якщо трансакційні витрати дорівнюють нулю (тобто витрати на передачу прав відсутні), тоді первісний розподіл ресурсів (майна) буде змінений, якщо така зміна підвищуватиме ефективність використання майна» [2]. Теорема Коуза є економіко-правовим ґрунтом ідеї Де Сото, згідно з якими ті країни, які зацікавлені у ефективному перетворенні активів на капітал, мають опікуватися питаннями ефективного розподілу ресурсів, зокрема шляхом встановлення механізмів передачі нерухомого майна, які б знижували трансакційні витрати у широкому сенсі цього слова.

(е) Осереддям проблематики довіри до запису реєстру є питання того, чи є відчужувач (продавець, іпотекодавець чи наймодавець) справжнім власником, який має право укласти угоду. Економіко-правовий аналіз концентрується на розподілі та мінімізації ризиків між сторонами відчужувача та набувача у випадку, коли угоду на стороні відчужувача укладає особа, яка не володіє відповідним правом (титулом). З позицій *law and economics* максима '*nemo plus iuris*' є «неефективною». Поясненням тому є підвищення трансакційних витрат при цілковитому покладанні на набувача тягара часових та грошових видатків, спричинених необхідністю з'ясування, чи є у відчужувача насправді право на майно достатнє для укладення договору.

(ф) Необхідність балансу між захистом права власності та захистом безпеки учасників обороту спричинила те, що більшість сучасних розвинутих юрисдикцій виробили механізми захисту набувача навіть у випадку, коли придбання здійснено від особи, яка не мала права на відчуження. Стосовно нерухомого майна окремо наголошується на важливості захисту, який надає набувачеві нерухомого майна довіра до запису про право відчужувача, внесеного до публічного реєстру. Ця довіра базується на презумпції правильності записів реєстру, тобто на презумпції наявності права відчужувача, про яке містить запис реєстр [3].

(г) Чи мусить довіра до реєстру бути абсолютною і беззаперечною, іншими словами, чи вдалим буде рішення, за якого відбудеться повна відмова від захисту права власності із відкиданням максими '*nemo plus iuris*' на угоду інтересам зміцнення обороту і захисту трансакцій?

(h) Раціональним виходом, на нашу думку, є пошук балансу між двома полярними позиціями. За аналогією із набуттям права власності від осо-

би, що не мала права на відчуження, для іпотеки можуть бути використані інститути добросовісного набуття, позовної та набувальної давності. Крім того, для вирішення питання про дійсність іпотечного договору, укладеного іпотекодавцем, який не мав права на встановлення іпотеки, але запис про право власності якого існував в реєстрі, пропонуємо додатково використовувати запропонований нами те ст. Позитивні відповіді на кожне з питань якого з економіко-правових та політико-правових позицій, на нашу думку, мають призводити до висновку про перевагу дійсності іпотечного договору над недійсністю:

(1) Особою іпотекодержателя є інституційний кредитор (банк) – саме банки є основними суб'єктами, які здійснюють забезпечене кредитування; їх успішна діяльність із залучення та надання позикового капіталу є критичною для успіху національної економіки;

(2) Предметом іпотеки є будь-яке нерухоме майно, крім єдиного житла справжнього власника, оскільки в останньому випадку інтереси посилення трансакційної безпеки не можуть превалювати над інтересами забезпечення житла;

(3) Поведінка іпотекодержателя характеризується добросовісністю в широкому сенсі, зокрема, встановлено виконання іпотекодержателем правил розумної обачності і дбайливого ставлення при укладенні іпотечного договору із покладанням на записи в реєстрі про право іпотекодавця;

(4) Позбавлення іпотекодержателя права іпотеки як майнового права (майна) не призведе до позбавлення права на мирне володіння майном у розумінні ст.1 Першого протоколу до Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідної практики Європейського суду з прав людини.

(i) Раціональним вибором, обґрунтованим за допомогою економіко-правового підходу буде, на наш погляд, побудова такої реєстраційної моделі, яка би впроваджувала селективне застосування принципу довіри до змісту реєстру із обмеженою збалансованою дією максими *'nemo plus iuris'*, та застосуванням широкого набору балансирів, що знижують трансакційні витрати та забезпечують ефективне функціонування механізму перетворення активу на капітал, не дестабілізуючи при цьому основи правопорядку.

(j) Відчутне зростання інтенсивності довіри до запису реєстру із помірним зниженням інтенсивності максими *'nemo plus iuris'* є запорукою зниження трансакційних витрат, тобто, запорукою росту національного

багатства. Супротив правозастосування, зокрема, супротив судової практики підсиленню довіри до реєстру, тобто впровадженню найважливішого з погляду економіко-правового аналізу ефекту титульної моделі реєстрації, а також недостатньо ефективного використання балансірів, стали, з нашого погляду, і до сьогодні є стримуючими факторами у побудові ефективного механізму перетворення активів на капітал, що обмежує темпи зростання національної економіки та зумовлюють відставання України у глобальній конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Soto, Hernando de, 1941-. The Mystery of Capital : Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else. London :Black Swan, 2001. p. 7
2. Richard A. Posner, Economic Analysis of Law (9th ed.) (Walters Kluwer Law, New York, 2014). §3.5. Електронний режим доступу: <https://aspenspublishing.com/products/posner-economic-analysis-of-law-9e> (дата звернення: 08.10. 2024).
3. Hans-Bernd Schafer, Claus Ott. The Economic Analysis of Civil Law. Edward Elgar. 2004. p.418–419.

Христина КЛИМУС,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Перш за все необхідно зазначити саме значення поняття «націоналізація». Це французький термін *nationalisation*, що походить від латинського слова *patio* – народ і означає процес перетворення приватних активів у національні [1, с. 169], мета якого, за загальними рисами, полягає у захисті інтересів суспільства.

Питання націоналізації, як механізму переходу власності з приватної у державну, завжди було предметом дискусій, адже дане поняття чітко українським законодавством не врегульоване. Одним із ключових аспектів такої трансформації є питання припинення права власності у власників, чие майно підлягає націоналізації. У цьому контексті до-

слідження ролі та наслідків націоналізації як підстави для припинення права власності стає надзвичайно актуальним. Цей процес відображає складні взаємозв'язки між державою та її громадянами, економічними інтересами та суспільними цінностями.

Стаття 346 Цивільного кодексу України такої підстави, як націоналізація прямо не передбачає, проте згідно з частиною 2 цієї статті: «Право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом» [2], – можна зробити висновок, що дане питання таки може бути врегульоване іншим законом і також вважатись підставою припинення права власності. Проте спеціального закону, який би регулював ряд питань пов'язаних із націоналізацією, а саме: мета, ціль, завдання, порядок здійснення, підстави, чітко визначені суб'єкти та об'єкти націоналізації, – немає. Однак, незважаючи на відсутність такого закону, держава все одно має можливість здійснити дану процедуру у разі такої необхідності. Згідно з приписами статті 41 Конституції України, майно, яке підлягає примусовому відчуженню від їх власників може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. А також примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [3]. Відштовхуючись від положень даної статті, необхідно з'ясувати, коли саме виникають такі умови суспільної необхідності та конкретизувати підстави виникнення права держави на націоналізацію приватної власності.

Аби краще розібратись із поняттям націоналізації можна навести її яскравий приклад, який стосується ПАТ «ПриватБанк». Передумовою здійснення його переходу у державну власність було визнання Нацбанком України його неплатоспроможним, через невиконання докапіталізації банку його власниками та їхні шахрайські схеми. Це у свою чергу загрожувало стійкості всієї банківської та фінансової системи України, адже клієнтами даної фінустанови було понад 20 млн людей [4].

Процес переходу банку з приватної у державну власність відбувся на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2016 р. №961. Ця процедура здійснювалась на основі статті 41–1 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». У результаті державою було викуплено 100% акцій банку за 1 гривню. Даний процес одержав назву «націоналізація». Бойчук Н.Р. вважає таку назву виправданою та обґрунтованою, адже це пояснюється загальносуспільним значенням, а саме капіталізацією банку, відновлення його платоспроможності та повернення депозитів

[5, с. 53]. Про законність цього процесу вказує і Велика палата Верховного Суду постановою від 15 лютого 2023 року по справі №910/18214/19.

Згідно з положеннями наведеної статті держава може вивести банк із неплатоспроможності за рахунок коштів Державного бюджету та набути право власності на 100% акцій даної фінустанови. Проте варто наголосити, що дана стаття передбачає добровільність націоналізації, шляхом укладення відповідного правочину у формі договору.

У такому разі можна зауважити, що націоналізація може здійснюватися за домовленістю сторін, у випадку суспільної необхідності, тобто ініціатором може бути і приватний власник. Однак у цьому випадку виникає питання, чи буде факт цієї необхідності вважатись істотною умовою цього договору, та чи буде визнано договір недійсним, якщо не буде доведено, що передача майна у власність держави під її управління буде більш ефективною? Тобто є наявна колізія, яка потребує врегулювання даного питання. Проте у випадку із ПриватБанком наявне примусове вилучення майна у розпорядження ним державою без домовленістю із власниками, оскільки присутні відповідні умови, що пов'язані із захистом суспільних інтересів.

Із вищенаведеного випливає, що націоналізація має як примусовий, так і непримусовий характер вилучення майна у приватних власників. Проте націоналізація як вид відчуження майна без згоди власника повинна вживатись як останній захід у ситуаціях, коли неможливо забезпечити стратегічні потреби держави та суспільства іншим шляхом або коли це потребує надмірних витрат часу, людських і фінансових ресурсів.

В окремих випадках націоналізація може застосовуватись також як вид санкції за вчинене правопорушення. Наприклад, норма статті 57 Закону України «Про заставу» передбачає, що у разі вжиття державою заходів до примусового вилучення заставленого майна або майнових прав, держава відшкодовує збитки, заподіяні заставодержателю внаслідок здійснення цих заходів [6].

Отже, можна дійти до висновку, що націоналізація це правомірна підстава припинення права власності, яка є оплатною та здійснюється лише за певних необхідних причин. Вона може виступати в ролі санкції за вчинене правопорушення, примусовим актом, що здійснюється поза волею власника або здійсненням націоналізації за двостороннім правочинном. Націоналізація присутня в українському законодавстві лише у завуальованому вигляді та потребує окремого закону, аби конкретизувати дане поняття та врегулювати процедуру здійснення та інші важливі питання пов'язані із нею.

Список використаних джерел:

1. Москалюк Н. Б. Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Тернопіль, 2021. 480 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41773/1/disertacija_moskaljuk_na-sajt.pdf (дата звернення: 6.05.2024).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 6.05.2024).
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 6.05.2024).
4. Націоналізація Приватбанку у питаннях і відповідях – BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38370169> (дата звернення: 06.05.2024).
5. Бойчук, Н. Р. (2021). Націоналізація, реквізиція та експропріація як підстави набуття державою корпоративних прав: деякі питання правового регулювання. *Право та інновації*, (2 (26)), 48–56. вилучено із <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/533>
6. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-ХІІ : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

Науковий керівник: Ісаєв Арсен Миколайович, доцент, к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анна КОВАЛИК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ДОСТАТНОСТІ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ АБО ПОМЕРЛОЮ

До війни за всі роки незалежності України зниклими безвісти вважалися 12292 особи, а з початком повномасштабного вторгнення, РФ призвела велику кількість втрат як Збройних Сил України, так і мирних жителів. Згідно з інформації офісу омбудсмана, то на самому початку цих дій там налічують більше 15000 осіб, які зникли безвісти[1]. Але на

сьогодні залишаються нерозшуканими 50150 осіб, і це майже вчетверо зросла кількість безвісти зниклих.[2]

Процедура визнання особи безвісно відсутньою або померлою та кількість доказів, які будуть достатніми для встановлення цих фактів є важким питанням та має велике значення для суспільства, оскільки правильне визнання статусу особи може мати важливі юридичні та соціальні наслідки. Ця процедура має вирішальне значення в різних сферах, таких як спадщина, стягнення боргів, розподіл майна, укладення шлюбу, оформлення документів та інші. Визнання особи безвісно відсутньою або померлою може вплинути на її сім'ю та оточуючих, особливо у випадках, коли залежить від її статусу отримання підтримки чи компенсаційних виплат.

У Главі VI Цивільно процесуального кодексу України (далі – ЦПК) визначено процедуру розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Згідно з цим, кількість необхідних доказів може варіюватися в залежності від конкретних обставин справи та вимог, встановлених законом[3]. Суд може вимагати різноманітні докази, такі як офіційні заяви від поліції про пошук безвісно відсутньої особи, свідчення від родичів, друзів або колег, документи про останнє місце проживання, банківські виписки, медичні довідки, а також будь-які інші докази, які можуть підтвердити відсутність особи або її смерть. Також можна зазначити, що судовий процес у таких справах має високу важливість для забезпечення правосуддя та захисту прав та інтересів всіх зацікавлених осіб.

У випадку безвісно відсутньої особи, правоохоронні органи, а саме Національна поліція розпочинає розшукові дії щодо зниклої особи. Оголошення про розшук може бути першим кроком у встановленні місцезнаходження громадянина. Доказом для визнання особи безвісно відсутньою може слугувати її відсутність протягом одного року в місці постійного проживання, а також неможливість установлення місця перебування громадянина. Тоді, відповідно до ч. 2 ст. 43 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року.[3]

Другим доказом я б виділила свідчення свідків, особи, які бачили або взаємодіяли з особою перед її зникненням або смертю. Ці свідчення можуть допомогти встановити обставини зникнення. Наприклад, свід-

чення родичів, друзів, колег або будь-яких інших осіб, які мали прямий контакт зі зниклою особою або були свідками обставин, які можуть мати відношення до її зникнення або смерті. Це можуть бути описи останніх зустрічей, розмов, а також будь-яка інша корисна інформація, яка може допомогти встановити обставини події.

Для отримання свідчень можуть проводитися спеціальні допити або опитування осіб, які могли мати інформацію про зниклу особу або про особу, яка померла. Також можуть використовуватися записи зв'язку, такі як телефонні розмови, повідомлення чи соціальні медіа, які можуть вказувати на останні місця перебування чи плани цієї особи.

Складним питанням є саме визнання безвісно відсутніми або померлими військовослужбовців, адже, в умовах активних бойових дій важко встановити, чи загинув військовослужбовець, чи потрапив у полон, чи зник безвісти, відсутність тіла або чітких свідчень може ускладнити визначення статусу. Також під час бойових дій складно зібрати докази через відсутність доступу до місця події, небезпеку для свідків та обмежену можливість проведення розслідувань. Відповідно до ч. 2 ст. 46 ЦК, суд може оголосити особу померлою, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями через два роки від дня закінчення воєнних дій, але в разі, коли є конкретні обставини, наприклад, був бій, і не повернувся, пішов у розвідку і не повернувся, то в такому разі, особа може бути оголошена померлою після спливу шести місяців, не раніше.[4]

В таких випадках суд зобов'язаний, поряд з доказами безвісної відсутності додати відомості щодо військовослужбовців, а саме довідку з Територіального центру комплектування та соціальної підтримки (військкомату) по місцю мобілізації, докази, що підтверджують закріплення військовослужбовця або іншої особи за даним військкоматом або військовою частиною, а також, що дана особа дійсно перебуває в районі бойових дій, що може спричинити її загибель у зв'язку з воєнними діями, а не внаслідок інших причин. Для цього можуть бути використані письмові докази: акти, довідки, повідомлення військкоматів, виконкомів місцевих рад, госпіталів, листи, а також показання свідків, речові докази, висновки експертів та ін. Крім цього, як і при вирішенні справ про визнання особи безвісно відсутньою, суд витребує докази, що підтверджують правову мету заявника.[5]

Процедура визнання особи безвісно відсутньою або померлою в Україні, набула особливого значення через воєнні події та втрати,

спричинені вторгненням РФ. Дана процедура важлива не лише з юридичної, а й з соціальної перспективи, оскільки вона має значний вплив на життя сімей та спільноти, пов'язаних із зниклими особами. Судовий процес у таких справах має високу важливість для забезпечення правосуддя та захисту прав та інтересів всіх зацікавлених осіб. Визнання статусу безвісно відсутньої або померлої особи є складним процесом, який потребує дбайливого зібрання та аналізу доказів, особливо в умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Війна з росією: в Україні зафіксували 15 тисяч зниклих безвісти / УКРІН-ФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 07 травня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3453082-vijna-z-rosieiu-v-ukraini-zafiksuvani-ponad-15-tisac-zniklih-bezvisti.html> (дата звернення: 03.05.2024).
2. Скільки людей вважаються зниклими безвісти в Україні: цифра шокує. *TCH. Україна*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skilki-lyudey-vvazhayutsya-zniklimi-bezvisti-v-ukrayini-cifra-shokuye-2545687.html#:~:text=%D0%94%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B2%D1%81%D1%96%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8,%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%88%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D0%B%D0%B8%D1%88%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%2050%20150%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1> (дата звернення: 03.05.2024).
3. Цивільний Кодекс України: Закон України від 27.04.2024 р. №435-IV : станом на 2 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Як визнати особу безвісно відсутньою або оголоси померлою. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://legaid.gov.ua/novyny/yak-vyznaty-osobu-bezvisno-vidsutnoyu-abo-ogolosytu-pomerloyu/> (дата звернення: 02.05.2024).
5. Бобко В. Г. Окремі питання доказування у цивільному судочинстві при розгляді справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. С.100–103. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/21> (дата звернення: 03.05.2024).

Науковий керівник: Сібільов Денис Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наталія КОРОБЦОВА,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Питання оновлення законодавства в сфері допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) набуло своєї актуальності для України вже доволі давно. Право людини на продовження роду як одне з основних природних прав нерозривно пов'язане із репродуктивним здоров'ям, загальне погіршення якого прослідковується в усьому світі. Кожна п'ята пара в Україні не може зачати дитину традиційним способом. За статистикою, в Україні частота жіночого безпліддя сягає до 60%, а чоловічого – до 40%. [1, с. 1–2]. А отже, кожна така сім'я позбавлена можливості стати батьками саме через вади здоров'я. Одним із способів вирішення проблеми репродуктивного здоров'я є застосування методик ДРТ, при яких окремі або всі етапи запліднення відбуваються поза межами організму людини [2, ст. 1].

На сьогодні в Україні застосування ДРТ врегульовано Порядком застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні від 09.09.2013 р. № 787 [3]. Однак стрімкий розвиток цього напрямку медицини за останні роки свідчить про те, що існуюче регулювання зазначених методик втратило свою актуальність, є занадто застарілим та не в змозі належним чином врегулювати досліджувані відносини. Поза увагою на сьогодні залишилися ряд питань, починаючи із термінологічної невизначеності та до належного оформлення відносин в сфері ДРТ, що безумовно приводить до появи проблем як в регулюванні даних процедур, так і захисті прав пацієнтів та медичних закладів. Невирішеними на законодавчому рівні залишаються питання подальшої «долі» криоконсервованого репродуктивного біологічного матеріалу у випадку смерті особи або подружжя, їхнього розлучення тощо.

З кінця 2021 року і на початку 2022 року в Верховній Раді України було зареєстровано три проекти Закону, метою яких стало врегулювання

відносин в сфері ДРТ. Це проект Закону «Про допоміжні репродуктивні технології» № 6475 [2], проект Закону «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 6475-1 [4] та проект Закону «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство» № 6475-2 [5].

Аналіз змісту зазначених законопроектів свідчить про те, що підходи до регулювання деяких відносин в сфері ДРТ є доволі «сумнівними» з точки зору основоположних прав людини, а певна частина відносин взагалі залишилася нерегульованою. Викликає занепокоєння стан регулювання постмортальної репродукції. Іншими словами, постає питання захисту прав осіб на кріоконсервованій біологічний матеріал (клітини, ембріони тощо). Чи можливим є використання даного біоматеріалу за призначенням у випадках відсутності прямої (реальної) волі на це померлої особи. Проект Закону № 6475 в ч. 3 ст. 24 зазначає на неможливість подальшого використання такого біоматеріалу за призначенням при відсутності нотаріально засвідченої заяви – згоди на таке використання [2]. Розглядаючи репродуктивний біоматеріал в якості об'єкта права спільної сумісної власності чоловіка та жінки, цілком логічним є прийняття сумісних рішень щодо його долі, однак не завжди вдається вчасно отримати та належним чином оформити волю на подальше використання кріоконсервованого матеріалу. Тому доцільним буде узгоджувати це питання в договорах про проведення кріоконсервації репродуктивних клітин, закріплюючи в якості обов'язкової умови можливість їх використання чи заборону використання на випадок смерті особи. Розробниками законопроекту № 6475 висловлена категорична заборона щодо використання кріоконсервованого репродуктивного матеріалу у випадку смерті, визнання померлими або недієздатними подружжя [2, ч. 2 ст. 24]. З такою забороною навряд чи можна погодитися. Відчувається, що даний законопроект розроблявся до початку війни, оскільки саме сьогодні, враховуючи реалії сьогодення, ці питання вимагають нового законодавчого підходу. Питання продовження роду шляхом застосування методик ДРТ постають і є актуальними не тільки перед подружжям, але й перед іншими родичами (батьками цих померлих осіб), а тому їм повинно надаватися право вирішувати долю репродуктивного матеріалу.

Окрім цього, деякі положення перспективного законодавства, порушують принципи справедливості та рівності суб'єктів. Так, встановлення «репродуктивного віку» фактично обмежує можливість для осіб, які

вийшли за межі цієї вікової групи, скористатися ДРТ. Так само, можна вважати обмеженням прав осіб, заборону на використання технологій ДРТ певним категоріям осіб (недієздатним та обмежено дієздатним особам, позбавленим батьківських прав тощо) [2, ч. 4 ст. 8]. Порушенням зазначених принципів можна вважати закріплення положення про наявність можливості скористатися методикою сурогатного (замінного) материнства *виключно* подружжям.

Загальним недоліком всіх досліджуваних законопроектів є відсутність механізмів впливу держави на сферу ДРТ.

Перспективним законодавством передбачається запровадження особи *посередника* при проведенні лікувальних програм в сфері ДРТ [2, ст. 17]. А отже, виникає потреба чіткої регламентації його діяльності та державного контролю за її здійсненням, що наразі є відсутнім у відповідному акті і є вкрай необхідним для «прозорості» його діяльності.

В законопроектах не має єдиного загального бачення щодо ліцензування медичної практики із застосуванням ДРТ. Пропонується як здійснювати таку діяльність на підставі загальної ліцензії, так і запровадити окреме ліцензування медичної практики, яка передбачає застосування ДРТ сурогатного материнства.

Підсумовуючи, на сьогодні очевидним є потреба в існуванні окремого Закону, який би детально регулював відносини в сфері застосування ДРТ. Про це свідчить той факт, що надання відповідних медичних послуг кожного року збільшується, а існуюче законодавство вже давно не відповідає реаліям сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про допоміжні репродуктивні технології» від 29.12.2021. № 6475. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1135238> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Про допоміжні репродуктивні технології: проект Закону України від 29.12.2021. № 6475 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1135240> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні від 09.09.2013 р. № 787: Наказ Міністерства охорони здоров'я України / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
4. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій: проект Закону України від 12.01.2022. № 6475–1 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1158609> (дата звернення: 12.03.2024).

5. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство: проект Закону України від 14.01.2022. № 6475–2 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1163097> (дата звернення: 12.03.2024).

Маргарита КОРОЛЬОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 23 група факультету прокуратури

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК АВТОРСЬКОМУ ПРАВУ

Подібно тому, як у минулому винахід парового двигуна викликав промислову революцію, так зараз і технологія штучного інтелекту (ШІ) спонукає до трансформації та адаптації майже всіх сфер життя людини. Сьогодні використання ШІ стало буденністю, адже ця технологія спрощує та пришвидшує виконання завдань, проте окрім полегшення, використання інструментарію ШІ призвело до виникнення ряду запитань, зокрема й у сфері правового регулювання. Юридична спільнота, особливо за кордом, жваво веде дискусії щодо застосування авторського права до творів створених штучним інтелектом та чи може використання систем ШІ порушувати авторські права митців.

Чи може ШІ бути автором твору? Однозначної позиції серед правників немає, адже при визначенні ШІ як суб'єкта авторського права виникають питання щодо природи людської творчості, а також щодо визначення того, а коли саме ми можемо визнати авторське право за ШІ. Опіній та концепцій багато, хтось зазначає, що ШІ може визнаватися автором, хтось наполягає на зворотньому, також побутує думка, що слід визнавати авторське право за користувачем, що використав ШІ, або ж за розробником.[1]

Українське законодавство визнає авторство лише за фізичною особою, себто суб'єктом авторського права на території України не може бути штучний інтелект, адже задля отримання авторських прав необхідна оригінальна та творча діяльність фізичної особи.[2, ст. 1] Однак, через нещодавнє оновлення законодавства у сфері авторського права, неоригінальні об'єкти, які були створені ШІ, підпадають під захист права

особливого типу, так зване *sui genesis*, і відповідно до уже зазначеного законодавства, суб'єктами авторського права визнаються автори програм ШІ[2, ст. 33]. Такий підхід притаманний не лише Україні, а реалізований у інших державах.[3]

Цікавий випадок щодо питання авторства виник у США, коли художниця Кріс Каштанова подала свій комікс «Zarya of the Dawn», який був сформований завдяки програмі ШІ «Midjourney», до Бюро авторських прав. Спершу Бюро погодилося надати авторські права на твір, включно зі згенерованими зображеннями, однак потім рішення було переглянуто. Аргументуючи своє рішення Бюро зазначило, що редагування зображень, що було здійснене Каштановою було «занадто незначне та непомітне», аби вважати, що було здійснено творчу діяльність, яка була б достатня для отримання авторських прав. У результаті художниці було надано права на комікс у цілому, проте відмовлено у праві на окремі зображення. [4]

Певною особливістю систем штучного інтелекту, що генерують тексти та зображення, є те що вони використовують великі каталоги текстів та зображень, і шляхом їх вивчення та аналізу продукують власні матеріали. І саме на цьому етапі виникають суперечності, адже первинні об'єкти, які ШІ використовує для свого навчання, зачасти належать автором, права яких юридично захищені. Тому митці дедалі частіше намагаються протидіяти тому, аби їхні твори ставали «джерелами» навчання для ШІ. Саме тому ми все частіше зустрічаємо новини про позови авторів щодо порушення їхніх прав.

Випадків подання позовів до компаній-розробників ШІ за останні декілька років назбиралося чимало. Позивачами виступають як окремі особи, так і групи авторів, зокрема можна зазначити минулорічний позов групи американських письменників, що звинуватили компанію «Meta Platforms» у неналежному використанні їхніх творів для тренування моделі ШІ «Llama»[5]. Також цікавим є позов журналу «Нью-Йорк Таймс» проти OpenAI і Microsoft за порушення авторських прав та несанкціоноване використання опублікованих робіт для навчання технологій штучного інтелекту[6]. Як можна зрозуміти з наведених прикладів, такі позови, поки ще характерні для США, проте експерти прогнозують, що подібні позови стануть буденністю у найближчі 5–10 років і для інших країн світу [6].

Варто також зазначити, що деякі держави, аби попередити такі позови і захистити своїх авторів уже розробили законодавство, яке б захищало

права митців. Наприклад, у Канаді, відповідно до Закону про авторське право, компанії, які розробляють системи штучного інтелекту, повинні отримати чіткий дозвіл від правовласників перед використанням їхніх творів. Ті, хто створює новий контент за допомогою штучного інтелекту, не можуть вважати, що правовласники дали згоду на використання їхніх творів для живлення систем, які створюють інший контент [7].

Подібний підхід планує запровадити і ЄС задля того аби забезпечити належної етичну та правову базу, яка була заснована на європейських цінностях відповідно до Хартії основних прав Європейського Союзу. Навіть у стратегії щодо штучного інтелекту та законопроекті з обмеженнями для штучного інтелекту, ЄС наголошує на людиноцентричності власних законодавчих ініціатив та норм[8, 9]. Оскільки ми обрали проєвропейський курс, то слід очікувати, що такі підходи будуть запроваджені і у нас.

Отже, у висновку, слід зазначити, що штучний інтелект, попри певну не визначеність у підходах та думках юристів набуває певного регулювання. Так, у нас попереду ще багато не вирішених питань, нової судової практики, думок та ідеї, щодо правого регулювання штучного інтелекту, однак, все буває вперше. Майбутні рішення судів у справах, що були наведені, а також нове законодавство, на думку авторки, найближчим часом сформуєть більш точні норми, які остаточно врегулюють питання суб'єктного та об'єктного складу авторського права.

Список використаних джерел:

1. <https://jurliga.ligazakon.net/>. Штучний Інтелект та авторське право: що врахувати юристу? | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224256_shtuchniy-ntelekt-ta-avtorske-pravo-shcho-vrakhuvati-yuristu (дата звернення: 10.05.2024).
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Харебава Т. Експертна думка. Авторські права на об'єкт, створений штучним інтелектом. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/eng/news/ekspertna-dumka-avtorski-prava-na-obkt-stvorenijj-shtuchnim-ntelektom> (дата звернення: 10.05.2024).
4. Analla T. Zarya of the dawn: how AI is changing the landscape of copyright protection. The harvard journal of law & technology. 2023. URL: <https://jolt.law.harvard.edu/digest/zarya-of-the-dawn-how-ai-is-changing-the-landscape-of-copyright-protection> (date of access: 09.05.2024).

5. Свирид Т. Авторське право та ШІ: хто власник і як захистити творчість. Читомо | Культура читання і мистецтво книговидавництва | Усе про книги | Читомо – портал про культуру читання і мистецтво книговидавництва. URL: <https://chytomo.com/avtorske-pravo-ta-shi-khto-vlasnyk-i-iaak-zakhystyty-tvorchist/> (дата звернення: 09.05.2024).
6. Grynbaum M. M., Mac R. The times sues openai and microsoft over A. I. use of copyrighted work. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2023/12/27/business/media/new-york-times-open-ai-microsoft-lawsuit.html> (date of access: 08.05.2024).
7. Trudel P. L'IA et les droits d'auteur. Le Devoir. URL : <https://www.ledevoir.com/opinion/chroniques/805791/chronique-ia-droits-auteur> (date d'accès : 10.05.2024).
8. Турута О. В., Жидкова О. О., Турута О. П. Нормативне регулювання штучного інтелекту в Європі. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : Всеукр. науково-практ. конф., м. Харків, 20 листоп. 2020 р. С. 40–43. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201120/article/view/turuta (дата звернення: 09.05.2024).
9. Deutsch J. World's Most Extensive AI Rules Approved in EU Despite Criticism. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-03-13/eu-embraces-new-ai-rules-despite-doubts-it-got-the-right-balance?srnd=politics-vp> (date of access: 10.05.2024).

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Анастасія КРИКУН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 3 група факультету прокуратури

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Масштабні та постійні атаки з кожним днем призводять до завдання серйозних майнових збитків через руйнування та пошкодження інфраструктури, а також до фізичних та психологічних страждань: травми, втрати рідних, постійний страх та стрес – це лише деякі з наслідків, які люди переживають під час конфлікту. Тому, зважаючи на обсяг наведених

факторів, питання відшкодування майнової та моральної шкоди громадянам України у зв'язку з воєнними діями на території нашої держави є надзвичайно актуальним.

Першочергово слід зазначити, що чинним законодавством наразі досі не закріплено положень щодо комплексного та дієвого правового механізму з чіткими процедурами стосовно стягнення збитків, завданих збройною агресією. Це стає вагомою прогалиною, яка потребує негайного вирішення, оскільки відсутність цих приписів призводить до значних недоліків у захисті прав та інтересів постраждалих.

На сучасному етапі одним із найбільш доступних та популярних для громадян способів відшкодування шкоди є подання позовної заяви до національного суду.

Так, судові справи, що стосуються отримання компенсації за завдану шкоду внаслідок збройного конфлікту, ґрунтуються на положеннях статей 22, 23, 1166, 1167, 1177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Вагоме значення для вирішення даної категорії справ у судовому порядку має постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. Нею було визначено низку ключових висновків, які сприяють формуванню єдиної правозастосовної практики, забезпеченню справедливості для потерпілих від збройної агресії та отриманню належної компенсації за завдані страждання та руйнування. Так, згідно зі частиною 2 статті 2 ЦК України, учасником цивільних правовідносин може виступати іноземна держава. У зв'язку з цим, вищезгадана постанова Верховного Суду містить правову позицію про те, що судовий імунітет держави-агресора обмежений у справах щодо відшкодування завданої неї шкоди (як матеріальної, так і моральної). З її аналізу також випливає, що будь-який спір, котрий виник на території України між її громадянином та іноземною країною, може бути вирішений національним судом як компетентним та повноважним органом, державу-агресора необхідно визнавати відповідачем та відповідно покладати на неї зобов'язання щодо стягнення компенсації.

Окреслене судове рішення беззаперечно вагомо сприяє захисту прав людини та забезпеченню рівності перед законом в контексті відшкодування шкоди в таких ситуаціях. Слід зазначити, що сформовані в ній висновки є важливими не лише з точки зору правової урегульованості досліджуваного питання, а ще й з погляду відповідності сучасним вимогам суспільства, яке прагне до справедливості та отриманні належної компенсації за завдані страждання та руйнування.

Однак необхідно зауважити також на існуванні певних прогалин, які на сьогодні значно ускладнюють процес вирішення справ щодо відшкодування шкоди у національних судах.

Перше, на що слід звернути увагу, це на питання кого саме слід визнавати як належного відповідача, оскільки наразі чіткої відповіді, котра б враховувала всі аспекти цієї проблеми, не існує. Невирішеність наведеного може мати негативні наслідки для потерпілих, бо це може призвести до затягування процесу отримання ними компенсації, а також до того, що винні не будуть нести належної відповідальності.

Далі варто наголосити, що питання формування доказової бази у справах про відшкодування матеріальної шкоди, завданої збройною агресією, є одним з найскладніших та неоднозначних. Так, через постійні обстріли та активні бойові дії на території України фіксація завданих збитків від руйнувань та пошкоджень стає вкрай непростою, а в деяких випадках – і зовсім неможливою. Ця ситуація ставить під сумнів здатність зібрати достатні докази для встановлення обсягу та вартості завданих збитків, і тому такі обставини потребують ретельного дослідження й закріплення різноманітних методів та джерел для збору цих матеріалів.

Процедура доведення розміру завданої моральної шкоди є не менш складною проблемою для даної категорії справ. При визначенні розміру компенсації, виходячи зі змісту положень ч. 3 статті 23 ЦК України, суд повинен враховувати сукупність факторів, особливо таких як характер правопорушення, а також міру фізичних та психологічних страждань. Надважким питанням є визначення розміру цих страждань та відповідного відшкодування за них, оскільки не існує чіткої методики їх обрахування, а тому це потребує додаткових наукових досліджень та роз'яснень.

Тож, питання відшкодування завданих від збройної агресії матеріальної та моральної шкоди найбільш ефективно наразі вирішується національним судом як компетентним та повноважним органом. Однак сформований судовою практикою механізм захисту порушених прав громадян, хоча й дійсно має певні переваги, проте все ж таки недостатньо конкретизує цей порядок, містить неузгодженості, а також не враховує особливостей, пов'язаних з триваючим конфліктом. З урахуванням цих прогалин, процедура відшкодування шкоди потребує подальшого законодавчого вдосконалення. Це сприятиме забезпеченню більш справедливого та оперативного відшкодування шкоди потерпілим, а також уникненню неточностей у захисті їхніх прав.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Дар'я КРУТОРОГ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 6 групи факультету адвокатури

ЦИФРОВІ РЕЧІ ЯК РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Розвиток інформаційних технологій та цифровізація багатьох реєстраційних процесів уже давно потребували появи відповідних об'єктів цивільних прав.

У серпні 2023 року Верховною Радою України було прийнято закони № 3320-ІХ «Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» [1] та № 3321-ІХ «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2], що спричинили справжню революцію у цивільному праві.

Раніше Цивільний кодекс України [3], який регулює сферу цивільно-правових відносин, не описував і не давав поняття цифрової послуги, цифрового активу, контенту тощо.

Наше життя пов'язане із постійним споживанням цього «контенту», проте національним законодавством не конкретизовані права та обов'язки для надавачів контенту/споживачів контенту, не встановлені обмеження щодо його змісту.

Тож першим кроком щодо запровадження цих необхідних змін стало прийняття цих законів. Таким чином, до об'єктів цивільного права віднесено цифрові речі, до яких належать віртуальні активи, цифровий контент тощо.

Розглянемо докладніше відмінності між вищенаведеними поняттями. Законом України «Про віртуальні активи» (який поки що не набрав чинності), віртуальний актив визначається як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і представлене сукупністю даних у електронній формі [4]. Віртуальні активи, зі свого боку, можна розбити на два блоки: забезпечені (посвідчують майнові права, включаючи право

вимоги на інші об'єкти цивільних прав) та незабезпечені (не посвідчують жодних майнових або немайнових прав) [4]. Це важливий аспект цифрових речей, який стосується NFT та криптовалют, що є грошима суто в електронній формі, у тому числі.

У свою чергу, цифровий контент – це дані, які створюються та надаються у цифровій формі [2]. Складовими є комп'ютерні програми, додатки, відео-, аудіо- та музика, відеоігри та електронні книги. Цифровою послугою ж є сервіс, що дає можливість споживачеві створювати, обробляти, зберігати та розповсюджувати дані у цифровому форматі або отримувати до них доступ, а також виконувати будь-які інші дії з цифровими даними, які були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги [2].

Незважаючи на зовнішню схожість понять, законодавство відокремлює їх. Цифровий контент та послуги мають спеціальні умови надання, критерії відповідності та відповідальність за порушення умов договору, де вони виступають предметом.

Додатково, важливо розглянути взаємозв'язок між цифровим контентом і послугами з об'єктами авторського права. Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторське право на твір і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, в якому втілено (зафіксовано) твір, не залежать один від одного [5]. Отже, купівля електронної книги, оплата файлу і можливість ним користуватися не означають передачу майнових прав на твір. Таким чином, якщо суб'єкт купує електронну книгу, він може її читати, тобто здійснювати користування за призначенням, проте у жодному разі не має права копіювати та розповсюджувати її у разі відсутності дозволу автора чи видавця.

Подібні ситуації можуть виникнути з програмним забезпеченням, іграми тощо, де вони виступають не лише об'єктами авторського права, а й цифровими речами. Таким чином, якщо річ (наприклад, книга чи фільм) існує лише у цифровому варіанті і не продається на фізичних носіях, поділитися таким контентом може бути складно. Деколи може виникнути навіть обмеження доступу до цифрового контенту, наприклад, у разі банкрутства виробника чи санкційних обмежень. Наприклад, корпорація Sony вжила цікавий підхід до блокування доступу російським користувачам до відеоігор: поверталися кошти, але заблоковано доступ до PS Store, де ці ігри були придбані.

Дійсно, цікавим є аспект, пов'язаний з цифровим контентом, який створюється самими споживачами. Відповідно до законодавчих вимог виконавець має утримуватися від використання будь-якого контенту, відмінного від персональних даних, який наданий або створений споживачем у зв'язку з використанням цифрового контенту та/або цифрової послуги виконавця, за винятком окремих випадків. Це означає, що споживач може створювати власний цифровий контент за допомогою інструментів виконавця і мати право отримати такий об'єкт безоплатно та безперешкодно.

Проте, існує деяка неоднозначність щодо використання штучного інтелекту. Якщо розглядати його у якості цифрової послуги, то яким чином оцінити картинку, що створюється за запитом користувача? Чи можна вважати, що суб'єкт створив цифровий контент за допомогою цифрової послуги, чи ця картинка – лише частина цифрової послуги, що ним споживалася? Надалі користування таким контентом може бути обмеженим, наприклад, забороненим для комерційного використання.

В цілому, регулювання питань, пов'язаних з штучним інтелектом, викликає багато дискусій, особливо щодо захисту прав інтелектуальної власності. Тож важливо враховувати умови створюваних ліцензійних угод та договорів із кінцевими користувачами, які можуть вказувати на певні умови використання.

Таким чином, прийняття цих двох законів та ще низки спеціальних спричинили фурор у цивільному праві, проте і досі виникає достатньо питань у сфері відносин, пов'язаних із цифровими речами, тож у будь-якому випадку необхідне доопрацювання прийнятих законів та набрання чинності новими спеціальними законами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 р. № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

4. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. №2074-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Єгор КУБРАКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 23 група факультету прокуратури

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДЕРЖАВОЮ У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З РЯТУВАННЯМ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Конституція України передбачає норму в якій зазначається, що основоположна цінність в Україні є життя та здоров'я людини, а також безпека і недоторканість. Гарантується це положення нормою статті 56 Конституції, де зазначається обов'язок держави на відшкодування її коштом як моральної, так і матеріальної шкоди, яка була заподіяна внаслідок незаконних рішень, або дій чи бездіяльності держави в особі її органів та їх посадових осіб під час здійснення своїх повноважень. Відповідна норма Конституції України встановлює зобов'язання держави під час незаконних дій або рішень, і не враховує випадки відшкодування шкоди під час правомірних дій будь-якої особи з метою рятування життя та здоров'я іншої особи.

Регулювання зазначених відносин покладається на відповідну главу 80 Цивільного кодексу України, зокрема стаття 1161 визначає обов'язок держави відшкодувати у повному обсязі шкоду яка була завдана особі

під час рятування життя та здоров'я фізичної особи у випадку реальної загрози. На жаль, це єдина стаття ЦКУ яка встановлює саме таке зобов'язання, при тому не роз'яснюючи ні процедури за якою повинне здійснюватися відшкодування, ні конкретного суб'єкта який в інтересах держави буде відшкодовувати. Все ж таки, особа в якій виникає право на отримання відповідної компенсації може звернутися з відповідним позовом до суду.

Роз'яснюючи статтю 1167 ЦКУ судова практика зазначає що таке право може виникати в особи лише за наявності певної сукупності умов які є обов'язковими, щоб в особи був шанс отримати відшкодування. До таких умов можна віднести: 1) існування реальної тобто фактичної загрози життю та здоров'ю фізичної особи; 2) особа яка рятує не має відповідних на те повноважень, а також обов'язку окрім громадянського щодо здійснення такого рятування. Звісно, лікарі або рятувальники можуть визнаватися належними суб'єктами тільки у випадку виконання рятування не під час своїх професійних обов'язків; 3) мета дій рятувальника повинна бути спрямована саме на рятування, будь-які випадки випадковості не супроводжуються виникненням зобов'язань; 4) наявність шкоди яка була заподіяна особі яка рятує під час вчинення відповідних дій.

За наявності цих умов держава постає боржником у зобов'язанні яке виникає внаслідок рятування особою життя або здоров'я фізичній особі. Питання щодо визначення належного суб'єкта який буде від імені держави відшкодовувати наявну в особи шкоду досі залишається відкритим. Деякі науковці, зокрема в науково-практичних коментарях до статті 174 ЦК України визначають що відповідальність за зобов'язаннями держави покладається на Міністерство фінансів України або на Державну казначейську службу.

Порядок звернення, та механізм одержання такого відшкодування Цивільним кодексом не визначається що унеможливує обрання будь-якого іншого способу отримання належної компенсації аніж в судовому порядку. Звісно розв'язання цього питання через суд вимагає від особи надання відповідних доказів, які б підтверджували виникнення такого зобов'язання у держави в особі належного органу. Докази потрібні для доведення наявності умов виникнення обов'язку в держави щодо відшкодування шкоди про які згадувалось вище.

Якщо розглядати справи в яких держава виступає боржником за відшкодування шкоди завданої внаслідок незаконних дій державних

органів та їх службових осіб, то суд приймаючи рішення про стягнення відповідних коштів зазначає що компенсація за моральну та матеріальну шкоди надходять з Державного бюджету України. Звісно визначенням і складанням бюджету на кожен рік в Україні займається Міністерство фінансів, отже і представництво держави у відповідній категорії справ здійснюється теж Мінфіном. А вже безпосередньо забезпечують обслуговування коштів з Державного бюджету Казначейська служба, на яку згідно з рішенням суду і покладають обов'язок списати бюджетні або місцеві кошти на користь позивача.

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що особа яка виконує свій громадянський обов'язок рятуючи життя та здоров'я іншої особи, неодмінно заслуговує на відшкодування завданої їй внаслідок таких дій шкоди. Держава, виступаючи боржником у цій ситуації, повинна забезпечити таке право особі. Тому потребується вдосконалення та розширення відповідної норми ЦК України щодо такого виду недоговірних зобов'язань, розробити дієвий механізм відшкодування шкоди державою в особі конкретних органів влади, тим самим мотивувати суспільство і забезпечити гарантію, що у разі виникнення такої ситуації держава подбає про інтереси кожного.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Holubenko I. STATE AS A DEBTOR IN OBLAGATIONS ARISING FROM SAVING THE HEALTH AND LIFE OF A INDIVIDUAL. National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law. 2023. № 1(57). С. 182–189. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280826](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280826) (дата звернення: 10.05.2024).

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мар'ян КУШНІР,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
3 курс, 5 група факультету прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНІ ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Безпека продуктів харчування – глобальна проблема, яка загрожує найбільш охоронюваним законом цінностям: життю та здоров'ю людини. Якість харчових продуктів впливає на рівень життя, соціальну активність людини, а їх безпека запобігає загрозам шкідливого впливу на організм та здоров'я не тільки споживачеві, але і його нащадкам.

У сучасних умовах людина все менше довіряє якості та безпечності вироблених продуктів, що пов'язано як із погіршенням стану навколишнього середовища, так і з генною модифікацією продуктів харчування і низьким контролем виробництва продуктів харчування.

Стаття 3 Конституції України [1] визначено, що найвищою соціальною цінністю є життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканість та безпека. Конституція України у ст. 50 проголосила, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація не може бути засекречена.

Частина перша ст. 293 ЦК України [2] визначає, що фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення. Частина третя цієї статті гарантує фізичній особі право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту). Хоча законодавство не дає конкретного визначення поняття прав людини на безпечні для життя і здоров'я продукти харчування, під безпекою харчових продуктів слід розуміти поняття, що включає в себе обробку, підготовку та зберігання харчових продуктів у такий спосіб що запобігає хворобам харчового

походження. Виробники та реалізатори продуктів харчування повинні дотримуватись низки процедур, щоб уникнути потенційно серйозних небезпек для людського здоров'я.

Це питання регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [3], що є верховним законом відповідно до інших законів, що складають законодавство про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Проте, цей Закон постійно зазнає змін, що ускладнює стабільне застосування його практикою.

Серед інших нормативно-правових актів, що здійснюють натеper правове регулювання в цій сфері, слід зазначити Закони України «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 року № 1870-IV, «Про пестициди та агрохімікати» від 2 березня 1995 року № 86/95-ВР, «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 № 2498-XII, Закон України від 31 травня 2007 року «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» та багато інших. Окрім того, важливими є і такі підзаконні акти як ДСТУ-П ISO/TS 22003:2009 «Система управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів» (ISO/TS 22003:2007, IDT), ДСТУ ISO 22000:2007 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» (ISO 22000:2005, IDT), ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення і словник термінів (ISO 9000:2015, IDT) [4].

Однією з головних проблем, які обумовлюють недосконалість національного законодавства у сфері продовольчої безпеки, є проблема відсутності розмежування правового регулювання питань безпеки та якості харчових продуктів та продовольчої сировини. Проте *acquiscommunautaire* у цій сфері передбачає, що контролю з боку держави підлягає лише безпечність продукції, а якість забезпечується винятково ринковими механізмами. Необхідність переходу на європейські засади регулювання обґрунтована тим, що усунення розбіжностей у підходах до регулювання ринку продовольчих товарів є основною передумовою для створення зони вільної торгівлі такими товарами.

А. О. Ісічко зазначає, що, стандарти ЄС – це відсутність спонтанних та необґрунтованих перевірок виробника. Водночас при цьому діє чітка система правил, якими він має керуватися. Європейські країни відповід-

но налаштували свої контрольні системи, які сигналізують про рівень дотримання виробниками загальнообов'язкових правил таким чином, щоб не покладати надмірного обтяження на виробника [5]. Ринок само-регулюється – стимулює виробників до постійного поліпшення своїх пропозицій. Споживач, обираючи певні товари, роботи або послуги, контролює характеристики продуктів, які він споживає. Виробники зацікавлені у позитивних відгуках від споживачів, що змушує їх брати на себе повну відповідальність за якість своєї продукції.

В Європейському Союзі безпека продуктів харчування регулюється Регламентом № 178/2002 Європейського парламенту й Ради, Директивами Європейського парламенту та Ради № 2000/31/ЄС, 2003/89/ЄС та низкою інших норм.

Регламент № 178/2002 Європейського Парламенту й Ради [6] переїняв стратегію Білої Книги й визначає можливість відстеження як спостереження за продуктами харчування, кормами і їх інгредієнтами на всіх етапах виробництва, обробки й розподілу. Він установлює структуру підвищеної участі зацікавлених осіб на всіх етапах розробки закону про продовольство й визначає механізми, необхідні для підвищення впевненості споживачів у даному законі.

У Євросоюзі встановлені правила маркування (Основні положення по маркуванню продуктів харчування: Директива Ради 2000/13/ЄС від 20 березня 2000 року [7]) продуктів харчування, щоб споживачі могли одержати всеосяжну інформацію про зміст і склад товару. В основі законодавства лежить принцип конструктивного маркування. Ціль складається в забезпеченні одержання споживачем всієї необхідної інформації відносно складу продукції, виробника, способів зберігання й підготовки тощо. обів зберігання й підготовки тощо.

Директива 2003/89/ЄС від 10 листопада 2003 року [8] зобов'язує вказувати на етикетці всі інгредієнти. Нові правила маркування зокрема спрямовані на інформування споживачів, що потребують особливої дієти: діти, алергики, особи, що страждають від надмірної ваги, тощо. Вони передбачають включення всіх інгредієнтів продовольчих товарів на етикетці й скасовують «правило 25%», що донедавна не зобов'язувало маркувати компоненти складових інгредієнтів, якщо вони становили менш 25% кінцевого продовольчого продукту.

Останні кілька років споживачі в Європі все більше віддають перевагу здоровій харчовій продукції, яка виробляється екологічно безпечним способом. Європейський Союз знаходить способи захисту товарів з доданою

вартістю, які виготовляються в конкретних регіонах або за традиційними методами, або методами, що акцентують увагу на благополуччі довкілля та тварин (наприклад, органічне сільське господарство). Такі заходи спрямовані не лише на захист вибору споживачів, але й на підвищення рівня контролю над виробничими методами та покращення якості харчових продуктів на європейському ринку. Для цього Євросоюз створив системи, відомі як PDO, PGI й TSG у підтримку й захист продуктів харчування.

У підсумку, слід зазначити, що всебічне врахування та подальша імплементація стандартів ЄС дозволить забезпечити високий рівень захисту споживачів і зменшити ризик впливу шкідливих речовин на здоров'я людей; сприятиме підвищенню якості української харчової продукції, а отже і її конкурентоспроможності на міжнародному ринку; допоможе гармонізувати законодавство України з європейськими нормами, що спростить торгівельні відносини та позитивно впливатиме на економічний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.05.2023)
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
4. Орловська Я. Правове регулювання права фізичної особи на безпечні продукти харчування. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 12. С.1–6.
5. Ісічко А. О. Реформа сфери захисту споживачів. Чи готові ми до євродандартів. URL: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2016/02/10/7044602>.
6. Регламент (ЄС) № 178/2002 Європейського парламенту і Ради від 28 січня 2002 року. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1116/files/Manual-178-2002_2020_03_30_12_14_37_136536.pdf (дата звернення: 20.05.2023).
7. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 20 березня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 20.05.2023).

8. Директива 2003/89/ЄС Європейського парламенту та Ради від 10 листопада 2003 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:308:0015:0018:EN:PDF> (дата звернення: 20.05.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Карина ЛЕБІДЬ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Договір страхування – це юридично обов’язкова письмова угода між страхувальником та страховиком, укладена відповідно до вимог чинного законодавства, що передбачає взаємні права та обов’язки сторін. Згідно з цією угодою, страхова компанія зобов’язується виплатити страхове відшкодування страхувальнику або іншій визначеній особі у випадку настання страхового випадку. У свою чергу, страхувальник зобов’язується регулярно сплачувати страхові внески в установлені строки та дотримуватися інших умов угоди.

Законодавець закріпив принципові ознаки договору страхування у Законі України «Про страхування»[2], а також у главі 67 Цивільного кодексу України[1]. Необхідно відзначити, що формулюючи визначення договору страхування, законодавець мав на меті створення універсального визначення, що охоплює суттєві ознаки всіх існуючих видів страхування: особистого, майнового та страхування відповідальності. Однак, враховуючи різноманіття цих видів страхування та їх специфіку, виникає необхідність у подальших наукових дослідженнях щодо удосконалення визначення поняття «страховий договір». Такий підхід сприятиме вдосконаленню правового регулювання в галузі страхування та забезпечить більш ефективний захист інтересів учасників страхового процесу.

Законодавство чітко визначає суть та обсяг договору страхування відповідно до статті 980 ЦК України та аналогічних положень статті 4 Закону.

Розглядаючи питання з точки зору статті 980 ЦК України, предметом договору страхування є передача страхувальником страховику ризику, пов'язаного з об'єктом страхування, за встановлену плату та умовами, визначеними у договорі або законодавстві. Об'єктом страхування може бути життя, здоров'я, працездатність, пенсійне забезпечення, майно чи відповідальність за заподіяну шкоду особі або майну. Згідно зі Законом «Про страхування» (стаття 4), класи страхування визначаються наступним чином: Класи страхування включають страхування від нещасних випадків, хвороб, наземних, повітряних та водних транспортних засобів, майна, відповідальності, кредитів, поруки, інших фінансових ризиків, судових витрат та витрат, пов'язаних з наданням допомоги особам у скрутних ситуаціях під час подорожей. До класів страхування життя входить страхування життя до шлюбу та народження дитини, інвестиційне страхування життя, безперервне страхування здоров'я та пенсійне страхування.

Необхідно відзначити, що договір страхування має алеаторний (ризиковий) характер, що означає, що його виконання залежить від настання або ненастання певної події, за якою одна зі сторін виграє, а інша програє. Законодавство України встановлює обов'язковість письмової форми договору страхування, при цьому він може укладатися шляхом видачі страхового свідоцтва (поліса).

Договір страхування набирає чинності згідно з умовами, передбаченими у самому договорі або відповідно до вимог законодавства, що регулює страхову діяльність. Цей момент може бути чітко визначений у тексті договору, де вказується дата, з якої починає діяти угода, або на підставі встановлених нормативно-правових актів, які визначають час набрання чинності страховим договором. Після набрання чинності договором страхування, його дія розпочинається та поширюється на події, що настали після вказаної угодою або законом дати.

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення РФ в Україну змінило не лише політичну та соціальну картину країни, змусило законодавців внести значні корективи у звичну до того часу правову систему. Нові реалії стали перешкодою для багатьох сфер життя, включаючи ринок страхування. Відповідно до умов страхових угод, страхові компанії можуть відмовитися від виконання своїх обов'язків щодо відшкодування збитків, посилаючись на воєнні дії, якщо це передбачено контрактом та якщо настання таких обставин визнано як *форс-мажорні*, у відповідності до п. 2 ст. 14¹ ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні». [3]

У підсумку, договір страхування, як самостійний цивільно-правовий документ, відрізняється від інших угод своїми унікальними характеристиками, хоча має загальні ознаки типових договорів. Його основні риси визначаються істотними умовами, серед яких ключове значення мають: обов'язковість письмової форми, визначення предмету договору, страхового випадку, суми покриття, визначення внесків та їх строків.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 №435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.04.2024)
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 №1909-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20> (дата звернення: 26.04.2024)
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 №671/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/671/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.04.2024)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Михайло ЛЕОНОВИЧ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
курсант 2 курсу
Інституту підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ МІНИ (БАРТЕРУ)

У сучасному світі зростає популярність альтернативних форм обміну товарами та послугами, однією з яких є договір міни. Враховуючи поширення бартеру як ефективного інструменту обміну в сучасному світі, важливо глибше зрозуміти правові аспекти цього процесу для забезпечення захисту інтересів сторін укладення договору міни.

Згідно з частиною першою статті 715 Цивільного кодексу України [1], договір міни (бартеру) передбачає обмін товарів між сторонами, де кожна з них зобов'язується передати власність на один товар у взаємний обмін за інший товар.

Виходячи з наведеної норми, сутність договору міни полягає в безповоротному відчуженні майна кожною із сторін. Кожна сторона виступає як продавець того товару, який вона передає в обмін, і як покупець товару, який вона отримує взамін [2, с.88].

Предметом договору можуть бути рухоме чи нерухоме майно; робота або послуга в обмін на товар (чи послугу) іншої сторони, як зазначено в частині п'ятій статті 715 Цивільного кодексу України [1].

Право власності на товари переходить до обох сторін одночасно після виконання обов'язків з передачі майна, якщо інше не передбачено договором або законом.

Договір вважається укладеним, коли сторони досягли згоди щодо всіх істотних умов.

При укладенні договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, договір поставки, контракції та інші подібні угоди. Про це свідчить також і судова практика, наприклад, рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 26.03.2019 у справі №644/4503/18, залишене без змін постановою Харківського апеляційного суду від 10.06.2019. Суди вказали на необхідність враховувати еквівалентний характер звичайного товарообміну при договорі міни. Визначення договору міни містить вказівку на його суттєву ознаку, що є характерною з усіх видів купівлі-продажу лише для даного договору – вартість товару не може сплачуватись у грошовому еквіваленті.

Сутність договору міни дає підстави вважати, що товари, що обмінюються, за своєю вартістю мають бути рівноцінними. Проте, якщо при оцінці виявиться, що товари не мають однакової або еквівалентної вартості, сторони можуть домовитися про доплату за товар більшої вартості, який обмінюється на товар меншої вартості. Слід враховувати, що загальним правилом цивільного обороту є встановлення ціни саме за домовленістю сторін, навіть і за відсутності еквівалентності. Навпаки, навіть якщо договір міни є збитковим для однієї із сторін, це не є підставою для його недійсності.

Умова про доплату повинна бути зазначена у договорі, згідно з п. 3 ст. 715 Цивільного кодексу України.

Отже, товари, що обмінюються, можуть мати різну реальну вартість, але це не обов'язково враховується сторонами. Тобто, незважаючи на різну вартість, доплата може здійснюватися лише за умови попередньої домовленості між сторонами [3, с. 173].

Зміна або припинення договору міни можливі лише за погодженням сторін, якщо інше не передбачено угодою або законом. Однак, за вимогою однієї зі сторін договір міни може бути змінений або припинений рішенням суду у випадку суттєвого порушення угоди іншою стороною (ст. 651 Цивільного кодексу України).

Зміна договору міни означає внесення змін у зобов'язання сторін, такі як зміна умов щодо предмета, місця, строків виконання та інші. Розірвання договору міни призводить до припинення зобов'язань сторін. В цьому випадку сторони не можуть вимагати повернення вже виконаних за угодою дій до моменту її зміни або розірвання, якщо інше не передбачено угодою або законом (згідно зі ст. 653 Цивільного кодексу України).

Договір міни вважається недійсним, якщо він порушує загальні вимоги статті 203 Цивільного кодексу України, які необхідні для чинності правочину. У такому випадку, згідно зі статтею 216 Цивільного кодексу України, [1] кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій стороні у натурі все, що було одержано в рамках виконання договору міни, або відшкодувати його вартість за поточними цінами на момент відшкодування, якщо повернення в натурі неможливе. [4, с. 990]

Отже, договір міни, як альтернативна форма обміну товарами та послугами, є важливим елементом сучасного правового регулювання. Розуміння особливостей цього виду договору має важливе значення для захисту інтересів учасників угоди та сприяє забезпеченню правової стабільності та розвитку сфери бізнесу та торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Лисенко В. В. Цивільно-правове регулювання відносин за договором міни (бартеру): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Лисенко Владлен Вікторович. К., 2019. 226 с.
3. Бутрин, Н. С. Особливості правового регулювання договору міни як підстави виникнення корпоративних прав. Н. С. Бутрин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 172–175.

4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов. за заг. ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. II. 1048 с.

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ольга ЛИННИК,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 2 курсу ОКР «Магістр»
Навчально-науковий інститут права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДІЙНОСТІ ЗАСТАВИ (ІПОТЕКИ) НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

За ч. 1 ст. 27 Закону України «Про заставу» застава зберігає силу, якщо за однією з підстав, зазначених в законі, майно або майнові права, що складають предмет застави, переходять у власність іншої особи. Закон України «Про іпотеку» прив'язує збереження іпотечного обтяження до зміни власника предмета іпотеки саме шляхом правонаступництва. За ч. 1 ст. 23 Закону України «Про заставу» у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Виникає питання, чи поширюються ці норми на випадки придбання майна, що перебувало в заставі (іпотеці) на момент укладення договору купівлі-продажу та чи може покупець стверджувати про припинення застави (іпотеки), посилаючись на недоведення до його відома інформації про обтяження майна заставою (іпотекою).

У рішенні Конституційного Суду України від 14 липня 2020 року у справі № 3-67/2019(1457/19) розглядалося питання конституційності ч. 1, 2 ст. 23 Закону України «Про іпотеку». У цій справі скаржник набув майно, обтяжене іпотекою, на підставі нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу. За результатом розгляду конституційної скарги Суд за-

значив, що факт обізнаності набувача іпотечного майна щодо перебування нерухомого майна в іпотеці не має істотного значення, адже відчуження предмета іпотеки іпотекодавцем за згодою або без згоди іпотекодержателя жодним чином не припиняє іпотеки. Суд зазначив, що «набувач предмета іпотеки не позбавлений можливості отримувати інформацію про обтяження майна іпотекою самостійно або за допомогою третіх осіб та здатний виявити розумну обачність, щоб забезпечити себе від негативних наслідків, пов'язаних із набуттям статусу іпотекодавця, у тому числі і тих, що можуть настати у разі невиконання основного зобов'язання». Отже, на думку КСУ, факт обізнаності набувача іпотечного майна щодо перебування нерухомого майна в іпотеці не має істотного значення, адже відчуження предмета іпотеки іпотекодавцем за згодою або без згоди іпотекодержателя жодним чином не припиняє іпотеки [1].

Схожий правовий висновок про те, що іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна навіть у тому випадку, якщо до його відомості не доведена інформація про обтяження майна іпотекою, міститься і в практиці Верховного Суду, зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 5 травня 2020 року у справі № 161/6253/15-ц [2].

Однак з 2021 року Верховний Суд використовує вже критерій «добросовісності» при розгляді питань, чи був набувач майна, обтяженого іпотекою, обізнаний з таким обтяженням та чи міг він про це знати. Велика Палата Верховного Суду відступила від правових висновків Верховного Суду в аналогічних справах, конкретизувавши їх. Основний з них – за відсутності в реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень, набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень, і за таких умов право іпотеки припиняється.

Зокрема, у постанові від 15 червня 2021 року у справі № 922/2416/17 Велика Палата вказала, що за відсутності в реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень, набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень. За таких умов право іпотеки припиняється, відомості про іпотеку поновленню не підлягають, а позов про звернення стягнення на предмет іпотеки не підлягає задоволенню [3]. Подібна правова позиція була підтримана Верховним Судом у постанові від 19 квітня 2023 року у справі № 726/2166/19 [4].

Отже, Верховний Суд погоджується з тим, що відчуження майна, обтяженого іпотекою, не припиняє іпотеку, і особа-набувач має виявити розумну обачність для з'ясування обтяжень на майно, яке вона набуває, оскільки ця інформація є відкритою і міститься у публічному реєстрі. Водночас нова судова практика свідчить про те, що, якщо у реєстрі певний час відсутні відомості про обтяження майна, а набувач добросовісно покладався на них при набутті права власності на таке майно, то іпотека припиняється, а набувач набуває майно, вільне від усяких обтяжень.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2020 року у справі № 3–67/2019(1457/19) за конституційною скаргою Дерменжи Андрія Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 23 Закону України «Про іпотеку». Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-20#Text>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 травня 2020 року у справі № 161/6253/15-ц. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89316420>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 922/2416/17. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146719>.
4. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 квітня 2023 року у справі № 726/2166/19. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110353984>.

Науковий керівник: Рябоконь Євген Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Діана ЛИСЮК,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 4 курсу, 17 групи
Навчально-наукового інституту права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Загальновідомо, що роль спадкового права є надзвичайно важливою, воно відіграє визначальну роль в обороті цивільних прав та обов'язків,

забезпечує виконання волі заповідача, охорону прав та інтересів спадкоємців тощо.

Спадкове право України виділяє дві підстави спадкування – за законом та за заповітом. Спадкування за заповітом є пріоритетним, оскільки надає можливість спадкодавцю реалізувати фундаментальний принцип цивільного права «свободи волі» та на свій розсуд розпорядитися майном на випадок смерті. Цивільним кодексом, з метою посилення захисту волевиявлення заповідача, був передбачений доволі дискусійний вид заповіту – «секретний заповіт».

Відповідно до ст. 1249 ЦК України секретним є заповіт, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Особа, яка склала секретний заповіт, подає його в заклеєному конверті нотаріусові.

Одразу виникає низка суперечностей. Згідно з п. 3.2 Наказу Міністерства «Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» нотаріус повинен роз'яснювати заповідачеві, що текст заповіту має бути складений таким чином, щоб розпорядження спадкодавця не викликало неясностей та суперечок після відкриття спадщини. Існує велика ймовірність, що заповіт, складений без присутності нотаріуса та його допомоги, ризикує бути визнаний нікчемним або недійсним у судовому порядку, зважаючи на численність вимог щодо форми заповіту, які містяться, зокрема, у Цивільному Кодексі України та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (від 22.02.2012 № 296/5), а також спираючись на той факт, що рівень правової освіченості більшості громадян є доволі низьким.

Таємний заповіт існує також у зарубіжному законодавстві, наприклад у ФРН, Польщі та Болгарії. Але головна відмінність конструкції зарубіжного «таємного заповіту» від українського полягає в тому, що, в тих державах, де визнаються секретні заповіти, основною їх ознакою є те, що ніхто не може знати про зміст такого заповіту. Якщо виявиться, що хтось зі спадкоємців був обізнаний про факт складення та про зміст такого заповіту, тим паче, є підстави сумніватися в тому, що такий секретний заповіт складено відповідно до законодавства і до волі самого спадкодавця.

Також, проаналізувавши ст. 1250 ЦК України, що визначає порядок оголошення нотаріусом секретного заповіту, можна визначити певні недоліки. Згідно із зазначеною статтею, одержавши інформацію про відкриття спадщини, нотаріус призначає день оголошення змісту заповіту.

Про день оголошення заповіту він повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їхнє місце проживання йому відоме, або робить про це повідомлення в друкованих медіа.

Така процедура є доволі складною у реалізації. Вказано, що нотаріус повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їхнє місце проживання йому відоме. Але з яких джерел нотаріусу може бути відома така інформація не роз'яснено. Також варто зупинитись на положенні про «повідомлення в друкованих медіа родичів та членів сім'ї спадкодавця». Проблемним аспектом є те, що такого друкованого медіа, на жаль, немає. У Міністерства юстиції України не створено єдиного інформаційного джерела, яке б могло використовуватись для повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини. Через таку відсутність нотаріус позбавлений можливості зробити таке повідомлення.

Аналізуючи ч. 1 ст. 1234 ЦК України, можна визначити, що коло осіб, які можуть скласти заповіт досить обмежене, оскільки написати заповіт можуть лише особи з повною цивільною дієздатністю. Із самої природи секретного заповіту випливає, що останній складається без присутності та допомоги нотаріуса, отже, нотаріус не може перевірити цивільну дієздатність особи заповідача на момент його написання. Така ж проблема наявна у ч. 2 ст. 1234 ЦК України, яка зазначає «право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається». Нотаріус фактично позбавлений можливості перевірити таку інформацію. Виникає проблема щодо контролю за складанням такого заповіту, що може призвести до розбіжності волі й волевиявлення заповідача в заповіті, а отже, і недійсність цього правочину.

Тому для уникнення прогалин у чинному законодавстві та подальшого розвитку секретного заповіту потрібно внести зміни до чинного ЦК України, деталізувавши окремі положення та вчинити низку необхідних дій для забезпечення реалізації нотаріусом його професійних функцій, а саме:

1. Розробити електронний ресурс, який дозволить здійснювати повідомлення про відкриття спадщини.
2. Зазначити, що жодна особа, окрім нотаріуса, не може ознайомлюватись зі змістом такого заповіту, для забезпечення правильності складання та оформлення останнього.
3. Вказати необхідність подачі доказів нотаріусу, щодо самостійного написання такого заповіту, та обсягу цивільної дієздатності особи заповідача на момент його написання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №40. ст. 356.
2. Панталієнко Я. Процесуальні особливості оголошення секретного заповіту / Я. Панталієнко // Юридична Україна. – 2009. – № 11. – С. 66–70.
3. Істоміна О.Ю. Актуальні питання секретного заповіту / О.Ю. Істоміна // Вісник студентського наукового товариства Дон НУ. – 2014. – № 1. – С.57–61.
4. Заїка Ю. О. Законодавчі проблеми спадкового права / Ю. О. Заїка // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – №2. – С. 213–216.

Науковий керівник: Рябоконь Євген Олександрович, доцент, кандидат юридичних наук.

Данило МЕНЬОК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України

АНАЛІЗ НОВІТНЬОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Визнання права власності є основою цивільно-правових відносин, забезпечуючи стабільність цивільного добробуту та захист інтересів громадян. Судова практика у цій сфері постійно розвивається, з'являються нові правові позиції та підходи до вирішення складних питань, що зумовлює необхідність комплексного дослідження цієї тематики. Дослідження судових рішень сприяє виявленню методів, які використовуються судами для вирішення питань, пов'язаних з визнанням права власності. Це сприяє кращому розумінню норм цивільного законодавства та забезпечує правову визначеність, важливу для розвитку вітчизняної правової науки.

Постанова ОП КЦС Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі № 752/5281/20 та постанова ОП КЦС Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі № 607/8879/21 вказують на те, що передача власником транспортного засобу іншій особі для користування не розглядається як вибуття транспортного засобу з володіння власника (особи, якій він пе-

редав майно в користування) без його згоди згідно з пунктом 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України. Власник речі (у цьому випадку – автомобіля) повинен нести ризик обрання контрагента, який може своєю недобросовісною поведінкою позбавити його права на виступання своєї речі. У такому випадку власник може захистити своє право шляхом подання позову про відшкодування збитків до особи, якій він передав річ у користування та володіння, оскільки спірне майно виступало з його власності без його згоди. Таким чином, правовий механізм, передбачений статтею 388 Цивільного кодексу України, не може бути застосований до спірних правовідносин. [1]

Постанова Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі №204/8118/ зазначає, що державна реєстрація рухомого майна, яка була здійснена на підставі недійсного правочину, що порушує права особи, позбавленої можливості зареєструвати транспортний засіб на основі дійсного договору купівлі-продажу з продавцем, повинна бути скасована. Це означає, що якщо державна реєстрація була проведена на підставі недійсного правочину, то цей акт реєстрації буде скасований. Внаслідок скасування державної реєстрації рухомого майна, яка була здійснена на підставі недійсного правочину, позивач не втрачає можливість в позасудовому порядку звернутися до реєстратора з відповідною заявою для отримання права власності на транспортний засіб. Тобто, після скасування реєстрації, позивач все ще може подати заяву до реєстратора для отримання необхідних документів і правової підтримки щодо власності на транспортний засіб. [2]

Постанова ОП КЦС Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі №504/4099/16-ц вказує що з метою захисту свого особистого немайнового права, включаючи право на ділову репутацію, юридична особа може звернутися до суду з клопотанням про встановлення недостовірності інформації в рамках окремого провадження згідно з абзацом 3 частини четвертої статті 277 Цивільного кодексу України, якщо особа, що поширила цю інформацію, є достовірно невідомою. У такому випадку абзац 3 частини четвертої статті 277 Цивільного кодексу України слід тлумачити в контексті частини першої статті 91 та частини першої статті 94 цього ж кодексу. [3]

Згідно з постановою Верховного Суду України від 5 січня 2024 року, справа №736/1435/21, затвердження технічної документації із землеустрою для встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) повинно бути здійснене без обмежень або втрати чин-

ності через перехід прав власності на нерухоме майно, розташоване на земельній ділянці, до іншої особи (зміни землекористувача). У випадку відмови у затвердженні такої документації повинні бути чіткі підстави, такі як її невідповідність законодавству або іншій затвердженій документації землеустрою чи містобудівній документації. У конкретному випадку ОСОБА_1 та ОСОБА_2, як законні представники малолітнього ОСОБА_3, подали заяву до селищної ради про затвердження технічної документації на земельну ділянку. Однак, рада відмовила у затвердженні, посилаючись на те, що документи порушують вимоги законодавства. Суди, що розглядали справу, встановили, що документація, що була розроблена, не була відповідною на момент розробки, оскільки на той час ОСОБА_4 вже не була власником земельної ділянки. Таким чином, відсутній юридичний ґрунт для відмови у затвердженні документації із землеустрою. Вирок Верховного Суду підтвердив, що відмова від затвердження документації є незаконною через відсутність обґрунтованих підстав у законодавстві для такої дії. Суд також вказав, що позов про повторне розглядання заяви про затвердження технічної документації є необґрунтованим, оскільки це право належить власникам земельних ділянок, а не раді. Таким чином, справедливим визнається задоволення позовної вимоги. Цей вирок є важливим прецедентом, який уточнює процедури та відповідальність у сфері земельних відносин, а також підтримує права громадян на земельні ресурси. [4]

Остання судова практика в справах, пов'язаних з визнанням права власності, підкреслює деякі ключові моменти. Зокрема, визнання права власності має важливе значення для цивільно-правових відносин, що гарантує стабільність у цивільному суспільстві та захист інтересів громадян. Постійний розвиток судової практики у цій галузі призводить до нових правових позицій та методів розв'язання складних питань, що стосуються визнання права власності. Дослідження судових рішень сприяє кращому розумінню норм цивільного законодавства і забезпечує правову визначеність, що є важливим для розвитку вітчизняної правової науки. Судове рішення щодо витребування майна з незаконного володіння служить підставою для внесення запису про державну реєстрацію права власності на це майно за позивачем, незалежно від того, чи було майно раніше зареєстроване на ім'я відповідача. Також важливо зазначити, що судові рішення або свідоцтво про право власності не створюють нового права власності, а лише підтверджують існуюче право, яке було набуто раніше на законних підставах. Державна реєстрація в свою чергу не

є методом набуття права власності, а лише фіксує факти набуття речових прав на нерухоме майно. Таким чином, нова судова практика відображає важливі аспекти захисту права власності та підтверджує значення державної реєстрації у цьому процесі.

Список використаних джерел:

1. Справа № 752/5281/20 (провадження № 61-1371сво23): Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 11.12.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859345>.
2. Справа № 204/8118/14 (провадження № 61-8367св22): Постанова Верховного Суду України від 10.05.2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110813990>.
3. Справа № 504/4099/16-ц (провадження № 61-11424сво23): Постанова Верховного Суду у справі від 11 грудня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115750120>
4. Справа № 736/1435/21: Постанова Верховного Суду України від 05.01.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116301968>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Печений О.П.

Кирило НЕТРЕБА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 2 курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБ України

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ОРЕНДАРЯ ТА ОРЕНДОДАВЦЯ ЗА ДОГОВОРОМ ОРЕНДИ ЖИТЛА

Договір оренди житла є фундаментальним документом, який визначає правові відносини між орендодавцем і орендарем. Ці відносини включають у себе не тільки передачу житла в тимчасове користування, але й регулювання повсякденного використання нерухомості, відповідальності сторін, а також їхніх прав та обов'язків.

З огляду на юридичну важливість цих відносин, актуальність теми зумовлена постійними змінами в законодавстві, а також суспільними потребами в регулюванні орендних відносин, особливо в урбанізованих регіонах з високим попитом на житлову нерухомість. Розуміння прав та

обов'язків, які випливають з договору оренди, є ключовим для захисту інтересів обох сторін та забезпечення балансу їхніх прав і обов'язків на юридично стійкій основі.

Орендар, як правило, є фізичною або юридичною особою, яка отримує нерухоме або рухоме майно в тимчасове володіння і користування на основі договору оренди. У цих угодах, орендар є стороною, якій власник (орендодавець) передає майно за умови плати. І згідно зі статтею 810 Цивільного кодексу України, у рамках договору оренди житла, власник житла (орендодавець) зобов'язаний передати житло орендарю (наймачу) для проживання протягом визначеного терміну в обмін на оплату[1].

Цивільний кодекс України визначає обов'язкові права та обов'язки сторін договору оренди приватного житла, які не можуть бути змінені сторонами шляхом договору. Згідно з частиною третьою статті 6 Цивільного кодексу України, сторони договору не мають права відхилитися від положень цивільного законодавства, якщо така заборона прямо вказана у законодавчих актах, або якщо виконання цих положень є обов'язковим на основі змісту актів чи суті відносин між сторонами[1].

Питання оренди житла регулюють нормативно-правові акти, такі, як Цивільний кодекс України, Житловий кодекс України, Закон України «Про оренду житла», Закон України «Про захист прав споживачів» та інші. Але з моменту введення правового режиму воєнного стану питання щодо оренди житла теж зазнало правового регулювання. Законодавчі акти, спеціально прийняті або адаптовані для воєнних умов, можуть встановлювати додаткові вимоги та обмеження. Наприклад, орендарі можуть отримати тимчасове право на зниження або заморожування орендної плати, а також на захист від виселення без належних на те підстав. З іншого боку, орендодавці стикаються з обов'язками підтримувати житло в безпечному та належному стані, не дивлячись на зовнішні умови, та надавати додаткові гарантії щодо інфраструктури та доступу до основних послуг. Такі законодавчі зміни мають на меті забезпечити стабільність і захист для обох сторін орендних відносин, мінімізуючи ризики і негативні наслідки військових дій для цивільного населення.

Згідно з постановою Верховного Суду у справі №910/8348/22 від 11.07.2023, розглядалася касаційна скарга Департаменту комунальної власності міста Києва стосовно попередніх рішень судів, які визнали недійсними односторонній правочин за договором оренди єдиного майнового комплексу та певні умови договору. Справа була пов'язана зі спробою дострокового припинення договору з боку орендодавця на під-

ставі невиконання орендарем умов про внесення плати за шість місяців наперед, встановлених у договорі.

Суд першої інстанції і апеляційний суд підтримали позицію орендаря, ТОВ «Світ Плюс», що внесення авансу за шість місяців суперечить умовам дії воєнного стану, згідно з якими орендарі звільнені від сплати орендної плати. Касаційний суд підтримав це рішення, відхиливши скаргу Департаменту і підтвердивши правомірність рішень попередніх інстанцій [2].

Центральне питання позову полягало в оскарженні дій орендодавця, який застосував положення договору, що вимагали внесення плати за шість місяців наперед в умовах воєнного стану, що суперечило діючим в той час нормам, звільняючи орендаря від таких платежів. При цьому суди обґрунтовано звернули увагу, що додаткову умову слід трактувати як обов'язок внесення орендарем саме орендної плати протягом десяти робочих днів з дати укладення договору оренди, але не менш як за шість місяців. У п. 2 постанови КМ України № 634 вказано, що для договорів оренди, що укладаються в період воєнного стану, авансовий внесок та забезпечувальний депозит орендарями не сплачуються[3].

В умовах воєнного стану або інших надзвичайних обставин, правове поле відносин може бути доповнено чи змінено, з метою адаптації до нових викликів та захисту учасників орендних відносин. Такі адаптації можуть включати тимчасові заборони на виселення, регулювання цін на оренду та інші заходи, що покликані знизити соціальну напруженість і надати додаткові гарантії для найбільш уразливих категорій населення. Зрештою, ефективність регулювання орендних відносин залежить не тільки від чіткості законодавства, але й від готовності всіх сторін дотримуватися законів та вирішувати виникаючі конфлікти через діалог та медіацію. Важливо, що обидві сторони мають бути обізнані щодо своїх прав та обов'язків, що створює основу для здорових та тривалих орендних відносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Постанова Верховного Суду у справі № 910/8348/22 від 11.07.2023 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112286887>
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 634 від 27 травня 2022 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-п#Text>

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права.

Дар'я ОЛІЙНИК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 4 група, факультет адвокатури

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ЧИННИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

У чинному Цивільному Кодексі України передбачено норми, які закріплюють право особи на відшкодування моральної шкоди. Головна проблема полягає в доведенні спричинення такої шкоди, оскільки свій прояв вона має у людських емоціях та почуттях, а вони є досить суб'єктивними, тому детальна нормативно-правова регламентація цього питання, можна сказати, є неможливою. Незважаючи на це, доведення спричинення моральної шкоди забезпечить відновлення порушених прав особи, що повністю відповідає принципу справедливості. У своїй роботі, я хочу звернути увагу на те, яким же чином визначається така моральна шкода та як формується доказова база немайнової шкоди.

Цивільний Кодекс України не передбачає однозначного, прямого визначення «моральної шкоди», проте у статті 23 зазначено, що вона полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [1]. Постраждала особа завжди буде наполягати на тому, що такі душевні страждання мали місце спираючись на внутрішні відчуття. Оскільки страждання за своєю сутністю відображається у свідомості потерпілого і викликає у нього психічну реакцію [2]. Постає питання яким чином це доводити у суді, оскільки позивачу недостатньо заявити про моральну шкоду і відчутті душевного хвилювання, необхідно надати доказову базу для оцінки судом. Спершу,

я хочу зазначити Постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05.12.2022 стосовно тягара доведення моральної шкоди. Так, зобов'язання щодо компенсації моральної шкоди виникає за таких умов: наявність моральної шкоди, протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди, наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом, вина особи, яка завдала моральної шкоди. Якщо встановлена конкретна особа, яка завдала моральну шкоду, то позивач повинен довести наявність моральної шкоди та причинний зв'язок, а відповідач доводить відсутність протиправності та вини [3].

Що стосується критеріїв того, що душевне хвилювання мало місце, то я звернулась до позиції науковців. Так, наприклад, С. І. Шимон вказує, що для визначення ступеню фізичних та душевних страждань мають значення певні критерії: характер страждання (прості, душевні страждання, страждання, пов'язані з фізичним болем); ступінь тяжкості ушкодження здоров'я (легке, середньої тяжкості, тяжке); вид душевних страждань (занепокоєння, нервозність, сором, приниження, страх, відчай); глибина страждань (незначний фізичний або душевний біль, значний біль, нестерпний біль, біль руйнівної для здоров'я сили) [4].

Спосіб доказування, насправді, може мати різні форми, оскільки самі докази являють собою будь-які фактичні дані, на підставі яких суд може встановити наявність або відсутність заявлених обставин. Розпочну з такого виду як пояснення третіх осіб. Такі особи повинні мати постійні взаємовідносини з постраждалим, для того, щоб мати змогу констатувати зміну його психологічного, емоційного стану. У той час, важливим є, щоб такі особи не були зацікавлені у однозначній правоті позивача. Наступною формою можуть бути письмові докази – документи, довідки, що містять відомості про обставини та можуть підтвердити наявність негативних наслідків, які виникли у зв'язку з перенесеними емоційних переживань. Але варто врахувати коли ці переживання мали місце, що стало їхньою причиною, до чого вони призвели та якої були глибини. Досить поширеним доказом є висновки експертів-медиків щодо стану здоров'я потерпілої особи і виявлені негативних емоційно-вольових переживань. В даному випадку, можливо встановити і причину таких переживань, що повністю відповідатиме критеріям наявності душевного хвилювання, а відповідно підтверджувати наявність моральної шкоди.

Тож, для застосування статті 1167 ЦК, а також спеціальних статей, що стосуються питання моральної шкоди, варто визначати критерії на-

явності такої шкоди, а також надати необхідні докази, які б підтвердили наявність цих критеріїв. Насправді, як в теорії, так і на практиці питання реальної моральної шкоди є досить складним. І навіть за наявності необхідних доказів, які б підтверджували наявність усіх умов для відшкодування моральної шкоди, велику роль відіграє оцінка суду. Оскільки кожна справа має індивідуальний характер і потребує ретельного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40–44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Оганісян , Ц. В. (2020). ПРОБЛЕМИ ДОВЕДЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ. *Юридична наука*, (1(103)), 465–472 с.
3. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05.12.2022 р. у справі №214/7462/20. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
4. Цивільний процес України: академічний курс: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Ред. С. Я.Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри цивільного права – Коробцова Н. В.

Христина ПЕРЕЙМА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури

ДОГОВІР ПРО ПЕРЕДАЧУ «НОУ-ХАУ»: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ТА ІСТОТНИХ УМОВ ДОГОВОРУ

Поняття «know-how» дослівно з англійської мови перекладається – «знати як», вперше було загадане на початку 20 століття в судовій практиці США, а надалі став об'єктом міжнародного обігу. Перш за все варто зазначити, що «ноу-хау» – це право на ідею або інформацію з обмеженим режимом доступу, яка має технічну, виробничу та комерційну

цінність для реалізації певної технології, винаходу, корисної моделі та інших об'єктів інтелектуальної власності. У ст. 420 Цивільного Кодексу України в переліку об'єктів права інтелектуальної власності не міститься поняття «ноу-хау», однак комерційна таємниця отримала своє відображення, з огляду на, що ці два поняття часто ототожнюють. Такий підхід є неправильним з тієї причини, що комерційна таємниця являє собою також інформацію з секретним режимом доступу, однак не завжди характер цієї інформації має практичний аспект, а може включати пізнавальні відомості, які не мають прикладного значення, окрім цього законодавець надав визначення цих понять в окремих законодавчих актах, що вже не дає підстави для їх ототожнення. Найбільш точне визначення поняття «ноу-хау» міститься в Законі України «Про державне регулювання діяльність у сфері трансферу технологій», на основі якого слід виокремити такі унікальні ознаки:

1) **ноу-хау** має характер технічної, організаційної або комерційної інформації, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових;

2) **секретність**, тобто це інформація, яка ніде поширена на день укладення цивільно-правового договору;

3) **істотність або ціннісна характеристика**, тобто певна ідея є важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг;

3) **змістовність** – достатньо вичерпно прописана задля перевірки на відповідність критеріям секретності та істотності.

4) **практичність** – ідея повинна містити реалістичний спосіб її втілення у життя та бути ефективною під час реалізації. Зокрема, це корелюється з нормою ч. 1, ст. 459 ЦК України, де вказано, що винахід повинен мати винахідницький рівень, новизну та бути придатним для промислового використання.

Слід звернути увагу, що «ноу-хау» не підлягає патентуванню, водночас за допомогою договірної регулювання можливо забезпечити режим охорони від несанкціонованого використання третіми особами. На практиці право на «ноу-хау» найчастіше передається на умовах ліцензійного договору, згідно ч. 1, ст. 1109 ЦК України – це дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом протягом певного строку на певній території за певну плату, водночас договір про передачу права на «ноу-хау» не отримав свого відображення в актах цивільного законодавства.

Касаційний цивільний суд Верховного Суду у постанові від 15 вересня 2021 року в справі № 569/9366/17 (провадження № 61-4759св20) вказав, що тлумачення статті 1107 ЦК України свідчить, що договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності – це група договорів у сфері інтелектуальної власності, які спрямовані на набуття, зміну або припинення майнових прав на об’єкти права інтелектуальної власності. Перелік таких договорів не є вичерпним, оскільки передбачити все різнобарв’я договірних відносин у сфері інтелектуальної власності практично неможливо.

У ст. 6 ЦК України встановлено, що сторони мають право укласти договір, який не передбачений цивільним законодавством, але відповідає його загальним засадам. Відсутність нормативного регулювання договору про передачу «ноу-хау» на перший погляд можна вважати перевагою, оскільки сторони мають широкий спектр правомочностей щодо визначення істотних умов, узгодження своїх прав та обов’язків. Втім така свобода дій може мати зворотну сторону і породити зловживання правами, порушення зобов’язань та відсутність дієвих механізмів захисту та відновлення порушеного права, таким чином законодавче закріплення договору про передачу «ноу-хау» або розроблення методичних рекомендацій з укладення таких договорів допоможе в майбутньому уникнути виникненню спірних правовідносин. Перш за все нормативного закріплення потребують положення про істотні умови договору, зокрема таких: *предмет, строк, конфіденційність, спосіб передання інформації або ідеї, правовий результат реалізації ідеї, територіальне поширення*. Під предметом договору про передачу «ноу-хау» слід розглядати ідею або інформацію, яка належним чином прописана для правильного сприйняття стороною, яка зобов’язується її втілити; строк – це узгоджений сторонами час впродовж якого необхідно здійснити реалізацію «ноу-хау»; встановлення режиму конфіденційності та відповідальності за його порушення є гарантією того, що інша сторона не використає інформацію у своїх протиправних цілях, зокрема не поділиться отриманим досвідом з конкурентами; правовий результат реалізації означає, що кінцевим результатом до якого прагнуть сторони, укладаючи цей договір є отримання на основі здобутої інформації, досвіду та ідеї певної технології, винаходу чи корисної моделі; територіальне поширення – на території якого регіону чи держави здійснюватиметься реалізація «ноу-хау» та чи можливе її використання за межами України.

Підсумовуючи вище зазначене, під договором про передачу права на «ноу-хау» слід розуміти домовленість між праволодільцем (зокрема автором ідеї) та набувачем на предмет передання технічної, організаційної або комерційної інформації з конфіденційним режимом доступу у визначений спосіб з метою реалізувати «ноу-хау» на певній території та отримати результат у вигляді об'єкту інтелектуальної власності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Вікторія ПОПОВИЧ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 курс магістратури, 6 група факультету прокуратури

ДОКТРИНА VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM: СУТНІСТЬ ТА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Доктрина *venire contra factum proprium*, яка ґрунтується на принципі, відомому ще в римському праві «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці), стверджує, що використання прав, що суперечать попередній поведінці, не допускається з точки зору принципу добросовісності. Дану доктрину ще співвідносять з принципом естопеля (*estoppel*, від англ. *estop* – позбавляти права заперечення). Тобто, сторона, яка здійснює дії або висловлює погляди, що протирічать її попередній позиції, не має бути позитивно відзначена за свою непослідовність.

Найбільш поширений приклад естопеля полягає у тому, що якщо сторона дійшла до виконання договору або здійснила інші дії, що свідчать про згоду на укладений договір, вона не може потім стверджувати, що сторони не досягли згоди щодо всіх важливих умов договору.

В українському законодавстві цей принцип також закріплений і ґрунтується на принципах добросовісності (відповідно до ст. 3 Цивільного кодексу України (далі ЦК України)) та забороні зловживання правом (згідно зі ст. 13 ЦК України). Також, аналізуючи п. 1 ст. 241 ЦК України (згідно з яким правочин, укладений з перевищенням повноважень, є дій-

сним у разі подальшого схвалення його особою), можна зрозуміти, що йдеться про заборону непослідовної поведінки.

Верховний Суд у деяких своїх постановках також керувався доктриною *venire contra factum proprium*. Так, наприклад, у рішенні Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18) зазначено твердження про те, що добросовісність (згідно з п. 6 ст. 3 ЦК України) є певним стандартом поведінки, який відзначається чесністю, відкритістю і повагою до інтересів іншої сторони угоди або відповідного правовідношення. Порушенням принципу добросовісності та чесної ділової практики є, зокрема, поведінка, яка не узгоджується з попередніми заявами або діями сторони, якщо інша сторона, яка діє на свою шкоду, розумно покладається на них.

У правовій системі України ця доктрина виявляється, зокрема, у визначенні характеру певних актів поведінки (так званих конклюдентних дій) особи – учасника угоди (наприклад, прийняття оплати за товар за договором купівлі-продажу) як вияв волі, яке свідчить про укладення угоди, зокрема, про її підтвердження (постанова ВП ВС від 16.06.2020 по справі № 145/2047/16-ц).

У постанові КЦС ВС від 30.07.2020 у справі № 357/7734/18 Верховний Суд наголосив, що використання доктрини *venire contra factum proprium* (заборона протирічливої поведінки) служить засобом для уникнення недійсності оспорюваного правочину згідно з принципом добросовісності, а не підставою для його визнання недійсним.

А тому, в постанові ОП КЦС ВС від 10.04.2019 року по справі № 390/34/17 Верховний Суд правильно застосовує дану доктрину для вирішення спору. Так, позивач спочатку уклавши 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року, пізніше пред'явив позов про визнання договору оренди неукладеним. Верховний Суд в даній справі встановив, що такі дії явно протирічать його попередній поведінці, а саме з укладання договору оренди землі та отримання за цим договором орендної плати, а отже такі дії є недобросовісними. Оскільки 19 листопада 2007 року при укладанні договору сторони досягли згоди з усіх його істотних умов, він вважається укладеним.

Отже, доктрина *venire contra factum proprium* виступає як захист від зловживання правом на оскарження і все частіше використовується національними судами. Термін «зловживання правом» вказує на те, що ця кон-

цепція стосується здійснення суб'єктивних цивільних прав, а не виконання обов'язків. Однією з обов'язкових умов для визначення дій як зловживання правом є встановлення факту дій, спрямованих на використання відповідних суб'єктивних цивільних прав. Заборона зловживання правом суттєво впливає з принципу рівнозначності, закладеного у засаді юридичної рівності учасників цивільних правовідносин. Використання суб'єктивних цивільних прав повинно відбуватися відповідно до принципів законності, автономії волі, розумності та добросовісності. Ці принципи обов'язкові для дотримання при використанні всіх суб'єктивних цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Venire contra factum proprium: практика Верховного суду від 25 жовтня 2021 року. *Судова влада України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Krat_%20venire_contra_%20factum_proprium_25_10_2021.pdf (дата звернення: 02.05.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Діана ПОПОВИЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 23 група факультету прокуратури

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ

Зараз поняття інтернет-магазину вже майже всім відоме і не потребує якихось роз'яснень. Хоча ще років 30 тому поняття інтернет-магазину для нас було трохи дивним і чимось незрозумілим. Робити покупки десь, окрім фізичного магазину або ринку здавалося нереальним. Зараз

майже кожен фізичний магазин або мережа магазинів мають свій інтернет-магазин, що значно спростило наше життя. Тепер, якщо виникає потреба купити певний товар, то достатньо зайти на маркетплейс, сайт або сторінку у соціальній мережі, вибрати певний товар і оформити замовлення. Все стало набагато простіше. Цей спосіб торгівлі є особливо актуальним зараз, коли в Україні йде війна.

Питання інтернет-торгівлі врегульовані Цивільним кодексом, Законами України «Про захист прав споживачів», «Про електронну комерцію», «Про ліцензування видів господарської діяльності» і т.д.

Інтернет-магазин – засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину (п. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію»)[1].

Для того аби здійснювати підприємницьку діяльність через інтернет-магазин потрібно зареєструвати ФОП або створити юридичну особу. Водночас здійснюється реєстрація цієї ФОП або юридичної особи як платника податків у податкових органах. Наслідок порушення цієї норми тягне за собою адміністративну відповідальність, яка передбачена ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення[2].

Важливим моментом є ліцензування, зазвичай, це дуже рідко зустрічається на практиці, бо більшість сфер не потребує отримання ліцензії на зайняття певним видом господарської діяльності, але на мою думку, необхідно зазначити ті сфери господарської діяльності, які не можуть здійснювати підприємницьку діяльність без ліцензії. Вичерпний перелік видів господарською діяльності, які підлягають ліцензуванню закріплені у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»[3].

Якщо законом передбачається обов'язок отримання ліцензії або дозвільного документа для суб'єкта, який провадить діяльність з розповсюдження певних товарів, виконує певні роботи чи надає послуги, то він не може здійснювати реалізацію таких товарів, робіт, послуг без отримання ліцензії або дозволу на провадження певного виду діяльності[3].

На сайті, сторінці у соціальній мережі або ж сторінці маркетплейсу потрібно зазначати хто саме надає особі певний товар або послуги, для того аби покупець у разі необхідності, наприклад, через брак товару, мав змогу зв'язатися з продавцем та заявити свої вимоги. Перелік інформації, яка повинна бути закріплена на сторінці інтернет-магазину, зазначена

у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію». В залежності від того, який суб'єкт надає послуги:

- Якщо послуги надає фізична особа – підприємець (ФОП), то інформація повинна у собі містити:

1. Прізвище, ім'я, по батькові ФОП;
2. місце фактичного проживання та місце реєстрації ФОП;
3. реєстраційний номер облікової картки платника податків (РНОКПП). У разі, якщо особа через свої релігійні переконання відмовилася від РНОКПП і офіційно повідомила про це податковий орган, а також щодо цього особа має відмітку в паспорті – серія та номер паспорта;
4. У випадку, коли господарська діяльність підлягає ліцензуванню – дані про ліцензію (дата видачі, строк дії, номер, серія);
5. Адреса інтернет-магазину та/або адреса електронної пошти;
6. Інформацію щодо вартості доставки. До прикладу, у деяких магазинах доставка може бути безоплатною або безоплатною з відповідної суми замовлення. Також можуть вказуватися назви компаній, через які здійснюється перевезення товару до покупця;
7. Відомості щодо того, чи включаються податки у розрахунок вартості послуги, товару, роботи та у випадку доставки товару.

- Якщо послуги надає юридична особа, то інформація повинна містити у собі:

1. Повне найменування юридичної особи;
2. Місцезнаходження юридичної особи;
3. Ідентифікаційний код;
4. У випадку, коли господарська діяльність підлягає ліцензуванню – дані про ліцензію (дата видачі, строк дії, номер, серія);
5. Адреса інтернет-магазину та/або адреса електронної пошти;
6. Інформацію щодо вартості доставки, також може зазначатися орієнтовна вартість доставки по Україні;
7. Відомості щодо того, чи включаються податки у розрахунок вартості послуги, товару, роботи та у випадку доставки товару.

Також, щодо як і ФОП, так і юридичної особи можуть зазначатися інші відомості, які повинні бути оприлюднені відповідно до законодавства.

Ті самі умови має містити і комерційне електронне повідомлення, яке має на меті пропозицію укласти електронний договір (оферту). Важливим є те, що підставою для отримання такого повідомлення може бути згода на отримання таких повідомлень, від особи, якій такі повідомлення

адресовані. Наприклад, особа є постійним покупцем певного інтернет-магазину і вона надала свою пошту для надсилання їй комерційних електронних повідомлень. Також ці повідомлення можуть надсилатися і без її згоди, за умови, що особа може відмовитися в подальшому від отримання таких повідомлень.

Підсумовуючи потрібно зазначити, що саме дотримання усіх зазначених вище умов є правовими підставами для діяльності інтернет-магазину.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. №675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. №8073-X : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. №222-VIII : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Каріна ПОПРУЖНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 2 курсу, 1 групи Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Штучний інтелект (ШІ) революціонізує багато аспектів нашого життя, включаючи творчість та інновації, що ставить під сумнів традиційні підходи до авторського права та інтелектуальної власності. Вплив ШІ на авторське право є багатогранним: від автоматизації творчих процесів

до створення оригінальних творів, які можуть конкурувати з людською творчістю. Це порушує питання про те, хто володіє правами на роботи, створені за допомогою ШІ, та як ці права мають бути захищені.

З одного боку, можна стверджувати, що ШІ, як інструмент, просто розширює можливості людини, а отже, людина повинна зберігати права на твори, створені з його допомогою. З іншого боку, є аргументи, що ШІ може мати достатній рівень автономії та оригінальності, щоб вважатися незалежним творцем. Це ставить під сумнів існуючі законодавчі рамки, які не були розроблені з урахуванням таких технологічних інновацій. Крім того, ШІ може використовувати існуючі твори для навчання та створення нових, що порушує питання про сумлінне використання існуючих робіт та авторське право. Це вимагає нового підходу до регулювання, який балансував би між захистом прав авторів та сприянням інноваціям.

Поняття «штучний інтелект» є відносно новим для правової системи України, що призводить до труднощів у точному визначенні та регулюванні цієї концепції. Вивчення українського законодавства виявляє ряд питань, пов'язаних з авторськими правами на роботи, створені за допомогою штучного інтелекту. Нещодавно Україна розпочала процес поліпшення законодавчого регулювання у сфері штучного інтелекту. В 2020 році було розроблено Концепцію розвитку штучного інтелекту [1], яка була затверджена урядовим розпорядженням і визначає основні принципи, цілі та визначення у цій області.

У 2023 році було прийнято нову версію закону «Про авторське право і суміжні права», яка включає регулювання авторських прав на твори, створені штучним інтелектом, що стало новим кроком у законодавстві країни. Згідно зі статтею 1 цього закону, авторство твору приписується фізичній особі, яка створила його своєю творчістю. Стаття 33 визначає, що результати роботи штучного інтелекту регулюються як неоригінальні об'єкти, створені програмним забезпеченням, і охороняються спеціальним правом (*sui generis*).[2]

Це спеціальне право складається з норм, які відрізняються від стандартних правових положень і застосовуються до об'єктів, створених програмами без творчого вкладу людини. Власниками цього особливого права можуть бути особи з майновими правами або ліцензійними повноваженнями, такі як розробники програм штучного інтелекту, їх спадкоємці або легітимні користувачі. Умови власності на твори, створені штучним інтелектом, можуть бути також визначені в договорі.

Згідно з чинними нормами українського права, штучний інтелект не має статусу автора та не може претендувати на авторські права, адже це

вимагає особистої творчості та унікальності від людини. Тим не менш, твори, створені за допомогою ШІ, можуть бути захищені іншими правами, які дозволяють їх власникам здійснювати ліцензування та передачу прав. Не тільки в Україні, але й у багатьох інших країнах, штучний інтелект не вважається автором, оскільки судова практика вимагає оригінальності та особистого інтелектуального вкладу для визнання авторських прав. Європейський суд з прав людини часто підкреслює, що авторське право призначене для творів, створених завдяки оригінальному внеску автора.

Таким чином, твори, створені з використанням ШІ, можуть бути захищені авторським правом лише за умови значного внеску людини у їх створення. Визначення межі, яка відокремлює суттєвий та творчий внесок, залишається складним питанням. Зазвичай, контент, створений штучним інтелектом, не підпадає під авторське право.

Виникає питання щодо використання можливостей ШІ у судовому процесі, у якості доказу, як джерела тлумачення, розуміння правових норм. Прикладом є наступна справа.[3] Адвокат позивача подав до Верховного Суду заяву про роз'яснення судового рішення в обґрунтування якої цитує норми статей 509, 510, 526 ЦК України, положення підручника «Цивільне право» (том 2. За редакцією професорів В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького), а також зміст поняття «добровільне зобов'язання», що надав штучний інтелект «ChatGPT».

Скаржник звертає увагу, що штучний інтелект «ChatGPT» ідентифікував дану правову конструкцію як зобов'язання (у теоретичному розумінні), до якого сторони дійшли добровільно (за власним волевиявленням), без втручання в зміст поняття. Тому, на думку заявника, враховуючи теоретичне визначення поняття «зобов'язання», підлягає роз'ясненню поняття «добровільне зобов'язання», яке вжите судом – визначення суб'єктів, об'єкту та змісту такого поняття, та визначення його відмінності від теоретичного визначення «зобов'язання» (суб'єкту, об'єкту, змісту даного поняття). Заявник вважає, що вжите судом поняття «добровільне зобов'язання» суперечить теоретичному поняттю «зобов'язання» закріпленому в нормах матеріального права. Суд відхилив цю заяву, визнав її зловживанням правом. Але навряд чи це правильно.

Штучний інтелект (ШІ) революціонує сферу авторського права та інтелектуальної власності, вносячи як виклики, так і можливості. Інновації в галузі ШІ вимагають переосмислення традиційних підходів до авторського права, оскільки машини тепер можуть створювати твори, які раніше вважалися виключно результатом людської творчості. Це по-

рушує питання про те, хто є справжнім автором – машина чи людина, яка її програмувала. Розглядаючи вплив ШІ на інтелектуальну власність, необхідно враховувати, що технології ШІ можуть аналізувати великі обсяги даних та виявляти закономірності, які не завжди очевидні для людини. Це відкриває двері для нових форм інновацій та винаходів, але також ставить під сумнів легітимність та оригінальність робіт, створених за допомогою ШІ. Виникає потреба в нових законодавчих рамках, які б забезпечили справедливий баланс між захистом прав власників інтелектуальної власності та стимулюванням інновацій.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#n8> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Про авторське право і суміжні права. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639> (дата звернення: 10.05.2024).

Науковий керівник: Печений О. П., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Валерія РОМАНЮХА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури
Харківський національний університет
імені Василя Назаровича Каразіна
2 курс, група ЛУ-21 філологічного факультету

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СПАДКУВАННЯ ЗА ФРАНЦУЗЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Варто почати з того, що за Французьким цивільним кодексом (ФЦК) (ст. 967), заповіт – це будь-який документ, із суті якого зрозуміле бажання особи учинити заповідальне розпорядження. Право на складання за-

повіту є у повнолітньої особи або у неповнолітньої шістнадцятирічної емансипованої особи. У свою чергу, ця емансипація передбачена ст. 477 Кодексу. Така неповнолітня особа може заповісти 1/2 майна, яким вона володіє і могла б розпоряджатися за умови повноліття.

У французькому праві допускається як власноручний заповіт, так і посвідчений нотаріально. Відповідно до ст. 970 ФЦК власноручним є заповіт, який пише і в якому ставить дату і підпис сам спадкодавець власною рукою. Нотаріальне посвідчення заповіту здійснюють два або один нотаріус за обов'язкової присутності двох свідків. Після того, як нотаріус під диктовку записав слова спадкодавця, останній у обов'язковому порядку має ознайомитися із текстом написаного заповіту. Також у заповіті згідно зі ст. 971 окремо має бути зазначено про те, що всі правила складання заповіту було дотримано, після чого він підписується усіма присутніми.

Слід зауважити, що іноді, через певні життєві обставини, замість нотаріуса посвідчити заповіт може інша особа, спеціально визначена для конкретного випадку, наприклад, суддя, капітан судна і т. д.

Французькою правовою системою також передбачений таємний заповіт, який передається спадкодавцем нотаріусові й двом свідкам у закритому вигляді. При цьому спадкодавець наголошує, що змістом переданого документа є його заповіт, який він власноруч написав і підписав. Усе, що сказав відповідач, нотаріус фіксує у відповідному акті, який здійснюється на самому документі або на конверті. Крім того, у цьому акті мають бути дата і місце вчинення, опис конверта та печатки.

Як відомо, французька правова система відноситься до романо-германської, а у праві цих країн спадкування визначається як універсальне правонаступництво. Під цим треба розуміти перехід усього майна, прав і обов'язків спадкодавця до спадкоємця, який без обмежень має відповідати за борги попереднього, навіть на суму, яка є більшою за одержане ним майно. Проте ст. 802 Французького цивільного кодексу обмежує таку відповідальність спадкоємця, що досягається завдяки прийняттю спадщини за умови складення опису майна, у такому разі спадкоємець відповідатиме у межах активу спадщини.

Важливо наголосити, що за ФЦК, якщо заповіт відсутній, і загинула особа при цьому не була одружена і не мала дітей, то в такому випадку у день смерті померлого батьки з його сестрами або братами, якщо вони в нього є, беруть участь у правонаступництві. А за умови, коли неодружений померлий мав дітей, вони успадковуватимуть майно у рівних частках.

Крім того, існує обмеження щодо розпорядження спадкодавця власним майном у заповіті. Резервна частина, на яку мають право нащадки спадкодавця та його чоловік або дружина, не може перевищувати 3/4 майна. Під нащадками треба розуміти онуків, правнуків та інших прямих родичів, які спадкують за правом представлення. Якщо спадкоємці не відмовляються від правонаступництва, то вони не зможуть відмовитись від резервної частини.

Щодо скасування чи зміни заповіту необхідно зауважити, що згідно зі ст. 1035 Кодексу це може бути здійснено лише коли спадкодавець складе новий заповіт, або якщо буде складено нотаріально посвідчений акт щодо зміни волі заповідача. Також скасування заповідального розпорядження буде дійсним і у тому випадку, якщо новий заповіт буде неможливо здійснити. Так, заповіт, який спадкодавець склав на користь чоловіка або дружини, буде скасовано у разі розірвання шлюбу.

Таким чином, підсумовуючи усе вищезазначене, можна простежити, що спадкування за французьким законодавством не повністю, але в деяких аспектах збігається з українським, проте, незважаючи на це, наявні певні відмінності, що відрізняють їх одне від одного.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен

Злата РОСОМАХА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
3 курс, 3 група факультету прокуратури

ДОГОВІР ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Постійний розвиток медицини та репродуктивних технологій зумовлює появу нових методик та способів лікування, одним із яких є сурогатне материнство. Це досить важливо для подружжя, які мають проблеми, що перешкоджають народженню або виношуванню дитини, адже дозволяє їм мати генетично рідне дитя. Однак, попри свою значущість, це питання має низку проблем та суперечливих моментів, пов'язаних як

з етичною, так і юридичною його складовою. Потреба у встановленні чіткого розуміння правової природи договору про сурогатне материнство, а також можливості його застосування на практиці і зумовлює підвищену актуальність цього феномену.

Загалом, поглиблюючись у правову природу договору про сурогатне материнство варто зазначити, що саме він є підставою виникнення подібних правовідносин [1]. Його предметом є дії сурогатної матері, пов'язані із наданням нею добровільної згоди щодо народження дитини для батьків, які позбавлені такої можливості, за грошову компенсацію або без такої [2].

Проте однозначного розуміння правової природи цього документу ні на законодавчому, ні на доктринальному рівні чітко не визначено, що і породжує правову невизначеність стосовно цього питання.

Частково договір сурогатного материнства регулюється Сімейним та Цивільним кодексом України. Так, ст. 123 Сімейного кодексу України (далі – СК України) визначає суб'єктний склад договору про сурогатне материнство та вимогу щодо виключення можливості генетичного зв'язку сурогатної матері з виношуваною нею дитиною [3], а Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) – основні вимоги до такого договору. Зважаючи на те, що правова природа договору про сурогатне материнство є наближеною до договору про надання послуг, при аналізі першого можливе застосування положень глави 63 ЦК України, якою встановлено їх загальні положення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [4]. Сторонами договору про сурогатне материнство, з одного боку, є сурогатна матір, а з іншого – подружжя (чоловік та жінка, які перебувають у зареєстрованому шлюбі). Це означає, що одинока матір/батько чи особи, що перебувають у «цивільному шлюбі», не можуть бути сторонами договору. Сурогатною матір'ю натомість може бути особа, яка є повнолітньою, дієздатною, фізично та психічно здоровою, має власну дитину, пройшла медичні обстеження і не має протипоказань до сурогатного материнства, уклала письмовий договір з подружжям про безоплатне чи платне надання відповідних послуг. Якщо ця жінка перебуває у шлюбі, то необхідна також згода її чоловіка [5].

Водночас, жодне з цих положень не надає чіткого визначення ані поняття сурогатного материнства, ані пов'язаних із ним понять, що породжує суперечності при його практичній реалізації. Тому, не зважаючи

на окреме регулювання договору сурогатного материнства СК України та ЦК України, це питання потребує самостійного врегулювання задля посилення правової визначеності сторін щодо своїх прав та обов'язків при його укладенні, а також надання їм окремих, передбачених законодавством, гарантій шляхом доповнення зазначених законів відповідними главами та прийняття нового закону, який би повною мірою регулював ці відносини.

З метою законодавчого врегулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) у січні 2022 року у парламенті було зареєстровано два законопроекти: № 6475-1 («Про застосування допоміжних репродуктивних технологій») та № 6475-2 («Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство»).

Проектом Закону № 6475–1 (ч. 2, 3 ст. 12) визначено форму договору, яка повинна бути письмовою, а також його істотні умови, серед яких: предмет договору; кількість ембріонів, яка повинна бути перенесена у матку сурогатної матері; зазначення закладу охорони здоров'я, лікарі якого будуть застосовувати відповідні ДРТ; місце перебування сурогатної матері в період виношування дитини та ін. [6]. Такі пропозиції можна вважати прогресивними у напрямку врегулювання ДРТ на законодавчому рівні.

У свою чергу, законопроект № 6475-2 (ч. 3 ст. 24) закріплює положення про те, що договір про послугу замінного материнства, крім укладення його у письмовій формі особисто сторонами договору, підлягає також обов'язковому нотаріальному посвідченню. Крім того, перелік істотних умов такого договору, передбачений ч. 5 ст. 24 згаданого документу, порівняно із попереднім проектом Закону, є значно ширшим [7]. Тобто цей документ набагато краще враховує усі ті ключові нюанси, які можуть виникнути навколо питань, пов'язаних із застосуванням ДРТ.

Із аналізу цих двох законопроектів можна зробити висновок про те, що більш нормативно врегульованим та доцільним у практичному їх застосуванні є саме проект Закону № 6475–2, адже нотаріальне посвідчення договору про надання послуг сурогатного материнства та чітке визначення його істотних умов створить надійне підґрунтя для подальшого його укладення між сторонами.

Отже, питання сурогатного материнства потребує ґрунтовного вивчення та детального правового врегулювання усіх його моментів, починаючи від предмету договору, закінчуючи моментом виконання усіх визначених домовленостей, що досить часто не враховується ані законодавцем, ані сторонами такого договору. Це забезпечить можливість законного укладення договору сурогатного материнства та здійснення відповідних дій без будь-яких суперечливих моментів щодо цього питання.

Список використаної літератури:

1. Майданик Р. Правове регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом. Імплементція кращого досвіду в Україні. *Юридичний журнал: Право України*. Випуск № 3 (2020). С. 121–138.
2. Костик Е. Р. Правова природа договору про сурогатне материнство. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 71. С. 125–130.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 21–22, ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> – Text (дата звернення: 01.05.2024).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Text (дата звернення: 01.05.2024).
5. Паращук Л., Чапля І. Проблемні аспекти правового регулювання договору про сурогатне материнство в контексті гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Актуальні проблеми правознавства*. 1 (29)/2022. С. 70–76.
6. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій № 6475-1 від 11 січня 2022 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73571 (дата звернення: 01.05.2024).
7. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство № 6475-2 від 13 січня 2022 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585 (дата звернення: 01.05.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Яна САМЧУК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 13 група факультету прокуратури

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війни – це жахливі події для людства, адже вони несуть за собою спустошення, біль і безліч жертв серед мирних жителів. Незважаючи на спроби унормувати ведення бойових дій та мінімізувати шкоду для

цивільних осіб, війна продовжує залишати кривавий слід в історії людства, безжально забираючи життя невинних людей. Під час збройних конфліктів цивільне населення часто страждає найбільше, стикаючись з руйнівним впливом насильства, переміщення і втратою предметів першої необхідності.

Російсько-українська війна поза правилами, тому що найнезахищенишим виявилось право на життя. Особливо вражає смерть дітей. З початку повномасштабної війни в Україні, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, згідно з даними моніторингової місії ООН кількість загиблих серед цивільних осіб становить 10 378 людей [4]. Окрім того, більше 360 українських дітей стали жертвами насильства. Станом на сьогодні, загинули більше тисячі дітей і більше тисячі дітей отримали різного ступеня тяжкості поранення. За даними ЮНІСЕФ, у світі понад мільярд дівчаток і хлопчиків живуть у країнах чи на територіях, що зазнають впливу збройних конфліктів і близько 300 мільйонам цих дітей ще не виповнилось п'яти років.

Стаття 3 Загальної декларації прав людини проголошує: «Всі люди мають право на життя, свободу і особисту недоторканість». Саме це твердження підкреслює, що життя, свобода та недоторканість особи є невід'ємними правами, які належать кожній людині. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року розширює цю концепцію. Стаття 6 чітко зазначає, що право на життя є непорушним правом кожної людини. Це право захищається законом, і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Цивільними особами під час війни вважаються особи, які не належать до складу збройних сил і не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Вони є мирним населенням і не є пов'язаними з веденням бойових дій.

Згідно норм міжнародного гуманітарного права класифікація цивільних осіб поділяється на декілька категорій: захищені цивільні особи, цивільне населення окупованої території, біженці та переміщені особи, жінки та діти, медичний персонал цивільного призначення.

Усі ці категорії цивільних осіб підпадають під захист IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. та Додаткового протоколу I 1977 р.

Міжнародне гуманітарне право, також відоме як право війни або право збройних конфліктів, було створене для забезпечення захисту і добробуту цивільного населення, а також для обмеження непотрібних

страждань і руйнувань, спричинених війною. Міжнародне гуманітарне право не розповсюджує свою охорону на всіх без винятку. Його фокус зосереджений на підзахисних особах, які опинилися в найбільш уразливому становищі. До цих суб'єктів відносяться: поранені, хворі, військовополонені, цивільне населення та особи, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях.

Серед ключових нормативних актів міжнародного гуманітарного права, які визначають рамки захисту права на життя, можна виділити: Женевські конвенції 1949 року та два додаткових протоколи до них, Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років, звичаєві норми та інші нормативні акти. Ці документи формують основу для правового регулювання й захисту права на життя в умовах збройних конфліктів, забезпечуючи чітку систему правил, що мінімізують ризики для людей, які не беруть участі в бойових діях, або тих, хто вийшов з ладу.

Заходи цивільного захисту у збройних конфліктах спрямовані на гарантування безпеки населення та інфраструктури. Вони включають евакуацію, надання гуманітарної та медичної допомоги, захист дітей та вразливих категорій населення від жорсткого поводження.

У випадках недостатнього забезпечення захисту спорудами в населених пунктах, де розташовані об'єкти підвищеної небезпеки, а також в періоди надзвичайних ситуацій, основним способом захисту мешканців є їх евакуація та розміщення у безпечних зонах. Під час проведення евакуації особливу увагу приділяють плануванню, організації оповіщення, визначенню безпечних зон для розміщення евакуйованого населення та навчання населення діям під час проведення евакуації.

Умови воєнного стану призвели до значних гуманітарних потреб. Багато будинків, лікарень та шкіл були пошкоджені, а доступ до води, житла та інших основних послуг був обмежений. На прифронтових територіях, зокрема в районах, окупованих Російською Федерацією, гуманітарні потреби сягали катастрофічних рівнів. Понад 3,3 мільйона людей, включаючи 800 000 дітей потребували критичної допомоги [5]. У 2023 році гуманітарні партнери надали необхідну допомогу та послуги близько 11 мільйонам людей в Україні. Це було можливо завдяки отриманим майже 70% від необхідних 3,9 млрд доларів США. Гуманітарна допомога включала в себе доставку необхідних ресурсів, таких як: їжа, вода, медичні засоби та матеріали для гігієни.

Забезпечення медичної допомоги в Україні є критично важливим завданням, особливо в умовах воєнного конфлікту та обмежених ресурсів.

Програма медичних гарантій на 2024 рік націлена на розширення доступу до послуг та акцентується на відновленні здоров'я та потенціалу людей. Основні види медичної допомоги, що включені до програми, охоплюють широкий спектр послуг для дітей, включаючи первинну, спеціалізовану, екстрену, паліативну та реабілітаційну допомогу.

В умовах військового конфлікту стає важливим використання різноманітних ініціатив та ресурсів для забезпечення медичної допомоги населенню. Проекти, такі як «LifeChanger», що надають безкоштовні ліки постраждалим від війни, та «Doctors4UA», які об'єднують лікарів для консультації, стають невід'ємною частиною цього процесу. Також, важливу роль відіграють Telegram-канали та чат-боти, які забезпечують доступ до інформації про надання медичної допомоги та консультації з медичних питань [6].

У цьому контексті варто відзначити ініціативу Національного реабілітаційного центру «Незламні» або ж «Unbroken», що забезпечує комплексну медичну допомогу пораненим внаслідок війни. Центр надає безкоштовні послуги реконструктивної хірургії, ортопедії, фізичної терапії та психологічної підтримки для дорослих та дітей, сприяючи їхньому фізичному та психологічному відновленню.

Створення безпечних просторів для дітей та вразливих осіб є одним з ключових аспектів захисту цих груп населення. Це включає установлення притулків, дитячих центрів та тимчасових облаштувань, де вони можуть знайти притулок та отримати медичну та психологічну підтримку. Запобігання насильству, викраденням та сексуальній експлуатації є ще однією важливою складовою захисту.

У відповідь на виклики війни, ЮНІСЕФ запровадила програму гуманітарної підтримки «Спільно» в Україні, щоб забезпечити соціальні послуги та захист дітей та їхніх сімей. Ця програма включає грошову допомогу, яка надається вразливим родинам з дітьми, які постраждали внаслідок війни та потребують фінансової підтримки. Завдяки програмі грошової допомоги «Спільно», ЮНІСЕФ забезпечив багатогольову допомогу більш ніж 225 000 домогосподарствам у 2022 році, що допомогло 1 060 000 осіб в Україні [7].

Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що зміцнення захисту та надання гуманітарної допомоги є ключовим кроком у поліпшенні безпеки цивільних осіб під час війни. Крім того, гуманітарні організації відіграють важливу роль у цьому процесі, проте для їх ефективної роботи в зонах конфлікту необхідні безпечні умови. Крім того, важливо

зміцнити співпрацю між гуманітарними організаціями та військовими для безпечної доставки допомоги.

Список використаних джерел:

1. Захист цивільного населення у міжнародному та загальнодержавному контексті. URL: <https://studfile.net/preview/7359446/page:2/>
2. Жертви війни в Україні: кількість загиблих дітей зросла. URL: <https://www.unian.ua/war/zhertvi-viyni-v-ukrajini-2022-kilkist-zagiblih-ditey-zrosla-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11911182.html>
3. Про правові засади цивільного захисту: Закон України від 24.06. 2004 № 1859-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1859-15/ed20120408#Text>
4. Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28January%202024%29_UKR.pdf
5. Україна: гуманітарне реагування у 2023 році. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>
6. Медична допомога в умовах війни: куди звертатися (оновлюється). URL: <https://ldn.org.ua/useful-material/medychna-dopomoha-v-umovakh-viyny-kudy-zvertatsia-onovliuiet-sia/>
7. «Спільно» – програма гуманітарної підтримки сімей з дітьми в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-social-support>

Науковий керівник: Кривобок Світлана Володимирівна, к.ю.н., доцент

Родіон СВЕРГУН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 14 група факультету прокуратури

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення держави-терориста до України, відбулися величезні зміни в різних сферах відносин, в тому числі й у відносинах спадкування.

Одна із колізій виникла з прийняттям Кабінетом Міністрів України (на далі – КМУ) Постанови № 164 від 28.02.2022 р., в якій в первинній

редакції зазначалось: «Призупинити на час воєнного стану прийняття спадщини», а потім із внесенням змін від 29.02.2022 р.: «Призупинити на час воєнного стану прийняття або відмову від прийняття спадщини, проте не більше ніж на чотири місяці» [1].

Згідно до ч.4 ст.4 Цивільного кодексу (на далі – ЦК), актами цивільного законодавства, є постанови КМУ. Але з боку КМУ, було порушено основний принцип цивільного законодавства, стосовно ієрархічності нормативно-правових актів, оскільки Постанова № 164, не відповідає порядку нормативно-правових актів, якими вносяться зміни до ЦК [2 с.25].

Така невідповідність в регулюванні сприяла появі колізії, оскільки спадкові відносини першочергово регулюються ЦК, який є головним і основним нормативно-правовим актом для будь-якої сфери приватних відносин. Положення ч.2 і 3, ст.11 ЗУ «Про правотворчу діяльність» визначають, що в разі ухвалення закону, який поглиблює положення чинного кодексу у певній галузі права, необхідно дотримуватися основних принципів законодавчого врегулювання відносин у суспільстві, визначених кодексом даної галузі. А також, коли суб'єкт права законодавчої ініціативи подає до Верховної Ради України (на далі – ВРУ) законопроект, який встановлює порядок взаємодії в суспільстві по іншому, ніж в кодексі, то від нього вимагається одночасне подання й законопроекту про внесення змін до кодексу. І в такому випадку, ВРУ буде розглядати законопроект паралельно з відповідним законопроектом про внесення змін до кодексу [3].

КМУ, відповідно до ч.1 ст.93 Конституції України (на далі – КУ), належить право законодавчої ініціативи, але не був виконаний певний порядок внесення змін, що і сприяло появі невідповідності положень Постанови КМУ частині 1 ст.1270 ЦК, в якій граничний строк для прийняття спадщини встановлюється у шість місяців з відкриття спадщини [4].

Такий підхід до регулювання означеного питання в законодавстві сприяв появі різних підходів як у нотаріальній, так і у судовій практиках. Так, Верховний Суд у справах № 175/1404/19 від 21.06.2023 р., та № 520/15620/17 16.08.2023 р., зазначив, що відповідно до чинного законодавства України, не передбачається можливість такого тлумачення як «призупинення терміну для прийняття спадщини» та можливості в постанові КМУ визначати інші правила щодо строку на прийняття

спадщини. Суд першої інстанції при визначенні строку на прийняття спадщини після смерті помилково застосував третій пункт постанови КМУ від 28.02.2022 р. № 164, яка суперечила ст.1270, 1272 ЦК України, а тому не могла підлягати застосуванню [5].

Для подолання цієї проблеми, третій пункт постанови КМУ № 164 від 28.02.2022р., був виключений на підставі постанови № 469 від 09.05.2023 р., який подолав невідповідності та став підставою для скасування певних судових рішень. Але варто зазначити, що не всі особи подавали скаргу до Касаційного суду, з тих чи інших причин, і багато справ відповідно до постанови КМУ № 164 було задоволено судами першої інстанції.

Тож на мою думку, було прийняте єдине правильне рішення про виключення з Постанови неправомірного пункту з відповідним посиланням на ч.1 ст.1270 ЦК, в якій граничний строк для прийняття спадщини встановлюється в шість місяців.

Враховуючи вище зазначене, можна цілком впевнено стверджувати, що дані зміни в законодавстві, стануть належним підґрунтям для судової практики в сфері спадкування.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Письменний О. Сучасні проблеми інституту нотаріату в умовах воєнного стану. *Головна*. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Про правотворчу діяльність. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
5. Постанова від 16.08.2023 № 520/15620/17 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net> (дата звернення: 11.03.2024).

Науковий керівник: Коробцова Н.В., доц., к.ю.н., доцент

Катерина СВІТЛЮК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 2 курсу спеціальності право 081,
група 04-22-03

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ОСТАННІМИ ЗМІНАМИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Питання визначення місця відкриття спадщини є одним із ключових аспектів спадкового права, адже воно впливає на юрисдикцію суду, який розглядатиме справу про спадщину, а також на порядок її поділу. Станом на 2024 рік в Україні було прийнято низку змін до Цивільного кодексу (ЦК), які суттєво вплинули на визначення місця відкриття спадщини.

До 22 травня 2023 року згідно з Цивільним кодексом України, місцем відкриття спадщини вважалось те місце, де була подана перша заява, що свідчить про волевиявлення стосовно спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, зацікавлених осіб або вимоги кредиторів (згідно зі статтею 1221 Цивільного кодексу України). Наразі, змінено, що місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця (частина 1 статті 1221 ЦК України). У випадку, коли місце проживання спадкодавця було невідомим, визначення місця відкриття спадщини здійснювалося за місцезнаходженням нерухомого майна або основної його частини. Якщо нерухомого майна не було, то місце відкриття спадщини встановлювалося за місцезнаходженням основної частини рухомого майна (частина 2 статті 1221 ЦК України) [1]. Тобто, законодавці повернули до звичного «класичного» підходу щодо регулювання питання про місце відкриття спадщини, яке було змінене минулого року «компенсаційним» законом (2923-IX).

До того ж у січні 2024 року набули чинності два закони, спрямовані на захист прав спадкоємців в умовах воєнного стану:

1. Закон України від 8 листопада 2023 року № 3450-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини». Цей закон вносить зміни до статті 1221 та розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України [2, с. 139].

2. Закон України від 8 листопада 2023 року № 3449-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини».

Згідно з законом № 3450-IX встановлено спеціальні правила оформлення спадкових прав під час воєнного стану:

- передбачено зупинення перебігу позовної давності на території України під час воєнного стану;

- встановлено спеціальні строки та порядок регулювання спадкових праводносин на період дії воєнного стану;

- у період воєнного стану і протягом шести місяців після його закінчення або скасування заяви про спадщину подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини;

- для спадщини, відкритої на території, де діють бойові дії або тимчасово окупована територія, встановлено особливий порядок вчинення нотаріальних дій.

Зазначені положення також застосовуються до спадщини, яка була відкрита до набрання чинності закону № 3450-IX [3].

Належним чином, головні зміни, внесені Законом № 3450-IX, полягають у відновленні попереднього формулювання статті 1221 Цивільного кодексу України, за яким місце відкриття спадщини визначається за останнім місцем проживання спадкодавця. Крім того, цей закон встановлює спеціальні правила оформлення спадщини та права спадкоємців під час періоду воєнного стану на території України. Наприклад, якщо смерть спадкодавця сталася на тимчасово окупованій території або в районах, де тривають активні бойові дії, будь-яку заяву про відкриття спадщини можна подати до будь-якого нотаріуса на території України.

Важливо зазначити, що є спеціальний принцип екстериторіальності, який передбачений в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», застосовується до ситуацій, коли останнє місце проживання спадкодавця є тимчасово окупованою територією (ТОТ). Цей закон був прийнятий з самого початку збройної агресії Російської Федерації проти України ще в 2015 році. Проте цей принцип на практиці фактично не застосовувався через відсутність відповідного нормативного регулювання на рівні профільного нотаріального та цивільного законодавства. Загалом у період дії воєнного стану та протягом 6 місяців після його закінчення або скасування, якщо спадщина відкрита у населеному пункті, що зна-

ходиться на ТОТ або у зоні активних бойових дій, або на території, де органи державної влади тимчасово не можуть повністю здійснювати свої повноваження, всі заяви, пов'язані зі спадковою справою, включаючи заяву про прийняття або відмову від спадщини, подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини, що підтримує принцип екстериторіальності [4].

Тобто, зі змінами стало так, що на рівні цивільного законодавства було встановлено, що у разі, якщо місцем подання першої заяви є тимчасово окупована територія, зона активних бойових дій або території, де органи державної влади тимчасово не могли або не могли в повному обсязі здійснювати свої повноваження, нотаріус вчиняє нотаріальні та інші дії щодо спадщини та спільного майна подружжя в межах спадкової справи за місцем подання першої заяви про видачу свідоцтва в населеному пункті, який розташований у відносно безпечному регіоні України. Спадкові справи, у яких місцем відкриття спадщини є території, що не контролюються українською владою, або зона активних бойових дій, або вони заведені не за місцем відкриття спадщини до набрання чинності останніми законодавчими змінами, розглядаються за принципом «подання першої заяви».

До того ж умови воєнного стану диктують необхідність спрощеної процедури заведення спадкових справ. Відповідно до наказу Міністерства юстиції України № 1118/5 від 11.03.2022 року, у таких умовах будь-який нотаріус України може приймати заяви про спадщину, незалежно від місця відкриття спадщини. Якщо доступ до Спадкового реєстру відсутній, нотаріус має право заводити спадкові справи без його використання та перевіряти інформацію про наявність інших спадкових справ, договорів або заповітів у протоколі протягом п'яти робочих днів з моменту відновлення доступу до реєстру. Однак, до реєстрації у Спадковому реєстрі, нотаріусам заборонено видавати свідоцтва про право на спадщину у спадкових справах, заведених без використання реєстру. В умовах воєнного стану будь-яка особа може звернутися до будь-якого нотаріуса України у регіоні, де вона тимчасово перебуває або була вимушено переселена, заявою про спадщину [5, с. 224].

На наше переконання, зміни до законодавства щодо визначення місця відкриття спадщини мають наступну низку позитивних наслідків:

1. Більш справедливий розподіл спадщини. Нові правила визначення місця відкриття спадщини більш точно відповідають реальним

обставинам життя та смерті спадкодавця, що може призвести до більш справедливого розподілу спадщини.

2. Зменшення кількості спорів. Зменшення кількості спорів щодо визначення місця відкриття спадщини, адже нові правила є більш чіткими та зрозумілими.

3. Підвищення ефективності розгляду справ про спадщину. Завдяки більш чітким правилам визначення місця відкриття спадщини, суди зможуть швидше та ефективніше розглядати справи про спадщину.

Отже, проаналізувавши все вище зазначене, можна стверджувати, що зміни до законодавства щодо визначення місця відкриття спадщини є позитивним кроком, який сприяє більш справедливому та ефективному розподілу спадщини. Нові правила є більш чіткими та зрозумілими, що може призвести до зменшення кількості спорів та підвищення ефективності розгляду справ про спадщину.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Редакція від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Алфьорова Т. М. Новели спадкового права в контексті від умерлої спадщини щодо неуреченого майна: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (ВНПЗ ДГУ, 16.06.2023). 2023. С. 139–142. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/1029/1/%D0%90%D0%BB%D1%84%D1%8C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%9C..pdf>
3. Корнієнко М. Вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини: що змінили нові закони. *Приватне життя та цивільні правовідносини*. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225251_vdoskonalennya-poryadku-vdkrittya-ta-oformlennya-spadshchiny-shcho-zmnilo-nov-zakoni
4. Мамченко Н. Набув чинності закон, яким змінено регулювання щодо місця відкриття спадщини. *Судово-юридична газета*. 2024. URL: Набув чинності закон, яким змінено регулювання щодо місця відкриття спадщини / Публікації / Судово-юридична газета (sud.ua)
5. Кухарев О. Є. Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 222–225. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a3e234f-01ef-459d-8686-decfc5f9c3b7/content>

Науковий керівник: Печений О. П.

Валерія СЛЕСАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 3 група факультету прокуратури

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Страховання нерухомості в Україні набуло нового значення в умовах збройної агресії РФ. Війна створює додаткові ризики для власників нерухомості, включаючи руйнування будівель, пошкодження інфраструктури та втрату майна. У цьому контексті юридичні аспекти страхування стають ще більш актуальними, оскільки вони мають забезпечувати механізм компенсації та захисту для власників нерухомості, які стикаються з наслідками воєнних дій. Враховуючи реалії війни, стає очевидним, що українська система страхування повинна адаптуватися до нових умов. Зокрема, це стосується уточнення правових норм, які регулюють випадки пошкодження або знищення нерухомості через воєнні дії, а також механізмів виплат страховки. Важливою складовою є й визначення відповідальності різних сторін, зокрема страхових компаній, уряду та власників нерухомості.

Страховання нерухомості – це вид страхування, що забезпечує фінансовий захист власників нерухомого майна від різноманітних ризиків.

У статті 181 Цивільного кодексу України зазначено, що до нерухомих речей (нерухомого майна, нерухомості) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Також режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Основні ризики, які покриває страхування нерухомості, включають пожежі, стихійні лиха (наприклад, повені, землетруси, урагани), крадіжки, вандалізм, вибухи, а також пошкодження через побутові нещасні випадки. Деякі страхові поліси також включають захист від відповідальності, тобто покривають збитки, які власник може завдати третім особам у результаті користування нерухомістю.

Більшість страхових компаній на початку 2022 року розглядали воєнні дії як форс-мажор. Тобто, не виплачували страхувальникам (вигодонабувачам) компенсацій ані за знищене, ані за пошкоджене майно. Нині є страхові компанії, які вже страхують майно з ризиками, пов'язаними з бойовими діями. Тут є особливості. По-перше, слід враховувати суму страхового відшкодування. У разі укладення страхового договору, якщо квартира, наприклад зазнає пошкодження або знищення, компенсація не покриває повну вартість пошкодженого чи знищеного майна. Зазвичай виплата здійснюється лише у певному відсотковому співвідношенні до загальної вартості. По-друге, важливо звертати увагу на місцезнаходження застрахованого майна. У договорах між страхувальником та страховою компанією зазвичай визначаються території з підвищеним ризиком, які виключаються з покриття. Це особливо стосується територій, де ймовірно артилерійські обстріли, що зазвичай не підлягають страхуванню. Найчастіше страхові компанії, базуючись на статистичних даних, уникають страхування майна в районах, які піддаються артилерійським обстрілам, але допускають страхування в зонах можливих ракетних ударів або атак дронів.

Окреслені аспекти страхування нерухомості вказують на кілька проблем, з якими можуть зіткнутися страхувальники. Як зазначено, компенсація часто не покриває повну вартість пошкодженого або знищеного майна. Виплати можуть здійснюватися лише у певному відсотковому співвідношенні до загальної вартості, що означає, що власники нерухомості можуть опинитися у ситуації, коли страхова виплата недостатня для відновлення або заміни майна.

Також страхові договори можуть виключати певні території з покриття, особливо якщо вони вважаються зонами підвищеного ризику, що створює проблему для тих, хто проживає або володіє нерухомістю у таких зонах. Через ці виключення власники нерухомості можуть не отримати жодної компенсації в разі знищення/пошкодження майна. Для людей, які мешкають у районах, що піддаються артилерійським обстрілам або іншим небезпечним ситуаціям, це означає значний ризик, оскільки вони можуть бути позбавлені можливості страхування взагалі. Нарешті, невизначеність або суб'єктивність у визначенні територій з підвищеним ризиком може створити проблеми для страхувальників. Рішення страхових компаній щодо того, які райони вважати ризикованими, можуть змінюватися, що ускладнює розуміння і планування для власників нерухомості.

Для вирішення проблем, пов'язаних зі страхуванням нерухомості в Україні, потрібні зміни в законодавстві, підвищення прозорості стра-

хового ринку, а також розробку інноваційних рішень для покращення захисту власників нерухомості. Потрібно розробити і впровадити законодавство, яке встановлює чіткі критерії для страхування нерухомості, особливо в умовах військових дій або інших підвищених ризиків. Законодавчі реформи можуть визначати мінімальні стандарти страхового покриття, правила оцінки збитків, а також вимоги до страхових компаній щодо виплат компенсації. Крім того, необхідно запровадити механізми, які б дозволили страхувати нерухомість навіть у зонах підвищеного ризику, зокрема в районах, що піддаються артилерійським обстрілам або іншим військовим загрозам. Це може вимагати створення спеціальних програм страхування за підтримки держави або міжнародних організацій для зниження ризиків страхових компаній.

Загалом, вирішення проблем, пов'язаних зі страхуванням нерухомості, потребує системного підходу, що враховує юридичні, економічні та соціальні аспекти. Лише комплексні зміни та співпраця всіх зацікавлених сторін можуть забезпечити ефективний захист власників нерухомості в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Петрович Янишен.

Олександр СКУБАК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 24 група факультету прокуратури

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

На сьогодні штучний інтелект (далі – ШІ) швидкими темпами розвивається в усіх сферах суспільного життя, а його широкий спектр можливостей дозволяє його використання і у правовій сфері зокрема.

Хоча наразі, як справедливо зазначають Крат В. І. та Голубовський І. В., наше професійне правниче середовище тільки оцінює перспективи застосування ШІ, а чинне нормативне регулювання поки залишається формальним [1], Україна має усі шанси бути серед перших, хто почне

використовувати ШІ при вирішенні судових справ. В межах українського процесуально-правого поля саме цивільне судочинство, на наш погляд, є найкращим для впровадження ШІ.

На жаль, визначення поняття і правового статусу ШІ в українському законодавстві відсутнє, однак офіційну його дефініцію можна зустріти у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р (далі – Концепція), де він визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Наведена вище дефініція, а також аналіз окремих іноземних джерел [3–5], дозволяє визначити наступні ключові можливості ШІ: здатність до опрацювання великої кількості даних, можливість генерування текстів, можливість передбачення результату певних дій на основі аналізу досвіду, можливість самостійного ухвалення нових рішень на основі аналізу даних. Кожне з наведених «вмінь» може бути корисним у цивільному процесі.

Здатність ШІ до опрацювання великої кількості інформації можливо використовувати для пошуку й систематизації актуальної судової практики за певним питанням. Таке рішення дозволить розвантажити правників будь-якої спеціалізації (суддів, прокурорів, адвокатів, юрисконсультів тощо), а також забезпечить більшу узгодженість судової практики.

Юридичний бізнес вже має приклади застосування згаданої вище здатності ШІ. Так, компанія «JPMorgan» на початку 2017 р. повідомила про використання програмного забезпечення «Contract Intelligence», яке за декілька секунд здатне здійснити аналіз юридичних документів, що раніше вимагало 360 тис. годин робочого часу [6].

Можливість генерування текстів може використовуватися для складання документації: як заяв по суті справи, так і інших процесуальних документів (заяв, клопотань, заперечень), а також проєктів судових рішень. З точки зору якості цивільного судочинства це дозволить уніфікувати форму викладення процесуальних документів (адже ШІ може оперувати єдиною базою даних), уникнути часто банальних граматичних, пунктуаційних, арифметичних і процесуальних помилок в оформленні документів.

Про здатність ШІ передбачати майбутній результат згадується у Етичній хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі від Європейської комісії з ефективності правосуддя, де йдеться про «predictive justice software», тобто таке програмне забезпечення, яке могло б на основі аналізу судової практики за аналогічними справами «передбачати» результат судового розгляду [7]. Хоча точність подібних «передбачень» навряд чи колись буде сягати ста відсотків, подібна система може використовуватися сторонами для визначення перспектив звернення до суду.

Прикладом діяльності «predictive justice software» можна вважати винахід дослідників з Університетського коледжу Лондона і Університету Шеффілда. Вчені створили «комп'ютерного суддю», який може передбачати рішення ЄСПЛ з точністю до 79% [6].

При більш детальному аналізі «predictive justice software» відкриваються перспективи його використання як способу позасудового врегулювання спору. Зокрема, зроблене за допомогою ШІ передбачення результатів судового розгляду може допомогти визначити правильність або хибність позиції того чи іншого учасника спору без звернення до суду, а можливо навіть отримати варіанти вирішення конфлікту.

Найбільш інтригуючою здатністю ШІ залишається його «вміння» самостійно ухвалювати рішення. В цьому аспекті слід висловити тезу про те, що допускати ШІ до прийняття судових рішень без участі судді-людини, на наш погляд, допоки зарано. Зокрема, подібній новелі наразі може забракнути як належної нормативної бази, так і легітимізації з боку суспільства. Серед іншого, для такої реформи необхідна зміна положень Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Цивільного процесуального кодексу України тощо. Найкращим варіантом є прийняття спеціального законодавства.

Окрім цього, цілком обґрунтованою буде теза про відсутність технічної можливості замінити людину-суддю у прийнятті рішень, адже, як справедливо зазначає Кожевнікова А. В., штучний інтелект не може відчувати так званого «людського фактору» та відчути внутрішнє переконання при дослідженні доказів чи певних обставин справи [8].

Щоправда, тільки-но належна правова база буде сформована, а рівень довіри у суспільстві – досягнутий, розпочинати впровадження ШІ, на наш погляд, слід з наказного та окремого проваджень, що характеризуються більшою простотою справ і потребує менше «людського фактору». В по-

дальшому використанні ШІ може здійснюватися у справах спрощеного позовного провадження, але за тільки згодою сторін.

Отже, ставлячи допоки під сумнів можливість самостійного ухвалення ШІ судових рішень, сміливо можна казати про перспективи його використання як допоміжного механізму у діяльності суду та інших учасників судового провадження. Зокрема, доцільним є залучення ШІ до аналізу судової практики, складання проектів нескладних процесуальних документів, «передбачення» результатів судового розгляду.

З розвитком належної правової бази та підвищенням рівня довіри у суспільстві можливим є допуск ШІ до вирішення справ наказного чи окремого провадження, а після того – справ, що підлягають розгляду у спрощеному позовному провадженні, але тільки за згодою сторін.

Список використаних джерел:

1. Краг В. І., Голубовський І. В. (2024). Штучний інтелект і судочинство. *Юридична Газета*. (№ 3 (781)). Вилучено з <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>
2. *Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні* (Розпорядження Кабінету Міністрів України). № 1556-р. (2020). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
3. Artificial Intelligence (AI) Guidance for Judicial Office Holder (2023). Courts and Tribunals Judiciary. Вилучено з <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/12/AI-Judicial-Guidance.pdf>
4. White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. European Commission. Brussels, 19.02.2020 COM(2020) 65 final. Вилучено з https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
5. Francesca Rossi (2016). Artificial Intelligence: Potential Benefits and Ethical Considerations. *European Parliament website*. Вилучено з [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/571380/IPOL_BRI\(2016\)571380_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/571380/IPOL_BRI(2016)571380_EN.pdf)
6. Радутний О. Е. (2019). Юридична освіта та сфера надання правових послуг в контексті штучного інтелекту. *ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО*, (2(29)/2019), 40–54. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2\(29\).273417](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2(29).273417)
7. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (2018). Вилучено з <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
8. Кожевнікова А. В. (2022). Застосування штучного інтелекту у цивільно-судовому процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, (55), 40–43. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.55.9>

Науковий керівник: Колісник Олена Вікторівна, кандидатка юридичних наук, асистентка, старша наукова співробітниця кафедри цивільної юстиції на адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ілля СЛОМІНСЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 2 курсу, 1 групи
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби Безпеки України

НОВІТНІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРИ ВИРІШЕННІ СПРАВ ЗА НЕГАТОРНИМИ ПОЗОВАМИ

Верховний Суд України активно формує нову судову практику щодо вирішення справ за негаторними позовами. Останнім часом спостерігається низка тенденцій, які свідчать про більш чітке та послідовне застосування норм цивільного законодавства, що стосуються захисту права власності.

У частині 1 статті 391 Цивільного кодексу України передбачено право власника вимагати захисту свого права від особи, яка заважає йому користуватися та розпоряджатися своїм майном, тобто подати негаторний позов. У Постанові ВП ВС від 04 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц зазначено, що позивач за негаторним позовом має право вимагати усунути існуючі перешкоди або зобов'язати відповідача утриматися від дій, що можуть призвести до таких перешкод. Цей метод захисту спрямований на усунення порушень прав власника, які не передбачають позбавлення його володіння майном. [1,4]

Предметом негаторного позову є вимога власника, який володіє майном, до третіх осіб про усунення порушень його права власності, які заважають йому належним чином користуватися та розпоряджатися цим майном. Підставою для негаторного позову є посилення позивача на його право користуватися та розпоряджатися майном, а також факти, що підтверджують дії відповідача у створенні перешкод для виконання цих прав власником. Негаторний позов застосовується лише у випадках, коли сторони не мають укладеного договору між собою. Сутністю цього позову є усунення порушень, які існують на момент подання позову.

При цьому до вимог за негаторним позовом не застосовуються строки позовної давності.

Щодо ввідикаційних та негаторних позовів, то вони виключають один одного. Одним з необхідних умов для використання як ввідикаційного, так і негаторного позову є відсутність у позивача договірних відносин з відповідачем. У випадку наявності таких відносин, захист порушеного права власності відбувається через зобов'язально-правові засоби. (див. пункт 114 постанови). Цю позицію підтримала постанова Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 522/1029/18 (провадження № 14-270цс19). [3,5]

Однією з проблем у судовій практиці є вибір ефективного або не-ефективного методу захисту як самостійної підстави для відмови у позові. В постанові Верховного Суду, яка була видана у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 9 серпня 2023 року у справі № 922/1832/19, було зазначено, що обставини справи, встановлені судами, свідчать про те, що обраний прокурором метод захисту не відповідає вимогам ефективного захисту і не сприяє відновленню прав держави, оскільки є неефективним. У цьому випадку відповідним та ефективним способом захисту права виступає подання негаторного позову відповідно до вимог закону. [2,6]

Застосування строків позовної давності до вимог за негаторним позовом не має місця, оскільки порушення права відбувається упродовж тривання часу. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц було зауважено, що особа, яка має статус власника нерухомого майна, тобто відомо, що вона є власником за реєстрацією, не може бути обмежена в праві звертатися до суду з вимогою усунення перешкод у користуванні та розпорядженні цим майном. Отже, негаторний позов може бути поданий позивачем до тих пір, поки триває саме порушення права. [7]

Список використаних джерел:

1. Негаторний та ввідикаційний позови у практиці Верховного Суду: Анастасія Грабовська. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/grabovska-anastasiia/articles/negatornii-ta-vindikacii-pozovi-u-praktici-verhovnogo-sudu-anastasiia-grabovska> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Захист майнових прав (негаторний позов) – WikiLegalAid. *Платформа правових консультацій – WikiLegalAid*. URL: [https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_майнових_прав_\(негаторний_позов\)](https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_майнових_прав_(негаторний_позов)) (дата звернення: 24.04.2024).

3. Застосування ефективного способу захисту порушеного права. Актуальна практика Верховного Суду. *Судова влада України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_07_Gruchytskyi_24_10.pdf (дата звернення: 24.04.2024).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 р. у справі № 755/18006/15-ц.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2019 р. у справі № 522/1029/18.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09.08.2023 р. у справі № 922/1832/19.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц.

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права.

Євген СОЛОВІЙОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри цивільного права

АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ ДІДЖИТАЛ-ТЕХНОЛОГІЙ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У 2003 році було прийнято Цивільний кодекс України (далі – ЦК України від 2003 року). Використання діджитал-технологій при складанні договорів у сфері цивільного обороту тривалий час не було врегульовано на рівні національного цивільного законодавства. Стаття 205 ЦК України від 2003 року, яка врегульовує способи волевиявлення та форму правочину, до 2015 року містила класичні положення, які передбачали форму правочину письмову чи усну. І лише у 2015 році, з прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» (далі – Закон України від 2015 року) поряд з письмовою формою правочину, в дужках, норми ЦК України від 2003 року було доповнено формулюванням «електронній» (мається на увазі формі).

Зміни, внесені Законом України від 2015 року, до ЦК України від 2003 року, не були численними, проте були суттєвими та, фактично, реформували саму сутність розуміння юридичної конструкції «складання договору» в цивільному праві. Так, було уточнено розуміння вимог письмової форми правочину, передбаченої статтею 207 ЦК України від 2003 року, до якої, з 2015 року, відносилися і електронні документи, а також можливість використання електронних засобів копіювання при вчиненні правочинів. Статтю 639 ЦК України від 2003 року було доповнено частиною, яка передбачала прирівняння письмової форми договору при його укладенні з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, якщо сторони договору попередньо про це домовилися [1; 2].

Цікаво в контексті дослідження буде відзначити, що в пояснювальній записці до проекту Закону України від 2015 року вказувалася необхідність приведення у відповідність національного законодавства України у сфері електронної комерції до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та гармонізації законодавства України в даному питанні, незважаючи на те, що деякі нормативно-правові акти в цій сфері в Україні були наявні. Законодавці відзначили – Європейська директива про електронну комерцію в ЄС діє ще з 2000 року (далі – Директива від 2000 року) [3], а переважна більшість законів у цивілізованих країнах світу щодо електронної комерції та врегулювання порядку вчинення електронних правочинів була прийнята ще в 1999–2005 роках, що підтверджує фактичне відставання України у сфері правового регулювання відносин електронної комерції [4].

Охарактеризуємо далі зміст Директиви від 2000 року в контексті досліджуваного питання. Перше, на що варто звернути увагу – використання юридичної конструкції «інтерактивне укладання контрактів» в тексті Директиви від 2000 року, що не є притаманним національному законодавству України. Пункт 34 Директиви від 2000 року передбачає вимогу доповнення законодавства кожної держави-члена ЄС, положеннями щодо форми, на яких не поширюється можливість укладання контрактів з використанням електронних засобів, необхідність вивчення законодавства щодо адаптації правових систем держав-членів ЄС до тексту Директиви від 2000 року. Така адаптація має бути систематичною та включати всі етапи, необхідні для дії процесу укладання контракту, не забуваючи про його зберігання. При цьому удосконалення законодавства держав-учасниць ЄС у сфері електронної комерції має бути проведено дієво та зробити укладення контрактів за допомогою електронних за-

собів поширеними на практиці, ефективними та зручними для сторін таких правочинів. При цьому Директива від 2000 року містить відсилку до Директиви Європейського парламенту та Ради від 1999 року (далі – Директива від 1999 року) [5].

Важливо згадати, що стаття 9 Директиви від 2000 року регулює режим укладення контрактів. Дана стаття дозволяє встановлювати обмеження щодо використання контрактів, які можуть бути укладені в електронній формі, якщо для таких контрактів вимагається залучення осіб, які реалізують владні повноваження, державних органів чи судів.

Порівнюючи текст Директиви від 2000 року можемо констатувати, що прийняття Закону України від 2015 року в аспекті складання договорів у сфері цивільного обороту деталізувало положення Директиви від 2000 року.

Далі розглянемо зміст Директиви від 1999 року в аспекті тематики дослідження. Цікавим є положення пункту 16 Директиви від 1999 року, в якій зазначено, що гармонізація норм договірного права на національному рівні, зокрема щодо виконання та укладання контрактів чи інших формальних моментів, які стосовно підписів не носять договірний характер, не є метою Директиви від 1999 року. В тексті Директиви від 1999 року вказано, що це положення є причиною особливої юридичної сили електронних підписів – на рівні внутрішнього законодавства мають бути передбачена можливість без перешкод застосовувати форму укладення контрактів за допомогою електронного підпису або норми, яка визначає місце укладення контракту.

У статті 1 Директиви від 1999 року загальна мета розглядуваного нормативно-правового акту викладена як сприяння юридичного визнання електронних підписів та поширення їх використання. Саме в Директиві від 1999 року закладено правову основу для використання конкретних послуг з сертифікації та електронних підписів задля підтримки належного функціонування електронних підписів на внутрішньому ринку. Проте, що важливо відмітити, дія Директиви від 1999 року не поширюється на аспекти чинності та укладання контрактів чи інших зобов'язань у сфері права. Враховуючи, що, за загальним правилом, договір є укладеним з моменту його підписання сторонами, при обранні сторонами електронної форми договору має бути використаний саме електронний підпис, тому, незважаючи на зміст статті 1, дана Директива має відношення до тематики дослідження.

Водночас існує ряд Директив ЄС, які стосуються укладення договорів у сфері цивільного обороту з використанням діджитал-технологій, які не є імплементаваними в національне законодавство України. Особливо, в цьому аспекті, варто звернути увагу на Директиву № 2019/2161/ЄС, яка внесла зміни до Директиви № 98/6/ЄС, Директиви № 2005/29/ЄС, Директиви № 2011/83/ЄС14 та Директиву № 2019/770/ЄС15 щодо контрактів на поставку цифрового вмісту та цифрових послуг.

Проаналізувавши Закон України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон України від 1991 року), можна дійти висновку, що він закріплює, у разі укладання договору з використанням дистанційного зв'язку, основні права споживачів, містить право споживача на розірвання договору, а також чіткий перелік інформації, з якою виконавець (продавець) має ознайомити споживача [6]. Водночас, є ряд моментів, які чинний Закон України від 1991 року, з точки зору імплементації останніх змін в контексті прийняття Директиви № 2019/2161/ЄС, не враховує.

Зокрема, це стосується таких положень: 1) споживач має бути проінформований про зниження цін. У випадку зниження ціни, в оголошенні про це, має бути чітко вказана попередня ціна, яка раніше застосовувалась торговцем. При цьому варто мати на увазі, що під попередньою ціною розуміється найнижча ціна протягом періоду часу, який складає не менше, ніж 30 днів до моменту застосування зниження ціни; 2) додаткові вимоги до онлайн-продажів: інтернет-майданчики зобов'язані доводити до споживачів інформацію про основні критерії, на підставі яких формується рейтинг пропозицій, що надаються у відповідь на пошуковий запит, та надавати інформацію про те чи справжніми є відгуки споживачів та яким чином це перевіряється; 3) права споживачів поширюються на контракти, за якими торговець зобов'язується надавати або постачає споживачу цифровий вміст або цифрову послугу, а у відповідь споживач зобов'язується надати або надає особисті дані. Згідно чинного законодавства ЄС, на такі операції (угоди) поширює свою дію законодавство ЄС у сфері захисту прав споживачів, і споживач за такими операціями (угодами) має всі ті самі права (включаючи право на відмову протягом строку 14 днів); 4) торговець зобов'язаний проінформувати споживача про те, чи була проведена персоналізація ціни на підставі прийняття рішень автоматизовано.

Станом на сьогодні Проект нового Закону про захист прав споживачів № 3153-ІХ від 10.06.2023 року, який враховує вимоги законодавства ЄС, підписано Президентом України, проте він, наразі, чинності не набув.

Таким чином, можемо підсумувати, що станом на сьогодні Україною деякі міжнародні стандарти щодо укладання договорів у сфері цивільного обороту з використанням діджитал технологій є імplementованими, щодо інших – Україна перебуває на шляху їх імplementації.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№40–44. ст.356.
2. Про електронну комерцію: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2015. №45. ст.410.
3. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку: Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення – 23.04.2024).
4. Про електронну комерцію: Проект закону. URL. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52409 (дата звернення – 23.04.2024).
5. Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства: Директива 1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_240#Text (дата звернення – 23.04.2024).
6. Про захист прав споживачів: Закон України. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. №30. ст.379.

Науковий керівник: Яркіна Наталя Євгенівна, кандидатка юридичних наук, доцентка.

Владислав СПОДИРЬОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 1 група факультету прокуратури

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

З моменту підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, багато науковців акцентували на необхідності узгодження українського законодавства з нормами ЄС, оскільки цей процес є ключовим для реформування правової системи. Основними методами такого узго-

дження виступають адаптація, уніфікація та імплементація європейських законів. Однак в українському законодавстві відсутнє чітке визначення терміна «гармонізація», що накладає певні труднощі на процес інтеграції. При цьому, головна мета застосування європейського досвіду полягає в покращенні дотримання принципів верховенства права та доступності правосуддя. Також, на практиці спроби гармонізації виявили, що українське законодавство потребує значних внутрішньої та міжсистемної корекції, аби ефективно інтегруватися з європейськими стандартами.

Процедура укладення договору оренди нерухомості в Україні та Франції регламентується відповідними нормами цивільного законодавства обох країн. В Україні цей процес описується за допомогою загальних правил укладання цивільноправових договорів, які включені до Глави 53 «Укладення, зміна і розірвання договору», а також Глав 58 «Найм (оренда)» та 59 «Найм (оренда) житла» Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року [1]. У Франції, після реформи договірної права 2016 року, відповідні положення знаходяться в Титулі III «Джерела зобов'язань» та Титулі VIII «Про договір найму» Книги Третьої «Про різні способи набуття права власності» Цивільного кодексу Франції [3, с. 184].

У цивільних кодексах України, Франції та Німеччини не включене чітке визначення договору найму (оренди) нерухомого майна, проте вони містять загальне визначення договору найму (оренди). Наприклад, згідно зі статтею 759 Глави 58 Цивільного кодексу України, договір найму (оренди) описується як угода, за якою наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно для користування в обмін на плату протягом визначеного періоду часу [1].

Оскільки договір оренди належить до категорії цивільноправових договорів, він має бути узгодженим з положеннями Цивільного кодексу України та не повинен суперечити їм [1]. Визначення поняття оренди, що викладено у пункті 10 частини 1 статті 1 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», повинно кореспондувати з основними принципами цивілістичної теорії, яка охоплює зобов'язальне та речове право [2]. Аналізуючи положення Цивільного України, наукова спільнота схиляється до думки, що характер тимчасового користування майном залишається незмінним незалежно від сфери його застосування, чи то задоволення побутових потреб, чи здійснення підприємницької діяльності. Відповідно, немає підстав розглядати договір оренди як окремий вид договорів, а терміни «найм» і «оренда» слід використовувати як синоніми.

В цивільному праві Німеччини законодавство чітко розрізняє між договором найму та договором оренди, як це зазначено в § 535 і § 581 Німецького Цивільного Кодексу (НЦК). Згідно з § 535, у рамках договору найму («Mietvertrag») наймодавець зобов'язується надати наймачу річ у користування на певний термін, утримувати цю річ у придатному для використання стані відповідно до умов договору та нести витрати на її утримання. Наймач, своєю чергою, має сплачувати обумовлену плату. Відповідно до § 581 НЦК, за договором оренди («Pachtvertrag») орендодавець зобов'язаний передати орендарю право користування орендованим майном і право на використання його плодів, якщо це приносить дохід від ведення господарства, за умови сплати орендарем обумовленої плати. Для випадків оренди, що не включають земельні ділянки, застосовуються положення про найм з деякими виключеннями, викладеними в §§ 582–584 [4, с. 59].

Основна відмінність між договором оренди та договором найму в німецькому цивільному праві полягає не лише в їхній назві, а й у тому, що за договором оренди орендар має право не тільки користуватися майном, але й отримувати дохід від його використання, що вказує на його підприємницькі наміри. В Україні, Франції та Німеччині договір найму (оренди) нерухомого майна належить до ширшої категорії договорів про передачу майна у користування. У цих країнах можна виокремити кілька типів договорів найму (оренди): договори оренди житлових та нежитлових приміщень, оренди земельних ділянок, включаючи землі аграрного призначення, оренди підприємств та у певних випадках договори лізингу.

Таким чином, аналіз поняття договору найму (оренди) житла в українському та європейському праві показує, що основні правові принципи є загальними, однак існують певні національні особливості, що відображають культурні та економічні реалії кожної країни. В Україні, згідно з Цивільним кодексом, договір найму (оренди) житла передбачає передачу житлових приміщень у тимчасове користування за плату. Подібні положення існують у багатьох країнах Європи, де регулювання цієї сфери також забезпечується на законодавчому рівні, спрямоване на захист прав обох сторін договору. Основна відмінність у регулюванні договору найму житла між Україною та європейськими країнами полягає в деталях щодо захисту прав наймачів та обтяжень наймодавців. В Європі, зокрема у ФРН та Франції, існує суворіше регулювання щодо підтримання стану житла, прав наймача на приватність та обмеження щодо виселення. Також Європейське законодавство часто

включає додаткові положення про соціальний захист наймачів, які важливі у контексті загальної соціальної політики ЄС.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
3. Лавриненко М. Особливості укладення договору найму (оренди)нерухомого майна за законодавством України, Російської Федерації та Франції. Вісник Одеського національного університету. 2019. Т. 24, № 1. С. 182–192.
4. Труфанова Ю. Порівняльна характеристика договору оренди за національним законодавством і правом окремих країн ЄС: окремі аспекти. *Гармонізація цивільного законодавства України з правом європейського союзу* : Матеріали круглого столу, м. Тернопіль, 9 листоп. 2022 р. С. 57–63.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Лілія ТОРОПЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 8 групи факультету адвокатури

ІНСТИТУТ РЕЄСТРОВаних ПАРТНЕРСТВ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ

З 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Проте наразі гостро постає питання щодо реформування національного законодавства до принципів і стандартів ЄС. Одним із таких принципів є рівність. У сучасному суспільстві кожна людина має широкий каталог прав, до яких включаються право на повагу до особистого життя, право на сім'ю, право мати дитину тощо. Але нажаль, в реаліях України не всі громадяни можуть в повній мірі реалізувати ці права.

Не зважаючи на консервативність українського суспільства, а також на молодість нашої держави, не можна ігнорувати міжнародні правові

тенденції. Зокрема, Україна прагне євроінтеграції, а це не є реальним без впровадження нових механізмів.

Стрімкий розвиток суспільства зумовлює формування різних поглядів у людей на всі сфери життя, зокрема й на інститут сім'ї. Кожна людина робить свій вибір, але юридичне обмеження прав одностатевих союзів – є застарілими і неефективними заходами.

Дана проблематика охоплює не тільки питання таких союзів. В умовах війни, коли гине велика кількість громадян нашої країни, виникають певні проблеми щодо матеріального утримання дітей, правового статусу майна тощо. Люди прагнуть об'єднуватися в подібні до шлюбу союзи (необов'язково особи однієї статі), для задоволення своїх економічних потреб і більш надійного життя у такі надзвичайно складні часи.

Законопроект №9103 «Про інститут реєстрованих партнерств» пропонує, що реєстроване партнерство – законно зареєстрований добровільний союз двох повнолітніх осіб однієї або різної статі. Засадами такого союзу є взаємні повага, розуміння, підтримка, права та обов'язки. У такому договорі можуть бути визначені майнові права та обов'язки обох осіб, правовий режим їх майна та порядок поділу такого майна.

Одним з аспектів регулювання відносин, що впливає з даного договору є питання спадкування. Автори законопроекту пропонують такий механізм спадкування за законом і за заповітом:

1. Реєстровані партнери виступають один одному спадкоємцями першої черги;
2. Реєстровані партнери мають право скласти спільний заповіт щодо їх спільної сумісної власності;
3. Частка спільної сумісної власності на підставі спільного заповіту, у разі смерті одного з реєстрованих партнерів переходить до другого партнера;
4. У разі смерті другого партнера – власність переходить до третіх осіб визначених у заповіті;
5. До відносин спадкування щодо реєстрованих партнерств застосовуються положення Цивільного Кодексу України.

У главі 86 ЦКУ закріплено положення щодо порядку спадкування за законом. Тож відповідно до статті 1261 – до першої черги спадкоємців, законодавець відносить: дітей, подружжя, батьків. Зокрема брати і сестри, відносяться до другої черги спадкування, згідно зі статтею 1262.

Доцільно зауважити, що розглядаючи цивільні партнерства у двох аспектах: по-перше, як альтернатива одностатевих шлюбів, по-друге, як союз, подібний до шлюбу, для задоволення певних економічних потреб

(необов'язково для пар які прагнуть створити сім'ю у класичному розумінні подружжя, що в умовах війни є досить актуальним), така черговість не буде раціональною у кожній ситуації.

Важко не погодитись, що у першому випадку, особи позиціонують себе як подружжя, але не укладають шлюб з певних причин (не бажають набувати прав і обов'язків подружжя або не мають права укласти шлюб) є належним застосування першої черги спадкоємців. Але якщо справа стосується майнових цілей укладення договору реєстрованого партнерства – договір може бути укладений з братом, сестрою, подругою тощо, доцільніше застосовувати другу чергу спадкування.

Отже, вирізняти чергу спадкування слід виходячи зі специфіки даних відносин, тобто було б доречно або додати таке положення до відповідної статті даного законопроекту, або розширити тлумачення визначення реєстрованих партнерств, виділити окремі види, відповідно до певних ситуацій.

У питанні складання спільного заповіту, автори законопроекту визначили положення аналогічне до статті 1243 ЦКУ. Це є достатньо логічним, адже спільний заповіт будуть складати реєстровані партнери, що позиціонують себе як подружжя, але у той же час і у інших, альтернативних ситуаціях, партнери не позбавлені такого права.

Наведений механізм є новим для України і потребує значних уточнень для належної інтеграції подібних відносин до національного законодавства. Беззаперечно, впровадження інституту реєстрованих партнерств позитивно вплине на правову ситуацію в країні, укріпить демократію, стане гарантією реалізації прав людини і наблизить Україну до вступу в ЄС.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права, доцентка Коробцова Н.В.

Карина ФІНДЛІНГ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 8 група, факультет адвокатури

ПРАВО ЖІНКИ НА АБОРТ: ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Аборт, також відомий з латині як передчасне припинення вагітності або викидень, може відбуватися через загрозу життю або здоров'ю вагітної,

через важку ваду розвитку плоду, або через небажану вагітність, яка може бути наслідком згвалтування чи інцесту, неправильного використання або невикористання контрацепції, а також через зміну життєвих обставин.

У світі все ще продовжуються дискусії морального, релігійного та правового статусу абортів. В цьому обговоренні виділяються дві основні групи: «pro-choice», які підтримують право жінок обирати та «pro-life», які ставлять на перший план право плоду на життя з моменту зачаття. Кожна з цих груп намагається впливати на громадську думку та законодавців, намагаючись переконати людей у своїй правоті та закріпити свою позицію в законах. Отже, проблема абортів є глобальною для всіх країн світу.

Право на аборт належить до четвертого покоління прав людини, тобто те, що сформувалося на зламі XX – XXI століть і ще повністю не визнано міжнародною спільнотою та потребує належного нормативного врегулювання. За даними Центру репродуктивного здоров'я лише 1,12 мільярдів жінок, що становить 60% жінок репродуктивного віку, проживають у країнах, які дозволяють аборти. Інші 40% жінок, тобто 753 мільйонів, живуть за законодавством, згідно з яким неможливо отримати доступ до безпечного та законного абортів. [1]

За допустимістю абортів виділяють 4 групи держав. До першої належать країни, в яких аборти заборонені за будь-яких обставин. Аборт відносять до кримінальних злочинів проти внутрішньоутробного життя і прирівнюють до вбивства. Повна заборона діє в Анголі, Афганістані, Бангладеш, Венесуелі, Гватемалі, Гондурасі, Єгипті, Мавританії, Парагваї, Папуа Новій Гвінеї, Сальвадорі та інших. [2, с. 128]

Так, раніше у Сальвадорі дозволено було виконувати аборти за певних медичних обставин, але з 1998 року усі винятки були скасовані. [3, с. 25–26]

Криміналізація абортів призводить до серйозних наслідків для здоров'я та життя жінок. У таких умовах аборти проводяться в небезпечних умовах, що збільшує ризик смертності та захворюваності. Судова та медична системи Сальвадору переслідують жінок, які намагаються отримати аборт.

Жінки, не маючи доступу до безпечних абортів, вдаються до різних небезпечних методів, включаючи вішалки для одягу, металеві пруті, абортивні засоби та навіть отруйні речовини. Брак інформації про контрацептиви та заборона абортів особливо загрожують життю молодих жінок, багато з яких вагітні у віці 19 років або молодше, включаючи навіть дівчат віком 10–14 років.

У другу групу входять країни, у яких аборти заборонені за бажанням жінки. Переривання вагітності може бути проведене за медичними показниками, коли вагітність загрожує фізичному або психічному здоров'ю жінки або плоду. Заборона абортів за бажанням жінки діє в Алжирі, Аргентині, Болівії, Ізраїлі, Кенії, Коста-Риці, Марокко, Мексиці, Нігерії, Польщі, Уругваї. [2, с. 128]

Так, Польща, після багатьох років, коли аборти були дозволені без жодних обмежень, з 1923 року почала вводити певні обмеження. Зараз у Польщі одне з найсуворіших антиабортних законодавств. Легальної можливості перервати вагітність у медичному кабінеті практично не існує. У 2021 році набула чинності заборона на аборти, навіть через патологію плода, що спричинило масові протести. [4, с. 17–18]

Аборт можливий лише у разі згвалтування, інцесту або небезпеки для життя чи здоров'я матері. Однак, за словами активістів, ці винятки рідко працюють.

Історія однієї жінки, яка не є поодиноким, у м. Ченстохова на півдні Польщі, де вона завагітніла двійнею. 23 грудня 2022 року лікарі виявили, що один з плодів помер, але припинити вагітність не стали. Через сім днів другий плід також помер. Невдовзі після видалення обох плодів, у жінки розвинувся сепсис, і її не стало 25 січня. [5]

Щороку у Польщі здійснюють до 2000 легальних абортів, проте за оцінками правозахисних організацій, близько 200 тисяч жінок здійснюють незаконні аборти або подорожують за кордон для процедури.

До третьої групи належать країни, які забороняють аборти за власним бажанням жінки, але дозволяють їх проведення за медичними або соціально-економічними причинами. Медичні причини включають каліцтво плоду та загрозу для життя і здоров'я матері. Серед соціально-економічних причин можна виділити згвалтування, загибель чоловіка та низький рівень доходів сім'ї. Країни цієї групи включають Англію, Індію, Ісландію, Люксембург, Фінляндію, Японію. [2, с. 128]

В Ісландії кількість абортів є відносно високою в порівнянні з іншими країнами Північної Європи. Однак, станом на зараз продовжується активна дискусія стосовно синдрому Дауна та як в цій країні з ним борються. Так, зі слів активістів кожна вагітна жінка в Ісландії має можливість зробити пренатальний тест, що може виявити синдром Дауна із 85-відсотковою точністю. Він не є обов'язковим в Ісландії, однак лікарі радять усім вагітним жінкам пройти його. Через це близько 100% вагітностей, в яких виявили синдром Дауна, були абортівані. [6]

До останньої, четвертої, групи належать країни, які повністю визнають право жінки самостійно вирішувати питання про вагітність. Караються тільки позалікарняні і пізні аборти. Аборти «за бажанням» на ранніх термінах вагітності дозволені в Австралії, Австрії, Албанії, Бельгії, Болгарії, Угорщини, В'єтнамі, Німеччини, Греції, Данії, Італії, Камбоджі, Канаді, КНР, Україна і т.д.

В Україні законодавство дуже лояльно ставиться до жінок, які бажать зробити аборт. Переривання вагітності може здійснюватися за бажанням жінки і, відповідно до ч. 6 ст. 281 Цивільного кодексу України, може бути проведене при терміні вагітності до дванадцяти тижнів, а у передбачених законом випадках до двадцяти двох тижнів. Також, значна увага приділяється жінкам молодого віку, забезпечуючи, згідно з ч. 3 ст. 284 Цивільного кодексу України, право на медичне втручання на аборт від 14 років без необхідності отримання згоди батьків. [7]

Враховуючи вище сказане, стає очевидним, що питання права на аборт є предметом активних дискусій і не має достатньої наукової та практичної основи для конкретних висновків. На нашу думку, право на переривання вагітності повинно надаватися кожній жінці. Однак, в контексті Загальної декларації прав людини, країни можуть встановлювати обмеження, які відповідають міжнародним стандартам у сфері прав людини. Проте, навіть якщо у теорії країна досить ліберально ставиться до абортів – у практиці за замовчуванням відбувається зовсім по іншому.

Список використаної літератури:

1. Центр репродуктивного здоров'я. URL: <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/> (дата звернення: 09.05.2024).
2. Ритова В. О, Хоменко А. В, Чиркін А. С. Питання правового регулювання права на аборт у зарубіжних країнах. С. 127–129 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32686/1/%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%A3%D0%9B%D0%AE%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
3. Persecuted Political Process and Abortion Legislation in El Salvador: A Human Rights Analysis THE CENTER FOR REPRODUCTIVE LAW AND POLICY. С. 1–50. URL: <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/persecuted1.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
4. Грачова О. Ю, Тітко Е. В. Теоретико-правові аспекти регламентації початку права на життя: міжнародний досвід. Альманах міжнародного права. Випуск

29. С. 11–25. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v29/2.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
5. Губа Р. Закон про аборти: прокуратура розслідує смерть вагітної. URL: <https://www.dw.com/uk/zakon-pro-aborty-v-polshchi-prokuratura-rozsliduiie-smert-vahitnoi-zhinky/a-60581078> (дата звернення: 09.05.2024).
 6. Iceland close to becoming first country where no Down's syndrome children are born. Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/iceland-downs-syndrome-no-children-born-first-country-world-screening-a7895996.html> (дата звернення: 09.05.2024);
 7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1538> (дата звернення: 09.05.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри цивільного права Корбцова Н.В.

Дар'я ФІЛІПОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Довірча власність, як інститут, перш за все завдячує своїм виникненням англосаксонській правовій системі, і свідченням цього виступають чимало фактів – юристи широко оперують його іншими, запозиченими з англійської мови назвами («фідуціарна власність», «траст»); наразі існують точно встановлені історичні факти про особливості феодального землеволодіння (наприклад, релігійні ордени або ж церква в давні часи були обмежені у правах, а таким чином передавали мирянам у використання наділи і згодом використовували блага звідти, збагачуючись). Так, провідний британський юрист Майтленд говорив, що це чи не найбільше досягнення англійців у галузі юриспруденції. [1]

Незважаючи на вищеописану розвиненість та поширення в іноземних державах, на рівні національного законодавства України інститутом довірчої власності пов'язана низка суперечностей, що почали

проявляться ще на етапі його введення до тільки створеного проекту ЦК України, у зв'язку з необхідністю гармонізувати останній тащойно прийняті Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» і Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати». [2] Як зазначає правознавець Кіріяк О., основною проблематикою стала відсутність міцного теоретичного обґрунтування та судової практики у спорах, що мають місце через малий відсоток практичного застосування даного інституту речового права. З цього випливає, що описаний аспект не повною мірою ще був досліджений, як вже імплементований до нормативно-правових актів, а це потягнуло за собою непослідовність й неузгодженість положень. [3, с.22–24] Прослідкувати це досить легко, оскільки один ЦК України визначає фидуціарнеправо не через одне конкретне визначення, а шляхом закріплення категорій, які, фактично, є взаємовиключними: за статтею 316 це особливий вид права власності, який виникає на підставі договору чи закону і є самостійним; згідно зі ст. 546 – це один з видів забезпечення виконання зобов'язання; за статтею 1029, це власність на отримане в управління майно. [4] Якщо ж звернутись до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень», то можна виділити статтю 4, в якій законодавець розмежовує терміни довірчої власності вже на два класи – додатковий обов'язок і самостійна конструкція. [5]

Час від часу, правозастосувачі почали стикатись із проблемами, виникаючими через нерозуміння того, в якому форматі використовувати поняття довірчої власності, тож шляхом дискусій і обговорень, в наукових колах виокремилась пануюча думка про траст саме як окремих інститут. Такого ж вектору дотримуються Шишка О. та Сліпченко С., а в якості обґрунтування беруться наступні тези: 1) ідея цього відокремленого різновиду права власності була покладена законодавцем в основу ЦК України, про що свідчить, наприклад, первісна редакція його статті 316; 2) Земельний кодекс України корелює з останнім, і це чітко простежується в статті 89¹; 3) значну роль відіграє наявність головних складових правомочностей – володіння, користування та розпорядження. [6]

Отже, станом на зараз, все частіше зустрічаються праці цивілістів, присвячені предмету даного дослідження, і висновки більшості з них за-

кликають до швидшої уніфікації положень нормативно-правових актів, оскільки це вбачається головним способом для оптимізації правореалізації, що досі не є можливою в повній мірі у зв'язку з неоднозначністю положень чинного законодавства. Довірча власність є важливим інститутом, про що свідчить як закордонна практика, так і наміри правотворців ще за часів формування базису вітчизняного законодавства, де об'єкт аналізу статті виражався перш за все як різновид права власності зі спеціальним правовим режимом, що застосовувався через управлінські стосунки. Наука цивільного права розглядала таке явище через поняття «розщепленої власності», за якої одна особа (власник) установлювала управління, а інша (довірчий власник) розпоряджався обмеженим речовим правом, при цьому слідуючи власним визначеним цілям. Наразі ж важливо зберегти таке розуміння описаного інституту і вдосконалити зовнішню форму вираження норм, що його стосуються. [2]

Список використаних джерел:

1. Сайт «urport.inf.ua»: Право власності. [Електронний ресурс] (дата звернення 06.04.2024 р.). URL: <http://surl.li/sigqd>
2. Донцов Д. Ю. Правовий режим довірчої власності в українському законодавстві: стан та перспективи. Проблеми цивільного та господарського права. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. С.104–109
3. Кіріак О. В. Актуальні проблеми правового регулювання довірчої власності. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасного державотворення: проблеми та перспективи», присвячена 100-річчю від дня народження та річниці з дня смерті О. В. Коваля (Черкаси, 1 листопада 2019 р.). Черкаси, 2019. С. 22–24
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL:<http://surl.li/rfhshx>
5. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV. URL:<http://surl.li/iizr>
6. Сліпченко С., Шишка О. Роздуми над сутністю права довірчої власності в Україні. Траст і трастоподібніконструкції: глобалізація та перспективи. Матвєєвськіцивілістичнічитання :матеріалиміжнародноїнауково-практичноїконференції, м. Київ, 6 листопада 2020 р. / відп. ред. Р. Майданик. Київ :Алерта, 2021. С. 76–79

Науковий керівник: Ісаєв Арсен Миколайович, доцент, кандидат юридичних наук.

Анастасія ФІЛОНЕНКО,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 4 курсу 17 групи
Навчально-наукового інституту права

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Актуальність даної теми дослідження обумовлена тим, що прийняття чинного Цивільного кодексу України зумовило певні зміни та нововведення в цивільно-правові інститути. Однією з новел став заповіт подружжя, з появою якого і донині серед науковців продовжуються дискусії щодо доцільності та необхідності його застосування, а поряд із ними ще й різноманітні погляди на вирішення проблем його правового регулювання.

Поява заповіту подружжя у Цивільному кодексі України пояснювалась ідеєю впровадження підтримки сім'ї, захисту прав, законних інтересів чоловіка та дружини, надання можливості подружжю зберегти спільне майно, навіть після смерті другого з подружжя. Існування такого виду заповіту, як заповіт подружжя в теорії та на практиці сприймається неоднозначно [1].

Щодо регулювання заповіту подружжя Цивільним кодексом України, то воно є доволі обмеженим – йому присвячена лише одна стаття (ст. 1243), яка визначає, що подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

Попри обмеженість правового регулювання, зазначена стаття піддається критиці з боку науковців.

По-перше, у разі смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону на відчуження майна, зазначеного в заповіті. Той із подружжя, хто залишається живим, протягом свого життя не буде мати права відчужувати майно, яке він отримав за заповітом.

По-друге, законодавець штучно обмежує останню волю особи, оскільки позбавляє її можливості в спільному заповіті розпорядитись усім своїм май-

ном. У такому випадку спадкодавцю – одному з подружжя – потрібно окремо скласти заповіт на майно, яке належить йому на праві приватної власності.

По-третє, законодавчо невизначеною залишається доля спадкового майна, щодо якого було складено спільний заповіт подружжя, після смерті одного з подружжя та накладення на майно заборони відчуження, якщо особа, яка призначена спадкоємцем у спільному заповіті, також помирає.

По-четверте, виникає питання щодо дійсності заповіту подружжя, якщо один із подружжя визнаний недієздатним, а шлюб з ініціативи іншого з подружжя буде розірвано. Чи зберігає свою чинність заповіт у такому випадку?

По-п'яте, законодавець не дає прямої відповіді на питання, які правові наслідки настануть у випадках, коли після смерті одного з подружжя шлюб буде визнано недійсним.

Також існує позиція, згідно якої з огляду на зміст ст. 1243 ЦКУ можна дійти висновку, що кожен із подружжя може розпорядитися виключно своєю часткою в спільному майні. Цим спростовується необхідність існування інституту заповіту подружжя як способу розпорядження майном, що перебуває в їх спільній сумісній власності [2].

З огляду на складність конструкції заповіту подружжя предметом судового розгляду, як правило, виступають спори, пов'язані з реалізацією ст. 1243 ЦК України на практиці.

Вирішення цих проблем полягає у більш детальному вивченні та вдосконаленні інституту спільного заповіту на законодавчому рівні. Зокрема, на думку О. Ю. Поклонської, задля уникнення непорозумінь у практичній діяльності, доцільно внести такі зміни:

– зазначити правові норми, які б регулювали долю заповіту подружжя у разі визнання шлюбу недійсним чи його розірвання, визнання одного з подружжя недієздатним, безвісти відсутнім чи оголошення померлим;

– можливість зазначати в заповіті подружжя не лише те майно, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, але й те, що належить на праві приватної власності [3].

Висновки

Спільний заповіт подружжя, в першу чергу, спрямований на збереження цілісності спадкового майна та контролю над ним. Загалом запровадження такого інституту є позитивним моментом, однак, недосконалість правового регулювання створює певні суперечності в процесі практичного застосування.

В доктрині поширеною є думка, що питання, пов'язані з регулювання заповіту подружжя потребують додаткового правового регулювання. З цією метою доцільно внести зміни та доповнення до ст. 1243 ЦК України, зокрема, щодо складу майна, долі заповіту у разі визнання шлюбу недійсним чи визнання одного з подружжя недієздатним тощо.

Список використаних джерел:

1. *Куценко І. В.* Заповіт подружжя: окремі питання правозастосування. Мала енциклопедія нотаріуса. 2016. № 6. С. 43–46.
2. *Тисівська Я. В.* Правова природа заповіту подружжя та його основні переваги і недоліки. Держава та регіони. Серія: Право. 2017. Вип. 2. С. 42–45.
3. *Поклонська О. Ю.* Особливості правового регулювання спільного заповіту подружжя за національним законодавством. Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання. 2021. № 4. С. 262–264.

Науковий керівник: Рябоконт Євген Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права

Софія ЧИЖИКОВСЬКА,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 4 курсу Інституту права

ЮРИДИЧНА ДОЛЯ ЧАСТКИ СПАДКОЄМЦЯ ЗА ЗАПОВІТОМ, ЯКИЙ ПОМЕР ДО ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року не містить норми, яка б регулювання питання переходу частки одного зі спадкоємців за заповітом, у разі його смерті до відкриття спадщини. Внаслідок цього в науці існують дискусії щодо переходу частки такого спадкоємця до інших спадкоємців за законом або за заповітом.

Деякі науковці обґрунтовують підхід, за яким частка спадкоємця за заповітом, який помер до відкриття спадщини, має переходити до інших спадкоємців за заповітом. Такий висновок аргументується тим, що, склавши заповіт, спадкодавець прагнув, щоб спадщина перейшла до, визначеного ним в заповіті, кола осіб. Також сам факт наявності за-

повіду свідчить про те, що спадкодавець вважав, що спадкування буде відбуватись не за законом, а за заповітом [1 с.3].

Вважаємо, що такий підхід є спірним, оскільки в цьому випадку спадкодавець помирає після смерті потенційного спадкоємця за заповітом. У такому разі спадкодавець має можливість змінити заповіт, тобто перерозподілити частки у спадщині між іншими спадкоємцями за заповітом, відповідно, збільшивши їх, або призначити іншого спадкоємця. Якщо він не змінює заповіт, то можна дійти висновку, що спадкодавець не розпоряджається цією частиною спадщини в заповіті, тому вона є не охопленою заповітом. Відповідно до ч.1 ст. 1245 Цивільного кодексу України частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. Отже, вважаємо, що частка спадкоємця за заповітом, який помер до відкриття спадщини, має перейти до спадкоємців за законом.

Судова практика також підтримує позицію переходу частки померлого спадкоємця за заповітом до спадкоємців за законом. Так, у Постанові Верховного Суду України від 22 червня 2016 року у справі №6-2946цс15 зазначено, що спадкоємець, який помер до дня відкриття спадщини, не може вважатись таким, що не прийняв спадщину або відмовився від неї. Згідно з положенням статті 1222 ЦК України спадкоємцями можуть бути, зокрема, фізичні особи, які є живими на день смерті спадкодавця. Слід дійти висновку про те, що 1/2 частину будинку, яку спадкодавець заповідав брату позивача, який помер до дня відкриття спадщини, слід вважати такою, що не охоплена заповітом, а тому право на спадкування цієї частки майна одержують спадкоємці за законом [2].

Варто зазначити, що відсутність норми, яка б регулювала вищенаведена ситуацію, ставить під загрозу принцип правової визначеності. Конституційний Суд України в своїх Рішеннях неодноразово наголошував на необхідності врахування цього принципу законодавцем. Зокрема, у Рішенні від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 Суд вказав, що принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини [3].

Висновок:

Отже, частка спадкоємця за заповітом, який помер до відкриття спадщини, повинна переходити до спадкоємців за законом, оскільки така частка не охоплена заповітом.

Зважаючи на вищевикладене, доцільно доповнити Цивільний кодекс України нормою, яка б регулювала правові наслідки смерті спадкоємця за заповітом до відкриття спадщини та визначала б юридичну долю частки такого спадкоємця. Це сприяло б реалізації принципу правової визначеності в українському законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Васильєва В. В. Проблеми спадкування частки спадкоємця за заповітом у випадку його смерті до відкриття спадщини в Україні та країнах англо-американської правової системи. Приватне право і підприємництво. 2016. Вип. 16. С. 69–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2016_16_11
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.06.2016 р. у справі № 6-2946цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58736554>
3. Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2018 р. № 1-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text>

Науковий керівник: Рябоконт С. О, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права КНУ ім. Шевченка.

Назар ШЕСТІРІКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студент 3 курсу, групи 18-21-04,
факультет адвокатури

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БОРЖНИКА ПІД ЧАС ПРОЦЕДУРИ САНАЦІЇ

Збільшення статутного капіталу є одним з можливих заходів відновлення платоспроможності боржника. Стаття 53 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) передбачає можливість збільшення статутного капіталу боржника-юридичної особи шляхом здійснення додаткової емісії акцій задля подальшого переведення зобов'язань товариства у цінні папери [1]. При цьому, даний захід винесено в окрему статтю, в той час як всі інші передбачені КУЗПБ заходи щодо відновлення платоспроможності наведені в іншій статті. Вже на цій підставі вбача-

ється, що збільшення статутного капіталу є тим заходом, що за своєю суттю кардинально відрізняється від усіх інших – реструктуризації та перепрофілювання виробництва, продажу частини майна тощо. Збільшення статутного капіталу, фактично, спрямоване на те, щоб кредитори боржника отримали свою частку підприємства. Але, незважаючи на таку благу мету, на практиці такий захід викликає численні питання щодо його законності та правомірності.

Так, відповідно до положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) корпоративними правами, зокрема, є права на управління та право розподіляти прибуток [2, ст. 96¹]. Ці права корелюються з відповідним майновим інтересом акціонера товариства, що полягають у збереженні свого існуючого положення та статусу серед інших акціонерів. Проте, застосування такого заходу є таким, що має наслідком так зване «розмивання» частки акціонера в статутному капіталі. Для порівняння, у п. 2.6 втративших чинність Принципів корпоративного управління (далі – Принципи) таке розмивання є грубим порушенням, оскільки спричиняє зменшення частки акціонера у статутному капіталі товариства, в результаті чого зменшується вартість належних йому акцій та його вплив на прийняття рішень вищим органом товариства [3].

Європейський суд вказував, що акція компанії, яка має економічну цінність, може вважатися «майном» (*Olczak v. Poland* (ухв.), § 60; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 91; *Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria*, § 77). Це включає, зокрема, право впливати на діяльність та політику компанії (*Company S. and T. v. Sweden*, Commission decision; *Reisner v. Turkey*, § 45; *Marini v. Albania*, § 165). У справі *Sovtransavto Holding v. Ukraine* відсоток акцій заявника знизився з 49% до 20,7% за рахунок «розмивання». З рештою, ЄСПЛ було визнано порушення ст.1 Протоколу 1 Конвенції [4].

В Принципах наведено варіанти попередження «розмивання», а саме надання акціонерам першочергового (переважного права) на купівлю додатково випущених акцій.

Незважаючи на це, сама суть статті 53 КУЗПБ суперечить таким принципам та зумовлює появу прецедентів з «розмиттям» частки, оскільки з математичної точки, поява нових акціонерів має наслідком зменшення частки у відсотковому співвідношенні інших акціонерів. При цьому, варто зазначити, що Положення № 1308 про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій не передбачає переважного права акціонера товариства, щодо якого

введено процедуру санації на купівлю акцій і прямо вказує, що пропозиція здійснюється на користь кредиторів [5]. Крім того, за загальним правилом, керуючись власним комерційним інтересом, кредитору не вигідно застосування ст. 53 КУЗПБ, оскільки його майнові вимоги будуть конвертовані в частку в статному капіталі товариства, що не є успішним з фінансової точки зору.

В контексті майнового охоронюваного законом інтересу як самостійного об'єкту судового захисту, доречно згадати і про правосуб'єктність акціонера у господарському процесі [6]. Тут вбачається певний конфлікт норм: в ст. 254 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду, в той же час як в ст. 1 КУЗПБ визначено вичерпний перелік учасників справи про банкрутство, серед якого акціонерів немає [7]. Варто віддати належне тому, що КУЗПБ передбачає інститут уповноваженої особи засновників боржника, що теоретично може представляти інтереси засновників. Проте, відповіді на питання, що робити акціонеру, який не є такою уповноваженою особою, частка якого «розвивається», КУЗПБ не містить.

Досліджуючи цю проблему, варто звернутися до основоположних ідей процедури банкрутства та поглядів авторів КУЗПБ. Так, суддя Верховного Суду Сергій Жуков на семінарі «Банкрутство та неплатоспроможність: сама суть. Новітні тенденції судової практики Верховного Суду» акцентує увагу на тому, що з прийняттям КУЗПБ змінився вектор справ про банкрутство, а саме головною метою стало не відновлення платоспроможності боржника, а захист кредиторів, який полягає у отримання заборгованості, яку неможливо стягнути у виконавчому провадженні; використання інститутів банкрутства які дозволяють шукати активи і погашати заборгованість (отримувати інформацію про майно і активи боржника, визнавати недійсними правочини, притягати керівника боржника до солідарної відповідальності, покладати на засновників та інших осіб субсидіарну відповідальність за доведення до банкрутства та інші); контроль за активами боржника [8]. При цьому, інтерес вже діючих акціонерів, зокрема, міноритарних, що мають значний пакет акцій (5% і більше), залишається поза увагою та займає субсидіарну, залишкову роль. На нашу думку, така позиція є хибною та такою, що зумовлює виникнення рейдерських захвати. Так, цілком можливою є наступна ситуація.

Керівник виконавчого органу акціонерного товариства, статутний капітал якого поділено між декількома акціонерами, приймає ряд рішень про укладення завідомо невігідних правочинів, які погоджує наглядова рада до якої входять особи, що пов'язані з керівником у спосіб, що лежить за межами юридичних відносин. Поступово підприємство починає мати проблеми з фінансово-господарською діяльністю, в результаті чого, боржник або кредитор повинен звернутися до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. При цьому, таке умисне доведення до банкрутства формально обходить показники, що містяться в Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [8]. Потім, подається клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації, який передбачає застосування одного єдиного заходу – збільшення статутного капіталу шляхом переведення зобов'язань боржника у цінні папери. Результат – «розмивання» частки акціонера, поява нових фіктивних акціонерів, що пов'язані з керівництвом товариства, зменшення впливу на діяльність товариства акціонера і унеможливлення здійснення підприємницької діяльності в межах підприємства своєю колезі-акціонеру.

На нашу думку, потрібно шукати «золоту середину» між інтересами акціонера та кредитора. Нам здається, що досягнення цього можливе за умови внесення змін до КУЗПБ, які передбачатимуть окремий порядок застосування заходу зі збільшення статутного капіталу та виключний перелік випадків та умов, за яких передбачений ст. 53 КУЗПБ захід відновлення платоспроможності можливо використати для якомога меншого негативного впливу на інтереси акціонерів.

Доцільним є оновлення Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства як таких, що з дня своєї останньої редакції (26.10.2010) є застарілими. Окремо слід врегулювати статус акціонера, що не є уповноваженою особою представника боржника і надати законодавчо відповідь юридичній спільноті щодо того чи має такий акціонер звертатися до суду в межах справи про банкрутство чи ні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. С. 356.
3. Рішення НКЦПФР № 955 від 22.07.2014 «Про затвердження Принципів корпоративного управління»
4. Guide on Article 1 of Protocol № 1 – Protection of property / Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2022
5. Рішення НКЦПФР № 1308 від 22 листопада 2023 року «Про затвердження Положення № 1308 про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій»
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп/2004 від 01.12.2004 року
7. Господарський процесуальний кодекс, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56
8. Семинар «Банкрутство та неплатоспроможність: сама суть. Новітні тенденції судової практики Верховного Суду». URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1392160/>
9. Наказ Міністерства Економіки України № 14 від 19.01.2006 про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Назар ШЕСТІРІКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студент 3 курсу, групи 18-21-04,
факультет адвокатури

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ПРОКУРОРОМ

З прийняттям нового закону України «Про прокуратуру» у 2014 році в Україні було скасовано так званий «загальний нагляд». У пояснювальних записках до проекту нового закону зазначається, що головною метою є повне скасування функції прокуратури щодо нагляду за додержанням

і застосуванням законів. Повноваження прокуратури у сфері суспільних відносин, не пов'язаних із кримінальним судочинством, повинні обмежуватися виключно її можливістю здійснювати дії, пов'язані з представництвом інтересів громадянина або держави в суді. Як наслідок, органи прокуратури позбавляються повноважень щодо безпосереднього втручання в діяльність громадян, приватних підприємств та організацій поза сферою кримінального судочинства, зокрема права безперешкодного відвідування приміщень приватних суб'єктів господарювання, витребування та вилучення у зазначених осіб документів, виклику та отримання пояснень тощо [1]. Таким чином, прокурор наділений субсидіарною роллю у процесуальному праві та не повинен бути альтернативним суб'єктом звернення до суду.

Така позиція законодавця ґрунтується на Висновку Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 від 26.09.1995 року щодо вступу України до Ради Європи, Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи щодо дотримання обов'язків та зобов'язань Україною від 27.09.2001 року, Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 1346 від 29.09.2003 року «Виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань», Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи № 1622 від 29.09.2003 року, Резолюції № 1466 від 5.10.2005 року, Резолюції № 1862 від 26.01.2013 року, Резолюції № 1755 від 4.10.2010 року «Функціонування демократичних інституцій в Україні».

Проте, на практиці прокурори часто маніпулюють процесуальними нормами, що зумовлює фактичне відродження вже скасованого «загального нагляду». Так, наприклад, на розгляді Великої Палати Верховного Суду перебуває справа № 925/1133/18, в якій постало питання про наявність/відсутність підстав для представництва інтересів держави прокурором з прямою подачею позову до суду без повідомлення компетентного органу у випадку поєднання в одній особі позивача і відповідача та у випадку, коли прокурор не вказав інший компетентний орган позивачем [2, п. 32, 34]. Таким чином, ще й досі залишається відкритим питання щодо того, яким чином має діяти прокурор у випадку, якщо він оскаржує рішення органу місцевого самоврядування разом з укладеним ним цивільним, господарським договором.

Положення актів матеріального та процесуального права чітко встановлюють обов'язок прокурора повідомляти про своє звернення до суду компетентний орган [3, ст. 23], [4, ст. 56], [5, ст. 53]. Метою дотримання

встановленого законом обов'язкового правила щодо повідомлення компетентного органу є те, щоб саме цей орган захищав інтереси держави. Прокурор повідомляє орган про стверджуване порушення і просить його відреагувати для захисту інтересів держави. При цьому, не можна вважати таке повідомлення обтяжливим для прокурора. Попереднє звернення прокурором до компетентного органу, навіть якщо такий орган є порушником, не нівелює обов'язку звернення до нього, тим більше, що такий орган у більшості випадків може виправити ситуацію або самостійно, або шляхом звернення до суду від свого імені. Але, прокурори, штучно визначаючи відповідачем орган місцевого самоврядування, за вимогою, яка є неефективним способом захисту (наприклад, скасування рішення такого органу, яке вичерпало свою дію виконанням), вочевидь намагаються штучно уникнути необхідності повідомлення цього органу щодо стверджуваного порушення, не надаючи йому можливості відреагувати та/або виправити порушення самостійно або шляхом звернення до суду.

Крім цього, якщо прокурори звертаються з позовом до державного органу або органу місцевого самоврядування, визначаючи його відповідачем, то це не вказує на те, що орган, який компетентний захищати інтереси держави, зникає. Такий орган продовжує існувати і повинен був отримати від прокурора попереднє звернення з інформацією про стверджуване порушення. Проте, може бути інший компетентний орган, який також міг звернутися до суду для захисту інтересів держави [6].

У багатьох сферах життя є кілька компетентних органів, які мають функції щодо захисту інтересів держави і територіальної громади. Зокрема, у земельних спорах такими органами можуть бути: Держгеокадастр України (щодо земель всіх форм власності), органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, облдержадміністрації, райдержадміністрації, управління водного, лісового господарства та інші компетентні органи.

Окрім того, прокурори повинні обґрунтувати відсутність компетентного органу, надавши відповідні докази (внесення відомостей до ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення на підставі статті 367 КК України (службова недбалість); вирок суду щодо службових осіб; докази накладення дисциплінарних стягнень на державних службовців, які займають посади державної служби в органі державної влади та здійснюють встановлені для таких посад повноваження, за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків тощо), а суд – перевірити твердження прокурора згідно з принципом «суд знає закони» [7].

Саме ж по собі поєднання в одній особі позивача і відповідача є алогічним і таким, що породжує чималу кількість питань. Так, визначаючи компетентний орган не позивачем, а відповідачем, згодом як прокурор, так і суди зіштовхуються з проблемою неможливості задоволення позову на користь відповідача. Наприклад, в земельних спорах, прокурор, звертаючись до органу місцевого самоврядування щодо визнання недійсним його рішення, договору оренди і повернення земельної ділянки, не може сформулювати, кому повернути земельну ділянку. Якщо повернення або витребування відбувається на користь відповідача, то це є порушенням процесуальних норм. Якщо на користь територіальної громади або держави, то очевидним є те, що від імені місцевої територіальної громади або держави повинен діяти якийсь орган з метою здійснення стягнення та виконання рішення суду. Деяко абсурдним є задоволення позову прокурора про стягнення земельної ділянки з органу місцевого самоврядування на користь територіальної громади, яку власне й уособлює цей орган місцевого самоврядування.

Отже, вимога прокурора щодо визнання недійсним рішення, що вичерпало свою дію виконанням є штучною з огляду на те, що судова практика щодо оскарження такого рішення вже як декілька років є усталеною, і прокурори, маючи вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права як мінімум 3 роки, мають знати вже сталі існуючі правові позиції Верховного Суду. Така вимога повинна розглядатися як зловживання процесуальним правом, оскільки заявлена вимога допомагає обходити законодавчий обов'язок прокурора повідомляти компетентний орган, тому що вимога визнати недійсним рішення, що вже вичерпало свою дію виконанням і є підставою для умисного поєднання в одній особі позивача і відповідача. Невиконання обов'язку повідомлення уповноваженого органу де-факто породжує вже скасований загальний нагляд.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про прокуратуру» // радник Президента України Андрій Портнов, URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D48935%26pf35401%3D281529&ved=2ahUKEwjcx5qA6-6FAxXjQvEDHaKSAkoQFnoECBIQAQ&usg=AOvVaw3J8klRiVg26tt9-HSI6He8>
2. Ухвала ВП ВС від 09.11.2023 року у справі №925/1133/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114904856> Закону України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, №2–3, ст.12)

3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, №40–41, 42, ст.492
4. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №6, ст.56
5. Постанова КГС ВС від 20.10.2020 у справі №906/927/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92384929>
6. Постанова ВП ВС від 26.06.2019 року у справі №587/430/16-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84573553>

Науковий керівник: Коломієць Яна Леонідівна, асистентка, кандидатка юридичних наук.

Анастасія ШИМЧУК,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
студентка 4 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ

Відкриття спадщини – це настання певних юридичних фактів, якими обумовлюється виникнення спадкових правовідносин. Після смерті фізичної особи, спадщина завжди відкривається, навіть у випадку смерті одного з подружжя, у разі складення спільного заповіту. Підставою для спадкування завжди є не один юридичний факт, а їх сукупність – юридичний склад. Зокрема, у доктрині цивільного права виділяють такі юридичні факти: підстава для спадкування, зокрема складення заповіту або факт, який дає підставу особі бути закликаною до спадкування (шлюбні, родинні стосунки, усиновлення, перебування на утриманні спадкодавця не менше п'яти років до його смерті) та сам факт смерті спадкодавця або оголошення його померлим (час смерті або день набрання законної сили рішення суду).

Значення часу відкриття спадщини полягає у тому, що всі правові підстави та наслідки визначаються на час відкриття спадщини, зокре-

ма на момент відкриття спадщини встановлюється коло спадкоємців, з дня відкриття спадщини: обчислюється строк для її прийняття; вираховується строк для звернення територіальною громадою для визнання спадщини відумерлою; встановлюється юридична сила заповіту; спадкоємці за законом набувають право на укладення договору про зміну черговості; на час відкриття спадщини відказоодержувач набуває право відмовитись від права вимоги тощо. Як зазначає проф. Спасибо-Фатєєва І. В.: «Часом відкриттям спадщини вважається день смерті спадкодавця (календарна дата), вказаний у свідоцтві про смерть, яке видається органами ДРАЦСу. Години та хвилини в межах цієї календарної дати для цілей спадкування юридичного значення не мають, тому до уваги не беруться» [1].

Законодавством окремо врегульовано питання щодо правових наслідків смерті протягом однієї доби осіб, які могли б спадкувати одна після одної. В доктрині цивільного права до таких осіб застосовується поняття «коморієнти» (*commorientes* – ті, що померли одночасно). Згідно із постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» значення має саме календарна доба, протягом якої настала смерть вказаних осіб. Важливо зазначити, що у випадку неможливості встановлення різниці у часових проміжках смерті коморієнтів, жодних проблем не виникатиме, оскільки йдеться про фікцію їх одночасної смерті. Однак, якщо особи померли не одночасно, але в межах однієї календарної доби, то норма ч. 3 ст. 1220 ЦК частково суперечить положенню ч. 1 ст. 1222 ЦК, згідно з якою спадкоємцями є особи, які є живими на час відкриття спадщини. До прикладу, якщо двоє осіб, які могли б спадкувати одне після одного помирають в межах доби зі значним проміжком часу, то вважається, що такі особи померли одночасно. Таким чином, не виникає спадкове правонаступництво, спадщина не переходить до одного з них, а відкривається для кожного окремо, навіть у випадку, коли наявні достатні докази неодноразовості настання їхньої смерті. Але, якщо смерть першого коморієнта настала під кінець доби, а другого на початку наступної, то друга особа вважається спадкоємцем першої, а її спадкоємці отримують право на спадкування за спадковою трансмісією. У постанові Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду у справі № 401/898/17 передбачено, що за умови одночасної смерті спадкодавця та його спадкоємця,

спадщина відкривається одночасно щодо кожного померлого, а спадкоємці померлого закликаються до спадкування за правилом представлення. У зарубіжних країнах, зокрема у країнах з англо-американською системою права, ніколи не відбувається одночасне відкриття спадщини, навіть за умови, якщо смерть осіб настала одночасно. В такому випадку, вважається, що один із них пережив іншого, до прикладу молодша особа пережила старшу.

Відтак, наявна правова суперечність двох норм в законодавстві, зокрема ч. 2 ст. 1220 ЦК, згідно з якою часом відкриття спадщини є день смерті особи, та ч. 1 ст. 1222 ЦК, де спадкоємцями є особи, які є живими на час відкриття спадщини. Дана проблематика має свій початок з норм ЦК УРСР, якими було закладено сучасне положення Цивільного кодексу, де перевага надається дню смерті особи, а не моменту відкриття спадщини. Говорячи про одночасне відкриття спадщини, важливо зазначити, що ст. 25 ЦК закріплює припинення правоздатності фізичної особи у момент її смерті. Відтак, згідно з вказаною нормою, коморіент, смерть якого настала пізніше іншого в межах однієї доби, не втрачає можливості набувати права і обов'язки останнього. Однак, фікція, покладена в ст. 1222 ЦК, застосовується незалежно від проміжку часу між смертю вказаних осіб.

Підсумовуючи вищенаведену проблему, з огляду на норми законодавства, можна стверджувати, що спадкоємцями є особи, які фактично є живими до наступної доби після смерті спадкодавця. Положення ч. 1 ст. 1222 ЦК не повною мірою визначає поняття спадкоємців, оскільки з огляду на формулювання ч. 3 ст. 1220 ЦК, необхідною умовою є проходження одного календарного дня після смерті спадкодавця.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатеева, І. В. (ред.). (2009). *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій. Міністерства юстиції, науковців, фахівців)*. (Т. 12. Спадкове право); Харків: ФОП Колісник А. А.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к.ю.н Євген РЯБОКОНЬ.

Віктор ЯНИШЕН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
керівник Юридичної клініки

ДО ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ МАЙНОВИХ ВИМОГ ДО ДЕБІТОРІВ БОРЖНИКА

Належне виконання зобов'язань є одним із фундаментальних принципів цивільно-правового регулювання. Сутність вказаного принципу закріплена у ст. 526 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1], відповідно до ч. 1 якої зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Зазвичай у зобов'язанні приймають участь дві сторони: кредитор, наділений правом вимоги та боржник, який зобов'язується вчинити певну дію на користь кредитора (ч. 1 ст. 509 ЦК України) [1]. Принцип належного виконання зобов'язання передбачає його виконання належними сторонами, тобто, за загальним правилом, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто (ч. 1 ст. 527 ЦК України) [1]. Водночас в зобов'язанні, як додатковий суб'єкт, може приймати участь третя особа, на яку без її згоди не можна покласти будь-яких обов'язків. Згідно з умовами укладеного між сторонами договором, третя особа може набувати лише прав щодо боржника та (або) кредитора (ст. 511 ЦК України) [1]. Наведене свідчить, що кредитор вправі вимагати виконання зобов'язання безпосередньо від боржника, не перекладаючи цей обов'язок на третіх осіб. Це правило є важливим, зокрема, у випадках, коли боржник не має у достатньому обсязі коштів для виконання зобов'язання перед кредитором, проте при цьому у нього є свої дебітори, в тому числі і «штучно створені».

Виникає питання: чи можливо кредитору у випадку невиконання зобов'язання боржником заявити вимогу щодо стягнення боргу з дебітора останнього? Це може мати місце за широким колом відносин, зокрема, коли боржники, маючи своїх дебіторів, винувато (умисно чи

з необережності) або силу об'єктивних перешкод, наприклад, через обставини непереборної сили, не виконують чи не можуть виконати взяті на себе зобов'язання перед кредиторами. Особливо це актуально, коли предметом зобов'язання є грошові кошти. Можлива також така ситуація, коли боржник «безповоротно переводить» свої активи на третіх осіб або звільняє їх від зобов'язань перед ним. Наприклад, відповідно до ст. 605 ЦК України [1] кредитор вправі звільнити свого боржника від його обов'язків (простити йому борг), чим припинити існуюче між ними зобов'язання. Проте в такому разі це не має порушувати прав третіх осіб щодо майна кредитора. Для вирішення поставленого завдання необхідно встановити наявність чи відсутність правового зв'язку між кредитором та дебітором його боржника.

Неможливість виконання зобов'язання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із його сторін не відповідає, відповідно до ст. 607 ЦК України [1], є підставою для його припинення. Проте це не стосується грошових зобов'язань, оскільки, боржник, згідно з ч. 1 ст. 625 ЦК України [1], не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Окрім того, ст. 617 ЦК України [1] встановлено, що недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника або відсутність у боржника необхідних коштів не звільняє останнього від відповідальності за порушення зобов'язання. Наведені норми дозволяють стверджувати, що неможливість виконання грошового зобов'язання не припиняє його, а навпаки є підставою для притягнення боржника до відповідальності. Слід врахувати, що кредитор з боржником перебуває у договірних відносинах. Натомість з усіма іншими особами щодо цього предмета зобов'язання у нього можуть виникнути відносини недоговірні. Тому свої вимоги кредитор може адресувати лише контрагенту за договором – боржникові. Також можуть мати місце випадки, коли інші особи можуть притягуватися до відповідальності поряд з боржником, або замість нього. Мова йде про субсидіарну та солідарну відповідальність. Так, ч.ч. 1–2 ст. 619 ЦК України [1] встановлено, що договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи. До пред'явлення вимоги додатковому (субсидіарному) боржнику, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити

вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Відповідно до ст. 541 ЦК України [1] солідарний обов'язок (солідарна відповідальність) виникають у випадках, прямо встановлених договором або законом (наприклад, у разі неподільності предмета зобов'язання). Наведене свідчить, що кредитор вправі пред'явити вимогу до особи, яка не є боржником лише у разі, якщо це прямо встановлено договором або законом. В іншому випадку слід пред'являти вимогу виключно до боржника незалежно від того, хто є боржником: фізична особа чи юридична.

Слід зауважити, що учасниками цивільних відносин є досить широке коло суб'єктів: фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України) [1]. Юридична особа як самостійний учасник наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді, тому не ототожнюється з її учасниками, кредиторами, боржниками тощо. У зв'язку з наведеним необхідно враховувати положення ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121-III [2], відповідно до ч. 6 якої пов'язана з банком особа, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку шкоди з її вини, несе відповідальність своїм майном. Наведена норма передбачає можливість притягнення до майнової відповідальності саме пов'язаних з банком осіб, до яких належать, зокрема, особи, які мають істотну участь у банку та керівники банку. Також, для прикладу, близька за змістом норма передбачена ч.ч. 2–4 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 №2275-VIII [3], згідно з якою члени наглядової ради товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – товариство) та члени його виконавчого органу несуть солідарну відповідальність перед товариством за збитки, заподіяні товариству їхніми винними діями або бездіяльністю, якщо не доведуть, що шкоду заподіяно не з їх вини. Однак вказані особи несуть цивільно-правову відповідальність саме перед банком або товариством, якому їх винними діями або бездіяльністю завдано шкоду. Дебітори боржника також відповідають лише перед боржником (який є їх кредитором).

Як зазначив Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду у постанові від 18.05.2022 у справі №761/11792/16-ц [4], якщо кредитор боржника не може отримати задоволення вимог від свого боржника, оскільки той не отримав сплати боргу від третьої особи, а остання, своєю чергою, не отримала сплати боргу від свого боржника, то кредитор

боржника не має права вимагати сплати на свою користь ані від третьої особи боргу, який третя особа винна боржнику, ані від боржника третьої особи боргу, який боржник третьої особи винний такій третій особі. Із цих же причин шкода, завдана боржнику третьою особою, не може одночасно вважатися шкодою, завданою кредитору, навіть якщо така шкода призводить до недостатності активів боржника в ліквідній формі. Якщо внаслідок неправомірних дій третьої особи вартість майна боржника зменшилася (зокрема, через втрату окремого майна, його пошкодження, зменшення ринкової вартості майна тощо) на певну суму, то відповідно до статей 22, 1166 ЦК України у боржника виникає право вимоги до третьої особи на таку саму суму. Таке право вимоги належить саме потерпілому, а не кредиторам потерпілого або іншим особам. Тому саме потерпілий вправі вимагати від порушника відшкодування збитків. Натомість стягнення на користь кредитора збитків, які кредитор нібито також поніс внаслідок заподіяння збитків боржнику (так звані віддзеркалені збитки), не допускається, бо призведе до подвійної відповідальності порушника: як перед потерпілим, якому завдані збитки, так і перед кредитором потерпілого. Крім того, таке стягнення призвело б до незаконного збагачення кредитора, який додатково до свого права вимоги до боржника безпідставно набув би ще і право вимоги до порушника прав боржника щодо стягнення віддзеркалених збитків з такого порушника.

Велика Палата Верховного Суду у правовій позиції, викладеній у постанові від 28.09.2021 р. у справі № 761/45721/16-ц [5] наголосила, що вкладники та інші кредитори банку не мають права вимоги до боржників банку й не можуть розглядатися як особи, яким заподіяно збитки боржниками банку, що не сплатили заборгованість банку, у тому числі за вимогами із заподіяння банку шкоди (зокрема, збитків). Право вимоги до боржників банку, в тому числі про повернення кредитів, стягнення процентів, відшкодування шкоди, завданої банку (зокрема, збитків), належить банку, а не кредиторам банку. Несплата банку коштів боржниками банку не може розцінюватися як завдання шкоди кредиторам банку. Це також підтверджується самою природою персоналізації відповідальності, оскільки ані солідарна, ані субсидіарна відповідальність пов'язаних з банком осіб за вимогами вкладників та інших кредиторів до банку законом не встановлена.

Реалізувати належне кредиторам банку право вимоги вони вправі через похідний інтерес у стягненні коштів з третіх осіб, винних борж-

нику, у тому числі у стягненні неповернутих боржнику позик, кредитів, збитків, завданих боржнику третіми особами, тощо, якщо несплата цих коштів спричиняє несплату коштів боржником кредиторю. Такий похідний інтерес може бути реалізований лише в межах виконавчого провадження, в якому кредитор може звернутись до виконавця, який, відповідно до ст. 53 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII [6] вправі звернути стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб, а також на майно та кошти, що належать боржнику від інших осіб, або в межах процедур банкрутства боржника відповідно до положень ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII [7].

Проведене правове дослідження свідчить про юридичну неможливість безпосереднього пред'явлення кредитором вимог до дебіторів боржника, за виключенням випадків, прямо передбачених законом. Задоволення вимог кредиторів може здійснюватися поетапно, де на першому етапі кредитор звертається боржника – контрагента. І лише у разі, якщо боржник не виконає взятого на себе обов'язку, у кредитора виникає можливість одержати задоволення через механізми виконавчого провадження або процедур банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.05.2024).
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 05.05.2024).
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 05.05.2024).
4. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 у справі № 761/11792/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104414901> (дата звернення: 05.05.2024).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.09.2021 у справі № 761/45721/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101473371> (дата звернення: 05.05.2024).

6. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 05.05.2024).
7. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 05.05.2024).

Anhelina ALLAKHVERDOVA,
The student of Yaroslav
the Wise National Law University
Sophomore, group: 3, Prosecutor’s Faculty

COPYRIGHT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: LEGAL REGULATION

Contemporary society faces a lot of incredible innovations that enter reality every day. Artificial intelligence is not a new discovery, as the first programme was invented by Allen Newell, Cliff Shaw, and Herbert Simon’s in 1956. It was called Logic Theorist; the programme was able to mimic problem-solving human actions. The project was financed by Research and Development (RAND) Corporation (Rockwell, 2017). However, only now is this tendency becoming more and more developed and popular around the world. Artificial intelligence can be helpful in creating different pieces of art in such spheres as literature, visual arts, and music, making the process quicker and easier for authors. Consequently, there is a need for special copyright regulation that will take into account all differences in works created with the help of artificial intelligence.

Most jurisdictions proclaim that the computer-generated piece can’t be defended by copyright (Guadamuz, 2017). Scientists explain this by analysing the algorithms of computer generation, including the generation of artificial intelligence. The issue is that artificial intelligence and most other programmes for creating material collect data from already-created works by real humans (Urwin, 2024). One of the first criteria that is mentioned as compulsory for the piece to be protected by the copyright law of the United States is originality (Subject matter of copyright: In general, 1976). This point is common for most

legal systems in defining the object, which can be defended by copyright law. Usually, «originality» is defined as having human participation in creating the work. Moreover, most jurisdictions, such as Spain and Germany, require that works be made only by humans to be protected (Guadamuz, 2017).

According to Andres Guadamuz (2017), copyright can offer two options for works that are fully generated by artificial intelligence or have «minimal human interaction». The first is just to deny them protection, while the second is to assign authorship to the creator of the program. An illustration of the first way can be found in the declaration of the Copyright Office of the United States, where it is stated that it will «register an original work of authorship, provided that the work was created by a human being». Furthermore, the Court of Justice of the European Union has also mentioned in its landmark *Infopaq* decision that copyright protects only the works that are original enough to include a reflection of the «author’s own intellectual creation». In addition, the request by Dr. Stephen Thaler, creator of Imagination Engines, to copyright a work of art made by artificial intelligence was rejected by the United States Copyright Office’s review board (Roberts, 2022). A bright example for the second option can be UK copyright law, Section 9 (3) of the Copyright, Designs and Patents Act (CDPA), which declares: «In the case of a literary, dramatic, musical or artistic work that is computer-generated, the author shall be taken to be the person by whom the arrangements necessary for the creation of the work are undertaken». Moreover, according to Section 178 of the CDPA, computer-generated work «is generated by a computer in circumstances such that there is no human author of the work» (Guadamuz, 2017). This clarification makes it possible to state that even small human interactions can make work original, consequently allowing a piece to be protected by copyright law. Ukrainian law refers to the second way of regulation, as it states that fully computer-generated works can be copyrighted by providing all rights to the author of the generating programme (About copyright and related rights, 2022).

There is a new tendency regarding works that were created by the collaboration of humans and artificial intelligence. In this case, the part of the work that was created by humans will be copyrighted only. When we can’t exactly separate AI-created material from human contribution, the ability to be copyrighted will depend on how much control the human had over the outputs of artificial intelligence outputs. The U. S. Copyright Office first experienced such regulation when it registered the work created with the help of text-to-image generator Midjourney. That was a graphic novel called «Zarya of the Dawn», which is a typical comic book with different images generated

using Midjourney and text written by the book's author, Kristina Kashtanova. Lately, after the reconsideration of its decision, the U. S. Copyright Office has partly cancelled the copyright regulation that was connected to the images as they were generated by artificial intelligence (Glover, 2024). Therefore, these innovations in copyright law allow authors to have more freedom when creating different types of works.

In conclusion, the rapid development of artificial intelligence poses significant challenges for copyright law, particularly with regard to the definition of authorship and originality. While some jurisdictions outright deny copyright protection to computer-generated works, others have taken nuanced approaches, either excluding such works from protection or attributing authorship to the creators of algorithms of artificial intelligence. The debate over copyright in AI-generated works highlights the need for an adaptive legal framework that balances innovation with the protection of creative rights. Recent developments, such as the recognition of human-AI collaboration and the delineation of authorship based on human control over output of artificial intelligence, reflect a growing awareness of the complex relationship between technology and creativity.

Referenses:

1. About copyright and related rights. *Verkhovna Rada of Ukraine*. (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
2. Glover, E. (2024, February 28). *AI-generated content and copyright law: what we know*. Built In. <https://builtin.com/artificial-intelligence/ai-copyright#>
3. Guadamuz, A. (2017). *Artificial intelligence and copyright*. WIPO Magazine. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html
4. Roberts, K. (2024, February 23). *US copyright office rejects request to copyright artwork created by artificial intelligence*. The Epoch Times. <https://www.theepochtimes.com/science/us-copyright-office-rejects-request-to-copyright-artwork-created-by-artificial-intelligence-4296560?welcomeuser=1>
5. Rockwell, A. (2017, August 28). *The history of artificial intelligence*. SITN. <https://sitn.hms.harvard.edu/flash/2017/history-artificial-intelligence/>
6. Subject matter of copyright: In general, 17 U. S. § 102 (1976 & rev. 1990). <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/102>

Academic supervisor: Victor Yanyshen, Candidate of Jurisprudence, Associate Professor, Associate Professor of the Civil Law Department of the Yaroslav the Wise National Law University, head of the Legal Clinic of the Yaroslav the Wise National University of Law.

ФІНАНСОВЕ ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Іван СОВА,
Національний університет
«Кисво-Могилянська академія»
студент 2 курсу докторської школи
імені родини Юхименків НаУКМА

ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАЛЬНОГО ЗВІТУ ОЕСР ЩОДО ТРЕТЬОГО КРОКУ ПЛАНУ BEPS ДЛЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВИЛ КІК В УКРАЇНІ

Правила про контрольовані іноземні компанії (надалі – «КІК») досі можна вважати новелою українського податкового законодавства. Насамперед саме цього року більшість контролерів КІК стикнулись з обов'язком подання звітності про КІК та сплати відповідного податку відповідно до правил КІК, запроваджених з 2022 року Законом України №466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». Перший рік активного застосування нових податкових правил виявив недосконалість деяких законодавчих формулювань та необхідність пошуку джерел права для інтерпретації неоднозначних положень податкового законодавства та усунення лакун. В той час як податкові органи не надали достатні та послідовні відповіді на практичні питання застосування правил КІК у своїх публічних податкових консультаціях, ми пропонуємо звернутися до Фінального звіту ОЕСР щодо 3 кроку Плану BEPS як «м'якого» права та засобу тлумачення норм податкового законодавства України за умови правової невизначеності.

Заздалегідь зазначимо, що не маємо ілюзій щодо обов'язковості приписів «м'якого» права – дійсно, джерела податкового права, які є обов'язковими для суду в процесі вирішення податкових спорів, чітко зазначені в статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України та статті 3 Податкового кодексу України (надалі – «ПК України»). Цими дже-

релами є Конституція України, ПК України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правові акти, прийняті на підставі та на виконання ПК України та законів з питань митної справи; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів [1; 2].

Тим не менше, загальноприйнятою є практика застосовувати м'яке право для підсилення аргументації суду та як додаткове джерело у випадку правових колізій, лакун законодавства, чи відсутності однозначного тлумачення норми права [3, с. 20; 4, с. 170; 5, с. 114]. Фінальний звіт ОЕСР щодо 3 кроку Плану BEPS є збіркою рекомендацій щодо імплементації ефективних правил КІК відповідно до Плану BEPS та найкращих практик з побудови відповідних ефективних правил [6]. Оскільки правила КІК були прийняті *«з метою... імплементації норм, передбачених Планом протидії практикам розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування (далі – План дій BEPS)»* [7], як впливає із пояснювальної записки до проекту закону №466-IX від 16.01.2020, є доречним звернутися до Фінального звіту саме як до додаткового джерела права, що допоможе чіткіше встановити обов'язки суб'єктів податкових правовідносин у зв'язку з новими правилами КІК.

Можливість застосування такого тлумачення пропонуємо продемонструвати на прикладі положення, що міститься у нормі 39².4.2.1. ст. 39² ПК України, яка визначає, що звільнення від оподаткування прибутку КІК можливе за умови, що *«загальний сукупний дохід усіх КІК однієї контролюючої особи із всіх джерел за даними фінансової звітності не перевищує еквівалент 2 мільйони євро на кінець звітного періоду»* [1]. Ані це положення, ані інші статті ПК України не деталізують, за якими саме стандартами має визначатися це порогове значення, але при цьому в залежності від застосування різних стандартів фінансової звітності (наприклад, локальних стандартів країн резидентності КІК, МСФЗ, П(С) БО, тощо), визначення сукупного доходу усіх КІК контролюючої особи може суттєво відрізнятись. Водночас у разі якщо платник податку не включить прибуток КІК до свого загального оподаткованого доходу, скориставшись звільненням після визначення загального сукупного доходу за методом, відмінним від того, що буде застосований контролюючим органом, до платника податків можуть бути застосовані суттєві штрафні санкції передбачені ПК України.

Фінальний звіт ОЕСР щодо 3 кроку Плану BEPS, в свою чергу, надає вичерпну і аргументовану рекомендацію стосовно цього питання і радить законодавцю встановлювати, що розрахунки прибутку КІК мають відбуватися за стандартами фінансової звітності, прийнятими в юрисдикції контролера, тобто в тій юрисдикції, де буде справлятися податок з прибутків КІК.

У будь-якому випадку, платник податку в наведеному вище випадку може скористатися презумпцією правомірності рішень платника податку відповідно до статті 4 ПК України і виправдати своє рішення щодо вибору конкретного механізму підрахунку загального сукупного доходу КІК. Додатково застосування Фінального звіту ОЕСР щодо 3 кроку Плану BEPS як «м'якого» джерела права для визначення способу підрахунку сприятиме принципу визначеності податкового законодавства та гарантуватиме уніфіковане застосування норм національного права. Таке правозастосування також відповідатиме найкращим світовим практикам, зокрема, стандарту ОЕСР. Варто зазначити, що в цьому випадку Фінальний звіт ОЕСР є також джерелом інтерпретації наміру законодавця вкласти конкретний сенс в правове регулювання означених правовідносин. Це пов'язано з тим, що відповідно до пояснювальної записки до законопроекту та загалом виходячи з тексту законопроекту та напрацювань робочих груп, прослідковується намір законодавця створити регулювання відповідно до рекомендацій ОЕСР та Фінального звіту.

Отже, на нашу думку, Фінальний звіт ОЕСР щодо 3 кроку Плану BEPS може бути застосований у процесі правозастосування податкового законодавства, зокрема, правил КІК в Україні як «м'яке» джерело права, що, в свою чергу, сприятиме визначеності національного податкового законодавства та його відповідності міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI : станом на 1 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 10.05.2024);
3. Смичок Є. (2020). Джерела «м'якого права» та їх вплив на формування судової доктрини. Юридичний вісник. № 4. С. 15–22. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.1966> (дата звернення: 10.05.2024);

4. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваїте, 2015. – 392 с. ISBN 978-966-2310-40-5;
5. Кирилюк О. В. (2015). М'яке право як нормативна основа глобального інформаційного суспільства. Actual Problems of International Relations. 2015. Т. 1, № 123. С. 106–117;
6. OECD (2015), Designing Effective Controlled Foreign Company Rules, Action 3–2015 Final Report, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264241152-en>;
7. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66520 (дата звернення: 10.05.2024).

Науковий керівник: Лобач Ольга Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент

Микита ЧЕРВЯКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри цивільного права

РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РИНКИ КРИПТОАКТИВІВ

За останнє десятиліття сформувалася значна глобальна екосистема ринків торгівлі криптовалютами [1]. При розробці регуляторного режиму, який збалансовує здатність нових, інноваційних фінансових інструментів розвиватися з необхідністю боротьби з незаконною діяльністю, критично важливим питанням є те, як ринки реагуватимуть на регуляторні дії [2].

Розуміння того, як торговельна діяльність реагує на регулювання, є цінним з двох причин. По-перше, ці знання можна використати для оптимального регулювання криптовалютного ринку, що розвивається. По-друге, регулятори борються з безліччю нових, проривних фінансових технологій, які можуть навіть вимагати переосмислення фінансового регулювання в цілому [3].

Криптовалюти не існували до запуску мережі Bitcoin у 2009 році, тому регулятори стикаються з абсолютно новими видами діяльності. [2]. Вони є глобальними за своєю суттю, оскільки існують у цифровому вигляді, а їхня вартість не базується на жодній фіатній валюті чи фізичному активі. [2]. Крім того, оскільки криптовалюти представляють економічну цінність, вони зачіпають практично кожен аспект фінансового регулювання.

Але перш ніж починати науковий дискурс щодо проблем правового регулювання криптовалют, необхідно коротко прокоментувати генезу такого інноваційного фінансового інструмента, а також зазначити причини його виникнення.

Як відомо, криптовалюта (від англ. Cryptocurrency) – різновид цифрової валюти, емісія та облік якої виконується децентралізованою платіжною системою повністю в автоматичному режимі (без можливості внутрішнього або зовнішнього адміністрування, зокрема і державними органами) [4].

Історично, монополія держави на емісію грошей виникла лише в 17 столітті з централізацією влади в Європі, що допомагало урядам фінансувати військові та інші потреби [5]. Однак, централізована монетарна система з часом продемонструвала свої недоліки, зокрема нездатність запобігти фінансовим кризам. Відповіддю на це стала децентралізація за допомогою блокчейн технологій, які забезпечують більшу інформаційну прозорість та фінансову незалежність, не покладаючись на центральні банки. Прикладом такої системи є Bitcoin, що підкреслює зміну парадигми до більшої фінансової автономії і конфіденційності, викликаючи загальноприйняті погляди на державно контрольовані монетарні системи.

Після чергової світової кризи, яка припадала на період 2007–2008 років, на просторах мережі Інтернет з'являється документ, Whiterpaper, автор якого являється загадкова особа або група осіб, відома як Сатоші Накамото, який оголосив про створення Bitcoin – новаторської глобальної мережі, яка базується на програмному забезпеченні з відкритим кодом і не має єдиного централізованого власника або керівної організації [6].

Сатоші Накамото, бачив Bitcoin як альтернативу державним фіатним валютам, які використовувались би як платіжний механізм для транзакцій з товарами та послугами. Однак досі використання криптовалют для спекулятивних інвестицій значно перевищує інші застосування [2].

У 2017 році зросла ринкова активність криптовалют. В цей час з'являється велика кількість криптовалютних бірж, первинні пропозиції монет (ICO) та нормативно-правові акти щодо регулювання обігу криптоактивів. Біржі – це не блокчейн. Біржа криптовалют – це платформа, яка дозволяє користувачам купувати, продавати та обмінювати криптовалюту. Вона діє як посередник між покупцями та продавцями, дозволяючи торгувати за цінами, визначеними ринковими умовами. Біржі можуть бути централізовані, з одним центральним оператором, який управляє обміном, або децентралізовані, де транзакції відбуваються безпосередньо між користувачами.

На централізованих біржах користувачі створюють облікові записи, переказують кошти на свої акаунти, і ці кошти потім використовуються для проведення торгів. Біржа забезпечує засоби для здійснення транзакцій, такі як торговельні пари, графіки цін та замовлення. За свої послуги біржа зазвичай стягує комісію.

Торгівля на біржі криптовалют включає купівлю та продаж криптовалют за спекулятивними цінами з метою заробітку. Трейдери використовують різні стратегії, такі як технічний аналіз, який оцінює історичні дані цін і обсягів торгів для прогнозування рухів ринку. Психологія ринку відіграє значну роль, оскільки коливання цін часто викликані страхом, жадібністю та іншими емоційними реакціями учасників ринку. Існує навіть Crypto Fear & Greed Index (індекс страху і жадібності на крипторинку) – це числовий показник, що відображає настрої учасників крипторинку. Він представлений у вигляді простого лічильника зі шкалою від 0 до 100. Значення 0 вказує на «екстремальний страх», тоді як 100 відображає «екстремальну жадібність». Цей індекс допомагає трейдерам зрозуміти, коли ринок може бути перенасичений (жадібний) або перепроданий (страшний), і часто використовується для прийняття рішень про купівлю або продаж криптовалют відповідно до загальних настроїв ринку.

ICO (Initial Coin Offering) – це форма збору коштів, що використовується стартапами у сфері криптовалют. Під час ICO компанія пропонує інвесторам унікальні криптовалютні токени в обмін на капітал. Ці токени зазвичай пропонуються за інші криптовалюти, такі як Bitcoin або Ethereum, або за традиційні гроші. Під час ICO, які стали дуже популярними у період буму криптовалют, багато проєктів збирали значні суми коштів від інвесторів, не маючи реальної технології чи бізнес-плану. Багато таких проєктів виявилися шахрайськими, внаслідок чого інвестори втратили свої гроші.

Ці шахрайські дії на крипторинку звернули увагу регуляторів та спричинили заклики до збільшення захисту прав споживачів. Як наслідок, були запроваджені більш жорсткі правила для криптобірж та ICO, зокрема вимоги до KYC (Know Your Customer) і AML (Anti-Money Laundering), які спрямовані на запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

Іншими словами, високий рівень анонімності та відсутність регуляції, які спочатку приваблювали багатьох учасників ринку до криптовалют, також сприяли появі та розповсюдженню фінансових шахрайств. Роз-

виток цих подій змусив інвесторів більш критично ставитися до вибору криптовалютних проектів та платформ для інвестицій.

У свою чергу ряд країн відреагували різними способами [7]. Швейцарія, Сінгапур та Мальта створили спеціалізовані регуляційні рамки для залучення криптовалютного бізнесу, перетворюючись на глобальні криптоцентри. Натомість Бангладеш, Киргизстан і Болівія ввели повну заборону на криптовалюти, а Китай, Південна Корея та Індія обмежили їх торгівлю або пропозиції токенів. США, Японія, Канада, Австралія та більшість європейських країн намагалися інтегрувати криптовалюти у свої існуючі фінансові регуляторні структури, особливо з огляду на визначення статусу токенів як цінних паперів. Швейцарія впровадила категорію «корисних токенів», які не вважаються інвестиційними інструментами, тоді як у США SEC застосувала традиційні критерії для визначення інвестиційних контрактів, зокрема за тестом *Howey*. Незважаючи на регуляторні виклики, професіоналізм та обсяги торгівлі криптовалютами продовжують зростати. Більшість країн не вводили повних заборон на біржі, дозволяючи багатьом з них ліцензуватися у світовому масштабі. Також до сфери криптовалют вступили великі традиційні фінансові інституції, як-от компанія, що володіє Нью-Йоркською фондовою біржею.

Доволі цікаве дослідження провели науковці Нікола Боррія та Кірілл Шахнов, які проаналізували китайські регуляторні обмеження на криптовалюти у 2017 році [8]. Боррія та Шахнов дослідили, як обмеження, введені в Китаї, не лише істотно знизили активність на місцевих криптовалютних біржах, але й мали глобальні наслідки. Зокрема, вони відзначають зростання обсягів торгівлі Bitcoin за корейські вони, японські єни та американські долари, що свідчить про переміщення трейдерів на міжнародні платформи. Це демонструє відносно низькі витрати на перемикання між біржами. Коли Китай ввів жорсткі регуляції, трейдери швидко адаптувались, перемістивши свою діяльність за кордон, незважаючи на суворий валютний контроль. Результати дослідження показують, що більшість відтоку трейдерів з китайських бірж відбулося ще до офіційного закриття цих платформ, що вказує на те, що трейдери антиципували майбутні зміни на основі урядових заяв. Ці спостереження підкреслюють, що трейдери швидко реагують на зміни в регуляторному середовищі, які можуть вплинути на ринок криптовалют у їхній країні.

На сучасному етапі відбувається активний розвиток правового регулювання криптовалют. Так, наприклад, Сальвадор 7 вересня 2021

року став першою в світі країною, де Bitcoin став офіційним засобом платежу нарівні зі звичайною валютою. Тепер ціни в країні можуть встановлювати в Bitcoin, в криптовалюти можна буде платити податки. Також обмін Bitcoin не оподатковуватиметься [9]. У 2024 році в США з'являється Bitcoin-ETF, хоча перші спроби його реєстрації були започатковані у 2013 році.

Канада стала першою країною, яка схвалила Bitcoin-ETF на біржі, і декілька таких фондів вже торгуються на Торонтській фондовій біржі [10]. Щодо платформ для обміну криптовалютою, Канадські органи регулювання вимагають, щоб вони реєструвалися у провінційних регуляторів. Канада класифікує всі компанії, які інвестують в криптовалюту, як фінансові установки, і вимагає від них реєстрації у Центрі аналізу фінансових трансакцій та звітності (FINTRAC). З точки зору оподаткування Канада обробляє криптовалюту подібно до інших товарів [11].

Слід зазначити про сам фонд, що торгується на біржі (ETF) – це тип індексного фонду, який може відстежувати різні активи, включаючи певні сектори ринку, окремі товари або специфічні інвестиційні стратегії. Паї такого фонду вільно торгуються на біржі подібно до звичайних акцій, що дозволяє інвесторам купувати та продавати їх у будь-який час під час торговельної сесії.

Ця властивість надає ETF високу ліквідність і забезпечує інвесторам можливість швидкого виведення коштів. Крім того, ETF часто мають низькі витрати на управління, оскільки вони пасивно управляються і відстежують кошик активів, а також пропонують низький фінансовий поріг для входу.

Bitcoin-ETF, зокрема, інвестує безпосередньо в Bitcoin. Оператор такого фонду розподіляє загальний обсяг активів, що перебувають під його управлінням, на акції та випускає їх на біржу для торгівлі. Така позиція з боку держав має певну логіку, адже країна не поспішає прямо врегулювати криптовалюту та зосереджується на дослідженнях у цьому напрямі, але у той же час не втрачає можливість використовувати потенціал критовалютного ринку та підвищити рівень своєї економіки. Одночасно з цим критовалютний ринок наповнюється значними коштами, які вкладають учасники ринку через Bitcoin-ETF.

Україна має відносно позитивні результати в напрямі правового регулювання криптовалют, зокрема внесення змін до Цивільного кодексу України, в якому з'являється новий об'єкт цивільних прав – цифрова річ,

до якої входять віртуальні активи, цифровий контент тощо [12]. Крім того, у Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 10225–1 від 17 листопада 2023 року «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» [13], який передбачає зміни у Податковий кодекс України та викладення в новій редакції Закону України «Про віртуальні активи».

Від повномасштабної військової агресії проти України віртуальні активи набули особливої популярності. Для збирання пожертв на підтримку України у віртуальних активах на базі крипто біржі Kupa створено Криптовалютний фонд благодійних організацій України, проєкт UNITED24 та проєкт Aid For Ukraine (започатковано Міністерством цифрової трансформації України разом із Біткоїн-біржею FTX і сервістейкінгом Everstake). Пожертви у межах вказаних проєктів відбуваються також і в криптовалютах, кошти від їх конвертації зараховуються на рахунки НБУ та спрямовуються профільними міністерствами на потреби за відповідними напрямками. Міністерством цифрової трансформації України відкрито гаманці у криптовалюті Polkadot (DOT) та DOGE. За інформацією на офіційному вебсайті Міністерства та Комітету з питань цифрової трансформації відповідні гаманці є «офіційними гаманцями міністерства». Заходи з використання переваг криптовалют із метою залучення благодійної допомоги для першочергових потреб держави у період дії режиму воєнного стану є актуальними та важливими. Проте, за відсутності законодавства з обігу віртуальних активів, порядку відкриття органами державної влади гаманців у криптовалюті, вказані дії уповноважених органів державної влади можуть бути кваліфіковані як такі, що суперечать частині 2 статті 19 Конституції України, бо згідно цієї конституційної норми, «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Отже, на діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових осіб поширюється режим правового регулювання, в основу якого покладено обмежувальний принцип «заборонено все, що прямо не дозволено законом». Згідно відступу від частини 2 статті 19 Конституції України слід вважати й випадки, коли військові адміністрації як тимчасові державні органи у співпраці, наприклад, із

повідною біржею криптовалют «Binance», забезпечують фінансовою допомогою у криптовалюті внутрішньо переміщених осіб [14].

Такі невідповідності на жаль не єдині, якщо звернути увагу на судову практику, то вона обмежується судами першої інстанції, і як правило, суди не визнають криптовалюту. Але перші відчутні кроки щодо становлення регулювання криптоактивів вже існують, поступово в Україні сформулюються нормативно-правові акти, які будуть не тільки регулювати суспільні відносини у сфері цифрових валют, а й стануть взірцем для інших держав.

Список використаних джерел:

1. Rauchs, M., Blandin, A., Klein, K., Pieters, G. C., Recanatini, M., & Zhang, B. Z. (2018). 2nd global cryptoasset benchmarking study. Available at SSRN 3306125.
2. Feinstein, B. D., & Werbach, K. (2021). The impact of cryptocurrency regulation on trading markets. *Journal of Financial Regulation*, (1), 48–99.
3. Omarova, S. T. (2020). Technology v technocracy: Fintech as a regulatory challenge. *Journal of Financial Regulation*, 6(1), 75–124.
4. Дописувачі Вікіпедії, «Криптовалюта» Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Марченко, В., & Домбровська, А. (2023). Деякі аспекти правового врегулювання обігу криптовалют в Україні.
6. Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Retrieved URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).
7. Nelson, R. M. 2018. International approaches to digital currencies. Congressional Research Service Report no. R45440, December 19.
8. Borri, N., & Shakhnov, K. (2020). Regulation spillovers across cryptocurrency markets. *Finance research letters*, 36, 101333.
9. Зубченко В.В. (2023, January). Особливості регулювання ринку криптовалют в Україні та світі. In *The 3th International scientific and practical conference «Theoretical aspects of education development»*(January 24–27, 2023) Warsaw, Poland. International Science Group. 2023. 569 p. (p. 90).
10. Рибікова, Г., & Ковригіна, О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні та світі. *Молодий вчений*. (2024). (3 (127)). С. 78–84.
11. Government of Canada. «Guide for Cryptocurrency Users and Tax Professionals. URL: <http://surl.li/rlnl> (дата звернення: 30.04.2024).
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40–44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.04.2024).

13. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 17 листопада 2023 року № 10225–1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> (дата звернення: 30.04.2024).
14. Гудіма Т., Устименко В., Черних О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2022. Т. 5(46). С. 137–148.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Дарина БУХОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 курс 15 група факультету прокуратури

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БДЖІЛЬНИЦТВА

Бджільництво є важливою галуззю сільськогосподарського виробництва, в якій Україна має значний потенціал завдяки природно-кліматичними умовами, родючості ґрунтів, багатому рослинному світу. Воно відоме в нашій державі ще з давніх часів і має глибокі традиції. Україна відзначається великим різноманіттям медоносних рослин, що сприяє появі різноманітних сортів меду та інших продуктів бджільництва. Крім того, бджоли виконують незамінну роль у запиленні сільськогосподарських культур, що є важливим для забезпечення врожайності та якості сільськогосподарської продукції.

Водночас, все це повинно поєднуватись з належним правовим регулюванням бджільництва, достатньою нормативно-правовою базою, яка сприятиме розвитку та піднесенню зазначеної галузі. Україна, як країна з багатою традицією бджільництва, стикається з рядом викликів у сфері правового регулювання цієї галузі. Діюче законодавство не повною мірою відповідає сучасним вимогам, що ускладнює розвиток та функціонування бджільництва.

Основними викликами в сфері правового регулювання бджільництва в Україні є:

1. Велика кількість нормативно-правових актів, що не відповідають сучасному стану галузі. Ключовим для даної галузі є Закон України «Про бджільництво», в статті 2 якого передбачено, що законодавство України про бджільництво базується на Конституції України та складається з цього Закону, законів України «Про захист рослин», «Про ветеринарну

медицину», «Про племінну справу у тваринництві», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про безпечність та якість харчових продуктів» та інших нормативно-правових актів. Водночас, Закон України «Про бджільництво» було прийнято у 2000 році, він існує протягом 24 років без суттєвих змін. За цей час він не був актуалізований, що призвело до того, що цей нормативно-правовий акт не повністю відповідає потребам сучасного бджільництва, в ньому залишилися застарілі норми та положення, а також не надано визначення всіх необхідних термінів.

Зокрема, досить проблемними моментами є відсутність положень щодо співпраці суб'єктів бджільництва та агровиробників, а також недосконалість положень щодо охорони бджіл, особливо під час застосування засобів для обробки медоносних рослин. В законі необхідно передбачити нові механізми та вимоги, а також встановити порядок розслідування отруєння та масової загибелі бджіл, визначити особливості збирання доказів в таких ситуаціях для притягнення винних осіб до відповідальності. Досить популярним є бортництво, як лісова форма пасічництва, якому нині не приділено належну кількість уваги на законодавчому рівні. Окрім відсутності визначення поняття «бортництво», в законі не наведено значення таких важливих термінів як: «загибель бджіл», «зимівля бджіл», «хвороба бджіл», «генотип бджіл» тощо. Відсутність комплексного та сучасного підходу до регулювання бджільництва гальмує розвиток цієї галузі сільськогосподарського виробництва.

2. Недостатня захищеність прав суб'єктів бджільництва, які часто зіштовхуються з різноманітними порушенням, зокрема в контексті забезпечення охорони бджіл. Так, наприклад, внаслідок отруєнь пестицидами та агрохімікатами, які застосовуються в сільському господарстві, в Україні щороку гине велика кількість бджіл. З огляду на це, необхідно на законодавчому рівні передбачити механізми співробітництва між суб'єктами бджільництва та сільськогосподарськими виробниками задля запобігання отруєнню бджіл, встановити певні правила добросусідства між пасічниками та аграріями. Крім того, варто посилити відповідальність за правопорушення в галузі бджільництва, встановити більш суворі санкції, які стимулюватимуть осіб дотримуватись законодавчих приписів.

Варто також зазначити, що повномасштабне вторгнення поставило під загрозу в цілому розвиток сільського господарства в Україні. Ворог підступно знищує та обстрілює сільськогосподарські об'єкти та інфра-

структуру, мінує поля, блокує порти, нищить все, що будувалось роками. Безумовно, це негативно впливає на розвиток бджільництва, тому на законодавчому рівні необхідно передбачити певні механізми захисту прав суб'єктів бджільництва: пільги, компенсації, допомогу в разі втрати чи зруйнування пасік через ворожі обстріли тощо. Недостатня ефективність правового захисту може призвести до надмірних витрат для суб'єктів бджільництва, порушення їхніх прав, втрати інтересу працювати та розвиватись в цій галузі.

3. Потреба у гармонізації з європейськими стандартами. Країни ЄС встановлюють високі стандарти якості та безпеки для бджільництва. Це включає в себе вимоги до умов утримання бджіл, контроль за застосуванням пестицидів та інших хімічних речовин, а також перевірку якості та безпеки бджолиних продуктів. Україна, як майбутній член Європейського Союзу, повинна вже зараз спрямовувати свої зусилля на впровадження європейських законодавчих норм у сфері бджільництва. Так, наприклад, задля забезпечення найвищої якості продуктів бджільництва та захисту бджіл існує потреба на законодавчому рівні заборонити найбільш токсичні засоби захисту рослин, найбільш отруйні для бджіл пестициди, як було зроблено в ЄС.

Незважаючи на існуючі виклики, українське бджільництво має значний потенціал для розвитку. Шляхом вдосконалення правового регулювання, оновлення законодавства, забезпечення ефективного захисту прав та інтересів суб'єктів бджільництва, а також гармонізації з європейськими стандартами, можна створити сприятливі умови для подальшого розвитку галузі та підвищення її внеску в економіку країни.

На мою думку, в перспективі важливим є прийняття нового закону про бджільництво, який відповідав б сучасним викликам та потребам галузі, збільшення державної підтримки цієї галузі, створення ефективної системи підготовки та перепідготовки кваліфікованих кадрів, розвиток наукових досліджень в галузі бджільництва та адаптація до європейського законодавства. Я вважаю, що забезпечення ефективного правового регулювання бджільництва матиме позитивний вплив на розвиток цієї галузі, забезпечить високу якість та безпеку продуктів бджільництва, сприятиме появі додаткових робочих місць, стимулюватиме розвиток супутніх галузей. Реалізація зазначених вище заходів дозволить вивести українське бджільництво на новий рівень та зробити його конкурентоспроможним на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Про бджільництво: Закон України від 22.02. 2000 р. № 1492-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text> (Дата звернення 02.04.2024).
2. Регламент Європейського парламенту і Ради ЄС № 178/2002 від 28 січня 2002 року про встановлення загальних принципів і вимог харчового права, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпекою харчових продуктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-02#Text (Дата звернення 02.04.2024).

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Юлія КВІТКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 13 група факультету прокуратури,

КОНСОЛІДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Практика консолідації земель відображає складний процес зміни власності та використання земельних ресурсів, який має величезне значення для ефективного розвитку сільськогосподарського сектору. У 2013 року в Україні був розроблений проект Закону України «Про консолідацію земель» [1], однак він так і не був прийнятий. Проте, в результаті його створення було надано визначення терміну «консолідація земель сільськогосподарського призначення», що полягало в тому, що консолідація земель сільськогосподарського призначення представляє собою комплекс організаційних, правових, землевпорядних та інших заходів, спрямованих на економічно обґрунтоване об'єднання землевласниками та землекористувачами земельних ділянок сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення у єдині земельні масиви. Ці масиви мають визначене місце розташування, розміри, конфігурацію та склад угідь, що забезпечують стале та раціональне землекористування.

Основна мета консолідації земель полягає в оптимізації використання земельних ресурсів, підвищенні їх продуктивності та забезпеченні стало-го розвитку сільськогосподарських територій. Цей процес включає у себе перегляд земельних відносин, узгодження інтересів різних зацікавлених сторін, а також впровадження ефективних землекористувальних практик.

Консолідація земель відіграє важливу роль у розвитку сільськогосподарського сектору, сприяючи збільшенню рентабельності господарств, покращенню інфраструктури та забезпеченню стабільності виробництва сільськогосподарської продукції. Важливою складовою консолідації є також забезпечення участі громадськості та забезпечення справедливого розподілу земельних ресурсів. Таким чином, консолідація земель сільськогосподарського призначення є необхідним інструментом для досягнення ефективного та сталого використання землі, що сприяє розвитку аграрного сектору та покращанню якості життя сільського населення.

Консолідація земель є комплексним процесом організаційних, правових та землепорядних заходів, спрямованих на оптимізацію використання земельних ресурсів та покращення їх структури в аграрному секторі. Досвід Польщі у цій сфері відображає складний шлях впровадження та регулювання консолідаційних процесів, що базується на Законі про консолідацію та обмін сільськогосподарських земель від 26 березня 1982 року [3]. Метою консолідації, відповідно до цього Закону, є створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства та лісового господарства шляхом поліпшення структури господарств, лісів та лісових угідь, раціонального планування земель, адаптації меж нерухомості до системи водоуправління, доріг та рельєфу.

Учасниками процесу консолідації, визначеними законодавством, є власники, користувачі земельних ділянок, розташованих у зоні консолідації, інвестори, а також, у разі земель, що належать державі або місцевим органам влади, також організації, що керують цими землями. У польському правовому контексті, інвестор може розглядатися як важливий учасник процедур, спрямованих на реалізацію чи планування публічних інвестиційних проєктів на території, яка підлягає консолідації [2].

Законодавство Польщі визначає чіткі процедури та мету консолідації, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства та лісництва. Польща продемонструвала, що консолідація земель може бути важливим інструментом для покращення структури господарств, раціонального використання землі та підвищення про-

дуктивності сільськогосподарського сектору. Важливою складовою успіху є також прозорість, участь громадськості та підтримка учасників процесу.

На основі досвіду Польщі, Україна може розглядати наступні позиції щодо консолідації земель: 1) потрібно розробити чітке законодавство, яке визначає процедури та вимоги щодо консолідації земель, що включає визначення учасників процесу, права і обов'язки сторін, а також процедури вирішення спорів; 2) має бути створена система, яка стимулює участь громадськості та забезпечує її представництво в процесі консолідації земель, що включає в себе консультації з громадами, публічні слухання та механізми звітності; 3) Україна повинна забезпечити прозорість та відкритість у процесі консолідації земель, забезпечуючи доступ до інформації про плани та рішення; 4) Уряд повинен надати підтримку та допомогу учасникам процесу консолідації земель, зокрема малим сільськогосподарським господарствам, щоб вони могли впоратися з вимогами процесу, а також створити сприятливі умови для інвесторів, що бажають розвивати аграрний сектор та впроваджувати інноваційні практики, що включатиме податкові пільги, доступ до фінансування та інші стимули; 5) перед початком консолідації земель слід провести оцінку потенційного впливу на довкілля, природні ресурси та суспільство, а також розробити план заходів з мінімізації можливих негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про консолідацію земель» від 27.09.2013 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0643> (дата звернення: 06.03.2024).
2. Головка Л.О., Вашенко Ю.В. Зарубіжний досвід правового регулювання консолідації земель. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, (9), 2023. URL: <https://reicst.com.ua/rmtl/article/view/2023-9-01-01> (дата звернення: 06.03.2024).
3. Act of March 26, 1982 on Consolidation and Exchange of Agricultural Land, Dz.U. of 2011, №. 185, pos. 1097. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19820110080> (дата звернення: 06.03.2024).

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина КШЕВІНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 17 група факультету прокуратури

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ У ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Екологічні права належать до третього покоління прав людини. Це колективні права які закріпили право всього людства на безпечне довкілля. Задля забезпечення сталого екологічного, економічного стану в Україні важливим є закріплення обов'язку держави забезпечувати екологічну безпеку в межах її території – відповідно до ст.16 Конституції України, а також закріплення права громадян на безпечне для життя і здоров'я якісне довкілля [1].

На міжнародній арені ідея екологічних обов'язків громадян також закріплена у низці документів. Зокрема, питання щодо сприятливого навколишнього середовища було обговорено на Стокгольмській конференції ООН у 1972 році. Питання щодо захисту природи від негативних чинників, природокористування та інші закріпила Всесвітня хартія природи. Ратифікація Україною Орхуської конвенції «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища» у 1999 році має важливе значення, адже було закріплено принципи поваги до громадськості з боку владних структур закріплені на рівні вимог міжнародного права [2].

Однією з проблем забезпечення екологічних прав є рівень правосвідомості громадян. Через досить низький рівень обізнаності громадян в питаннях екології значна частина пропозицій та інноваційних проєктів сприймаються негативно з боку громадян. Для забезпечення проведення ефективної екологічної політики варто приділити велику увагу свідомості громадян. Для цього необхідно впроваджувати заходи у школах, університетах, підприємствах з метою просвітницького впливу на осіб і вироблення позицій щодо збереження та дбайливого ставлення до екології. Велику роль для підвищення правосвідомості мають відігравати органи державної влади, суспільство та батьки. Батьки посідають чинне місце у формуванні

правосвідомості нового покоління та вихованні більш екологічного типу особистості, що буде відповідальніше ставитися до довкілля.

Видобуток бурштину, незаконна вирубка українських лісів зумовлюється корисливим мотивом – прагненням незаконного збагачення. Тож держава має забезпечити гідні умови життя та високі заробітні плати, щоб в громадян не виникало бажання збагачуватися шляхом заподіяння школи довкіллю. Також варто посилювати відповідальність за правопорушення проти навколишнього середовища та практичне їх застосування.

Щодо рівня екологічної правосвідомості в країнах ЄС, то особливо значний успіх мають скандинавські країни. Наприклад, у післявоєнний період в Швеції особливе місце було відведено почуттю «шведськості», що виявляється у любові до природи. Свята, звичаї, збір ягід – стали центральною ідеєю націоналізму шведів. Тому Швеція є гарним прикладом для інших країн у формуванні правосвідомості та взаємодії людини і природи [3].

У юридичній літературі серед науковців обговорюється питання необхідності прийняття кодифікованого акта – Екологічного кодексу. Проте на даний момент немає єдиної обґрунтованої позиції щодо доцільності розробки даного акту. Перевагою прийняття кодексу є удосконалення та упорядкування екологічного законодавства відповідно до вимог ЄС та імплементація норм міжнародних договорів [4].

Отже, на даний момент в Україні досить низький рівень екологічної правосвідомості та надто високий рівень корупції та правопорушень. З метою збереження навколишнього середовища та забезпечення права громадян на безпечне довкілля варто орієнтуватися на практику та досвід європейських країн. На прикладі скандинавських держав, варто впроваджувати заходи, що будуть спрямовані на виховання поваги до довкілля у суспільства. Також, варто заохочувати підприємства та бізнес переймати досвід Швеції щодо просування своєї продукції під гаслами «за безпечне довкілля», «право кожного на відпочинок у лісі» та інші, як це реалізувала у своїй маркетинговій політиці компанія ІКЕА [3].

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

3. М. Тарнавська Символи у екологічній правосвідомості URL:<http://ppr-journal.kiev.ua/archive/2019/9/31.pdf>
4. Марич Х. М. Юринець С. О., Кодифікація як форма систематизації екологічного законодавства України URL:http://lsej.org.ua/7_2020/60.pdf

Науковий керівник: Задихайло Дмитро Дмитрович кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Андрій МАГДИЧ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс факультету прокуратури

ЩОДО ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ (ЕМФІТЕВЗИС) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок війни в Україні вплинув на всі сфери життя країни, включаючи аграрний сектор. Умови воєнного конфлікту створили серйозні виклики для договорів емфітевзису, які передбачають надання речового права на користування земельними ділянками. Обмеження доступу до земель, загроза безпеці на територіях конфлікту та нестабільна ситуація у країні призвели до порушень умов таких договорів.

Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, відповідно до Цивільного Кодексу України [7]. Таким чином, за договором власник земельної ділянки передає іншій особі право користування земельною ділянкою, зберігаючи щодо неї право власності.

Внаслідок оголошення воєнного стану в Україні 24.03.2022 було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-ІХ, який набув чинності 07 квітня 2022 року [5] і яким було врегульовано питання користування земельними ділянками

сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. Основні тези цього закону звучать наступним чином: земельні торги щодо прав емфітевзису на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності – не проводяться; всі договори, строк яких закінчується під час дії цього закону – автоматично поновлюються на 1 рік [5]. Найбільше дискусій серед науковців та правників викликало застосування даного закону до договорів емфітевзису, момент закінчення яких завершився до набрання чинності Законом №2145-IX, а саме з початку введення воєнного стану 24.02.2022 до 07.04.2022 року. Апелюючи до норми про зворотну силу Закону, деякі науковці та юристи-практики стверджують, що Закон «№2145- IX не має зворотної дії в часі, а тому у зв'язку з цим його положення застосовуються лише до земельних відносин, які сформувалися після 07.04.2022 року» [3, с. 90].

В літературі також стверджується, що договір емфітевзису мав би автоматично продовжуватися на один рік, якщо його термін закінчився під час цього періоду, тобто починаючи з 24 лютого 2022 року, а не з 7 квітня 2022 року, щоб максимально сприяти всім учасникам таких відносин [4, с. 17–19]. Але аналіз змін положень ЗК України все-таки дає підстави вважати, що пролонгація мала застосовуватися саме із 7 квітня 2022 року.

Шульга М. В. наголошує, що Закон №2145- IX, регулюючи існуючі відносини та обмежуючи права суб'єктів земельних відносин з метою забезпечення продовольчої безпеки на перший план висуває пріоритет суспільних інтересів над приватними, призупиняючи дію окремих правових механізмів, що захищають приватні інтереси фізичних та юридичних осіб [3, с. 91].

В цілому введення в дію цього нормативно-правового акту було обґрунтовано необхідністю створення умов для повноцінного здійснення сільськогосподарської діяльності, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах конфлікту [2]. Водночас, такі обмеження слугували на меті мінімізувати кількість зловживань, яка могла би суттєво збільшитись в умовах воєнного стану за відсутності належного контролю.

Від 19 листопада 2022 року набрали чинності нові норми Закону України від 19 жовтня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» [6]. Зміни в Перехідних положеннях Земельного кодексу України [1], зокрема, відновили можливість реєстрації нових договорів оренди землі.

Не менш важливим є зазначити про долю договору емфітевзису після відкриття другого етапу земельного ринку від 1 січня 2024 року. Нагадаємо, що першим етапом відкриття земельного ринку була передбачена можливість фізичним особам купувати землю до 100 га в одні руки. Відповідно другим етапом відкриття земельного ринку законодавець наділив такою можливістю і юридичних осіб з обмеженням до 10 тис. га в одні руки. Тож постає запитання, а чи доцільно укладати договір емфітевзису, якщо є можливість придбати земельну ділянку? Чи не втратить цей договір своєї актуальності у зв'язку із відкриттям ринку землі під час війни?

Емфітевзис за своєю правовою природою є досить специфічним, цей вид договору не є таким «зарегульованим» як інші договори – немає обмежень щодо загальної площі земельних ділянок, які можуть перебувати в користуванні однієї особи та пов'язаних з нею осіб, емфітевт не зобов'язаний сплачувати земельний податок, на відміну від власника земельної ділянки. При цьому емфітевт має майже всі права власника земельної ділянки: право емфітевзису можна продати, передати в статутний капітал або заставу, тощо. Проте, емфітевзис має свої обмеження. Наприклад, строк його дії обмежений, і з 1 січня 2019 року не може перевищувати 50 років. Крім того, емфітевт не може передати право користування земельною ділянкою іншій особі, окрім як продавши їй право емфітевзису. Внаслідок цього, у разі передачі права емфітевзису, емфітевт втрачає право на користування земельною ділянкою.

Враховуючи рамки сьогодення, коли ринок землі в певній мірі постраждав від війни, можна дійти висновку, що все залежатиме від конкретної території. Зрозуміло, що землекористувачі не захочуть купувати земельні ділянки та провадити свою діяльність на них, якщо вони знаходитимуться поруч із зоною бойових дій, а тому навряд чи хтось буде купувати такі земельні ділянки чи навіть укладати договір емфітевзису, адже вони є інвестиційно не привабливими.

Якщо ж не брати до уваги воєнний стан, враховуючи, що будь-який військовий конфлікт носить тимчасовий характер, то на перспективу звичайно ж краще купувати земельні ділянки, ніж укладати договори емфітевзису, адже в такому разі аграрії інвестуватимуть безпосередньо в розвиток власної землі, власниками якої вони можуть стати з 1 січня 2024 року. В такому разі потреби в договорі емфітевзису немає, адже навіть при усіх перевагах, які може мати емфітевзис, він залишається менш цінним активом у порівнянні з правом власності. Це означає, що

він доступніший з фінансової точки зору, але не є настільки цінним, як право власності. Але вибір між емфітевзисом і правом власності на земельну ділянку для потенційного землекористувача повністю залежить від стратегії бізнесу, його потреб та довгострокових планів. Проте, якщо землекористувач не планує інвестувати в земельні ділянки, не має можливості набути право власності на землю через різні причини, то емфітевзис може стати вигідним варіантом для нього.

Підбиваючи підсумки з аналізу сучасного стану права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) в Україні, можна сказати, що цей правовий інструмент є важливим для забезпечення стабільності та продуктивності сільськогосподарського сектору. Введення воєнного стану призвело до запровадження спеціальних правил і обмежень, які стосувалися умов договорів емфітевзису. Автоматичне продовження строку таких договорів на один рік без погодження зі сторонами було обґрунтоване потребою забезпечити неперервність земельних відносин та продовження сільськогосподарської діяльності в умовах нестабільності. Спеціальні правила та обмеження сприяли забезпеченню продовольчої безпеки, збереженню земельних ресурсів, захисту прав власників та забезпеченню стабільності сільськогосподарського сектору під час воєнного стану.

Навіть з відкриттям ринку землі та веденням воєнного стану, емфітевзис все-ж-таки буде залишатися привабливим правовим засобом володіння земельними ділянками. У випадку коли неможливо придбати землю, але є бажання використовувати її для сільськогосподарського виробництва, землекористувач звертатиметься до укладання договору емфітевзису. Якщо ж брати до уваги перспективність, то землекористувачі будуть обирати можливість купувати земельні ділянки, поступово відмовляючись від укладання договору емфітевзису.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон від 25.10.2001 р. N 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Михайленко Д., Сницар А. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. URL: ps://jurliga.ligazakon.net/analitics/211625_osoblivost-regulyvannya-zemelnikh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu.
3. Шульга М. В. До питання про автоматичне поновлення договорів оренди земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. Тези доповідей міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конферен-

ції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). С. 89–92. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u348/zbirka_1.pdf#page=90

4. Удовицький Є. Без волевиявлення підписантів можна вважати поновленими на один рік договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту щодо земель сільгосппризначення. *Землевпорядний вісник*. 2022. № 3 С. 17–19.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19.10.2022 № 2698-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>
7. Цивільний кодекс України: Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина МИКИТЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 4 курсу, 4 групи факультету
міжнародного і європейського права

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний світ відзначається постійними змінами в сфері прав людини та захисту їх основних прав і свобод. Однією з важливих сфер, яка потребує уваги та захисту, є земельні права. У цьому контексті особливо важливим стає розгляд питань захисту земельних прав перед Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Саме ця організація є визнаним авторитетом у сфері прав людини в Європі та відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання прав і свобод кожної особи.

За своєю сутністю земельні правовідносини є дуже різноманітними та багатовекторними через розмаїття суб'єктів, що залучені до них, різні правові режими земель, різні типи власності та користування землею, а також різні правові норми, які регулюють відносини, пов'язані з землею. У земельних правовідносинах беруть участь державні органи, громадяни, юридичні особи, а також інші суб'єкти, такі як спадкоємці, орендарі, кредитори тощо. Ця різноманітність робить їх багатовимірними та складними, що, в свою чергу, зумовлює певні особливості їх захисту в ЄСПЛ.

З огляду на це, особи можуть звертатися до Суду в контексті різних статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) та додаткових протоколів до неї. Звісно, що більшість земельних спорів стосуються захисту права власності (порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції), однак можна зустріти випадки захисту відповідних прав, наприклад, щодо права на повагу до приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ).

Так, у своїх дослідженнях Коваленко Т. О. пропонує розділити судові рішення на чотири категорії для їх аналізу та впорядкування: 1) земельні спори щодо помилок суб'єктів владних повноважень у сфері земельних відносин (рішення у справах, «Рисовський проти України», «Чуян проти України», «Борщевська проти України», «Кривенький проти України» та інші); 2) земельні спори щодо доступу до правосуддя при захисті земельних прав (рішення у справах «Пономаренко проти України», «Сокурєнко і Стригун проти України», а також «Бочан проти України»); 3) земельні спори щодо права на повагу до приватного життя (рішення у справах «Гримковська проти України», «Релігійна громада Свідків Єгови Тернівського району міста Кривого Рогу» проти України); 4) земельні спори щодо захисту права власності (рішення у справах «Остапенко проти України», «Зеленчук і Цицюра проти України», «Віра Довженко проти України», «Світлана Ільченко проти України» та інші) [1, с. 85].

Багато юридичних позицій, що були відзначені в цих рішеннях, активно використовуються в українських судах при прийнятті рішень або взагалі змінили національну судову практику. Наприклад, якщо взяти до уваги справу «Остапенко проти України», то в ній суд розтлумачив поняття «майно», що в подальшому сприяло і сприяє захисту земельних прав інших заявників. У справі «Рисовський проти України» ЄСПЛ роз-

крив елементи змісту принципів «належного врядування» та наголосив на важливості дотримання справедливого балансу між захистом права власності та загальними, суспільними інтересами, а у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» піднімалося важливе питання мораторію, що потім дало поштовх для зміни національного законодавства та судової практики України [2, с. 156].

В аспекті справедливого балансу втручання у земельні права необхідно підкреслити, що ЄСПЛ виробив трискладовий тест, який допомагає встановити та проаналізувати відповідні порушення прав. У його основу лягли критерії, які випливають з трьох частин ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, а саме: 1) наявність правових підстав (законність втручання); 2) існування «суспільного інтересу» для застосування обмежень (законна мета втручання); 3) забезпечення справедливого балансу між суспільним інтересом і необхідністю поважати основні права особи та уникнення покладення на власника надмірного тягарю (пропорційність втручання) [3, с. 500]. ЄСПЛ при аналізі справи враховує всі ці критерії в сукупності, тому якщо хоча б один із вказаних критеріїв не відповідає балансу втручання у право власності, це вказує на незаконність такого втручання, навіть якщо дотримується національне законодавство та власнику виплачується компенсація.

Ще однією ознакою справ щодо захисту земельних прав є положення стосовно юридичних осіб, адже ст. 1 Першого протоколу до Конвенції є єдиним конвенційним положенням, яке безпосередньо передбачає захист власності юридичних осіб. Проте потрібно зазначити, що не кожна юридична особа може звернутися до ЄСПЛ. Так, певні особливості має неурядова юридична особа (організація) (ст. 34 ЄСПЛ): якщо вона вважає, що її права за Конвенцією та протоколами до неї були порушені, то може подати петицію, а не заяву чи скаргу.

Також важливим аспектом, який необхідно розглянути, є прийнятність заяв/скарг до розгляду. Неприйнятними є заяви, за якими ЄСПЛ некомпетентний приймати рішення або з об'єктивних причин не може його прийняти. У 2023 році Суд визнав неприйнятними 67% заяв, у 2022–79%, а у 2021–76% [4]. Тобто рівень відмов доволі високий. Це стається через те, що більшість поданих заяв не відповідають критеріям прийнятності для розгляду справ в Суді: часто порушується строк подання заяви, або заявник не використав всі національні засоби правового захисту, чи не вказав, як саме порушене його право, що гарантується Конвенцією.

ЄСПЛ навіть розробив спеціальний Практичний посібник з питань прийнятності заяв, щоб надати допомогу заявникам.

До речі, варто відзначити, що у січні 2024 року вийшов статистичний звіт Європейського суду з прав людини за результатами роботи у 2023 році, де зазначається, що Україна посіла друге місце за кількістю винесених судових рішень. Серед 130 рішень сім з них стосуються порушень ст. 1 Додаткового протоколу (захист права власності), що є невеликим відсотком таких справ порівняно з іншими [4]. Однак колишня суддя ЄСПЛ від України, Ганна Юдківська, зазначає, що протягом 2010–2022 років одним з найпоширеніших видів скарг було саме порушення права власності, але наразі можна помітити, що кількість таких скарг зменшилася.

Тож, захист земельних прав у Європейському суді з прав людини є важливим і необхідним елементом гарантування прав людини. У разі звернення до ЄСПЛ з приводу захисту земельних прав варто пам'ятати про критерії прийнятності заяви, трискладовий тест та багатовекторність земельних правовідносин, щоб досягти бажаного результату у справі. Загалом рішення Суду сприяють забезпеченню справедливого судового процесу та впливають на національне законодавство, поліпшуючи захист прав громадян, у тому числі із земельних питань.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Т.О. Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України. *Юридична Україна*. 2016. №11. С. 82–88.
2. Концептуальні засади механізму захисту прав людини: український та міжнародний контекст: колективна монографія. Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2022. 430 с.
3. Maikut, K., Andrusiv, U., Yurkevych, Y., Dutko, A., Zaiats, O. Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights. 2020. Vol. 9. Issue 28. P. 497–507.
4. Statistics: Violations by Article and by State. URL: <https://www.echr.coe.int/statistical-reports?fbclid=IwAR3Hn1bCgM55GZD4EMBJQQgU4qMltYaXnlBHtCJ9iVljetGdFVI8VivKmqZ>

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дар'я ПУШКАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 4 групи факультету
міжнародного та європейського права

ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Україна є аграрно-промисловою країною. За даними The Food and Agriculture Organization (FAO) Україна посідає місце в рейтингу країн з найбільшою часткою ріллі по відношенню до території держави. Маючи надзвичайно родючі ґрунти, наша країна є серед лідерів експортерів зерна й іншої сільськогосподарської продукції. Як виснажуються будь-які інші ресурси так і землі мають властивість втрачати свою родючість. Причиною цьому є різноманітні фактори: виснаження ґрунтів, забруднення земель небезпечними речовинами, промисловими та побутовими відходами, пожежі, вплив екологічних змін, гірничодобувні, будівельні та інші роботи тощо. Окрім цих причин для України, на жаль, на даний момент є великою проблемою військові дії, які відбуваються на території нашої держави. Вибухи ракет, артилерійських снарядів різних типів, замінування земель, витік нафтопродуктів із знищеної важкої військової техніки, – усе це негативно впливає на стан родючості земель. Враховуючи усе це, необхідним є проведення заходів з відновлення земель України. При розгляді даної теми надзвичайно корисним і важливим може стати зарубіжний досвід.

Варто розпочати з розгляду поняття відновлення земель, а саме що воно в себе включає. Відновлення земель є законодавчо забезпеченою системою заходів, які спрямовані на повернення їх первісного якісного стану. Землі є взагалі невідтворюваним природним об'єктом, однак вони підлягають відновленню, тобто усуненню погіршення стану земель. Загалом система заходів по відновленню землі включає рекультивацію, консервацію, меліорацію та інші заходи, які передбачені законодавством.

Рекультивація порушених земель – це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Якщо розглядати досвід зарубіжних країн, то під рекультивацією розуміють процес відновлення деградованих або спустошених землям шляхом

відповідного моделювання земель, а також покращення хімічних й фізичних властивостей ґрунтів. Значної уваги рекультивації земель приділяють у США, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Болгарії, Туреччині тощо. Як показує міжнародний досвід є декілька поширених напрямків рекультивації земель, а саме сільськогосподарський напрямок (Велика Британія, Болгарія тощо) та лісогосподарський напрямки (Туреччина, США тощо). Зазвичай показники врожайності на рекультивованих землях зростають. На рекультивованих землях можуть вирощують зернові, технічні та деякі садові культури – овес, кукурудзу, соняшник, виноград [1, с. 27–35]. У більшості країн рекультивація земель регулюються відповідними нормативно-правових актів. Відтак у Туреччині є Положення про рекультивацію земель, деградованих внаслідок гірничої діяльності від 14 грудня 2007 р. (*Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Dogaya Yeniden Kazandırılması*), яким визначається адміністративні, правові та технічні принципи відновлення, процедури та кроки плану дій щодо реабілітації та переупорядкування деградованих і забруднених земель. Окрім цього, як приклад можна також розглянути Статут Флориди, де у главі 378 міститься частина із загальними положення щодо рекультивації землі.

В свою чергу, меліорація земель – це комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються задля регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь. У зарубіжних країнах також досить часто використовують меліорацію ґрунтів. Наприклад, у Німеччині надають перевагу меліорації ґрунтів, а саме вносять вапно та мінеральні добрива тощо. Це допомагає відновити ґрунти й покращити їх родючість. Окрім цього, велику увагу меліорації земель приділяють в Литві, у якій дане питання регулюється Законом про меліорацію земель від 1993 року № 1–323 (*Lietuvos republikos melioracijos įstatymas 1993 m. gruodžio 9 d.*). Цей Закон регулює питання проектування об'єктів меліорації, їх використання та охорони, фінансування та виконання робіт з меліорації, правовідносини щодо меліорації земель. У Сполучених Штатах Америки положення щодо меліорації земель можна знайти у Статуті Флориди, а саме у главі 378 (ця частина глави 378 Статуту Флориди відома як Закон про меліорацію фосфатних земель). В Італії майже кожен регіон має свій нормативно-правовий акт, який регулюються заходи з меліорації земель, наприклад

Регіональний акт Умбрії № 30 про меліорацію земель від 31 грудня 2004 року, Регіональний закон Тоскани № 34, що встановлює положення щодо меліорації земель тощо.

Консервація земель здійснюється шляхом припинення чи обмеження їх господарського використання на визначений термін та залуження, залісення або ренатуралізації. Велика кількість земель в Україні є техногенно забрудненими в результаті бойових дій, які відбуваються на території нашої держави, а тому важливо буде приділяти увагу консервації таких земель. Спираючись на міжнародний досвід варто відмітити що консервація земель може позитивно вплинути на відновлення земель. Після Першої світової війни у Франції створили «червону зону». Ведення сільськогосподарських робіт й загалом доступ до неї були заборонено. Поступово на даній території ліквідували наслідки війни, а землі очищувались й відновлювались. «Червоною зоною» були визначені абсолютно непридатні для життя землі, якщо ж консервувати землі «у кращому вигляді», то час їх відновлення значно зменшиться й результати можуть бути набагато кращими.

Враховуючи той факт, що землі в Україні визнані дуже важливим природним ресурсом, наша держава вживає усіх заходів, які можуть покращити стан земель на території нашої країни. Якщо розглядати законодавчу базу, то підтвердженням цьому є різноманітні нормативно-правові акти, які покликані регулювати відносини щодо раціонального використання й охорони земель. До них належать: Земельний кодекс України, Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку консервації земель» від 19 січня 2022 року. Окрім цього, Верховною Радою України затверджено Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. У даній стратегії також зазначено положення щодо охорони земель та ґрунтів.

Земля – це надзвичайно цінний ресурс. Маючи такі родючі ґрунти, наша держава має робити все задля їх збереження й відновлення їхнього якісного стану. Існують різноманітні заходи покликані допомогти у відновленні земель. Звісно не можна недооцінювати зарубіжний досвід. Проаналізувавши усі особливості наших земель, а також заходи, які використовують інші країни, можна скласти ефективний план відновлення земель України.

Список використаних джерел:

1. Шквірко О. М. Екологічно безпечні технології біологічної рекультивациі із використанням осадів стічних вод: дис. д-ра філософії. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2020. С. 142
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top>

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія РОМАНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 16 група факультету прокуратури

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ведення повномасштабної війни на території України створило загрозу у сфері продовольчого забезпечення нашої країни, а також інших держав, особливо країн Азії та Африки, які залежать від українського імпорту [1, с. 11]. Також масштабні військові дії вплинули на процес розвитку сільських територій, суттєво змінюючи організаційну структуру виробництва в аграрному секторі, структуру сільськогосподарського землекористування та на територіальне розміщення сільськогосподарського виробництва. Саме тому державна підтримка агробізнесу є необхідною для його функціонування та для післявоєнної відбудови.

Багато науковців наводять різні визначення державної підтримки, але на мою думку більш повним є визначення Х. А. Григор'євої, державна підтримка сільського господарства – це закріплена в законодавстві система заходів організаційного, фінансового та інформаційного-консультативного характеру, що здійснюється уповноваженими державними органами та іншими суб'єктами відносно суб'єктів аграрного господарювання на виконання основних завдань аграрної політики з метою гарантування продовольчої безпеки, утворення стабільного середовища існування то-

варних виробників сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього природного середовища під час здійснення сільськогосподарської діяльності, соціального розвитку села.

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. є центральним законодавчим актом, який регулює питання щодо надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам й визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.

Відповідно до вищезазначеного закону виділяють наступні види державної підтримки: фінансова та бюджетна підтримка.

Повномасштабне вторгнення країни-агресора вплинуло на законодавство у сфері державної підтримки агробізнесу, в результаті чого були прийняті нові закони та підзаконні акти, а також внесені зміни до чинного аграрного законодавства. Проаналізуємо деякі з цих змін.

Посівна компанія 2022 року опинилась на межі зриву, тому Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 р. було врегульовані земельні відносини під час дії воєнного стану з метою використання всіх доступних сільськогосподарських угідь для ведення сільського господарства.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. сільськогосподарські товаровиробники тимчасово були звільнені від плати за землю за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухо-небезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. No 274 з метою фінансування сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності на період воєнного стану та

протягом шести місяців після його припинення чи скасування, відновлення виробничих потужностей зруйнованих частково або повністю внаслідок проведення (воєнних) бойових дій, державна підтримка надається у вигляді: часткової компенсації процентних ставок за кредитами; надання гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва

Окрему увагу треба поділити питанню відшкодування шкоди, яка була завдана суб'єктам агробізнесу внаслідок повномасштабної війни на території нашої держави. За попередніми оцінками, станом на початок 2023 року найбільше через воєнну агресію російської Федерації постраждали Чернігівська, Харківська, Сумська, Київська, Донецька, Луганська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області. Близько 2 млрд грн склали збитки від загибелі тварин та пошкодження й руйнування тваринницьких ферм. Також понад 206 підприємств зруйновані або пошкоджені. У зв'язку з цим, 20 березня 2022 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Зазначений Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії, починаючи з 19 лютого 2014 року за такими напрямками: людські втрати та пов'язані з ними соціальні витрати; економічні втрати, пов'язані з людськими втратами; військові втрати; втрати, пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, забезпеченням безпеки дорожнього руху і таке інше [5].

Отже, можна дійти висновку, що від діяльності та продуктивності агропромислового комплексу залежить продовольча безпека не лише України, ай світу в цілому. Нагально необхідні заходи, такі як зниження податкового навантаження, пільгове кредитування, розширення посівних площ, надання державних гарантій, дозвіл експлуатувати сільськогосподарську техніку без реєстрації тощо ,в основному спрямовані на підтримку важливої діяльності аграрного сектору в ці складні часи. Я погоджуюся з думкою А. Григор'євої, вона зазначає, що вкрай важливо побудувати законодавство таким чином, щоб державна підтримка сільського господарства являла собою цілісну, взаємопов'язану і взаємозгоджену систему правових заходів. Наразі, українське законодавство про підтримку сільського господарства не є системним, але в це можна виправити з часом.

Список використаних джерел:

1. Курман Т.В. Аграрне право і законодавство України: синергетичні засади й перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А.П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. 576 с.
2. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика». 2019. 576 с
3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>. 4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, старший науковий співробітник кафедри аграрного та земельного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Станіславський Валерій Петрович.

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 курс, 2 група факультету прокуратури

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЗА ПОЗОВОМ СУБ'ЄКТА ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (далі – Закон) орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, у разі недосягнення згоди з власником земельної ділянки,

інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, щодо їх викупу для суспільних потреб відповідно до розділу II Закону звертається до адміністративного суду із позовом про примусове відчуження зазначених об'єктів [1].

В ст. 267 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України) зазначено, що органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування наділені правом звернення з позовом до апеляційного адміністративного суду з метою примусового відчуження земельної ділянки для задоволення суспільних потреб [2]. В дійсності ця норма є реалізацією права на звернення суб'єкта владних повноважень до приватної особи, яке передбачено в ст. 19 ч. 1 п. 5 КАС України [2].

В роботі «До питання примусового відчуження земельних ділянок в порядку адміністративного судочинства» ми звертали увагу на те, що розгляд цієї категорії справ в порядку адміністративного судочинства суперечить завданням адміністративної юстиції, викладеним в ст. 2 КАС України [2].

Ми пропонували розглядати такі справи в порядку цивільного судочинства загальними судами. Проте, слід визнати, що законодавець має й інший спосіб вирішення питань, пов'язаних з належною предметною юрисдикцією в справах про примусове відчуження земельних ділянок для суспільних потреб. Ми переконані, що власник земельної ділянки хоча й перебуває в статусі відповідача по справі, але в дійсності позов суб'єкта владних повноважень спрямований на реалізацію суспільного інтересу (побудова дошкільного закладу, загальноосвітнього навчального закладу, лікарні тощо). Таким чином, вирішення такої справи за правилами позовного провадження є вимушеним, адже КАС України не містить неспорних форм адміністративного судочинства.

Розглядаючи таку справу, адміністративний суд здійснює не тільки правосуддя, але й *судовий контроль за додержанням публічною владою законодавства з метою захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб в сфері публічно-правових відносин* [3, с. 256]. Законодавець має можливість наділити орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування повноваженнями в примусовому порядку вилучити земельну ділянку в суспільних інтересах. Проте, з огляду на те, що право приватної власності є недоторканим, крім випадків передбачених законом, адміністративний суд отримує контрольно-на-

глядіві повноваження чим захищає приватну особу від зловживань з боку держави.

З огляду на це, пропонуємо на наступному етапі проведення судово-правової реформи в Україні внести зміни до КАС України в аспекті форм адміністративного судочинства та передбачити таку непозовну форму адміністративного судочинства як *контрольно-наглядове провадження*.

Розглядаючи справу в порядку контрольно-наглядового провадження, суд досліджувати письмові пояснення *заявника* в особі суб'єкта владних повноважень із застосуванням принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи. *Приватна особа* викликатиметься до суду у виняткових випадках, коли суд допускає можливість надання дозволу (*судової санкції*) на здійснення примусового відчуження земельної ділянки в суспільних потребах.

Вважаємо, що непозовні форми вирішення публічно-правових спорів (в тому числі у справах про примусове відчуження земельних ділянок) із застосуванням принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи матиме позитивні наслідки для становлення ефективної системи правосуддя в Україні за якої права власників земельних ділянок будуть захищеними від незаконних та необґрунтованих посягань з боку органів публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text> (дата звернення 24.10.2023).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 24.10.2023).
3. Суховецький О. О., Георгієвський Ю. В. Правовий статус адміністративних судів в системі перспективної контрольної гілки влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. № 1. 2024. С. 456–461.

Науковий керівник: Шарапова С. В., к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Вікторія ЧОБІТЬКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 13 група факультету прокуратури

ПРАКТИКА ЄС ЩОДО ЗБІЛЬШЕННЯ ПЛОЩ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ, ЯКІ ЗАЙНЯТІ ПІД ОРГАНІЧНИМ ВИРОБНИЦТВОМ

Уряди та організації по всьому світу нині зосереджують увагу на питаннях сталого розвитку та збереження навколишнього природного середовища. Одним із ключових аспектів є збільшення площ земель сільськогосподарського призначення, які використовуються під органічне виробництво. Практика ЄС у цьому питанні відображає загальний світовий тренд щодо привернення уваги до екологічно чистого сільськогосподарського виробництва. ЄС займає провідну позицію в розвитку та застосуванні стратегій для підтримки органічного сільськогосподарського сектору та збільшення площі земель, призначених саме для цієї галузі, – це стосується як збільшення виробництва органічної продукції для задоволення попиту на внутрішньому ринку, так і збільшення експортних можливостей. Представлена практика базується на принципах екологічної стійкості, збереження біорізноманіття та забезпеченні високої якості продукції.

Європейський зелений курс (European Green Deal) нині вирізняється як першочерговий аспект політики Європейської Комісії. Його основна мета – стала, кліматично нейтральна Європа до 2050 р., що слугує інструментом для залучення інвестицій і зростання, а також збільшення інвестицій в екологічно орієнтовані галузі, зокрема й органічне виробництво [1].

Практика ЄС зі збільшення площі земель сільськогосподарського призначення, які зайняті під органічним виробництвом, представляє собою складну та багатопланову стратегію, що базується на принципах сталого розвитку, екологічної стійкості та соціальної відповідальності. Ця практика виникає у контексті зростаючої уваги до проблем екології, збереження біорізноманіття та забезпечення якості продуктів харчування. ЄС визнає важливість розвитку органічного сільськогосподарського сектору як стратегічного напрямку для забезпечення стабільності про-

довольчої безпеки та підвищення якості життя населення. Органічне виробництво сприяє зменшенню використання хімічних пестицидів та мінеральних добрив, сприяє збереженню ґрунтових ресурсів та збільшенню біологічного різноманіття. У рамках політики ЄС сприяння органічному сільському господарству включає в себе різноманітні заходи, такі як фінансова підтримка для фермерів, стимулювання вивчення та впровадження органічних методів виробництва, розробка стандартів якості та сертифікації органічної продукції, а також інформаційна та освітня діяльність для споживачів.

Наразі прикладами успішної практики служать програми співпраці між ЄС та третіми країнами, такі як проекти співпраці в галузі органічного землеробства, які сприяють трансферу технологій та новаціям в цій сфері. Крім того, створення міжнародних партнерств та мереж сприяє обміну досвідом та ресурсами, що сприяє подальшому розвитку органічного виробництва та збільшенню площ земель, виділених для цієї галузі.

Слід зазначити, що велике значення набула міжнародна співпраця в галузі органічного виробництва, що стало результатом діяльності у рамках: проекту «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства»; проекту ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні»; Швейцарсько-українського проекту «Розвиток органічного ринку в Україні», що реалізовується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO) (до 2018 р.); Швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що фінансується Швейцарією та реалізується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у співпартнерстві з SAFOSO AG (Швейцарія) та іншими міжнародними проектами та програмами [1, 2].

Сьогодні в Україні функціонує Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3]. Цей Закон має ряд переваг, адже він сприяє розвитку органічного виробництва в Україні, забезпечує споживачів якісною та безпечною органічною продукцією, зберігає довкілля та біорізноманіття. Проте, існують і певні недоліки, наприклад, недостатнє фінансування програм підтримки органічного виробництва, нечіткі правила маркування

органічної продукції, недостатня обізнаність населення про переваги органічної продукції. Крім того, при розробці даного нормативно-правового акту були враховані Директиви Ради ЄС № 834/2007 (Council Regulation (EC) № 834/2007) та Постанови Комісії (ЄС) № 889/2008 (Постанова Комісії (ЄС) № 889/2008).

У жовтні 2019 року Європейська Комісія встановила нові критерії якості і безпеки харчових продуктів, послуг громадського харчування і торговельних автоматів, що діють в межах Європейського Союзу. Проте, виявляється, що існує недостатня освіченість серед державних органів управління, особливо на місцевому рівні, щодо переваг, які принесе впровадження цих критеріїв при проведенні закупівель публічних установ. В рамках стратегії «Від ферми до столової виделки» Європейська Комісія зобов'язується визначити оптимальний підхід до встановлення обов'язкових стандартів для закупівель стійких продуктів харчування, включаючи органічні продукти, з метою сприяння здоровому та сталому способу харчування у школах і державних установах. Ці стандарти мають стати основою для майбутніх дій Європейської Комісії у цій області.

Середній відсоток сільськогосподарських земель в Європейському Союзі, які використовуються для органічного виробництва, становить 8,5%, але ця цифра приховує значні відмінності між країнами-учасницями, де вона коливається від 0,5% до понад 25%. Те ж саме стосується й органічної аквакультури, яка швидко розвивається в деяких країнах-учасницях ЄС, а в інших знаходиться на початкових етапах. Ці відмінності між країнами-учасницями частково пояснюються тим, що в деяких країнах не вистачає належних структур. Створення таких структур дозволить належно інтегрувати органічне виробництво в виробничо-збутові ланцюги, що, у свою чергу, дозволить фермерам отримати всі переваги доданої вартості органічного виробництва. План дій має заохочувати розповсюдження органічного виробництва, особливо в країнах-учасницях ЄС, де частка органічного виробництва нижча за середній показник по ЄС. Більшість країн-учасниць ЄС вже встановили національні цілі стосовно площі сільськогосподарських земель, використовуваних для органічного виробництва, переважно у вигляді відсоткового відношення до загальної площі сільськогосподарських земель, що обробляються. У той же час, Спільна Сільськогосподарська Політика залишається ключовим інструментом для підтримки переходу до органічного виробництва.

Наразі близько 1,8% ССП використовується для підтримки органічного сільського господарства. Майбутня ССП на період з 2023 по 2027 роки буде містити еко-схеми, підкріплені бюджетом у розмірі 38–58 млрд євро, залежно від результатів перемовин. Еко-схеми можуть бути введені для підтримки розвитку органічного сільського господарства. Європейський фонд морського та рибного господарства і надалі надаватиме підтримку під час переходу до органічного виробництва [1, с. 12].

Для модернізації систем щодо збільшення площ земель сільськогосподарського призначення, які зайняті під органічним виробництвом можна запропонувати такі новації: 1) розробити та впровадити програми фінансової підтримки для фермерів, які прагнуть перейти на органічне виробництво, з метою збільшення площі земель сільськогосподарського призначення, відведених для органічного виробництва; 2) забезпечити доступ до інноваційних технологій та методів органічного виробництва, наприклад, шляхом організації семінарів, тренінгів та конференцій з цієї тематики для сільськогосподарських виробників; 3) вдосконалити системи сертифікації та контролю за органічними господарствами з метою забезпечення якості та достовірності органічної продукції, що сприятиме підвищенню довіри споживачів та розвитку ринку органічної продукції; 4) здійснювати підтримку наукових досліджень та розвитку нових методів і технологій в області органічного сільськогосподарського виробництва, що сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності цієї галузі.

Отже, практика ЄС зі збільшення площі земель сільськогосподарського призначення, які використовуються під органічним виробництвом, є важливим напрямком розвитку сільського господарства. Заходи, прийняті в рамках цієї практики, сприяють не лише збільшенню обсягів органічної продукції, а й вирішенню ряду екологічних, економічних та соціальних проблем. Реалізація програм підтримки органічного сільськогосподарства сприяє зростанню кількості фермерських господарств, що переходять на органічне виробництво, та збільшенню площі земель, виділених під цю галузь, що сприяє збереженню навколишнього середовища, підвищенню якості продукції та підтримці здоров'я населення. Зазначені високотехнологічні та інноваційні підходи, розроблені та впроваджені в рамках практики ЄС, сприяють підвищенню продуктивності та ефективності органічного виробництва, що робить цю галузь більш конкурентоспроможною на ринках як у ЄС, так і в міжнародному масштабі.

Список використаних джерел:

1. Повідомлення Європейської комісії Європейському парламенту, Раді, Європейському економічно-соціальному комітету і комітету регіонів. Брюссель, 25.03.2021. COM (2021) 141 остаточна редакція (неофіційний переклад). 21 с. URL: [Organic-action-plan-UA.pdf \(organicinfo.ua\)](https://organicinfo.ua) (дата звернення: 06.03.2024).
2. Швейцарсько-Українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України (PDF). URL: [Program_QFTP.pdf \(dn.gov.ua\)](https://dn.gov.ua) (дата звернення: 06.03.2024).
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Оксана ЯВОРСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 4 група факультету міжнародного
та європейського права

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Останніми роками спостерігається тенденція на зростаючу свідомість суспільства щодо екологічних та соціальних наслідків сучасних методів землеробства, в результаті чого органічне землеробство стає все більш привабливою альтернативою. Втілення такої форми землеробства виступає гарантією підтримки навколишнього середовища та здорового способу життя населення, що не скажеш про землеробство з використанням хімікатів та пестицидів, які мають в більшості негативний вплив. Проте, не дивлячись на його потенціал, органічне землеробство стикається з численними правовими викликами, що обмежують його розвиток.

Актуальність даної теми зумовлює той факт, що належне правове регулювання органічного землеробства дасть змогу створити сприятливі

умови для розвитку цього сектору в Україні, забезпечити захист прав виробників та споживачів, а також підвищити конкурентоспроможність українських товарів на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Органічне землеробство – це сільськогосподарський метод, метою якого є виробництво їжі з використанням природних речовин і процесів. Це означає, що органічне землеробство, як правило, має обмежений вплив на навколишнє середовище, оскільки воно заохочує відповідальне використання енергії та природних ресурсів; підтримання біорізноманіття; збереження регіональної екологічної рівноваги; підвищення родючості ґрунту; підтримання якості води тощо [5].

Більшість розвинених європейських країн станом на сьогодні мають власну систему правового регулювання органічного землеробства та виробництва в цілому. Наприклад, починаючи від 1970-х років органічні стандарти почала розроблятися в США, в 1980-х роках такі ж питання підняли законотворці Данії та Франції.

Беззаперечними є твердження, що органічне землеробство в будь-якій державі потребує наявності таких базових елементів як уніфікована та врегульована нормативно-правова база, урядова стратегія, система державного контролю та моніторингу, фінансова підтримка та інвестиції, стимулювання активності виробників тощо.

В Україні органічне землеробство не позбавлене недоліків та проблем. Зокрема звернемо увагу на деякі з таких перешкод. Перш за все, відсутність чіткої правової бази, адже недостатнє законодавство щодо органічного землеробства може ускладнювати роботу фермерів та інших учасників цього сектору, а також викликати конфлікти щодо тлумачення правил. Наприклад, наявна гостра необхідність розроблення й затвердження законотворцями критеріїв визначення придатності земель сільськогосподарського призначення для їх використання в органічному землеробстві, вирішення питань, які стосуються збереження ґрунтів та охорони їх родючості, розроблення й затвердження нормативів їх якісного стану, який відповідав би вимогам вирощування органічної продукції рослинного походження, тощо [2].

У цьому контексті, необхідно звернути увагу на досвід Данії. Ця країна входить до лідерів держав у сфері органічного землеробства. Законодавство у сфері органічного землеробства в цій країні теж почало розроблятися в одній з перших. Загалом до законодавчої бази Данії в цій сфері належать Закон Данії «Про екологію» (в редакції 29.08.2022

року), Указ про органічне сільськогосподарське виробництво (чинний від 01.01.2024 року), Наказ про органічні продукти харчування та органічну аквакультуру тощо від 23.11.2021 року тощо. Звертаємо увагу на роки прийняття чи редакції цих нормативно-правових актів, які вказують на актуальність законодавчих положень.

Також Уряд Данії прагне виконувати усі директиви ЄС та в певних аспектах її національне законодавство навіть перевершує вимоги Директив ЄС. Тут практикується проведення раптових перевірок з метою встановлення випадків неефективного використання земель, заборонених кормових сумішей, добрив тощо [4].

Цікавим також є і досвід Франції, яка була першою країною-членом ЄС, що на законодавчому рівні започаткувала схему, де регіональні структури сільськогосподарської політики в різних регіонах країни втілюють різні заходи і отримують різні види підтримки (у межах певних критеріїв, затверджених на національному рівні) [3]. Даний підхід поєднує в собі такі бази як ефективне нормативне врегулювання та фінансова підтримка, включаючи особливості кожного регіону.

Ще однією проблемою виступає слабкість мережі інформаційно-консультаційного забезпечення органічного землеробства в Україні (наприклад, екологічна освіта населення та виробників, їх консультаційна підтримка, спеціалізовані навчання тощо). Як наслідок немає відповідної внутрішньої згуртованості (об'єднань, асоціацій, спілок, виробників органічної продукції) [1]. Щодо цього наведемо приклад Швейцарії, де ключове значення у створенні політики в цій сфері відіграють активні організації органічних фермерів, тоді як держава відіграє здебільшого на другорядному плані. Або ж в Туреччині державні органи з допомогою організацій (як громадських, так і комерційних) формують різні інформаційні кампанії для підвищення рівня обізнаності та зацікавленості про органічне землеробство за допомогою навчальних курсів, тренінгів, телевізійних програм тощо [3]. Констатуємо, що у цих країнах ніколи не існувало офіційного національного плану дій щодо розвитку органічного сектору.

Також одним з гострих питань виступає те, що відсутній ефективний державний контроль за використанням і охороною сільськогосподарських земель. У свою чергу вирощування органічної продукції відбувається на землях сільськогосподарського призначення, однак класифікація видів цільового призначення земель не містить положення щодо можливості використання земель сільськогосподарського призначення для ведення органічного землеробства [1].

Отже, у висновку підкреслимо, що наразі наша держава має низку викликів у правовому регулюванні органічного землеробства, включаючи ті, на які ми звернули увагу. Для вирішення вищезазначених правових проблем необхідно розробити чітку й стабільну нормативну базу, критерії визначення придатності земель, дослідити стандарти якості, а також передбачити заходи державної підтримки виробників органічної продукції, інформаційно-консультаційне забезпечення, посилення контролю за цільовим використанням земель.

Досліджуючи досвід європейських країн можемо виокремити певні позитивні тенденції та запровадити їх у вітчизняну систему, адже в деяких державах вже понад півсторіччя спостерігається розвиток «органічного» права. Однак варто пам'ятати, що подолати перешкоди лише в правовій сфері не буде достатнім, адже важливими є фінансова, організаційна, соціологічна підтримка. В єдності сприяння належному регулюванню органічного землеробства в Україні, підвищення його конкурентоспроможності гарантуватиме забезпечення сталого розвитку аграрного сектора.

Список використаних джерел:

1. Агроекологічне обґрунтування ведення органічного землеробства в умовах півдня України : монографія / В.І. Пічура, Л.О. Потравка, Д.С. Бреус та ін. Херсон : Олді+. 2022. 222 с.
2. Ігнатенко І.В. Деякі правові питання охорони земель для ведення органічного землеробства. *Правові новели*. 2020. Вип. 11. С. 113–120. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/11_2020/11_2020.pdf#page=113 (дата звернення: 10.03.2024).
3. Милованов Є. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України. *Mechanism of an economic regulation*. 2018. №2(80). С. 14–33.
4. Гришова І.Ю., Федоркін Д.В. Функціонування механізму управління екологічною безпекою аграрного виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. (1). С.59–69
5. Organics at a glance: European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organics-glance_en#documents (дата звернення: 10.03.2024).

Науковий керівник: Ігнатенко Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерія БОРИЩАК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 17 група факультету прокуратури

ДОКТРИНА «НЕМИНУЧОГО ВИЯВЛЕННЯ» ЯК ВИНЯТОК З КОНЦЕПЦІЇ «ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА»

Найпоширенішою доктриною у питаннях визнання недопустимими доказів є концепція «плодів отруєного дерева». Її сутність в тому, що у випадку неналежності джерела доказів всі докази, отримані з такого джерела, є також неналежними. Вказана концепція оцінює не кожен доказ окремо, а в сукупності – цілий ланцюг пов'язаних між собою доказів, що виходять один з одного. Критерій, що покладений в таку оцінку, містить в собі наявність достатніх об'єктивних підстав вважати, що докази отримані незаконним шляхом [1, с. 515].

Барба В. Є. зазначає, що концепція «плодів отруєного дерева» підпорядковується в основному чотирьом виняткам: «неминуче виявлення», «очищення від бруду», «незалежне джерело», «нешкідлива помилка» [2, с. 50].

В межах даної роботи детально розглянемо доктрину «неминучого виявлення», зокрема її сутність та застосування на практиці в Україні.

«Неминуче виявлення» – це положення або доктрина в правовій системі Сполучених Штатів Америки, що дозволяє допускати певні типи доказів під час судового розгляду. Ця доктрина стверджує, що докази, отримані правоохоронними органами незаконним шляхом, можуть бути визнані допустимими в суді, якщо вони неминуче були б знайдені або отримані. Доктрина «неминучого виявлення» зазвичай практикується коли докази, отримані незаконним шляхом, є зброєю або тілом [3].

Резонансною справою у якій Верховний суд США підтвердив застосування винятку з концепції плодів отруєного дерева, а саме правила

неминучого виявлення, є Нікс проти Вільямса (Nix v. Williams, 467 U. S. 431 (1984)) [4].

Після зникнення 10-річної дівчинки в Де-Мойні, відповідач був заарештований та притягнутий до суду в Девенпорті. Поліція одразу повідомила захисника, що вони відвезуть підозрюваного назад до Де-Мойна, не допитуючи його. Однак під час поїздки один із поліцейських почав розмову з підозрюваним, внаслідок якої останній вчинив викривальні заяви, зокрема розповів де було залишено тіло жертви [5].

Таким чином, підозрюваного визнали винним у вбивстві першого ступеня, відповідно до законодавства США. Відповідач подав клопотання про визнання доказів недопустимими, адже їх отримання порушило його право на адвоката згідно до Шостої поправки Конституції США [4].

Незважаючи на це, Верховний суд США постановив, що правило неминучого виявлення може бути застосоване, оскільки жертву все одно знайшли б у той самий день, враховуючи, що точне місцезнаходження було лише за дві з половиною милі від місця, де шукала поліція, і в напрямку, куди пошук наближався. Було зазначено, що в цілому концепція «плодів отруєного дерева» мала діяти як стримуючий фактор проти незаконної поведінки поліції під час отримання доказів. Але застосування правила «неминучого виявлення» аж ніяк не порушує цю мету [2].

З іншого боку суди, зокрема Верховний суд Флориди, звернули увагу на те, що правило «неминучого виявлення» не сприяє обшукам без ордеру. Докази, отримані від несанкціонованого обшуку, можуть бути визнані допустимими лише якщо сторона обвинувачення зможе довести, що поліція все одно б отримувала ордер на те саме приміщення [4].

В контексті даної проблематики цікавою є позиція ЄСПЛ, яка, до речі, є досить хиткою. Але у 2018 році ЄСПЛ погодився із «неминучим виявленням» та послався на цю доктрину у справі «Светіна проти Словенії» (Заява № 38059/13) [6]. У цій справі Суд визнав, що незаконний спосіб отримання доказів не суперечить вимозі справедливого судового розгляду. Конкретно, мова йшла про несанкціоноване отримання інформації з телефонів жертви та заявника, на підставі яких згодом було проведено обшуки та отримання доказів, що вказували на причетність заявника до вбивства. Однак, телефони все одно були б перевірені органами правопорядку в ході розслідування.

ЄСПЛ зауважив, що загалом питання про припустимість доказів належить до компетенції національного законодавства і, в основному, має

бути вирішене національними судами. Суд не робить жодного висновку щодо відповідності доктрини «неминучого виявлення» вимогам Конвенції. ЄСПЛ також зазначає, що хоча можливо дані, які були отримані незаконним чином із мобільного телефону заявника, відіграли певну роль на початковому етапі розслідування, що призвело до затримання заявника, проте вони не використовувалися безпосередньо як докази під час судового розгляду. Засудження заявника ґрунтувалося на ряді інших інкримінуючих доказах, що не мають прямого зв'язку із незаконно отриманими даними.

Суддя ЄСПЛ Пінто де Альбукерке (Paulo Pinto de Albuquerque) в окремій думці висловив згоду з рішенням Суду, але додав, що Суд повинен заявити, що «доктрина «неминучого виявлення» несумісна з Конвенцією взагалі і прецедентною практикою Суду», підкреслюючи, що обвинувальний вирок аж ніяк не повинен базуватися на доказах, що отримані з неналежних джерел, зокрема, такими, що порушують права, закріплені в Конвенції, як це сталося в даній справі. Ні незаконні первинні докази, ні сумнівні вторинні докази не можуть бути просто залишені з припущенням, що вони неминуче були б виявлені.

Зважаючи на це, позиція ЄСПЛ не є однозначною в цьому питанні, але вищевказане рішення очевидно виключає абсолютизм доктрини «отруєного дерева» [7].

На сьогодні, Україна застосовує винятки з концепції «плодів отруєного дерева», зокрема правил «неминучого виявлення».

Наприклад, Індустріальний районний суд м. Дніпро у вирокі від 18 листопада 2022 року у справі № 206/5468/18 зазначив: «Водночас, якщо відповідний доказ із неминучістю був би отриманий незалежно від такого порушення прав підозрюваного, такий доказ може бути визнаний допустимим (доктрина «неминучого виявлення» є одним із виключень з доктрини «плодів отруєного дерева»)» [8].

Щодо застосування доктрини «неминучого виявлення» у судовій практиці в Україні, доречно звернути увагу на постанови Верховного суду. Зокрема, у постанові від 26 вересня 2022 року у справі № 737/641/17 ВС вказав, що є можливість застосування винятків до положень ч. 1 ст. 87 КПК відповідно до доктрини «неминучого виявлення». Виходячи з цього, суд ухвалив рішення у цій справі, що для прийняття рішення щодо допустимості або недопустимості взагалі протоколу огляду місця події та речових доказів, знайдених під час цього огляду, апеляційна судова

інстанція повинна враховувати конкретні обставини цього кримінального провадження, щоб визначити, чи існують об'єктивні підстави вважати, що місце знаходження трупа було б із неминучістю виявлено незалежно від показань ОСОБА_1 [9].

Тому на підставі наявності судових рішень з вказівкою на доктрину «неминучого виявлення» можна зробити висновок, що національні суди України застосовують таку концепцію.

Таким чином, доктрина «неминучого виявлення» відноситься до винятків з концепції «плодів отруєного дерева». У контексті цієї доктрини суди вказують, що певні докази, які були отримані незаконним шляхом, могли б бути отримані законним шляхом у будь-якому випадку. Такий підхід враховує обставини справи та можливість того, що певні докази були б виявленні незалежно від незаконних дій. Дана доктрина та ряд інших випадків виключають абсолютизм концепції «плодів отруєного дерева», що забезпечує справедливий судовий процес та врахування специфіки кожної конкретної справи.

Список використаних джерел:

1. Тесленко, І. О. (2023). Окремі аспекти імплементації доктрин допустимості доказів у кримінальне процесуальне законодавство України. *Альманах Права*, с. 514–520.
2. Барба, В. Є. (2023). Щодо питання допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Правничий Часопис*, с. 48–53.
3. Inevitable discovery | definition, exception & examples. *study.com*. URL: <https://study.com/learn/lesson/inevitable-discovery-rule-doctrine-exception>. (дата звернення: 10.04.2024).
4. Inevitable discovery rule. *LII / Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/inevitable_discovery_rule (date of access: 10.04.2024).
5. *Nix v. Williams*, 467 U. S. 431 (1984). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/467/431/> (date of access: 10.04.2024).
6. Дроздов Олександр Михайлович. СВЕТІНА проти СЛОВЕНІЇ (заява № 38059/13 від 22 травня 2018р.). *Protocol.ua*. URL: [https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_\(zayava_38059_13_vid_22_travnja_2018r_\)](https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_(zayava_38059_13_vid_22_travnja_2018r_)/) (дата звернення: 11.04.2024).
7. Доктрина «inevitable discovery» по-українськи: як Верховний Суд розширює межі допустимості доказів у кримінальному провадженні? *JustTalk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/doktrina-inevitable-discovery-po-ukrainskiyak-verhovnij-sud-rozshiryue-mezhi-dopustimosti-dokaziv-u-kriminalnomu-provadhenni> (дата звернення: 11.04.2024).

8. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпро від 18 листопада 2022 року у справі №206/5468/18. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107831762>.
9. Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2022 року у справі №737/641/17. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598651>.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Повзик Євген Вікторович.

Вадим ГАРМАШ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 9 група факультету прокуратури

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Згідно з статтею 64 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, які передбачені Конституцією. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) допускає можливості тимчасового обмеження певних прав і свобод особи в кримінальному провадженні. Застосування таких обмежень характерне для застосування негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д).

Вище викладене зумовлює важливість чіткого законодавчого врегулювання порядку проведення НС(Р)Д, адже майже завжди їх застосування пов'язане із обмеженням тих чи інших конституційних прав.

Загалом, внаслідок аналізу глави 21 КПК України можна дійти висновку, що передбачений КПК України порядок здійснення НС(Р)Д встановлює більш високий рівень гарантій забезпечення прав людини, оскільки звужує коло підстав для проведення НС(Р)Д [3, с.94].

Втручання у приватне спілкування – це одна із НС(Р)Д, передбачених чинним КПК України. Виокремлено види втручання в приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції;

зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Негласні слідчі дії, які пов'язані із втручанням у приватне спілкування, завжди обмежують право особи на приватність. Тому вкрай необхідним є виокремлення та законодавче закріплення засобів забезпечення прав особи при проведенні НС(Р)Д у кримінальному провадженні. Загалом, такі засоби можна поділити на групи: міжнародно-правові, конституційні та кримінально-процесуальні гарантії.

Право на повагу до особистого життя (право на приватність) гарантоване великою кількістю міжнародних актів, зокрема, наприклад, статтею 12 Загальної декларації прав людини, також статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Право на приватність закріплено також і Конституцією України. Так, в основному законі держави закріплено так звану комунікаційну приватність – таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції України). Варто звернути увагу, що при цьому вказана норма передбачає можливість обмеження такого права в окреслених випадках: таке обмеження може бути встановлене лише судом, у випадках, передбачених законом, для досягнення мети – запобігти злочину або з'ясувати істину при розслідуванні того чи іншого злочину, і виключно у випадках, коли іншим чином отримати необхідну інформацію неможливо. Крім того, стаття 32 Конституції України передбачає інформаційну приватність – ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. При цьому, є застереження – такі обмеження можуть бути у випадках, які передбачені законом та тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту й прав людини.

Важливе значення мають кримінально-процесуальні гарантії – стаття 14 (таємниця спілкування), 15 (невтручання у приватне життя), пункт 8 частини 1 статті 7 (невтручання у приватне життя – загальна засада кримінального провадження) КПК України. Стаття 258 КПК України закріплює загальні положення застосування НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування.

Таке втручання можливе лише на підставі ухвали слідчого судді. Водночас, попередньо прокурор або ж слідчий за погодженням з прокурором має звернутися з клопотанням про дозвіл на проведення такої не-

гласної слідчої дії до слідчого судді. Крім того, закріплено чітку заборону втручання у приватне спілкування окремих категорій осіб: захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим. Положення КПК України вказують, що втручання у приватне спілкування можливе лише тоді, коли є достатні підстави вважати, що отримана інформація може містити відомості, які мають значення для досудового розслідування злочину.

Тільки чітке дотримання передбачених в законодавстві принципів та правил, які з одного боку – забезпечують баланс інтересів особистості, яка має право на недоторканність приватного життя, а з іншого боку – інтересів суспільства, яке зацікавлене в ефективній протидії злочинності, буде сприяти ефективності розслідуванню та гарантувати забезпечення прав та свобод громадян [4, с. 169].

Отже, проблема забезпечення прав людини при проведенні НС(Р)Д, зокрема втручання у приватне життя, є досить актуальною. Тому вкрай важливе значення мають норми, які закріплюють підстави, порядок та умови проведення НС(Р)Д, іншими словами – юридичні гарантії забезпечення прав та свобод людини і громадянина при втручанні в особисте життя. Адже щоб мінімізувати ризики порушення права людини на приватність, втручання у приватне спілкування повинно допускатися виключно за наявності встановлених законом підстав та умов, а також в обсязі, який необхідний для виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст.88;
3. Даль А. Л. Забезпечення прав і свобод людини під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. – Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. – Харків, 2019 – с. 92–95;
4. Сіренко О. А. Забезпечення прав і свобод громадян при втручанні у приватне спілкування на стадії досудового слідства. – Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Харків, 2016 – с. 169–175.

Науковий керівник: Панова Аліса Віталіївна, к.ю.н., асистентка кафедри кримінального процесу

Андрій ГОРБАТЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент I курсу магістратури факультету
слідчої та детективної діяльності

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ НСРД ЯК ЕЛЕМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Негласні слідчі (розшукові) дії – НСРД, є важливим інструментом органів досудового розслідування у розслідуванні кримінальних правопорушень в межах кримінального провадження. Проте, отримання дозволу на проведення НСРД – це тривалий процес, який сповільнює розслідування та знижує його ефективність.

Рішення про проведення НСРД, згідно КПК, приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК – слідчий суддя за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором [1].

Цифровізація процедури отримання дозволу на проведення НСРД є важливим кроком на шляху до оптимізації роботи органів досудового розслідування. Вона може суттєво оптимізувати роботу органів досудового розслідування, зробити її більш оперативною, запобігти витоку інформації в межах кримінального провадження шляхом розголошення «проміжними» особами інформації про осіб, щодо яких приймається рішення про проведення НСРД та методи проведення НСРД.

Цифровізація передбачає створення автоматизованої системи, за допомогою якої, телекомунікаційним шляхом буде реалізована система подачі, погодження клопотань про дозвіл на проведення НСРД та отримання ухвал про дозвіл на їх проведення. В свою чергу всі матеріали, які будуть передаватись телекомунікаційним шляхом (як клопотання, додатки до них, так і ухвали) будуть зашифровані, що буде запобігати витоку інформації телекомунікаційним шляхом, а також на них, на кожному етапі передачі буде накладений електронний цифровий підпис, який в свою чергу, дозволяє ідентифікувати підписувача та підтвердити цілісність даних в електронній формі [2].

Реалізовано це буде наступним чином – електронний примірник клопотання про дозвіл на проведення НСРД, разом з додатками до нього,

підписані слідчим за допомогою ЕЦП, будуть передані за допомогою автоматизованої системи прокурору, який в свою чергу, розглядає його і приймає рішення щодо його погодження. У випадку погодження, прокурор також накладає свій ЕЦП на клопотання та слідчий аналогічним чином направляє погоджене прокурором клопотання до апеляційного суду, а слідчий суддя, в свою чергу, розглядає та приймає рішення про надання дозволу на проведення НСРД в електронному вигляді, постановляє ухвалу, і також надсилає її за допомогою телекомунікаційних засобів.

Окрім того, як відомо, постанова про проведення НСРД, клопотання про дозвіл на проведення НСРД, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД повинні бути засекреченими [3]. Шлях цифровізації процедури отримання дозволу на проведення НСРД позбавить ризику органи досудового розслідування від прецеденту розголошення таємних відомостей, до прикладу, працівниками режимно-секретного органу суду, керівниками органів прокуратури тощо, на будь якому етапі «руху» клопотання: від моменту його подачі, до постановлення ухвали про його проведення, або відмову у проведенні слідчим суддею.

Хоч, фактично, запропонована цифровізація через створення спеціальної автоматизованої системи і не змінює порядок отримання ухвали (дозволу) слідчого судді на проведення НСРД [4], тим не менш, може якісно покращити роботу органів досудового розслідування і вплинути на такі важливі фактори, як оперативність та захищеність конфіденційної інформації про кримінальне провадження від її розголошення зацікавленими особами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 05.05.2024).
2. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/852-15> (дата звернення: 05.05.2024).
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

4. Організаційно-правові засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій в системі СБ України (структурно-логічні схеми) С. О. Гриненко, О. П. Метелев, Мухін Є. О., Ю. М. Рябуха, М. В. Членов. Харків: ПЮОК для СБ України, 2020. 25 с.

Науковий керівник: Марочкін О. І., кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дмитро ДОЛГИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 2 групи 2 курсу ПЮОК для СБУ

ДЕЯКІ З ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Наявність статті 46 Кримінального кодексу України (далі – КК), яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винної особи з потерпілим, свідчить про наявність у держави права не тільки притягувати до кримінальної відповідальності, а і звільняти від неї, що відбиває принцип гуманізму. Це також вказує на можливість не застосовувати кримінально-правові репресії в ситуаціях, коли можливо відновити соціальну справедливість через примирення сторін. Використання статті 46 КК, яка втілює ідею відновного правосуддя, має на наш погляд ряд переваг: потерпілий отримує можливість швидше отримати компенсації; особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, дає підстави уникнути кримінальної відповідальності; державі – економити ресурси, які можуть бути направлені на боротьбу зі злочинністю. Це, як здається, є виявом гуманності як до винної особи, так і до потерпілого, який має право вибачити винного та одночасно захистити свої права. Хоча оцінка даної кримінально-правової норми в літературі є досить позитивною, але насправді вона суперечливо тлумачиться доктриною, а під час застосування і практики виникає низка проблем, які здебільшого пов'язані з правовою невизначеністю певних положень як КК, так і КПК.

Як відомо, стаття 46 КК (крім злочинів, пов'язаних із корупцією та порушеннями ПДР, які зазначені у статті 286.1), не обмежується формальними обставинами, такими як потерпілі, суб'єкти кримінальних правопорушень та обсяг заподіяної шкоди щодо кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів, за вчинення яких особа звільняється від кримінальної відповідальності у разі примирення з потерпілим. Тому, питання про порядок застосування примирення потребує ретельного розгляду в контексті визначення наявності його підстав та умов у випадках вчинення «багатооб'єктних» кримінальних правопорушень, наприклад проти безпеки виробництва, громадської безпеки, громадського порядку і моральності тощо. Вони з одного боку передбачають наявність потерпілих, а з іншого – завдають шкоду (створюють загрозу її заподіяння) не лише приватним (суб'єктами суспільних відносин в яких є приватні особи), а й публічним інтересам (одним з суб'єктів суспільних відносин яких є держава або суспільство). Вирішуючи цю проблему важливо враховувати що можливість потерпілого під час укладання угоди про примирення обмежується лише шкодою, завданою його особистим інтересам, та не поширюється на вирішення цього питання з приводу шкоди, завданої державі або суспільству. А отже виникає доречне питання, чи вправі потерпілий вирішувати питання про примирення з винним не тільки від свого імені, а і від імені інших учасників суспільних відносин.

Так, Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у пункті 19 своєї постанови від 11 грудня 2015 року № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» вказав на неприпустимість укладення угод про примирення у кримінальних провадженнях, де головним об'єктом є публічні інтереси, а завдана конкретним фізичним або юридичним особам шкода виступає лише як прояв порушення основного об'єкта правопорушення. На користь думки про безпідставність застосування законодавчого положення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим наголошується, зокрема, на тому, що компенсація шкоди потерпілому, завданої внаслідок вчинення «багатооб'єктного» кримінального правопорушення не може повністю відновити публічні інтереси як головний об'єкт кримінально-правової охорони в їх первісний стан. Водночас Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України критично ставиться до викладеного роз'яснення ВССУ. На думку ВСУ під час розгляду можливості угоди про

примирення стосовно «багатооб'єктних» кримінальних правопорушень суд має дотримуватись балансу між приватними і публічними інтересами. З одного боку через публічний характер кримінально-правового регулювання угода про примирення має відводитись на другий план у забезпеченні балансу інтересів. З іншого боку, існує група охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин, в яких приватні інтереси особи можуть переважати над суспільними (публічними) інтересами настільки, що волевиявлення потерпілої особи матиме вирішальне значення для притягнення до кримінальної відповідальності винної особи або звільнення її на підставі примирення з потерпілим.

Як можна побачити, наявність цієї невирішеної проблеми викликає труднощі у судовій практиці стосовно звільнення від кримінальної відповідальності при вчинення «багатооб'єктних» кримінальних правопорушень. Для її вирішення в літературі[1] доречно пропонується доктринально закріпити у ст.46 КК вичерпний перелік правопорушень, щодо яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

Наразі доречно звернути увагу, що регламентовані КПК угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) не стосуються передбаченого КК звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. В цій частині КК і КПК між собою не узгоджені, а варіанти примирення, які передбачають вказані кодекси, мають різну юридичну природу. Аналіз розділу 35 КПК свідчить про те, що кримінальне провадження на підставі угод передбачає винесення обвинувального вироку і призначення покарання (хоча воно і узгоджено сторонами), чого не відбувається у разі звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК. На жаль, згадані відмінності у судовій практиці інколи ігноруються. Постанова Пленуму ВССУ від 11 грудня 2015р. № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» надає такі роз'яснення з цього приводу: якщо до суду надходить угода про примирення, укладена в порядку, визначеному КПК, хоча мають місце умови звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачені у статті 46 КК, то суд зобов'язаний відмовити у затвердженні угоди про примирення і звільнити обвинуваченого від відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Тому питання про пріоритет вказаних правових норм потрібно вирішувати на користь положень статті 46 КК, як імперативної

норми, яка містить для винної особи більш сприятливі наслідки. Для вирішення цієї проблеми нами пропонується узгодити між собою норми КПК і КК стосовно примирення сторін, а до того часу керуватися зазначеною постановою Пленуму ВССУ.[4]

У висновку слід зазначити, що звільнення від відповідальності у зв'язку з примиренням сторін в кримінальному праві є важливим інструментом, який сприяє відновленню порушених інтересів приватних осіб. А поставлені нами питання загалом стосуються як співставлення інтересів приватних осіб з інтересами суспільства і держави, так і розбіжностями з цього приводу у нормах КК та КПК. Дослідження підкреслює значення подальшого вивчення та вдосконалення законодавства у цій сфері з метою забезпечення балансу між суспільними та приватними інтересами з урахуванням сучасних поглядів на праворозуміння.[5] Також важливою є потреба в розробці більш чітких критеріїв та процедур порядку застосування правових норм, які б забезпечили його ефективне застосування у сфері кримінального правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. – с. 80–85 URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>
2. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3768>
4. Пленум ВССУ від 11 грудня 2015 року № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text>
5. Зінченко І. О., Шевченко Є. В. Сучасні погляди на праворозуміння в контексті апгрейду кримінального законодавства України // Економічна теорія та право – 2022. -№ 1. – с. 85–98 URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1055163>

Науковий керівник: Шевченко Євген Валерійович, к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Карина КОЛОМІЄЦЬ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу 5 групи,
факультет адвокатури

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна внесла корективи у життя кожного українця, а разом з тим – і у сфери суспільного життя. Також ці зміни не пройшли повз кримінального процесу. Уже в перші дні війни суди та правоохоронні органи стикнулися з численними проблемами, адже існуюче законодавство не дозволяло їм ефективно функціонувати в таких складних умовах. Тому, щоб краще адаптувати кримінальну процесуальну діяльність в умовах воєнного стану, Верховною Радою України в максимально стислі строки було прийнято низку законів, що внесли зміни, зокрема, і до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Так, 1 травня 2022 року набрав чинності Закон № 2201-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.03.2022 р. Зокрема, цим законом було внесено зміни щодо порядку проведення слідчих (розшукових) дій.

Оскільки в більшості випадків першочерговою слідчою (розшуковою) дією виступає допит, варто приділити значну увагу процесуальному порядку проведення зазначеної процесуальної дії, у тому числі, з урахуванням того, що вона проводиться в умовах воєнного стану. Наведене підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Метою тез доповіді є аналіз особливостей проведення допиту підозрюваного, свідка, потерпілого під час досудового розслідування, а також використання їхніх показань як доказів під час судового розгляду в умовах воєнного стану.

Допит – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в одержанні за допомогою діалогу слідчим, дізнавачем, прокурором від свідка, потерпілого, підозрюваного, понятого показань про обставини, які підлягають доказуванню, або мають значення для кримінального провадження. Так, допитом вважають процесуальний засіб отримання інформації щодо особи,

яка може перебувати у певному кримінальному статусі. Тому, відповідно до норм кримінального процесуального закону, виділяють допит підозрюваного, свідка, потерпілого, понятого, малолітньої чи неповнолітньої особи, експерта. Законом України від 14.04.2022 № 2201-IX було внесено зміни, зокрема, щодо показань свідка, потерпілого і підозрюваного.

Так, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК, показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [1]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що тепер слідчому чи прокурору достатньо записати на відеокамеру показання свідка, щоб вони стали доказом у кримінальному провадженні. Також в подальшому такому свідку не потрібно буде з'являтися в суд, щоб знову надати показання. Як на мене, цей аспект є доволі спірним. З однієї сторони, це значно полегшує роботу сторони обвинувачення, а також дозволяє використовувати, наприклад, показання тих свідків, які не можуть з'явитися в судові засідання через поважні причини або через їх смерть. Також не слід забувати, що в силу фізіологічних властивостей пам'яті, людина може забути певні моменти своїх показань до судового розгляду [2]. З іншого боку, це порушує одну із складових засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, а саме: суд не може визнати доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК. Тому законодавець також вніс зміни і до ст. 95 КПК, тим самим надав суду право обґрунтовувати свої висновки і на показаннях, які він безпосередньо не сприймав.

З цього приводу цікавою є думка Л. М. Лобойка, який наголошує, що з приводу безальтернативності засади «безпосередності», суд не можна «заганяти» у такі рамки, оскільки він має сам визначати, що є доказом, а що – ні. Як приклад, автор наводить ситуацію, коли людина, яку планували допитати під час досудового розслідування, померла. Хіба суд не вправі використати її показання, надані слідчому особисто? Навіщо тоді слідчий гарантував достовірність її показань, попереджаючи про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань? З цього приводу вчений підсумовує, що суд повинен не брати до уваги лише ті фактичні дані, що є недопустимими. Усі інші дані повинні «мати право» бути доказами [3, с.250].

Порушена проблематика набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, оскільки активні бойові дії можуть ускладнювати явку учасників кримінального провадження для давання показань. Крім того, певні обставини можуть призвести до загибелі або поранення особи, що автоматично робить неможливим отримання їхніх особистих свідчень у судовому засіданні. З огляду на це, виправданим є під час режиму воєнного стану, як виняток, врегулювання можливості відступу суду від засади безпосередності дослідження особистих свідчень. Водночас, слід зберегти правове регулювання письмових протоколів допиту на стадії досудового розслідування з попередженням учасників про кримінальну відповідальність.

Схожою є ситуація щодо показань підозрюваного. Законодавство також передбачає можливість здійснити фіксацію такого допиту за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Проте останній, в силу свого процесуального статусу, наділений ще гарантією, яка передбачає обов'язкову участь захисника під час проведення такої процесуальної дії. Так, за допомогою відеозапису, суддя може впевнитися в тому, що показання надавалися не під примусом чи тиском, а у разі виникнення сумнівів – не посилається на такий доказ в обґрунтування доведення вини поза розумним сумнівом [4, с.225]. Також суд наділений можливістю здійснити повторний допит уже безпосередньо в судовому засіданні, якщо можливо забезпечити участь такої особи. Тому, лише за умови ґрунтовного та змістовного аналізу всіх обставин, суд повинен визначати неможливість отримання показань у ході судового розгляду. Це, в свою чергу, відкриває можливість використовувати у якості доказів показання, які були зафіксовані на стадії досудового розслідування.

У цьому аспекті важливо наголосити, що визнання судом досудових показань доказами, не може бути автоматичним лише через введення воєнного стану в країні. Суд зобов'язаний ретельно дослідити конкретні обставини кожного судового провадження. Зокрема, оцінити проведення бойових дій на певній території, їх активність, рівень небезпеки для учасників кримінального провадження тощо. Саме за таким змістовним аналізом, суд повинен визначати неможливість отримання показань під час судового розгляду та можливість використовувати показання, що були отримані під час досудового розслідування, як доказ [5].

Отже, в умовах воєнного стану виникає потреба в альтернативних методах збирання та дослідження доказів, адже присутність свідка, потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого може бути обмежена. При

цьому важливо дотримуватися всіх процесуальних гарантій задля забезпечення допустимості та достовірності таких показань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI : станом на 28 бер. 2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1180> (дата звернення: 10.04.2024) .
2. Крапивін Є., Белоусов Ю., Орлеан А. Допити в умовах воєнного стану: особливості фіксації інформації та необхідність змін до законодавства. Justtalk. 23 бер. 2022 р. URL: <https://justtalk.com.ua/post/dopiti-v-umovahvoennogo-stanu-osoblivosti-fiksatsii-informatsii-taneobhidnist-zmin-do-zakonodavstva> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове розслідування : монографія. К. : Істина, 2012. 288 с.
4. Літвінова І. Ф., Малихіна А. А. Особливості проведення деяких слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Юридичний вісник 3 (68) 2023. С. 223–229.
5. Лоскутов Т. О. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2022. Вип. 71. С. 315–320. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/54.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Туманянц Ануш Робертівна.

Катерина КШЕВІНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 17 група факультету прокуратури

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ

Історія інституту понять в кримінальному процесі сягає середини 17 століття. Першим актом, в якому виявлені згадки про понятих, є Соборне уложення, відповідно до якого поняті мали бути обов’язково присутніми, коли пристави вилучали докази. І поява такого інституту була

зумовлена необхідністю залучити населення до певних дій органами, що здійснюють кримінальне судочинство. Згодом з'явився Статут кримінального судочинства 1864 р, відповідно до якого поняті також мали бути присутні при обшуку, огляді, арешті та інших діях. За радянських часів інститут понятих також існував. Якщо звернутися до практики інших країн, то далеко не в кожній країні існує інститут понятих. Це пов'язано з тим, що існує цілковита довіра до діяльності слідчого у процесуальних діях і дотримання ним вимог законодавства та законності [1].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) містить імперативну норму щодо необхідності залучення не менш як двох незаінтересованих осіб (понятих) при проведенні обшуку та огляду, а також вони можуть залучатися для участі і в інших діях, якщо слідчий або прокурор вважає це за потрібне [2]. Наприклад, якщо перед проведенням допиту підозрюваного, слідчий роз'ясняє йому права, але підозрюваний говорить, що він не розуміє їх, хоча вільно володіє українською мовою і немає ніяких фізіологічних особливостей – у такому випадку, слідчий може залучити до проведення слідчої дії понятих, які в протоколі або на відеозаписі підтвердять, що права були чітко роз'яснені слідчим.

У юридичній літературі мало приділяють увагу обговоренню питання щодо ефективності та доцільності інституту понятих. На думку О. М. Скрябіна, законодавець має доповнити КПК статтею, у якій буде визначено статус понятого як учасника кримінального провадження, роз'яснення йому прав та обов'язків, а також порядок їх залучення до слідчої дії. Завдяки таким змінам на практиці проблем виникатиме менше [3].

Влучно зазначає О. Р. Михайленка, що інститут понятих має велике значення, адже поняті та слідчий здійснюють взаємний контроль за діями один одного, та їх активна діяльність допомагає реалізувати завдання кримінального провадження [1].

Водночас, варто звернути увагу на протилежну позицію. Зокрема, наразі пропонують вилучити інститут понятих із КПК відповідно до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо оптимізації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень та замінити на безперервну відеофіксацію відповідно до законопроекту № 10206 [4].

Як показує практика, інститут понятих має як переваги, так і недоліки. Зокрема, у ході обшуку поняті мають бути залучені обов'язково,

а при інших слідчих діях, таких як пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання можуть і не залучатися, за умови безперервної відеофіксації. Проте відеозапис може бути пошкоджений, камера може розрядитися і в такому випадку поняті відіграють велику роль, адже незаінтересовані особи слідкують за проведенням слідчих дій та за вилученням майна, і в майбутньому не буде підстав у захисника для визнання доказу недопустимим. Також дуже складно знайти понятих та залучити їх до слідчої дії, через те, що обшук може тривати дуже довго і більшість осіб не мають бажання витратити свій час. Проблемним є й залучення понятих у віддалених місцях, наприклад, далеко за містом, у селлах [5].

Законодавство не містить чіткої регламентації щодо роз'яснення прав та обов'язків понятим. Значення залучення незаінтересованих осіб полягає у тому, що вони мають спостерігати за проведенням слідчих (розшукових) дій. Тобто постійно перебувати в полі зору слідчого та на відеозаписі, якщо воно проводиться. Поняті в подальшому можуть бути допитані як свідки у судовому засіданні. В цьому і полягає наступна проблема. Із плином часу, поняті можуть забути певні деталі проведення слідчої (розшукової) дії, що в подальшому може слугувати підставою визнання доказу недопустимим, у випадку якщо не проводилася відеофіксація. Слідчий може звертати увагу понятих на ті чи інші обставини, що мають суттєве значення. Завдяки такій дії особа краще запам'ятовує інформацію. Варто підбирати понятих, які є грамотними, повнолітніми та без фізичних або психічних вад. Також варто звертати увагу на психологічний стан понятих, адже краще не залучати осіб, які є стомленими, в алкогольному сп'янінні та ін. [6 с.475]. Чинний КПК містить перелік осіб, які не можуть бути залучені як поняті. Це такі особи, як потерпілий, підозрюваний, обвинувачений та їхні родичі, а також працівники правоохоронних органів, та особи, які заінтересовані в результатах кримінального провадження. [2]. На практиці можна зустріти випадки залучення студентів юридичних факультетів як понятих при проведенні слідчих дій. Цей факт говорить про певну заінтересованість та залежність вказаних осіб від правоохоронних органів –відповідно до ухвали слідчого судді у справі № 607/22096/19 [7].

Відповідно до постанови Верховного Суду у справі № 658/3873/17 від 07.06.2022 року сторона захисту наполягала на визнанні доказів недопустимими, у зв'язку з тим, що понятими були залучені студенти, які навчалися у вузах МВС та проходили практику в поліції, тобто були заінтересовані. Проте Верховний Суд зазначає, що це не є достатньою під-

ставою вважати, що поняті були зацікавленими при проведенні слідчої дії, оскільки сторона захисту так і не пояснила, як ці особи могли вплинути на докази у даній справі. Тож практика щодо залучення студентів-правників у кожному окремому випадку різна, зважаючи на обставини [8].

Отже, інститут понять потребує реформування та внесення змін до норм КПК. Наразі відмова від такого інституту є передчасною, а також самі практичні працівники наголошують на тому, що інститут понять варто залишити в КПК і слідчі на власний розсуд будуть вирішувати питання про їх залучення до проведення слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. О. М. Скрябін Окремі аспекти питання функціонування інституту понять у кримінальному провадженні // Держава та регіони Серія: Право, 2020 р., № 4 (70) // URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2020/15.pdf
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. О. М. Скрябін Проблемні питання участі понять у кримінальному провадженні // Право і суспільство № 5/2020 // URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/5_2020/35.pdf
4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо оптимізації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43082>
5. Лук'янчиков Є. Д. Інститут понять в системі кримінальних процесуальних гарантій / Є. Д. Лук'янчиков, В. Є. Лук'янчикова // Криміналістика і судова експертиза. – 2018. – Вип. 63(1). – С. 125–134. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63%281%29_16
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf> ст. 475
7. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84726567>
8. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 658/3873/17 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104896955&red=1000037704658708f9374c2798812fc7707d8c&d=5>

Науковий керівник: Тищенко Ольга Ігорівна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Луїза МАРКОСЯН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, групи 07мп-22-02
факультету міжнародного та європейського права

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ФРН: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стрімкий розвиток ринкових відносин призвів до впровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в низці країн. Зокрема, в Україні традиційний підхід щодо неможливості застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб був дещо переглянутий з прийняттям Закону України від 23 травня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб». В основу кримінального права Німеччини також покладена концепція індивідуальної вини, однак нині німецький кримінальний кодекс передбачає можливість застосування кримінальних санкцій до юридичних осіб. Федеративна Республіка Німеччина є однією з провідних країн Європейського Союзу, тому її законодавство може виступати певним зразком. Крім того, існує певна схожість інститутів і концепцій в кримінальному праві України та Німеччини. Отже, є сенс провести порівняльний аналіз законодавчого регулювання кримінальної відповідальності юридичних осіб в цих країнах.

Кримінальний Кодекс України (далі – КК України) визначає суб'єктом кримінального правопорушення, а отже й кримінальної відповідальності, виключно фізичну особу [1]. В той же час, розділ XIV¹ передбачає застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру: штраф, ліквідація, конфіскація майна. Штраф застосовується виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди, а якщо неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, то залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення застосовується штраф у розмірі мінімально – п'яти, максимально – ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Кримінальний Кодекс Федеративної Республіки Німеччини (далі – КК ФРН) загалом

регулює відносини фізичних осіб, тобто юридичні особи не визнаються повноцінним суб'єктом кримінального правопорушення [2]. Хоча передбачається можливість застосування до юридичних осіб санкцій у вигляді конфіскація майна або штрафу. Адміністративний штраф може складати не більше десяти мільйонів євро у разі умисного кримінального правопорушення, не більше п'яти мільйонів євро у разі кримінального правопорушення, вчиненого з необережності [3].

Якщо в Україні заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачені безпосередньо КК України, то у ФРН відповідальність компаній здебільшого регулюється Законом про регуляторні правопорушення, КК ФРН містить тільки положення щодо конфіскації продуктів, засобів та предметів злочину або їх вартості [4].

Згідно з нормами КК України заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані залежно від конкретного випадку передбаченого статтями Кодексу до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права. Відповідно до законодавства Німеччини усі типи компаній, організацій та асоціацій загалом можуть бути притягнуті до відповідальності, незалежно від того, чи є вони приватними чи публічними, інкорпорованими чи товариствами, комерційними чи некомерційними.

Щодо підстав, в Україні вчинення будь-якого із ряду кримінальних правопорушень вказаних законодавцем уповноваженою особою (службовою особою юридичної особи або іншою особою, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору має право діяти від імені юридичної особи) від імені та в інтересах юридичної особи або незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення кримінального правопорушення, визнається підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру. Перелік правопорушень, через які юридичні особи можуть піддаватися кримінально-правовому впливу, зводиться переважно до корупційних та терористичних злочинів [5]. У Німеччині стаття щодо відповідальності юридичних осіб застосову-

ється коли представник компанії вчиняє кримінальне чи адміністративне правопорушення, результатом якого є порушення покладених на юридичну особу обов'язків, або якщо компанія збагатилася чи мала намір збагатитися. Особа, яка просто діє від імені компанії, не буде автоматично вважатися представником; вона повинна мати управлінську функцію, яка дає право представляти юридичну особу. Можемо помітити, що перелік кримінальних правопорушень, з приводу яких можуть застосовуватись санкції до юридичних осіб, в Україні є більш конкретизованим. У законодавстві ФРН такого переліку взагалі не міститься, і, на нашу думку, це розширює можливості для ефективного правозастосування.

Отже, у підсумку варто зазначити, що ні в Україні, ні у ФРН юридичні особи не визнаються суб'єктами кримінального правопорушення, а отже не підлягають кримінальній відповідальності. Проте законодавство обох країн передбачає можливість застосування до них санкцій у разі вчинення кримінального правопорушення в інтересах юридичної особи. У нормативному регулюванні окремих аспектів існують певні відмінності, але загалом можна стверджувати, що в Україні та Німеччині застосована подібна модель квазікримінальної відповідальності юридичних осіб. Тим не менш, положення КК України потребують доопрацювання з урахуванням зарубіжного досвіду. Зокрема, доцільно запозичити більш широкий підхід щодо кола правопорушень, за вчинення яких уповноваженою особою можливе застосування санкцій до юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III: станом на 28.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кукіна З. О. Правове регулювання кримінальної відповідальності юридичних осіб на прикладі Німеччини, Чехії, Нідерландів. *Право і суспільство*. 2016. №4. С. 187–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_4_33.
3. Act on Regulatory Offences in the version published on 19 February 1987 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 602), last amended by Article 31 of the Act of 5 October 2021 (Federal Law Gazette I, p. 4607) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/BJNR004810968.html
4. Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 3 of the Law of 2 October 2009, Federal Law Gazette I p. 3214 URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

5. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. №4. С. 128–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_4_26.

Науковий керівник: Осадча Анна Сергіївна, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Єлизавета МАСЛОВСЬКА, Анна РАЧОК,
Національний університет
«Одеська юридична академія»
3 курс, 1 група факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року на території нашої країни було введено воєнний стан, котрий триває і до сьогодні. Постійна психологічна напруга, скрутне матеріальне становище та невпевненість у завтрашньому дні підвищують рівень агресії серед населення. Як правило, жертвами такої агресії стають члени сім'ї.

У ст. 126-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за домашнє насильство [1], але ця стаття не враховує особливу небезпечність вчинення цього кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Верховного Суду звернув увагу на те, що в умовах воєнного стану «винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Саме тому покарання для осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень в період воєнного стану, суд буде призначати з урахуванням цієї обтяжувальної обставини, тобто вид і розмір призначеного покарання буде наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України» [2].

На підставі цього можна зробити висновок, що у разі вчинення домашнього насильства, відповідальність за яке передбачена ст. 126–1 КК України, з використанням умов воєнного стану, суд має враховувати цю обтяжуючу обставину і призначити максимальний розмір покарання у виді позбавлення волі. Незважаючи на це, згідно з моніторингом судових рішень суди жодного разу не враховували цю обтяжуючу обставину при призначенні покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України.

До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України від домашнього насильства страждало близько 1,8 млн жінок. Однак, дана цифра щороку зростає. Під час дії повномасштабного вторгнення деякі із наших територій стали тимчасово окупованими, тому ми не можемо в повному обсязі дізнатися усю ситуацію [3]. Існує міф, що оскільки на теренах нашої країни діє воєнний стан, то в більшості випадків однією з вразливих категорій є внутрішньо переміщені особи. Однак, під час моніторингу судових справ, які розглядалися під час воєнного стану стосовного домашнього насильства, не було виявлено випадків, де була б потерпіла внутрішньо переміщена особа [4].

За вчинення домашнього насильства суди, як правило, призначають покарання у виді громадських робіт або позбавлення волі. В більшості випадків обвинувачений звільняється від відбування покарання з випробуванням. Протягом досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи, відкритої за ст. 126–1 КК України, можливе укладення угоди про примирення між потерпілою особою і підозрюваним (обвинуваченим). Таку угоду про примирення у випадку вчинення домашнього насильства можна укласти лише за ініціативи потерпілої особи. Така ініціатива обов'язково має бути добровільною і виключати будь-яке примушування. В той же час на практиці дуже складно встановити хто насправді є ініціатор угоди та чи є вона добровільною. Таку угоди укладають у близько 29% випадках (з них між обвинуваченим чоловіком та потерпілою – дружиною (колишньою дружиною) або співмешканкою у близько 64% випадках, між обвинуваченими дітьми й потерпілими батьками (як правило, це люди похилого віку) – у 32%, між обвинуваченими батьками й потерпілими дітьми – у понад 4% випадках).

Відсутність належної реакції держави на домашнє насильство, а також занадто м'які кримінально-правові наслідки вчинення домашнього насильства, збільшують ризик повторного вчинення цього кримінального

правопорушення, кривдник залишається проживати разом з жертвою та продовжує вчиняти свої протиправні дії.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: прийнятий від 05.04.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26, ст.131
2. Верховний Суд. Покарання за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану буде наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України від 04 березня 2022 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261723/>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України прийнятий від 07.12.2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5, ст. 35.
4. Галай А. О. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: книга. Київ: видавничий дім «КНТ», 2014. 160 с.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Коломієць Юлія Юріївна.

Анастасія МАСНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 20 група факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ КІЛЬКОХ РАНІШЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

Допит є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, проте він лише на перший погляд здається нескладним, на практиці його ефективно проведення вимагає не тільки знання положень закону, а й вміння обирати різні методи спілкування та впливу на особу з урахуванням її індивідуально-вікових особливостей.

Аналізуючи практику роботи органів досудового розслідування необхідним є зауважити, що одночасний допит кількох раніше допитаних осіб, як один із різновидів допитів, є однією з найважчих та процесуально складних слідчих дій. В зв'язку із цим, під час її проведення виникає чимало різних запитань та складнощів, які пов'язані із підготовкою до такого допиту та обранням тактичних прийомів для ефективності його проведення.

Насамперед, слід зрозуміти поняття одночасного допиту, який визнається як слідча (розшукова) або судова дія, що передбачає одночасний (поперемінний) допит двох або більше раніше допитаних осіб стосовно обставин, щодо яких ці особи раніше дали істотно суперечливі показання [1, с.355]. В найбільш загальному вигляді основною метою слідчого при проведенні вказаного допиту є повне та чітке встановлення істини, усунення розбіжностей, які виникли у показаннях окремо допитаних раніше осіб. Вказана мета може бути досягнута тільки враховуючи та реалізуючи правила криміналістичної тактики [2, с.194].

Важливо зауважити, що предмет одночасного допиту є більш вузьким, це пов'язано із тим, що під час одночасного допиту мають значення тільки ті обставини, стосовно яких особи дали суперечливі показання на попередніх допитах.

Організація одночасного допиту досить відрізняється від організації первісного допиту, це пов'язано із складністю цієї слідчої дії. Такий рівень складності зумовлює необхідність чіткої підготовки, яка повинна включати в себе як планування такого допиту, так і ретельну організацію його проведення. Проводячи підготовку до одночасного допиту слідчому необхідно проаналізувати не тільки наявні матеріали кримінального провадження, але й показання осіб, які вони надали на попередніх допитах. Окрему увагу він повинен звертати на особистісні характеристики осіб, взаємовідносини між допитуваними, характер наявних розбіжностей в показаннях, можливі шляхи їх усунення, а також на різноманітні тактичні прийоми, які необхідно буде використати безпосередньо під час проведення одночасного допиту. Також доцільним для слідчого в процесі підготовки є передбачити реакції допитуваних, які можуть виникнути під час допиту. Зрозуміло, що особа, яка раніше надала правдиві показання ймовірно повторить їх, проте особа, яка підозрюється в брехні може почати змінювати свої попередні показання в присутності особи, що обізнана стосовно певних обставин події. Але тут може виникнути трохи інша ситуація, яка потягне за собою протилежний результат. Це може проявитися в тому, що допитуваний, який надавав неправдиві показання виявиться психологічно сильнішим та витривалішим, а тому і має більший авторитет. Це, як правило, тягне за собою ситуацію, коли добросовісний допитуваний підпадає під вплив недобросовісного та змінює свої показання до показань опонента та визнає, що раніше надавав неправдиві показання. В зв'язку із цим рекомендується проводити одночасний допит між особами, які не мають будь яких тісних зв'язків або

відносин підлеглості, тобто для ефективності проведення одночасного допиту краще щоб відносини між особами були рівні. Для того, щоб посилити певний психологічний вплив на особу, що надає неправдиві показання, слідчий може збільшити кількість допитуваних [3, с. 68]. Однак в подібних ситуаціях виникають певні труднощі для слідчого в належній організації проведення допиту з великою кількістю допитуваних, що може зменшити ефективність такого допиту.

В процесі підготовки до одночасного допиту, слідчому необхідно встановити конкретний перелік запитань, які потрібно буде з'ясувати та чітко визначити їх послідовність. В першу чергу визначаються загальні питання, а далі уже запитання, які або уточнюють або деталізують загальні. Під час складання запитань потрібно намагатися уникати навідних, тобто таких, які уже містять відповідь на запитання [4, с.551].

Далі слідчий повинен звернути увагу на саме місце, де буде проводитися допит, зокрема, важливо враховувати розміри кабінету, наявність різних сторонніх предметів, якими можна завдати певних тілесних ушкоджень, це пов'язано з тим, що можуть розвинути конфліктні ситуації, зокрема бійка між допитуваними. Для уникнення таких ситуацій місця для осіб, що допитуються повинні бути на деякій відстані один від одного, проте не рекомендовано, щоб допитувані сиділи навпроти один одного, так як це може посилювати конфронтацію, що в подальшому негативно вплине на результат допиту [5, с.111–112].

Ретельно потрібно обрати і час, коли буде проводитися допит. Довгі зволікання стосовно його проведення приведуть до того, що допит втратить певний характер раптовості, який виступає одним із елементів його успіху [5, с. 112].

Окремим етапом під час підготовки до одночасного допиту є складання плану проведення такого допиту, який повинен містити наступні елементи: завдання допиту; час та місце його проведення; перелік розбіжностей в раніше наданих показаннях; перелік запитань для кожної особи; обрання особи, яка буде перша давати показання; перелік технічних засобів, як будуть застосовуватися; маркери доказів, які можуть свідчити про неправдивість показань, які будуть даватися особами.

Перед тим, як почати безпосередній допит осіб, слідчий повинен виконати деякі процесуальні вимоги, а саме встановити осіб, що будуть допитуватися, роз'яснити їх права відповідно до їх процесуального статусу, а також пояснити порядок проведення допиту [6, с.66].

В першу чергу під час допиту необхідно встановити чи знали особи один одного раніше і в яких стосунках перебували. Після цього особам по черзі слідчий пропонує дати показання щодо обставин, які є предметом даного допиту, потім слідчий може задавати свої запитання [7]. Послідовність надання особами показань та постановлення слідчим запитань визначаються на етапі підготовки до допиту [8, с.226].

Необхідно зазначити, що основою одночасного допиту слугує так званий «ефект присутності», який проявляється в ситуації коли одному допитуваному, який надав попередньо неправдиві показання, необхідно дати показання ще раз, але в присутності особи, яка знає правдиві обставини події [9, с.234]. Таким чином відбувається досить сильний психологічний тиск, який особа може не витримати та зізнатися у наданні раніше неправдивих показань. Для того, щоб одночасний допит був більш результативним, вплив сумлінного учасника повинний бути активним і, по можливості, не припинятися. Також не повинний припинятися вплив з боку слідчого у формі запитань.

Отже, одночасний допит кількох раніше допитаних осіб – це слідча (розшукова) дія, яка є найпотужнішим засобом психологічного впливу учасників такого допиту один на одного, в свою чергу ці впливи створюють певну систему інформаційної та психологічної взаємодії учасників допиту із слідчим. Ефективності проведення одночасного допиту сприятиме його належна підготовка, вміле використання слідчим, прокурором відповідних тактичних прийомів, урахування соціально – психологічних характеристик допитуваних осіб.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підручник : у 2 т. Т. 1 / [В.Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 456 с.
2. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. 2006. Дніпропетровськ. С.193–200
3. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посібник / С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, А. А. Вознюк, І. А. Жалдак та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С.68.
4. Чаплинська Ю. А. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб (організаційний аспект). Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 548–555.
5. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: дис. канд. юрид. наук. 2019. Київ. С. 240

6. С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, А. А. Вознюк, І. А. Жалдак Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI
8. Поліванова І. О. Про сутність одночасного допиту кількох вже допитаних осіб. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2017. Вип. 24. С. 226–228.
9. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. Вид. 2-ге, доопр. та допов. Київ: КНТ, 2008. 352 с.

Науковий керівник: Костенко Марина Володимирівна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри криміналістики.

Владислав МЕЛЬНИЧЕНКО,
Головний спеціаліст- юрисконсульт
відділу представництва інтересів в судах
та інших органах № 1 юридичного управління
Головного управління Пенсійного
фонду України в Запорізькій області
м. Запоріжжя, Україна

ДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 364-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Чинне кримінальне законодавство станом на сьогоднішній день знаходиться на стадії реформування. В цьому стані знаходиться також стаття 364–1 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно – правової форми.

Об’єктивна сторона цього кримінального правопорушення містить три ознаки:

1. Діяння у формі використання службовою особою всупереч інтересам юридичної особи приватного права своїх повноважень;

2. Суспільно небезпечні наслідки, які полягають у істотній шкоді охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

3. Причинний зв'язок.

Діяння, визначене статтею 364-1 Кримінального кодексу України обов'язково вчинюється всупереч інтересам юридичної особи приватного права. Під інтересами юридичної особи розуміються інтереси конкретного підприємства, установи, організації, яким підпорядковується службова особа.

Слід зазначити, що кримінальна відповідальність юридичних осіб – це законодавчо закріплена можливість застосування кримінальних санкцій щодо юридичних осіб у разі вчинення їхніми представниками кримінального правопорушення. В такому випадку юридичну особу слід визнавати суб'єктом кримінального правопорушення.

Зауважимо, що кримінальна відповідальність юридичних осіб передбачена законодавством окремих держав, перелік яких постійно розширюється. Якщо ж кримінальне законодавство певної держави не визначає юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення, але цим законодавством передбачена можливість застосування кримінальних санкцій до таких осіб, то слід вести мову про так звану квазікримінальну відповідальність [1, с. 339–359].

Особливість суспільної небезпечності зловживання посадовими особами своїм службовим становищем зумовлена перша за все високою цінністю об'єктів правової охорони, на які вони посягають, а також тяжкістю наслідків.

Будь-яке зловживання неприпустиме у правовій державі, але в Україні це ще є надзвичайно поширеним. Таким чином вести мову про декриміналізацію зловживання не можна взагалі.

Щодо основних факторів, то вони полягають у недосконалості чинного законодавства України, яке виражається у наявності певних прогалин правового регулювання, наявність колізій у законодавстві. Їх називають корупціогенними факторами (ризиками) кримінального процесуального законодавства.

Таким чином не викликає сумніву той факт, що в сучасних умовах антикорупційність законодавства є одним з якісних змістових критеріїв позитивного права. Таким чином досить доцільним є прийняття 14 жовтня 2024 року Закону України «Про запобігання корупції» [2].

Необхідно також провести оцінку кримінального процесуального законодавства України з точки зору його корупціогенності.

Системне дослідження антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства дозволило визначити їх як сукупність взаємопов'язаних між собою вимог, відповідність яким обумовлює його спроможність бути ефективним механізмом запобігання та протидії корупції при здійсненні кримінального провадження [3].

Передумовою корупційних практик є недосконалість чинного законодавства, наявність в ньому норм, що містять корупційні ризики, а також відсутність сформованих стандартів антикорупційної моделі.

Чинниками, що породжують корупційні кримінальні правопорушення, є такі:

1. Правові;
2. Економічні;
3. Організаційні;
4. Соціально – політичні;
5. Моральні [4, с.70].

Також необхідно виділяти об'єктивні, об'єктивно – суб'єктивні та суб'єктивні фактори [4, с. 131].

Слід вважати, що однією з умов, які сприяють вчиненню зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно – правової форми є певне соціально – психологічне середовище, сформоване всередині трудового колективу.

Таким чином, фактори, що зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 364-1 Кримінального кодексу України, слід поділити на такі групи: економічні, психологічні, соціально – економічні.

Також слід звернути увагу на умови. Умови – це обставини, існування яких не викликає вчинення кримінального правопорушення, однак які можуть сприяти виникненню наміру на його вчинення. Умовою вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 364-1 Кримінального кодексу України, є відсутність нормативно – правового регулювання певної сфери діяльності. Вчинення цього кримінального правопорушення відбувається шляхом використання своїх повноважень всупереч інтересам юридичної особи.

Таким чином є необхідність проведення широкомасштабної кампанії з викорінення корупції та запобігання вчиненню службових зловживань з будь-якої сторони, як зі сторони службових осіб публічного права, так і зі сторони службових осіб приватного права.

Висновки

Таким чином, слід зробити висновок, що детермінантами зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно – правової форми є причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень взагалі, невідповідність вимогам сьогодення, заміна принципів моралі.

Також слід зазначити, що для усунення корупціогенних чинників слід провести: 1) дослідження кожного елементу системи корупціогенних факторів; 2) пошук ефективних шляхів усунення корупціогенних факторів з Закону України « Про кримінальну відповідальність» (Кримінального кодексу України).

Список використаних джерел:

1. Гацелюк В. О Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: основні підходи до проблеми; Кримінальне право. Загальна частина: підручник; за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2012. 1112 с.
2. Про запобігання корупції. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
3. Глинська Н. В. Антикорупційні стандарти кримінально – процесуального законодавства: поняття та види/Н. В. Глинська, О. Г. Шило//Акт. проблеми реформування кримінально – процесуального законодавства та удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів України: матеріали міжнародної науково- практичної конференції. Луганськ : ПВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012.
4. Михненко А. М Марчук Р. П Мудров А. М. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. Київ : НАДУ, 2010.

Анна МОГИЛЬНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 4 групи
факультету міжнародного та європейського права

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Актуальність моєї роботи обумовлена тим, що хоча кількість наукових праць щодо співробітництва України та Міжнародного кримінального

суду (далі – МКС) щодня збільшується, проте питанню безпосереднього розслідування надається замало уваги, що спричиняє багато непорозумінь в сфері діяльності Суду та подальшому притягненні винних у вчиненні міжнародних злочинів на території нашої держави до відповідальності.

Перш за все, варто звернути увагу на застосування принципу взаємодоповнюваності в діяльності МКС, згідно з яким, національні розслідування посідають важливе місце у будь-якій справі, а досягнення правосуддя, як одна з головних цілей діяльності Суду, можливе лише за тісного взаємозв'язку між національним та міжнародним рівнями щодо збору, обміну та оцінки доказів. Проте в практиці Суду існує також концепція позитивної взаємодоповнюваності, що розширює межі застосування вищенаведеного принципу і надає можливість як державам-учасникам, так і власне Судові підтримувати національну систему правосуддя та зміцнювати її, шляхом надання технічної (оперативна підтримка, консультації щодо збору і оцінки доказів) та законодавчої допомоги, розбудови потенціалу держави, що дозволить їй проводити справедливі розслідування й судові процеси.

Реалізація цієї концепції щодо України знайшла своє вираження у створенні Спільної слідчої групи державами-членами МКС за підтримки Євроюсту та подальше приєднання до неї Суду. Цей крок є безпрецедентним, оскільки, по-перше, Офіс Прокурора МКС ще ніколи не брав участь у подібних групах, а по-друге, незабаром після приєднання Прокурор зробив заяву, в якій зазначив, що у даному випадку Офіс Прокурора буде не лише отримувачем інформації та доказів, а й намагатиметься передавати відповідні матеріали українській владі. Обмін доказами всередині даної групи може сприяти тому, що притягнення винних до відповідальності буде можливим як за національної чи універсальної юрисдикції, так і за юрисдикції спеціального трибуналу, створеного для окремої мети. Для МКС така співпраця також є важливою, оскільки вона може стати фундаментом для удосконалення та розширення застосування цієї концепції в подальшій діяльності Суду.

Наступною особливістю проведення Міжнародним кримінальним судом розслідування в Україні є польовий підхід до збору доказів та встановлення необхідних обставин. Суд неодноразово стикався з критикою держав-учасниць щодо його обмеженої присутності на місцях під час розслідування, проте розгортання найбільшої в історії МКС слідчої групи в Україні та неодноразові візити Прокурора свідчать про намагання подолати цю критику та посилити авторитет Суду серед держав-учасниць та тих, хто має наміри визнати його юрисдикцію.

Застосування польового підходу в Україні було зумовлене трьома факторами:

1. Наша держава від початку збройної агресії рф продемонструвала готовність до співпраці з МКС, зокрема, в заявах зроблених Президентом України Володимиром Зеленським, а також Генеральними Прокурорами (колишнім і нинішнім);

2. Ситуація в Україні привертає значну увагу і підтримку з боку інших держав та міжнародних організацій, що виливається в певний тиск на Офіс Прокурора, оскільки йому потрібно приділяти першочергову увагу саме розслідуванню злочинів, вчинених на території нашої держави;

3. Прокурор вже не вперше заявляє про наміри наблизити діяльність Суду до потерпілих та постраждалих, внаслідок звірств, що вчиняє рф проти наших громадян.

Присутність Міжнародного кримінального суду в Україні надає йому можливість глибокого розуміння політичного, соціального, культурного та, звісно ж, мовного контексту злочинів і в подальшому сприятиме уникненню деяких складнощів, з якими Суд стикається, наприклад, під час розслідувань в Африці.

Не дивлячись, на застосування таких позитивних підходів у розслідуванні МКС в Україні, існують кілька проблемних аспектів, що негативно впливають на досліджувану співпрацю.

По-перше, багато непорозумінь випливає з того, що серед населення та навіть представників державної влади переважає думка про те, що Суд розслідуватиме лише злочини, вчинені російськими військами, проте це не відповідає принципам діяльності МКС і може призвести до вибіркового правосуддя. Варто розуміти, що Суд здійснює розслідування всіх передбачуваних злочинів на території України, тому в майбутньому можливе притягнення до відповідальності й українських військових.

По-друге, Україна досі не стала державою-учасницею МКС, що свідчить про відсутність довіри до діяльності Суду, до його зобов'язань щодо підтримки міжнародного кримінального права і може вплинути на його легітимність. Наша держава неодноразово демонструвала прагнення до співпраці з Судом, проте ратифікація Римського статуту залишається обов'язковим кроком для подолання тієї правової невизначеності, що існує на сьогоднішній день.

Незважаючи на вищезазначені недоліки, варто відзначити такі здобутки МКС як видача 4 ордерів на арешт громадян рф, які ймовірно винні в численних злочинах, вчинених у ході збройної агресії: путіна в.в.,

львової-білової м.о., а також кобилаша с.і. та соколова в.м. (останні були видані 5 березня 2024 року).

Отже, співпраця України та Міжнародного кримінального суду має важливе значення для розслідувань всіх можливих злочинів, вчинених на території нашої держави в ході збройної агресії РФ, проте залишається значна кількість прогалин в правовому регулюванні діяльності Суду, вирішення яких сприятиме досягненню правосуддя та притягнення усіх винних до відповідальності.

Науковий керівник: Осадча Анна Сергіївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка

Дмитро НЕСТЕРЦОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри кримінального процесу

ІНОЗЕМЕЦЬ ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Існувала думка, що інтернаціоналізація суспільного життя, стала однією з причин збільшення кількості кримінальних правопорушень вчинених іноземцями, або за участю іноземних громадян. Сьогодні, це питання набуло ще більшої значущості, оскільки воно пов'язане із встановленням громадянства та правового регулювання статусу такої особи під час вчинення процесуальних дій щодо неї.

Слід розуміти, що іноземець є специфічним учасником кримінального провадження, статус якого на території України визначається окремими ознаками та властивостями. Здійснення, наприклад, досудового розслідування щодо громадянина України має чіткі правові норми, які закріплюють статус такої особи, визначають права та обов'язки на окремих етапах, проведення процесуальних, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, мають зрозумілу та чітку послідовність, попри ймовірні складнощі, які можуть виникнути у конкретній слідчій ситуації. Досудове розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземців або за участю таких осіб, від самого початку позбавлене чіткого законодавчого алгоритму діяльності відповідних уповноважених осіб. Окрім

того, поряд із цим, окремі дослідники визначають також і інші особливості досудового розслідування злочинів, що вчинені іноземними громадянами, поділяючи їх на об'єктивні та суб'єктивні. Під об'єктивними вони розуміють соціально-психологічні та національно-громадського сприйняття. До суб'єктивних відносять специфіку сприйняття іноземцем своєї особистої участі у досудовому розслідуванні кримінального правопорушення та мотивацію його дій під час цього процесу [3, с. 26]. Про такі особливості слідчий має розуміти вже від самого внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та має з'ясувати їх на початку проведення слідчих (розшукових) дій, визначаючи черговість їх проведення та оперативність, розуміючи про необхідність отримання згоди на проведення таких дій від дипломатичного представництва.

Тож, задля здійснення ефективного досудового розслідування щодо іноземця, чи за участю такої особи, слід спробувати зрозуміти зміст терміну іноземець. Так, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить тлумачення терміну іноземець. Проте, в редакції від 16.11.2017 р. в ч. 1 ст. 3 КПК України з'являється п. 16¹ ч. 1 ст. 3 КПК України, в якому закріплюється наступне «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом» [2]. Такі зміни у КПК України відбулися на підставі Закону № 2213-VIII від 16.11.2017р., у Пояснювальній записці до якого зазначається, що «на виконання пункту 3 протоколу наради [...] щодо розгляду проблемних питань стосовно порушення правоохоронними органами прав суб'єктів господарювання, зокрема іноземних інвесторів і підприємств із іноземним капіталом від 17 березня 2017 року (далі – Протокол) з урахуванням рекомендацій Ради бізнес – омбудсмена» [4]. Відтак, простежуються окремі зміни, які пов'язані саме із статусом іноземця.

В Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» закріплено у п. 6, ч. 1, ст. 1, що іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав [5]. Окрім того, в Декларації про права людини у відношенні осіб, які не є громадянами країни, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН, у ст. 1 зазначається, що для Декларації термін «іноземець» означає, будь-яку особу, яка не є громадянином країни, в якій вона перебуває [1].

Тож, слід зробити висновок, що на рівні держави іноземцем визнається будь-яка особа, яка прибула з іншої країни з власною метою та цілями: навчання, професійна діяльність, просвітницька діяльність, біженці тощо. Правовий статус такої особи, для країни, в якій вона проживала або

тимчасово перебувала, може визнаватися через громадянство або його позбавлення. Окрім того, часто означені цілі візитів таких громадян для України не є позитивними, та прямо призводять до застосування правових норм обмежувального, а не дозвільного характеру, що прямо пов'язується з протиправною діяльністю іноземців або безпосередньо щодо них.

Список використаних джерел:

1. Декларація про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають від 13 грудня 1985 р. Резолюція 40/144 Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158555__158555.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 19.04.2024 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Кудінов С. С. Розслідування злочинів, пов'язаних з участю іноземців: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2012. 196 с.
4. Пояснювальна записка від 09.11.2017 р. до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування № 7275 від 10.11.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7275&skl=9
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Дата оновлення: 28.06.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

Науковий керівник: Гетьман Г. М., кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина ПРОКОПОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 12 групи факультету юстиції

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОВЕРНЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ, ЯК ВИНЯТКОВОЇ МІРИ ПОКАРАННЯ, ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Очевидність цінності життя для людини виявляється і без посилання на юридичні джерела. Однак питання захисту життя завжди було прерогативою права, а отже, до сфери правового регулювання традицій-

но відносилися і способи охорони життя, як індивіда, так суспільства в цілому, у тому числі через легалізацію смертної кари, як виняткової міри покарання. Наразі обговорення смертної кари як законної форми позбавлення життя породжують дискусії у всесвітній громадськості. Із запровадженням на території України військового стану це питання ще більше загострилось і викликало велику кількість дискусій. Так, одні виступають категорично проти застосування виключної міри покарання, вважаючи її негуманною. Інші підтримують смертну кару, наводячи масу доводів про необхідність «узаконеного вбивства» під час війни. Але консенсус досі не досягнутий.

Ще у квітні 1983 році Рада Європи (далі – РЄ) прийняла Протокол №6 до Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), який був першим юридично обов’язковим інструментом, що стосувався скасування смертної кари в мирний час [1]. У 1989 році відмова від застосування смертної кари стала такою собі «неофіційною» умовою для вступу до РЄ для нових країн-членів. Після цього всі країни, які приєднуються до РЄ, зобов’язуються негайно припинити застосування смертної кари і ратифікувати Протокол №6. Для досягнення цієї мети РЄ розробила різноманітні механізми контролю за дотриманням цих зобов’язань, сприяючи державам у їх практичному застосуванні.

У 2002 році РЄ здійснила ще один важливий крок у напрямку скасування смертної кари за будь-яких обставин і остаточно заборонила її, прийнявши Протокол №13 до ЄКПЛ [2]. У зв’язку з цим, з 1997 року в країнах-членах РЄ не було жодного випадку смертної кари. Україна ратифікувала Протоколи у 2000 та 2003 роках, повністю скасувавши смертну кару, як вид покарання.

Щодо поточної ситуації в Україні, кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, які найчастіше характеризуються особливою жорстокістю та цинізмом, зростає в умовах воєнного конфлікту. Все більша кількість науковців та громадян зазначають, що смертна кара необхідна нашому законодавству, оскільки суспільство поки не досягло рівня справжньої гуманності й високої цивілізованості, а особи, що вчиняють злочини під час війни заслуговують на покарання найвищої міри.

Але все ж таки, на противагу таким судженням існує переважна кількість саме негативних аспектів застосування смертної кари:

по-перше, складність доведення вини особи, що скоїла злочин, що може призвести до винесення несправедливих вироків і в цілому до судової помилки;

по-друге, значний час проходить від винесення вироку до його виконання, що є важливою проблемою. Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) згадує так званий «феномен камери смертників», що включає комплекс обставин, що впливають на особу, засуджену до смертної кари. ЄСПЛ у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» наголошує, що наслідком довгого періоду між винесенням вироку та його виконанням є те, що засудженій особі доводиться очікувати смерті протягом багатьох років, що може призводити до важкого психологічного стану, коли вона постійно знаходиться під загрозою кари. Також у цьому документі вказано, що важливо враховувати можливість, що особа, яка екстрадується, може зазнати ставлення, що порушує ст. 3 ЄКПЛ, або якщо існує загроза страти в країні, яка приймає цю особу. Ще одним важливим моментом є те, що в конкретному випадку мета екстрадиції злочинця може бути досягнута іншими засобами, які не призведуть до такого життєвого страждання. У результаті фактичне скасування смертної кари в двадцяти двох країнах у 1989 році, підтверджене в рамках цієї справи, поступово призвело до її юридичного скасування в більшості країн-учасниць [3];

по-третє, виникає питання щодо досягнення мети покарання у разі застосування смертної кари, а саме – виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як самими засудженими, так і іншими особами. Зокрема, Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11 рп/99 смертна кара була визнана неконституційною як така, що не відповідає принципам, закріпленим у Конституції України. Згідно з цим Рішенням, світовий і вітчизняний досвід підтверджує, що смертна кара не є ефективним засобом боротьби зі злочинністю і не сприяє зниженню кількості злочинів проти життя людини. Запровадження смертної кари не призводить до зменшення злочинності, як свідчать кримінологічні дослідження. Також Конституційний Суд України вказав, що смертна кара суперечить принципам, закріпленим у статтях 27 та 28 Конституції України [4].

Варто звернути увагу, що Конституційний Суд також вказував, що новий вид кримінального покарання, встановлений Законом № 1483-III від 22 лютого 2000 року – довічне ув'язнення – є менш суворим видом покарання у порівнянні з смертною карою. Конституційний Суд зазначив, що застосування довічного позбавлення волі гарантує невід'ємне право на життя особі, яка скоїла важкий злочин.

Отже, повернення смертної кари в українські реалії є складним питанням, яке варто розглядати з урахуванням багатьох аспектів, включаючи права людини, моральність, ефективність та інші фактори. Так, варто враховувати, що введення смертної кари не є гарантією покращення криміногенної ситуації чи забезпечення безпеки в країні. Дослідження науковців неодноразово підтверджували, що смертна кара не є ефективним засобом запобігання злочинності.

Таким чином, ми вважаємо, що перегляд політики щодо смертної кари під час військового стану є недоцільним. Дійсно, смертна кара не відповідає основним вимогам принципу гуманізму, оскільки, згідно зі ст. 3 Конституції України, життя людини вважається найвищою цінністю [5]. Смертна кара порушує основні права людини, адже вона суперечить праву на життя та праву на захист від жорстокого, нелюдського і принижуючого гідність поводження та покарання. Страта руйнує громадянські зв'язки у суспільстві та завдає шкоди гідності його членів. Демократична, цивілізована, гуманна держава має враховувати цінність життя кожної людини та надавати можливість для її виправлення у будь-яких обставинах.

Список використаних джерел:

1. Протокол N 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 28.04.1983 р. № 6 : станом на 22 лют. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802#Text (дата звернення: 06.05.2024).
2. Протокол N 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин : Протокол Ради Європи від 03.05.2002 р. № 13 : станом на 28 листоп. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180#Text (дата звернення: 06.05.2024).
3. Рішення ЄСПЛ від 07.07.1989 року в справі «Soering v. the United Kingdom» (заява № 14038/88). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57619%22%7D>.
4. Рішення КСУ № 11-рп/99 від 29.12.1999 у справі № 1-33/99 за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання(справа про смертну кару)// Офіційний вісник України. № 4., 2000. С. 126.
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

Науковий керівник: Прийма С. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри прав людини та юридичної методології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія СІДЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 5 групи
факультету адвокатури

КІБЕРБУЛІНГ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Віртуальний простір-це середовище без якого люди ХХІ століття не можуть уявити своє життя. З одного боку, це безцінні інструменти для самореалізації, адже за допомогою нього можна покращувати свої навички, але з іншого боку інтернет – розмножувач для кримінальних правопорушень, що може проявитися у формі погроз, цькування, психологічного тиску, терору та інших жакливих дій стосовно дітей, а інколи навіть дорослих. Дана проблема набрала вже глобального характеру, саме тому постало питання щодо вжиття певних заходів для запобігання настанню суспільно небезпечних наслідків серед суспільства.

Слід зазначити, що на теперішній час досі не існує законодавчого закріплення поняття «кібербулінгу», що у свою чергу проявляється у його не ідентифікації та жвавій дискусії серед науковців.

До прикладу, «Л. Найдьонова вважає, що кібербулінг характеризується застосуванням нападів, щоб завдати психологічної шкоди, яка може здійснюватися через засоби електронного зв'язку, зокрема, електронну пошту, миттєві повідомлення (ICQ та інші системи), розгортатися в чатах, на вебсайтах, у соціальних мережах, а також через текстові повідомлення або зображення (фото, відео), терор за допомогою мобільного телефонного зв'язку» [1, с. 2]. «Також, явищу кібербулінгу властиво тісна пов'язаність з агресією й як наслідок визначається як агресивна поведінка суб'єктів дискурсу у кіберпросторі»[2, с. 379].

Формами кібербулінгу: «анонімних листів у формі залякування шантажу, тролінги(розміщення провокаційних повідомлень в соціальних мережах), використання особистої інформації, сексуальне посягання,

хепі-слепінги (наси́льство заради розваг, що проявляється у зйомці насильницького відео з подальшим розповсюдження в мережі)» [3, с. 190].

В Україні ці питання досі чітко не врегульовано на законодавчому рівні, попри існування значних випадків, саме тому доречно було б звернути увагу на зарубіжний досвід.

Як приклад, в Італії в 2017 р. був прийнятий закон «Положення про захист неповнолітніх для запобігання та протиставлення явища кібербулінгу» № 71. Цей закон визначає поняття кібербулінгу таким чином: «будь-яка форма тиску, агресії, домагань, шантажу, а також образи, приниження, наклеп, викрадення особистої інформації, а також зміна, незаконне отримання, використання, незаконна обробка даних із заподіянням шкоди неповнолітнім, здійснене в електронному вигляді, а також поширення Інтернет-контенту, що стосується також одного або декількох членів сім'ї неповнолітньої особи, метою яких є намір ізолювати неповнолітнього або групу неповнолітніх, вчинивши серйозні зловживання, зловмисну атаку або висміюючи їх» [4, с. 160].

На нашу думку, це дає поштовх до відокремлення поняття «кібербулінгу» від «булінгу» у нормативній площині, адже він є більш суспільно-небезпечним. Зокрема, це підтверджують такі ознаки: булер та жертва можуть знаходитися в одному фізичному просторі; існує можливість повторного перегляду анонімного контенту; досить складно з'ясувати місце та час коли може це статися, адже жертві не обов'язково потрібно знаходитися в мережі; це діяння проявляється у формі умислу [4, с. 157].

Незважаючи на те що, законодавством не передбачена відповідальність за кібернаси́льство, це не означає, що особа, яка вчинила дане правопорушення не буде покараною.

Булінг може переростає у форму катування (127 КК України) з наявністю усіх складів кримінального правопорушення за винятком суб'єкта, оскільки відповідно до ч.2 ст 22 КК України, суб'єкт є особа яка досягла 16 річного віку . Якщо ж дії вони здійснюють через мережу Інтернет, то за погрожування іншим дітям в Інтернеті, буде нести власник комп'ютера, який було використано для поширення неправдивої інформацію або залякування. Досить часто такий вид кримінального правопорушення кваліфікують як хуліганство (ст.296 КК України)[5, с. 281]. Але існують певні протиріччя, адже не завжди власник вчиняє зазначені дії.

Також щодо віку, на наш погляд, вік повинен бути знижений, адже якщо ми проаналізуємо статистичні дані в більшості випадках суб'єктом

вчинення даного суспільного небезпечного діяння є неповнолітні особи, але також потрібно враховувати такі його ознаки як систематичність, наявність умислу та дисбаланс.

Враховуючи тенденції європейських країн, можна було б криміналізувати окремі прояви кібербулінгу, до прикладу, кіберсталкінг (Іспанія, Франція); секстинг (Велика Британія) та грумінг (Велика Британія Іспанія) [4, с. 162].

Окремо слід наголосити, що наслідки кібербулінгу часто можуть супроводжуватися сумним і навіть фатальним результатом, зокрема у формі самогубства жертви, яке також називають «буліцид». Такі діяння, що призвели до самогубства жертви або спроби самогубства, особу, винну в кібербулінгу, можуть притягнути до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 120 ККУ [6]. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» зазначає, що «Відповідальність за ч. 1 ст. 120 КК (2341-14) за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство настає за умови, що потерпілий вчинив відповідні дії внаслідок жорстокого поводження з ним, шантажу, примушування до вчинення протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності винним. Під жорстоким поводженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань. Систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого» [7].

Отже, можна констатувати відсталість законодавчого регулювання щодо кібербулінгу. Адже в Кримінальному кодексі України немає окремої статті, яка передбачала б відповідальність за кібербулінг. Проте, окремі прояви кібербулінгу можуть кваліфікуватися за такі статтями: ст. 127, ст. 296, ст. 120 КК України.

Список використаних джерел:

1. Найдьонова Л. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : методичні рекомендації. Київ, 2011. № 4. 34 с
2. Smith P., Mahdavi J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., Tippett N. Cyberbullying: it's nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2008. Vol. 49 (2). P. 376–385.
3. Б. С. Єрмоленко. Насильство в мережі Інтернет. Кібербулінг. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020.

4. Ведернікова А. О. Протидія булінгу в Європейських країнах: кримінально – правові аспекти. Вісник Асоціації кримінального права України. 2020. Вип. 2(14). С. 154–178.
5. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Кібербулінг в Україні соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протидія. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 275–284. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2018_2_25.pdf
6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.04.2024).
7. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Верхов. Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

Науковий керівник: Професор, доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права, Шепітько М. В.

Дарина СОКИРКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 10 група факультету прокуратури

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАТТІ 43-1 ККУ (ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ)

Новелізація кримінального законодавства України з початком повномасштабного вторгнення рф стала одним з надважливих та невідворотних процесів, які відображають рефлексію держави на кризову ситуацію та прагнення забезпечити правопорядок в умовах загрози національній безпеці. Однією з численних реакцій законодавця на сучасні виклики стало доповнення розділу VIII Кримінального кодексу України статтею 43–1 (Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України) відповідно до Закону № 2124-IX, який набрав чинності 21.03.2022 р. [2] Таким чином, закон про кримінальну відповідальність доповнився новою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння.

На моє переконання, ця обставина є обґрунтованим кроком законодавця, враховуючи мотиви, які викладені в пояснювальній записці, а також прямий зв'язок цієї обставини з раніше прийнятим Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» № 2114-IX, відповідно до положень якого у період дії воєнного стану цивільні особи можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії РФ та\ або інших держав, у тому числі застосовувати, отримувати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України [3]. Проте, при детальнішому аналізі статті 43–1 КК можна виявити певні неузгодженості, на які слід звернути увагу.

По-перше, назва статті «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» не корелює з її подальшим змістом, адже ч. 2 говорить саме про право кожної особи на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Очевидно, що при виборі назви статті законодавець намагався продублювати положення ст. 65 Конституції України, де вживається поняття «обов'язок», однак конституційне положення обов'язку є дещо ширшим за те, яке мається на увазі у Кримінальному кодексі. Захист України шляхом безпосереднього заподіяння шкоди агресорові є обов'язком військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, і здійснюється згідно зі спеціальним законодавством, наприклад, Законів «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Збройні Сили України», військових статутів тощо. З протилежного боку, даним правом наділяються усі інші суб'єкти, для яких такий захист не є юридичним обов'язком, тобто цивільні особи. Такий висновок також випливає з того, що ч. 2 ст. 43–1 КК окремо виокремлює органи державної влади та Збройні Сили України, отже на підставі цього можна стверджувати, що суб'єктом наведеної статті є конкретно цивільні особи, для яких захист є правом.

По-друге, вважаю, що хоча цілком логічним, однак не досить коректним є формулювання ч. 1 ст. 43–1 КК, де зазначено, що кримінальна караність діяння особи виключається за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Слід зробити акцент на тому, що цивільні особи, на яких поширюється ця стаття не є комбатантами у контексті міжнародного гуманітарного права, тому розуміння та дотримання *jus in bello* зазначеними

особами на практиці є досить проблематичним питанням. Крім того, навіть нормативно-правові акти, які регламентують порядок ведення війни, закріплюють закони та звичаї війни не покладають такого обов'язку на цивільних осіб, адже на них такі акти не поширюються.

Наприклад, на практиці відомо про випадки, коли українські громадяни на територіях, окупованих державою-терористом, використовують імпровізовані методи та засоби для протидії окупантам, нейтралізуючи їх особовий склад отрутою через їжу, інші предмети побуту тощо. Втім, аналізуючи такі дії з точки зору міжнародного гуманітарного права, слід згадати пункт «а» ст. 23 IV Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, який забороняє використання отрути або отруєної зброї. Стаття 1 зазначеної Конвенції визначає, що військові закони, права і обов'язки застосовуються не лише до армій, але й також до ополчення та добровольчих загонів, якщо вони відповідають таким умовам як: знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; мають закріплену відмітну емблему, яка може бути впізнана на відстані; відкрито носять зброю; ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни. У країнах, в яких ополчення або добровольчі загони становлять армію чи входять до її складу, вони включаються у категорію «армія» [4]. Таким чином, цивільні особи, які не відповідають цим критеріям, використовуючи заборонені методи ведення війни, формально не підпадають під дію цих норм, що робить їх дії правомірними, особливо в контексті пропорційності завданої шкоди державі-агресору, що і являється захистом України.

Підсумовуючи, хочу зазначити, що доповнення Кримінального кодексу України наведеною статтею є виправданим рішенням, проте її положення є недосконалими. На мою думку, ст. 43-1 КК потребує редакції у частині узгодження її назви зі змістом ч. 2, адже слід відобразити у заголовку те, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України шляхом безпосереднього заподіяння шкоди агресорові є конкретно правом цивільних осіб, а не їх обов'язком. Зокрема, потребує внесення змін ч. 1 ст. 43-1 КК, оскільки цивільні особи не є комбатантами, очікування їхньої обізнаності та дотримання норм міжнародного гуманітарного права є дещо нереалістичними та надмірними.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.05.2024).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text> (дата звернення: 03.05.2024).
3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 03.05.2024).
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 03.05.2024).

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександра СОКОЛЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет слідчої та детективної діяльності
Студентка 3 курсу 4 групи

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД

На тлі світових тенденцій гуманізації кримінального судочинства та оптимізації пенітенціарної системи перед Україною стоїть завдання модернізації системи кримінального судочинства. Сучасний стан системи характеризується низкою проблем, серед яких переповненість місць позбавлення волі, високий рівень рецидивної злочинності, відсутність фінансування та інші проблеми, які потребують негайного вирішення. У цьому контексті пробація є інноваційним і перспективним інструментом для зниження рівня злочинності та підвищення ефективності системи кримінального правосуддя[4, с. 31].

Пробація, як альтернатива позбавленню волі, відіграє важливу роль у трансформації системи кримінального правосуддя та забезпечує більш гуманний та ефективний підхід до виправлення засуджених. Такий вид покарання не тільки сприяє соціальній адаптації правопорушників, а й значно економить бюджети та розвантажує установи, які виконують по-

карання. Водночас, країні необхідно створити ефективну систему управління та підтримки моніторингу служб пробації. Зокрема, має створити мережу пробаційних центрів, підготувати кваліфікованих спеціалістів та встановити законодавчі вимоги до умовно-дострокового звільнення засуджених. Гарантія.

Придатність системи пробації в Україні визначається не лише внутрішньою потребою реформування системи кримінальної юстиції, а й міжнародними зобов'язаннями країни в рамках європейської інтеграції. Як держава, яка прагне інтегруватися в європейський простір, Україна підтримує стандарти Європейського суду з прав людини, зокрема рекомендації щодо скорочення кількості засуджених та оптимізації пенітенціарної системи [1, с. 5].

Запровадження пробації є однією з передумов гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та сприяє підвищенню рівня правової культури та захисту прав і свобод людини. Проте проблема вивчення практичного застосування пробації як альтернативи традиційному покаранню в Україні залишається відкритою, а аналіз правових реформ та запровадження пробації в Україні показує, що розвиток є. Описує правову систему країни та її відповідь на виклики сучасного кримінального правосуддя.

Вивчення історичного розвитку пробації дає змогу оцінити її ефективність та визначити перспективи її розвитку в умовах євроінтеграційного процесу та реформування системи кримінального судочинства. Історія служби пробації в Україні починається з періоду здобуття незалежності та становлення власної правової системи, коли Україна почала активно інтегруватися в міжнародний правовий простір та опанувати демократичні стандарти у судовій сфері.

Однак із прийняттям у 2015 році Закону України «Про умовно-дострокове звільнення» система умовно-дострокового звільнення зазнала значного розвитку, заклавши основу для створення системи умовно-дострокового звільнення та визначивши її структуру, принципи та механізми роботи. Відтоді служба пробації почала активно розвиватися шляхом відкриття центрів пробації та розробки програм реабілітації та соціальної адаптації засуджених [2, с.11].

Пробація має значні переваги перед традиційною системою кримінального правосуддя і часто розглядається як економічно ефективна альтернатива ув'язненню, оскільки вона зменшує витрати на ув'язнення.

Вивчивши вартість пробації та порівнявши її з вартістю ув'язнення, ми можемо оцінити її економічну ефективність та вплив на державний бюджет. Українська система пробації, як і будь-яка інша суспільно важлива система, стикається з багатьма викликами та проблемами, які потребують уваги та вирішення для забезпечення її ефективності та відповідності сучасним вимогам. Важливими аспектами, які потребують аналізу та оптимізації, є питання фінансування, навчання персоналу та ставлення суспільства та засуджених до умовно[5, с. 9].

Особливо серйозною проблемою є відсутність або нестабільність фінансування, що може призвести до погіршення якості послуг, браку ресурсів для реабілітації та адаптації засуджених, затримки впровадження інноваційних програм і методик. Діяльність людини в системі кримінального правосуддя вимагає не тільки достатньої якості підготовки, але й постійного професійного розвитку офіцерів пробації, включаючи систематичне навчання, наставництво та обмін досвідом. Оскільки така підготовка та досвід впливають на здатність персоналу належним чином реагувати на потреби ув'язнених, ефективно застосовувати різні методи реабілітації та адаптації, а також належним чином виконувати наглядові та допоміжні функції, це має вирішальне значення для ефективності служби пробації. Питання, пов'язані з освітою та підготовкою фахівців, включають необхідність постійного оновлення знань щодо проведення новітніх досліджень і практики, інноваційних та ефективних методів роботи, а також підтримки високих етичних стандартів і професійної поведінки. Професія. Довіра і повага між персоналом, ув'язненими і суспільством в цілому [3, с. 4].

Аналіз тенденцій показує, що використання умовного засудження як альтернативи депривації має потенціал для зменшення рецидивної злочинності та підвищення рівня соціальної адаптації засуджених. Проте для підвищення ефективності системи необхідно забезпечити достатні фінансові ресурси, розвиток кадрового потенціалу та громадську підтримку. Зокрема, організація інформаційних кампаній та просвітницьких заходів для підвищення обізнаності населення про цілі, принципи та переваги пробації та зміни ставлення до ув'язнених. Крім того, аналіз міжнародного досвіду показує, що успішні моделі пробації базуються на інноваційних програмах реінтеграції, ефективній взаємодії з громадськістю та постійному оновленні практики.

Для України важливо врахувати ці аспекти при плануванні реформ. Необхідно розробити та впровадити систематичні програми навчання та

підвищення кваліфікації, щоб ознайомити працівників служби пробації з найкращим міжнародним досвідом та інноваційними методами роботи. Реалізація викладених пропозицій потребує спільних зусиль урядів, правоохоронних органів, громадськості та міжнародних організацій та органів.

Запровадження пробаційного нагляду збільшить демократизацію пенететіарної системи та буде гарантією захисту прав засуджених осіб. Тому, я вважаю, за потрібне введення такого виду покарання, як пробаційний нагляд, тим самим ми виконаємо ще одну с передумов до наближення українського законодавства до європейського. Окрім цього запровадження такого виду покарання має свої переваги, такі як: ми наближаємо законодавство до європейських стандартів; вирішить проблему переповнених установ виконання покарання. На мою думку, пробаційний нагляд завдяки своїй процедурі виконання надасть змогу засудженим знизити рівень злочинності, шляхом переосмислення, адже таким чином країна дає змогу на виправлення, окрім цього це допоможе країні зменшити витрати на установи покарання, але потрібно буде фінансування, належна підготовка кадрів та громадська підтримка, аби такий вид покарання працював так, як прописав законодавець. Тобто зменшення фінансування на установи потрібно буде перенаправити напочатку на належну підготовку усього для виконання пробаційного нагляду, адже без кваліфікованої підготовки, шансів на вдале впровадження пробаційного нагляду може стати безуспішним.

Отже, ставши на шлях модернізації системи кримінального судочинства, приведення законодавства до європейських стандартів, введення такого виду покарання, як пробаційний нагляд посприє вирішенню проблем, які ми маємо, тобто ми зменшимо переповненість установ виконання покарань, та фінансування, яке спочатку потрібно буде вкласти в підготовку належних кадрів, окрім цього це дасть змогу засудженим переосмислити свої дії, це може посприяти зменшенню злочинності в країні, а також випадків рецидиву, тим самим посприявши соціальній адаптації засуджених. Цей крок потребує належної підготовки, тому потрібно буде затвердження регулюючих законів та норм, підготовка кадрів, підтримка громадськості та фінансування цього.

Список використаної літератури:

1. Ляна О. В. Пробація як засіб альтернативного покарання в Україні: особливості та варіанти впровадження. Прикарпатський правничий вісник. Опубліковано 2023.4(51). стор.103–107.

2. Фусак А. Нотатки про реабілітацію умовно засуджених у місцях позбавлення волі. *Юридичні новини* 2022. 6. С.119–126. URL: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.15>
3. Свердлін К. Ю. Поняття та сучасний стан правового регулювання кадрового забезпечення Державної правоохоронної служби України. *Вісник Харківського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Том 101, Випуск 2 (Частина 2). стор.123–135. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.42>
4. Ляна О. Пробація як ключовий компонент парадигми кримінального судочинства. *Електронний журнал для криміналістів*. 2023. № 10. С. 469–471.
5. Коваленко проти США Управління пробації. *Електронний журнал судових експертів*. 2023. № 10. С. 616–618.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, асистентка кафедри кримінально-правової політики Осадча А. С.

Анастасія СОЛДАТКІНА,
Державний податковий університет
студентка 2 курсу, ПБ-22–2 групи ННІ права

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Корупція залишається постійним викликом у сучасну епоху глобалізації та європейської інтеграції, створюючи загрозу для верховенства права, економічного розвитку та демократичного врядування. Таким чином, роль міжнародно-правових механізмів у боротьбі з корупцією є надзвичайно важливою. Міжнародні договори та конвенції відіграють вирішальну роль у боротьбі з корупцією в рамках глобалізації та європейської інтеграції, створюючи основу для співпраці та координації між державами. Однак, незважаючи на ці зусилля, залишаються проблеми з ефективним дотриманням міжнародних правових механізмів боротьби з корупцією. Заглибитися в ландшафт боротьби з корупцією в контексті глобалізації та європейської інтеграції, досліджуючи ефективність міжнародних правових механізмів і перешкоди, що виникають під час їх впровадження.

Корупція становить серйозну загрозу для стабільності націй, цілісності демократій, дотримання прав людини та встановлення соціальної справедливості в сучасному світі. Ця поширена проблема не тільки

перешкоджає економічному прогресу націй, але й підриває довіру громадян до їхніх урядів та інституцій [1, с. 262]. Боротьба з корупцією вимагає не лише посилення механізмів боротьби з корупцією, а й захисту осіб, які активно протистоять корупції. Цей подвійний підхід має важливе значення для зміцнення глобальної боротьби з корупцією та забезпечення ефективності та стійкості антикорупційних зусиль [2, с. 22]. Збереження корупції як основної проблеми є очевидним у таких країнах, як Україна, де вона продовжує бути предметом постійного дискурсу як на національному, так і на міжнародному рівнях. Поширеність корупції в Україні підкреслює потребу в міцній міжнародно-правовій базі та механізмах для боротьби з корупцією та сприяння прозорості та підзвітності врядування [3, с. 2].

Корупція виступає як грізний супротивник стабільності та прогресу націй, загрожуючи самій структурі державності, демократичним принципам, правам людини та справедливості в суспільстві. Їїго згубні наслідки особливо виражені в перешкодженні економічному розвитку та створенні середовища недовіри та несправедливості [1, с. 262]. Визнаючи тяжкість корупції, міжнародні договори та конвенції відіграли важливу роль у вирішенні цієї проблеми в глобальному масштабі. Ці угоди спрямовані не лише на захист осіб, які виступають проти корупції, а й підкреслюють необхідність постійного вдосконалення антикорупційних механізмів. У контексті європейської інтеграції корупція залишається постійною та помітною проблемою, що викликає триваючі дискусії та обговорення як серед внутрішніх, так і міжнародних зацікавлених сторін. Україна, наприклад, стикається з корупцією як з давньою проблемою, що привертає увагу до термінової необхідності узгоджених зусиль на різних рівнях для ефективної боротьби з цією поширеною проблемою [3, с. 1].

Застосування міжнародних правових механізмів боротьби з корупцією створює безліч проблем, які перешкоджають прогресу в боротьбі з цією поширеною проблемою. Однією з першочергових перешкод є необхідність захисту осіб, які виступають проти корупції, забезпечення їх захисту та безпеки. Це особливо важливо, оскільки викривачі часто стикаються з помстою та погрозами за викриття корупційних дій. Крім того, існує нагальна потреба підвищити ефективність антикорупційних заходів шляхом зміцнення механізмів примусового виконання та підзвітності [2, с. 45]. У таких країнах, як Україна, корупція закріпилася як стійка та широко поширена проблема, що викликає триваючі дискусії та

дебати як усередині країни, так і на світовій арені [3, с. 1]. Відсутність консенсусу щодо єдиного визначення та тлумачення ключових правових норм, спрямованих на сприяння прозорості та доброчесності, ще більше ускладнює реалізацію міжнародних антикорупційних ініціатив [4, с. 8]. Ця неоднозначність у визначенні законодавчої бази підриває зусилля щодо встановлення узгодженого та єдиного підходу до боротьби з корупцією через кордони, перешкоджаючи ефективності міжнародних правових механізмів.

Водночас, ефективна реалізація цих принципів потребує їх адаптації до національних умов з урахуванням специфіки правової системи, політичної культури, соціально-економічних факторів тощо. В Україні в останні роки здійснено ряд кроків щодо гармонізації національного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема шляхом імплементації положень Конвенції ООН проти корупції [5, с. 11]. Проте, практичне застосування універсальних та національних принципів права у сфері протидії корупції в Україні ускладнюється цілою низкою чинників – недостатньою ефективністю антикорупційних інституцій, низьким рівнем довіри суспільства до влади, збереженням впливу корупційних практик на різні сфери життя.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що успішна боротьба з корупцією передбачає формування ефективного інституційного механізму, забезпечення невідворотності покарання за корупційні злочини, підвищення прозорості та підзвітності державного управління, а також активну участь громадянського суспільства. Водночас, ключовим є адаптація цих підходів до національного контексту з урахуванням специфіки правової системи, політичної культури, соціально-економічних умов [6].

Боротьба з корупцією в епоху глобалізації та європейської інтеграції є складним і багатограним викликом, який потребує комплексного та скоординованого підходу як на міжнародному, так і на національному рівнях. Таким чином, підкреслюється згубний вплив корупції на стабільність націй, функціонування демократії, захист прав людини та просування соціальної справедливості. Наголошуючи на важливості не лише посилення механізмів боротьби з корупцією, а й захисту осіб, які сміливо викривають корупційні дії, часто піддаючись великому особистому ризику. Неоднозначність у визначенні законодавчої бази для з корупцією створює суттєву перешкоду для встановлення узгодженого та єдиного підходу через кордони. Відсутність консенсусу щодо ключових

правових норм, спрямованих на сприяння прозорості та доброчесності, ще більше ускладнює виконання міжнародних антикорупційних ініціатив. Випадок України є яскравим прикладом гострої потреби в міцній міжнародно-правовій базі для боротьби з корупцією та сприяння підзвітності в управлінні. Крім того, дослідження підкреслює життєво важливу роль інформаторів у розкритті корупції, а також висвітлює проблеми, з якими вони стикаються, зокрема помсту та погрози. Рухаючись вперед, вкрай важливо вирішити ці виклики та зміцнити глобальні зусилля по боротьбі з корупцією за допомогою розширених міжнародних правових механізмів і подвійного підходу, який надає пріоритет прозорості, чесності та підзвітності. Визнаючи ці складності та постійні перешкоди, дослідження робить внесок у постійний діалог щодо антикорупційних зусиль і підкреслює важливість постійних та ефективних заходів для боротьби з цією поширеною проблемою.

Список використаних джерел:

1. Боднар В. С. Протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. С. 261–268. URL: <https://clar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2af311f4-3903-4179-b18d-a9405a709ae9/content>
2. Шелест А. Корупція як перешкода у забезпеченні сталого розвитку країн : автореф. Київ, 2022. 54 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc1a79e6-906e-43c5-9220-d7a68f6728d6/content>
3. Боротьба з корупцією. Уряд. портал, 2020. 6 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/borotba-z-korupciyeyu>
4. Бакалінська О. Розвиток конкурентного законодавства і права України в умовах європейської інтеграції. КОНКУРЕНТНЕ ПРАВО. URL: <https://coordynata.com.ua/rozvitok-konkurentnogo-zakonodavstva-i-prava-ukraini-v-umovah-evropejskoi-integracii>
5. Звіт за 2020 рік. Київ : Нац. агентство з питань запобігання корупції, 2021. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/NAZK-Zvit-za-2020-rik-15.04.2021-1.pdf>
6. SPECIALISED ANTI-CORRUPTION INSTITUTIONS: REVIEW OF MODEL. OECD, 2008. 140 p. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/39971975.pdf>

Науковий керівник: Любавіна Вікторія Петрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Алла УСТИЧ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри кримінального процесу
1 курсу 19-23-05 групи

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

Передумовою сучасного міжнародного правотворення у сфері запобігання та протидії у сфері боротьби корупції стали складність проблеми міжнародно-правової протидії корупції, недостатність узгоджених доктринальних поглядів на природу корупції, її походження та головні фактори розвитку цього явища.

Однією із перших спроб розробити міжнародний документ щодо боротьби з корупцією стала ухвалена Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 11 грудня 1975 року № 3514 (XXX) [1]. Конвенція ООН є міжнародно-правовим документом, яким регулюється питання повернення активів, а також містяться положення спрямовані на попередження правопорушень корупції. У вказаній резолюції засуджувались всі форми та прояви корупції, а також були викладені рекомендації для держав приймати законодавство, проводити розслідування та застосовувати відповідні нормативно-правові заходи щодо запобігання та протидії корупції [6]. Також були прийняті Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи від 21 січня 1999 року, які стали важливими міжнародно-правовими документами у сфері боротьби з корупцією.

Починаючи з 1950-х рр під егідою ООН та в її спеціальних утвореннях було розроблено і прийнято 16 міжнародно-правових документів, з них – 7 конвенцій, 3 протоколи та 6 декларацій.

У Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи № (97) 24 від 06 листопада 1997 року «Двадцять принципів боротьби з корупцією» визначені важливі принципи для національного законодавства держав: впровадження ефективних заходів щодо запобігання корупції та підняття суспільного розуміння і просування етичної поведінки; забезпечення незалежності і автономності та спеціалізації людей або органів, що відповідають за

боротьбу з корупцією та забезпечення їх відповідними засобами і навчанням для виконання їх завдань; дотримання прозорості організації, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями, тощо [3].

Прийняте урядовим документом Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 року щодо комплексної політики Європейського союзу з протидії корупції продемонструвало свою важливість у сфері боротьби з корупцією, оскільки в ній визначено основні засади запобігання та протидії корупції, а також визначені принципи вдосконалення процесу запобігання та протидії корупції в країнах.

У 2003 році Організація економічного та соціального розвитку (ОЕСР), а також її Антикорупційна мережа для Східної Європи та Центральної Азії прийняла Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР. Найважливіший принцип Стамбульського плану дій є «розвиток ефективної і прозорої системи державної служби, посилення боротьби з хабарництвом та забезпечення чесності в бізнесі, підтримка активної участі громадськості у реформах» [6].

З урахуванням викладеного, простежується, що на міжнародному рівні розроблені міжнародно-правові документи спрямовані для запобігання та протидії корупції, які слугують орієнтиром для держав при розробці власних національних законів для боротьби із цим негативним явищем [6]. Чинними міжнародно-правовими документами визначаються поняття та ознаки корупційних правопорушень, стандарти у сфері запобігання та протидії корупції, передбачене міжнародне співробітництво, технічна допомога та координація діяльності у сфері боротьби з корупцією, які є стандартними для всіх країн. «Уряди, які мають на увазі загальний інтерес, створені відповідно до жорстких принципів справедливості і, отже, є справжніми формами; але ті, які враховують лише інтерес володарів, всі вони неповноцінні та мають перекручені форми, оскільки вони є деспотичними» – доречним є вислів Аристотеля [7, с. 70]. На його думку, всі закони повинні містити справедливі принципи, які діють в інтересах громадян, а не тільки в інтересах кількох осіб.

Список використаних джерел:

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 року // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію – К.: Школяр, 1999. – 480 с.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 11 грудня 2003 року: Ратифіковано Законом України від 18.10.2006 р. №251-V «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» // *Відомості Верховної Ради України*. 2006. – № 50. – ст. 496.
3. Резолюція № (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06 листопада 1997 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_845.
4. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року: Ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.10. 2006 р. №252-У // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 50. – ст. 497.
5. Стамбульський план дій з боротьби з корупцією. Звіт про моніторинг від 08 грудня 2010 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU10269>.
6. Довженко Я. М. Міжнародно-правові стандарти протидії корупційним злочинам / Довженко Я. М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/8>.
7. Chris Brown, Nicholas Rengger, Terry Nardin *International Relations in Political Thought*. Cambridge University Press. – 2002. – С. 617.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Давиденко С. В.

Аліна ЧАЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ВАГІТНІСТЬ ЯК ТЯЖКИЙ НАСЛІДОК ЗГВАЛТУВАННЯ

Актуальність теми «Вагітність як тяжкий наслідок згвалтування» набуває особливого значення в контексті сучасного суспільства, де проблеми сексуального насильства та захисту прав жінок і дівчат стають предметом гострої дискусії і публічної уваги. Насильство, зокрема згвалтування, залишається серйозною загрозою для безпеки та фізичного та психологічного благополуччя жінок та дівчат у всьому світі.

У контексті України, де відбуваються процеси трансформації в суспільстві та реформування законодавства, проблема визнання вагітності

як наслідку зґвалтування стає актуальною через необхідність вдосконалення правових механізмів захисту постраждалих та забезпечення їхньої правосудності.

Проблема невизнання вагітності як наслідку зґвалтування більшістю науковців має серйозний вплив на здійснення правосуддя та підтримку постраждалих осіб. Деякі дослідники розглядають зґвалтування лише як кваліфікацію дій злочинних організацій, виключаючи ситуації, коли злочини вчиняються воєнізованими або збройними формуваннями, відповідно до частин 4 і 5 статті 260 Кримінального кодексу України [1]. Пропозиція В. О. Навроцького щодо виключення з Кримінального кодексу України частин 3 і 4 статті 260 спрямована на спрощення застосування законодавства про кримінальну відповідальність та підкреслення принципів кримінально-правової кваліфікації [2]. Однак, такий підхід не враховує складність ситуацій, коли зґвалтована жінка залишається вагітною, що потенційно може підірвати справедливість і підтримку жертв [1]. Тому, як на мене, думка про неприпустимість класифікації зґвалтування як кваліфікації дій злочинних організацій в сучасних умовах визнається неактуальною та потребує перегляду на рівні законодавства.

Також, хочу зазначити, що проблема підліткової вагітності під час зґвалтування не обмежується лише медичними аспектами, але є складною соціальною проблемою, що тісно пов'язана психікою людини [3]. Статистика свідчить, що молоді матері частіше стикаються з ускладненнями, пов'язаними з нелегальними абортами, а смертність серед немовлят, народжених від матерів-підлітків, значно вища, ніж у випадку матерів у віці 20–29 років. Ці факти підкреслюють важливість розглядати вагітність через зґвалтування серед неповнолітніх як складну соціальну та психологічну проблему, що вимагає системного підходу до її вирішення. Такий підхід до цієї проблеми враховує не лише медичні, але й правові та етичні аспекти, зокрема визнання вагітності неповнолітніх як наслідку зґвалтування [4].

Стаття 155 Кримінального кодексу України регулює питання вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, та передбачає відповідальність за такі дії [5]. Визначаючи вчинення сексуальних дій з неповнолітньою особою як злочин, стаття надає правову базу для захисту прав дітей та підлітків від сексуального насильства та зловживання.

Однак, стаття 155 не прямо згадує випадки вагітності як наслідок зґвалтування. Тим не менше, враховуючи можливі наслідки зґвалтування,

такі як вагітність та психологічна травма, можна зробити висновок, що відповідні положення статті можуть застосовуватися у випадках, коли неповнолітня особа зазнала зґвалтування та стала вагітною. Це дозволяє захищати права та інтереси жертв сексуального насильства, забезпечуючи відповідну кримінальну відповідальність для злочинців.

Одним з правових недоліків щодо визнання вагітності як наслідку зґвалтування є недостатня ясність або відсутність конкретних положень у законодавстві, що регулюють цю ситуацію. Це може призводити до різної інтерпретації закону і неоднакового застосування правил в різних випадках. Також, відсутність конкретного згадування вагітності як наслідку зґвалтування у відповідних статтях Кримінального кодексу може ускладнювати проведення судових процесів та накладати перешкоди на шляху до справедливого суду для потерпілих.

На мою думку, законодавство повинно чітко визначати поняття вагітності внаслідок зґвалтування та встановлювати відповідні правові норми для захисту прав жертв. Це дозволить уникнути різної трактування закону та забезпечити однакове застосування правил у всіх випадках. Також, законодавство повинно передбачати посилення відповідальності за зґвалтування та вагітність внаслідок зґвалтування, зокрема, за додаткові тяжкі наслідки для здоров'я жертв [6]. Важливо забезпечити доступ потерпілих до справедливого суду та надати їм необхідну підтримку під час судових процесів. Це може включати надання безкоштовної правової допомоги та психологічної підтримки [6]. Шляхи удосконалення законодавства в цій сфері можуть включати вжиття цих та інших заходів з метою забезпечення ефективного захисту прав та інтересів потерпілих від зґвалтування та його наслідків.

Проблема отримання медичних доказів у випадках вагітності внаслідок зґвалтування може бути складною і має велике значення для забезпечення справедливості та захисту прав постраждалих. Отримання медичних доказів впливає з основоположних принципів правосуддя, зокрема, з права на справедливий процес. Ці докази можуть допомогти з'ясувати фактичні обставини справи і встановити наявність зґвалтування, що є критичним для справедливого судочинства [7]. Медичні докази можуть служити як докази для підтримки заяви потерпілої особи про те, що вагітність виникла внаслідок зґвалтування. Це може допомогти потерпілій отримати захист від подальших насильницьких дій та забезпечити її безпеку [7]. Отже, медичні докази у випадках вагітності

внаслідок згвалтування є надзвичайно важливим елементом для забезпечення справедливості та захисту прав постраждалих. Їхнє отримання і використання в судовому процесі може допомогти встановити правду, забезпечити підтримку потерпілим та забезпечити відповідальність винних осіб.

Також, хоча підкреслити суспільну небезпечність вагітності як наслідку згвалтування. Примусова вагітність як наслідок згвалтування є суспільно небезпечним явищем, яке потребує ангажування правової системи. Це посягання на фізичну та психологічну недоторканість жінки, порушення її прав на репродуктивне здоров'я, гідність та самовизначення. Враховуючи те, що примусова вагітність може мати серйозні наслідки для жертви, включаючи фізичне та психологічне страждання, відсутність можливості контролювати своє репродуктивне здоров'я та обмеження в особистих правах, її кваліфікація як злочину проти людяності є доцільною. Це сприяє захисту прав жінок, забезпечує відповідальність за такі злочини та спрямоване запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Додатково, станом на 2022 рік, понад 36 держав включили примусову вагітність як окремих склад злочинів проти людяності або воєнних злочинів у своєму кримінальному законодавстві [12]. Наприклад, в законі Республіки Косово № 5/L-053 про спеціалізовані палати та спеціалізовану прокуратуру (2015 р., ст. 13–14) примусова вагітність визнається злочином проти людяності та воєнним злочином за звичайним міжнародним правом [8]. Також, інші міжнародні документи, зокрема статут Спеціального суду для Сьєрра-Леоне (2000 р., ст. 2 (g)) [9], постанова 2000/15 Об'єднаної національної перехідної адміністрації Східного Тимору (2000 р., секції 5–6), протокол Африканського союзу (2014 р., ст. 28 С) [10] та проект статей Комісії міжнародного права (2019 р.) [11] також визнають примусову вагітність як злочин проти людяності та воєнний злочин. Ці правові норми підкреслюють важливість боротьби з такими порушеннями та встановлення відповідальності за них.

Щоб попередити випадки вагітності внаслідок згвалтування та забезпечити підтримку жертв, необхідно прийняти комплексний підхід, який включатиме різноманітні заходи на різних рівнях суспільства. Хоча запропонувати деякі можливі заходи. По-перше, це стосується покращення законодавства, що стосується захисту прав жертв згвалтування та вагітності внаслідок згвалтування, зокрема, шляхом внесення змін у Кримінальний кодекс, щоб забезпечити більш ефективне притягнення

винних до відповідальності та захист потерпілих. По-друге, забезпечення доступу до безкоштовної психологічної та юридичної допомоги для жертв зґвалтування, включаючи конфіденційні консультації та підтримку. По-третє, створення та підтримка системи попередження злочинності, включаючи забезпечення безпеки на вулицях та в громадських місцях, а також здійснення превентивних заходів. Ці заходи повинні бути інтегровані в загальну стратегію боротьби з сексуальним насильством та спрямовані на попередження випадків зґвалтування та вагітності внаслідок цього, а також на забезпечення підтримки та захисту для жертв цих страшних злочинів.

Як загальний висновок, можна сказати, що вагітність як наслідок зґвалтування є складною проблемою, що потребує уваги як з боку суспільства, так і з боку законодавства. Ця тема вимагає комплексного підходу, що включає в себе попередження сексуального насильства, захист прав жертв, психологічну та медичну підтримку, а також удосконалення законодавства для забезпечення справедливості. Важливо пам'ятати про глибокі соціальні та психологічні наслідки цієї проблеми для постраждалих осіб і працювати над тим, щоб створити безпечне та підтримуюче середовище для них.

Список використаних джерел:

1. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, О. О. Володіна, І. О. Зінченко та ін. ; за ред. М. І. Панова. – Харків : Право, 2016. – 356
2. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В. О. Навроцький. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
3. Запорожець А. В. Умови та рушійні причини психічного розвитку дитини // Хрестоматія з вікової психології. – Харків: Фоліо, 1998. – С. 78–88.
4. Abraham S. Obstetricians and maternal body weight and eating disorders during pregnancy // *J_{SEP} Psychosom Obstet Gynaecol.* – 2001. – Vol. 22. – № 3. – P. 159–163.
5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> ККУ
6. Судове вирішення справ у спорах, пов'язаних із гендерною дискримінацією: збірка кращих практик / Упорядники: Олена Уварова, Марія Ясенівська. Харків : ФОП Бровін О. В., 2016. – С. 172.
7. Агентство ЄС з основоположних прав (2014 р.), «Насильство стосовно жінок: огляд по всьому ЄС, проведений Агентством Європейського Союзу з основоположних прав», стор. 14.
8. https://www.confueconstco.org/ru/congress/congressXVI/The_Constitution_of_the_Republic_of_Kosovo_.pdf Закон Республіки Косово

9. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/scsl/scsl_r.pdf Статут Спеціального суду для Сьєрра-Леоне
10. https://www.wicc.net.ua/media/int_protokol.pdf Протокол африканського союзу 2014 текст
11. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/silc/silc_r.pdf Проект статей комісії міжнародного права
12. Forced pregnancy: a commentary on the crime in international criminal law <https://www.amnesty.org/en/documents/ior53/2711/2020/en/#:~:text=In%201998%2C%20the%20Rome%20Statute,humanity%20and%20a%20war%20crime>

Науковий керівник: Євдокімова Олена Володимирівна, доцентка, кандидатка юридичних наук

КРИМІНАЛІСТИКА

Катерина КОРНЄВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 1 група факультету прокуратури

ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На початку повномасштабної війни, все частіше підіймається питання, що стосується корупційної діяльності. Державний бюджет України підлягає систематичному розкраданню з боку державних службовців на їх користь, коли справжні потреби суспільства, такі як якісне та належне фінансування армії, досі залишаються під питанням. Учасники ЄС, які забезпечують нашу державу, фінансуючи її задля перемоги та звільнення окупованих територій з-під влади РФ, не в змозі відслідковувати на що саме витрачаються кошти, тим самим надаючи можливість розкрадання для задоволення другорядних проблем в країні.

В свою чергу, Брус Т. М. наголошує, що «корупція в органах влади зачіпає всі сфери суспільного життя», тим самим вона пронизує економічну, політичну і навіть побутову сфери. Все це призводить до систематичного розкрадання коштів, порушення роботи ринкових механізмів, громадської недовіри, а в деяких випадках повстань та революцій, також це політична нестабільність, що веде за собою неспроможність здійснення запланованих програм [1, с. 37].

Громадське суспільство неодноразово подавало петиції, що стосуються прийняття законопроекту, який дозволить не лише грамотно відслідковувати, на що саме йдуть кошти, а також посилить відповідальність за вчинення корупційних злочинів під час воєнного стану, проте такі петиції не отримали підтримки зі сторони суб'єктів публічної влади.

Посилення відповідальності за вчинення корупційних злочинів є дійсно вагомим внеском у боротьбі з корупцією. На думку С. Шило: «позиція Президента України, щодо прирівняння корупційних злочинів до

державної зради в період воєнного стану є цілком виправданою» [2, с. 89], і з цим важко не погодитися, адже саме зараз, як ніколи, наша держава потребує не лише злагодженого механізму покарання, а ще й комплексної системи заходів задля її подолання, що стосується не лише сьогодення, але й майбутнього України.

Крім того, корупційні злочини не мають містити строків давності. Ніхто не має права сховатися від таких злочинців і через 10 років, а відповідати буде, не дивлячись на те, коли така діяльність здійснювалася. Особи, які вчинили корупційний злочин, не мають права обіймати політичні або юридичні посади, а також займатися певною діяльністю. Такі заходи вживаються з метою не покарати людину, що вчинила такий злочин, а перешкодити. Тому така відповідальність несе в собі превентивну функцію.

Варто погодитися із твердженням М. Кравчука, що «антикорупційна діяльність не буде можливою, якщо не розуміти що є корупцією» [3, с. 52]. Тому створення нових та реформування старих антикорупційних органів, розробка законопроектів не буде досконалою, якщо дійсно не розуміти, що взагалі є зародком корупційних злочинів, зокрема це може бути нестабільний економічний рівень країни, яка збільшує фінансову вигоду зі сторони корупціонерів.

Треба розуміти, аби чіткий механізм, що спрямований на подолання корупції, дійсно працював, необхідно вживати низку інших заходів. Зокрема це стосується економічної стабільності в країні, виховні заходи у вигляді різноманітних кампаній, що стосуються підтримки викривачів корупції та їх важливості у боротьбі з нею, підвищення правової культури та довіри українців, а також реформування й інших сфер діяльності, зокрема суду, аби дійсно забезпечити справедливу та непідкупну судову владу.

Таким чином, проблема корупції й досі замовчується на державному рівні, не дивлячись на діяльність антикорупційних органів, усунення таких злочинців дається досить складно та більшість з них досі не розкриті, або просто не доведені до суду. Під час війни така тема є досить актуальною, а заходи, що спрямовані на її подолання спрямовані лише в одну сферу діяльності, в той час коли треба вживати цілий комплекс таких заходів.

Список використаних джерел:

1. Брус Т.М. Корупція в органах державної влади: причини виникнення та досвід боротьби. 2018. Серія: Державне управління

2. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. 2023. Том 2 № 74 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 86–92
3. Кравчук М. В. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. 2021. Том 2 (2021): Науковий збірник «Актуальні проблеми правознавства». Серія: Право

Науковий керівник: Дудченко Олександр Юрійович, доцент, кандидат юридичних наук

Марина КОСТЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри криміналістики

Вікторія ГУЛІЦЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 курс, 13 група факультету прокуратури

ТАКТИКА ОБШУКУ: ПІДГОТОВЧІ ДІЇ

Обшук – це самостійна слідча (розшукова) дія, яка становить процесуальне примусове обстеження приміщень, ділянок місцевості, окремих осіб із метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, що було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1, с. 365].

Обшук складається з чотирьох послідовних етапів: підготовчий, оглядовий, детальний та завершальний.

Ефективність проведення обшуку значно підвищується за умови ретельної та обширної підготовки до його здійснення. Підготовка до проведення обшуку є складною та багатокроковою процедурою, що включає в себе широкий спектр організаційних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для проведення обшуку. Крім того, цей процес також передбачає виконання прогностичних дій, спрямованих

на аналіз можливих ризиків, виявлення слабких місць у підготовці та розробку стратегій їх усунення.

Доцільність підготовчої стадії полягає у ефективності спонтанного проникнення слідчо-оперативної групи на об'єкт обшуку та в проведенні низки невідкладних слідчих заходів. Для досягнення цього застосовуються необхідні заходи [2, с. 35].

Розглянемо суть основних елементів підготовки до обшуку: 1) дослідження матеріалів кримінального провадження; 2) збір орієнтуючої інформації; 3) визначення учасників обшуку; 4) підготовка науково-технічних засобів; 5) розробка плану обшуку.

Якісна підготовка до обшуку включає детальне вивчення та аналіз матеріалів кримінального провадження. Цінна інформація для проведення обшуку може міститися в поясненнях осіб, де вони висловлюють свої позиції щодо події злочину. Аналіз матеріалів кримінального провадження передбачає вивчення даних, що містяться в протоколах різних слідчих (розшукових) дій, таких як огляд місця події, огляд трупа, огляд предметів, допити тощо, а також експертні висновки. Слідчий повинен звернути увагу на дані, що стосуються обставин злочину, знарядь та засобів його вчинення, особливостей злочинної події. Також до проведення обшуку необхідно зібрати та вивчити дані про об'єкти пошуку, такі як їх кількість, зовнішній вигляд, форма, розміри, індивідуальні ознаки, пошкодження, позначки, номери тощо.

Наступним етапом є збір орієнтуючої інформації. Такою інформацією є дані про місце проведення обшуку та його особливості. Ознайомлення з майбутнім місцем обшуку перед його проведенням проводиться негласно, а в деяких випадках – вивчається план будівлі та його основні вузли. Під час цього слід звернути увагу на такі аспекти, як розташування вікон, наявність ізольованих приміщень, тип закривання дверей та сигналізація (наявність дзвінка, спосіб взаємодії з мешканцями через двері та вікна). У випадку проведення обшуку у службовому приміщенні, слід також вивчити режим роботи відповідної організації, установи чи підприємства. Якщо обшук планується провести на відкритій місцевості, то в процесі підготовки важливо визначити її характер, наявність будівель, рослинність, точне місце розташування об'єкта обшуку, особливості ґрунту тощо [3, с. 309–310].

У статті 236 Кримінально процесуального кодексу України визначено вичерпний перелік учасників обшуку, а саме «може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що

потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката» [4]. Особою, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені у більшості випадків є власник житла або інша особи, яка володіє майном, під час обшуку [5].

Ключовим аспектом в підготовці до обшуку є підготовка науково-технічних засобів. У роботі з пошуковими завданнями слідчому допомагають спеціальні пошукові апарати або комплекти науково-технічних засобів, такі як слідчі валізи. В деяких випадках підготовка до обшуку передбачає необхідність використання освітлювальних приладів, ультрафіолетових освітлювачів, інструментів для розкопок та розкриття сховищ, металопукачів, трупопукачів, щупів тощо.

Останній етап підготовки – планування, яке включає прогностичну функцію. Підготовка плану обшуку повинна бути адаптована до конкретної ситуації. Залежно від складності та особливостей обставин майбутнього обшуку, план може бути представлений як усно, так і письмово. У складних випадках рекомендується складати детальний письмовий план обшуку, у якому може зазначатися, наприклад, об'єкт обшуку, його ділянки, можливі об'єкти пошуку, розподіл функцій учасників обшуку, послідовність пошукових дій, використання технічних засобів, тактичні прийоми та інші. Також у такий план можуть бути додані графічні матеріали, наприклад, плани виходів та входів, замальовки місцевості, схеми приміщення тощо [1, с. 380].

Отже, ґрунтуючись на усьому вищевикладеному, встановлено основні процеси підготовки до проведення обшуку в рамках кримінального провадження. Виявлено, що ефективне проведення обшуку вимагає детального аналізу матеріалів кримінального провадження, збору орієнтуючої інформації, встановлення учасників, підготовки науково-технічних засобів та розробки плану. Підготовка до обшуку є багатоетапним процесом, який вимагає ретельності та системності. Зазначено, що ключовою у цьому процесі є підготовка науково-технічних засобів, які відіграють важливу роль у здійсненні пошукових дій. Ефективна підготовка до проведення обшуку забезпечує об'єктивне та законне виявлення обставин злочину та сприяє подальшому розслідуванню кримінальної справи.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. В. Ю. Шепітько. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2008. – 464 с.
2. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення): навчально-методичний посібник / М. Б Головка, І. П. Осипенко. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2015. 126 с. Криміналістика. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. – 558 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Науково-практичний коментар до ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України. Адвокат Прокопенко Вадим, м. Київ – цивільний, кримінальний та військовий адвокат!. Адвокат Прокопенко Вадим, м. Київ – цивільний, кримінальний та військовий адвокат! URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/4460-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-236-krimnalnogo-procesualnogo-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 02.04.2024).

Марина КОСТЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
доцентка кафедри криміналістики,
кандидатка юридичних наук

Катерина ПРИГОДА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету адвокатури,
4 курс, група 18-20-07

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ВРАХУВАННЯ УШКОДЖЕНЬ ШКІРИ ПАЛЬЦІВ РУК ДОСЛІДЖУВАНОЇ ОСОБИ

Постійний розвиток знань про засоби і методи збирання, дослідження, оцінки і використання доказів є необхідним задля розкриття кримінальних правопорушень. У вирішенні цього завдання доречним є дослідження дактилоскопічної експертизи. Дактилоскопічна експертиза – різновид криміналістичної (трасологічної) експертизи, що склада-

ється з дослідження слідів рук з метою подальшої ідентифікації особи, яка залишила їх на місці кримінального правопорушення.

Експертиза слідів папілярних узорів базується на загальних принципах криміналістичної експертизи, і включає чотири стадії: 1) попереднє дослідження (стадія має два етапи: ознайомлення з матеріалами кримінальної справи та з'ясування завдань дослідження і загальний огляд об'єктів, які надійшли на експертизу); 2) детальне дослідження (дане дослідження поділяють на три етапи: роздільне дослідження; експертний експеримент; порівняльне дослідження); 3) оцінка результатів дослідження та формулювання висновків; 4) оформлення матеріалів дослідження [1].

Дактилоскопична експертиза вирішує ряд питань: ким залишені сліди, які обставини кримінального правопорушення, які особливості мають руки особи, яка залишила сліди. Особливу увагу пропоную приділити останньому питанню.

Папілярний візерунок являє собою комплекс папілярних ліній, що мають спеціальні особливості. Однією з них є відновлюваність, яка існує завдяки процесу регенерації (самовідновлення) організму. Верхній ороговий шар шкіри весь час стирається шляхом механічної дії, яку чинить особа під час виконання побутових справ. Незважаючи на це, шкіра здійснює оновлення, не змінюючи папілярний візерунок. Лише порушення цілісності нижніх шарів шкіри має результатом ушкодження візерунка, що призводить до появи шрамів (рубців), які, як правило, покривають тільки частину поверхні шкіри і не перешкоджають ідентифікації.

«Рубець, як окрема ознака – дефект шкіри, результат компенсаторно-регенеративного процесу, що розташовується на місці патологічно зруйнованих дерми та підшкірної жирової клітковини або сполучного й підслизового шарів слизової, формується з колагенових волокон, як грубоволокниста сполучна тканина, в якій відсутні волосяні фолікули, сальні та потові залози, судини, еластичні волокна, клітинні елементи, ознаки попереднього шкірного малюнку, фолікулярні та потові отвори» [2, с. 5].

Причинами утворення шрамів є порізи, опіки, виразки, тріщини ... Серед видів рубців можна навести: плоскі (на рівні шкіри); гіпертрофічні (виступаючі); келоїдні – гіпертрофічна тканина, як «кleshня», виходить за межі дефекта шкіри (акне-келоїд, післяопікові рубці) при утворенні великої кількості щільної фіброзної тканини; атрофічні (нижче поверхні шкіри) – при стоншенні шкіри, яка при здавленні збирається у тонкі складки (туберкульозна вовчанка); рубцева атрофія (утворюється без виразкового дефекта) – дисконічний червоний вовчак. Рубець може бути гладким або не-

рівним. Форма шраму залежить від ступеня пружності шкіри, її натягу, від регенеративних особливостей конкретного індивіда та інших причин [4].

Рубці та шрами мають велике значення під час проведення дактилоскопічної експертизи. Вони мають як позитивну так і негативну роль, під час вирішення завдань кримінального процесу. Рубці можуть ускладнити дослідження, якщо вони з'явилися після утворення слідів і до виготовлення експериментальних відбитків. У таких випадках сліди порівнюють з ділянками папілярних візерунків, що залишились неушкодженими. Проведення експертизи полегшується, якщо шрами з'явилися до утворення слідів і виготовлення експериментальних, оскільки утворюються нові значимі ознаки ідентифікації об'єкта. До таких ознак належать: а) розмір; б) форма шрамів; в) форма і розміри деформації папілярних ліній шрамом.

Крім того, встановлюючи наявність шраму (рубця), експерт повинен бути уважним, оскільки можливим є виявлення «помилкових» шрамів у слідах папілярних візерунків (зрушення шкіри в момент слідоутворення чи ушкодження слідів, що викликають появу відображень; поглиблення на пальці, утворені шляхом натиску пальцем чи долонею на опуклі гострі поверхні предметів). Часто шрами від порізів зовні нагадують слід «білої лінії» (своєрідні тонкі лінійні поглиблення шкіри, що нагадують зморшки), який перериває, але не змінює напрямок папілярних ліній. «Помилкові» шрами і «білі» лінії, на відміну від рубців, не мають деформації і зсувів папілярних ліній, що знаходяться поруч, і деяких інших особливостей. Наприклад, «біла лінія» часто не охоплює всі папілярні лінії, через які вона проходить, шрами ж перетинають усі лінії, також, якщо така лінія знаходиться на одному пальці, то подібні лінії, як правило, повинні бути видні і на відбитках інших пальців, що нетипово для шрамів. Можливим є утворення шрамом (рубцем) нових зламів, вигинів, обривків і крапок. Після розрізів часто краї рани, перед тим, як зарубцюватися, приєднуються з деяким зсувом. Даний процес викликає зміни у взаємному розташуванні папілярних ліній, тому що більшість із них стають продовженням тих ліній, що до утворення шраму були розташовані поруч з ними [3].

Правильний результат під час проведення дактилоскопічної експертизи залежить від багатьох особливостей. Наприклад, стосовно давності утворення рубців, то виступаючий рубець, який знаходиться на перших стадіях формування (давнина – 1,5–2 місяці), може вже через 1–2 місяці стати плоским чи навіть заглибленим, що як результат змінює його фарбування на експериментальних відбитках.

Отже, ідентифікації особи шляхом дослідження слідів папілярних зорів пошкоджених пальців рук залежить від багатьох факторів: момент утворення деформацій, зовнішніх ознак дефектів шкіри, а головне – навичок та вмій експерта, що унеможливилюватиме появу помилок дослідження. Потрібно пам'ятати, що щільно та хаотично розташовані окремі ознаки пошкодженого папілярного узору, відмінні від типового характеру розташування окремих ознак папілярного узору в потоках папілярних ліній.

Список використаних джерел:

1. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. К. : Юрінком Інтер, 2015. 504 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidru4niki.com/74888/pravo/daktiloskopichna_ekspertiza#150
2. Шкірні захворювання, які впливають на якість інформації, що відобразилась у слідах дактилоскопічного походження / Шахрайчук А. М., Трач Росоловська С. В., Юзик В. П. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2019. № 2(20) : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19samsdp.pdf>.
3. Дудченко М. О., Коляденко В. Г., Баріляк І. Р., Скибан Г. В., Дуденко Л. І., Васильєва К. В., Артеменко А. Ф., Левченко Л. Ю., Макарова О. О., Стасюк Г. М., Авамлех В. А. Шкірні та венеричні хвороби: Підручник. Полтава-Київ: МОЗ України, НМУ ім. О. О. Богомольця, Українська МСА, УАН, 2004. 234 с.
4. Дактилоскопічні дослідження : [навчальний посібник] / Шведова О. В. – К. : КНТ, 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/>

Інна ПРУДНІКОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 7 групи
факультету адвокатури

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічний аспект у діяльності слідчого є основою виконання трудових обов'язків. Ефективна робота у сфері розслідування неможлива без розуміння та знання психології, оскільки саме обізнаність у даній на-

уці допомагає останньому правильно інтерпретувати поведінку людей, мотиви їхніх вчинків та свідчення [1, с. 3]. Аби забезпечити повне, швидке та всебічне розслідування кримінального правопорушення, слідчий має володіти такими рисами, як розвинута уява, аналітичне мислення, здатність до рефлексії, стресостійкість та вміння діяти в умовах дефіциту часу. Відсутність хоча б однієї з цих якостей, тягне за собою виникнення проблем: від вичерпання часу на здійснення досудового розслідування, до помилок у встановленні правильної слідчої версії. Таким чином, аби з'ясувати, яку роль відіграє кожна названа психологічна риса, необхідно проаналізувати їх детальніше.

Розвинута уява. Мабуть, для кожної професії, за винятком точних наук, дана риса є плюсом, оскільки здатність уявляти та припускати щось може мати наслідком оригінальний, нешаблонний результат. Слідчий не є виключенням. Будуючи версії на основі відомих матеріалів у тому чи іншому кримінальному провадженні, він має бути своєрідним творцем. Крім того, слідчий має враховувати індивідуальний підхід для проведення тієї чи іншої слідчої дії, що, знову ж таки, ґрунтується на аналізованій якості.

Наступною психологічною характеристикою в переліку є аналітичне мислення. На мою думку, ця категорія є досить індивідуальною, і кількість людей, які володіють таким типом мислення, значно менша порівняно з тими, хто має розвинуту уяву. Люди, котрі не використовують аналітичне мислення, діють за принципом «один раз помилитись і пізніше не повторювати помилку». Натомість, особи, які використовують аналітичне мислення, притримуються такого ланцюгу розвитку подій: «передбачити помилку, аби її не припуститись». Слідчий має діяти за цим шаблонним висловом і детально продумувати кожен деталь під час здійснення досудового розслідування, оскільки помилка може мати негативні наслідки, про які я вже зазначала.

Здатність до рефлексії. Рефлексія – це процес самоаналізу, самообстеження та критичного осмислення власних думок [4]. Рефлексивне мислення розглядається як вміння поставити себе на місце іншої людини, мисленнєво програмувати ситуацію [2]. Усім давно відомий вираз: «Якщо хочеш викрити злочинця – мисли як злочинець». Таким чином, дійсно, вміння поставити себе на місце підозрюваного, потерпілого чи іншої особи є однією із основ тактичної діяльності і відкриває перед слідчим уявну картину подій.

Кожному юристу відома проблема браку часу, оскільки норми закону встановлюють обмежені строки для здійснення тієї чи іншої процесу-

альної дії. Слідчий, як ніхто, розуміє, що час на здійснення досудового розслідування обмежений, тому він має діяти якомога швидше, при цьому не допускаючи прогалин у встановленні обставин справи. Швидких та ефективних результатів можна досягти, безумовно, за наявності досвіду, коли рутинні операції доводяться до автоматизму, а прийняття рішень стає більш впевненим і не змушує довго думати [3, с. 2].

Емоційне вигорання через одноманітну та кропітку роботу – буденність для більшості людей. Розслідування кримінальних правопорушень є виснажливою та емоційно складною роботою, у чому я переконалася після проходження практики у органі правопорядку, адже робочий день слідчого може займати понад 8 годин. Крім того, продумування версій та тактичних прийомів під тягарем процесуальних строків, супроводжує думки слідчого навіть вдома. Таким чином, аби впоратись із стресом і не допустити прогалин у виконанні покладених завдань, такі особи мають створювати здорову робочо-життєву рівновагу.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що не кожна особа, котра мріє про професію слідчого, здатна реалізуватись у даній сфері в силу індивідуальних психологічних особливостей. Проаналізовані мною особливості та риси є необхідною передумовою для роботи у правоохоронному органі.

Список використаної літератури:

1. Дільна З. Ф. Психологічні особливості діяльності слідчого під час огляду місця події. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 1 (21). С. 1–14. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20dzfomp.pdf>
2. Дметерко Н. В. Рефлексивне мислення та його розвиток у процесі АСПН. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 «Психологічні науки». 2012. № 36. С. 267–271. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26460/Dmeterko.pdf?sequence=1>
3. Основи психології слідчої діяльності та окремих учасників кримінального провадження. Юридична психологія : навчальний посібник. 2020. С. 1–11. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Material-po-Temi-7-YURYDYCHNA-PSYKHOLOHIYA-1.pdf>.
4. Рефлексія: як погляд всередину себе може вам допомогти? Психологер. URL: <https://psychologer.com.ua/refleksiiia/>

Науковий керівник: Костенко М. В., доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Аліна ТЕРЕНТЬЄВА,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
Студентка 4 курсу, 18-20-07

Марина КОСТЕНКО,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
кафедра криміналістики, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри криміналістики

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

Штучний інтелект (ШІ) – це сучасна технологічна парадигма, яка швидко набуває популярності в різних сферах життя, включаючи правоохоронну діяльність. Використання штучного інтелекту в криміналістиці відкриває нові можливості для ефективного розслідування злочинів, аналізу доказів та прогнозування злочинності.

На міжнародному рівні використання ШІ в криміналістиці набуває все більшої актуальності. У Сполучених Штатах, наприклад, системи розпізнавання обличчя та аналізу даних допомагають правоохоронним органам в ідентифікації підозрюваних та розслідуванні злочинів. Також, у Японії розроблені системи передбачення злочинів на основі аналізу статистичних даних, що допомагають у запобіганні злочинів та ефекти.

Німецька прокуратура застосовує технології ШІ у сфері розпізнавання зображень та цифрової криміналістичної експертизи, щоб збільшити швидкість і точність обробки справ. Британською поліцією використовується такий інструменти, як Connex, який аналізує величезну кількість даних, отриманих в ході фінансових операцій для виявлення кореляцій або схем операцій. Ще одним прикладом може бути Міжнародна база даних сексуальної експлуатації дітей (ICSE DB), яку веде Інтерпол, вона допомагає виявляти жертв або злочинців за допомогою аналізу предметів та звуків на фото або відео, де присутнє насильство. [2]

Цікавим є досвід використання алгоритмів ШІ під час досудового розслідування Китайською Народною Республікою. Прокуратура Китаю почала використовувати ШІ у 2016 році. Наразі правоохоронні органи використовують System 206, яка може оцінити докази, умови арешту, а та-

кож те, наскільки підозрюваний вважається небезпечним для суспільства. [1] Крім того, нещодавно китайськими дослідниками був розроблений «прокурор» зі штучним інтелектом (AI «prosecutor»). За словами дослідників, ШІ-«прокурор» може висунути звинувачення з точністю понад 97 відсотків на основі усного опису справи.

Україна також демонструє інтерес до використання ШІ в криміналістиці. Недавні дослідження свідчать про впровадження систем відеоспостереження з елементами розпізнавання обличчя в певних містах країни. Однак, багато ще залишається роботи щодо розробки власних технологій та алгоритмів, які враховували б особливості українського правового середовища та методів криміналістичного аналізу.

Українські правоохоронні органи мають можливість скористатися досвідом інших країн та міжнародних організацій у цій сфері. Співпраця з міжнародними партнерами може сприяти обміну знаннями та технологіями, що допоможе у впровадженні найкращих практик українським правоохоронним органам.

Використання ШІ в криміналістиці може мати низку переваг, включаючи прискорення розслідування злочинів, підвищення точності ідентифікації підозрюваних та зменшення ймовірності допущення помилок. Проте, разом з цими перевагами існують і виклики, такі як проблеми з приватністю даних, ризик систематичних помилок, а також необхідність постійного оновлення та підтримки технічних систем.

Як приклад, можемо розглянути всім відомого «робота» Chat GPT, який користується шаленою популярністю по всьому світу не лише серед студентів, але й серед спеціалістів багатьох галузей, у тому числі в правоохоронних органах.

По-перше, Chat GPT може бути використаний для автоматизації процесу аналізу великих обсягів текстової інформації, такої як документи, свідчення, заяви, звіти і т. д. Система може швидко і ефективно виявляти ключові слова, фрази та шаблони, що можуть вказувати на можливі злочини або інші порушення. По-друге, Chat GPT може бути використаний для автоматизованої обробки сигналів з відеокамер та аудіозаписів з метою виявлення підозрілих дій або подій. Система може аналізувати зображення та звуки у реальному часі, виявляти аномалії та незвичайні патерни, що можуть свідчити про злочинну діяльність.

Але чи може ця розробка замінити людину? Я впевнена, що ні. Перш за все, Chat GPT, хоча й може аналізувати великі обсяги даних швидше, ніж людина, він не має здатності до емпатії та інтуїції, які часто важли-

ві для правильного розуміння складних ситуацій та міжособистісних взаємодій. По-друге, технологія Chat GPT може бути обмежена в своїй здатності до контекстуалізації та розуміння специфічних нюансів мови, культури та законів. Хоча вона може аналізувати текстову інформацію та робити певні висновки, вона може недооцінювати важливість певних деталей, які фахівець-людина здатний помітити. Крім того, в криміналістиці існують ситуації, де важливо не лише аналізувати докази, а й спілкуватися з підозрюваними, свідками та іншими учасниками процесу. У таких випадках важлива емпатія, психологічна глибина та спритність у спілкуванні, які можуть бути складні для технології Chat GPT.

Як висновок, хочу зазначити, що використання штучного інтелекту в криміналістиці є важливим напрямком розвитку сучасних правоохоронних технологій. Міжнародний досвід свідчить про потенціал ІІІ у покращенні ефективності правоохоронної діяльності, а українські правоохоронні органи можуть скористатися цим досвідом для вдосконалення власної практики. Однак, важливо враховувати як потенційні переваги, так і виклики, пов'язані з використанням ІІІ, і працювати над їх вирішенням для забезпечення безпеки та прав громадян.[3]

Список використаних джерел:

1. Китай вперше застосував у суді штучний інтелект. Наразі не в якості судді. *Texty.org.ua – статті та журналістика даних для людей – Тексти.org.ua*. URL: https://texty.org.ua/fragments/90992/Kytaj_vpershe_zastosuvav_u_sudi_shtuchnyj_intelekt-90992/(дата звернення: 11.05.2024).
2. International Child Sexual Exploitation database. *INTERPOL | The International Criminal Police Organization*. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database>(date of access: 11.05.2024).
3. *KhNUIAIR :: Пензитарій ХНУВС :: Головна*. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26d850e6-49ce-4cc6-bf59-a0f14b6b4d40/content>(дата звернення: 11.05.2024).

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 20 група факультету прокуратури

ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ КРИЗЬ ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Протягом останнього часу Україна значно наблизилася до початку переговорів стосовно вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС) та членства в ньому в цілому. Попри те, що наша держава активно працює над реформами перед нами ще стоїть низка викликів. Одним із наріжних каменів які потрібно нам ще вдосконалити це проблема корупції.

Згідно до ч. 1 ст. 83 Договору про функціонування Європейського Союзу корупція відноситься до особливо тяжких злочинів [1], тому для ЄС важливо, щоб майбутній член не відносився до низки корумпованих країн, адже це явище підриває демократію, верховенство права та в цілому має негативний вплив на політичну ситуацію та економіку. Голова Консультативної місії Європейського Союз в Україні Рольф Холмбо зазначив, що Україна має прогрес в боротьбі з цим явищем, враховуючи ухвалення Національної антикорупційної стратегії, Державної антикорупційної програми, тощо, але тепер необхідно це все реалізувати на практиці [2].

Згідно з даними за 2023 рік, Україна в Індексі сприйняття корупції має 36 балів, тобто, порівнюючи з іншими восьма кандидатами в члени ЄС, займає шосту сходинку за цим показником. Якщо взяти до уваги країни ЄС, то найбільший показник має Фінляндія – 90 балів, а найменший – 42 в Угорщини. Тобто, навіть з найбільш корумпованою країною ЄС від-

повідно до вищенаведених даних маємо розрив у 8 балів [3]. Саме тому важливо проаналізувати досвід країн Європейського Союзу та правові механізми боротьби з корупцією, визначити ефективні способи реалізації антикорупційного законодавства на практиці.

Найбільш дієвим інститутом у подоланні корупції є інститут громадського контролю. Наприклад, в Данії існує повна нетерпимість до різних проявів цього явища, незалежно від того таке діяння було вчинене державним службовцем чи звичайним громадянином, до того ж велика підтримка надається з боку засобів масової інформації яка є теж сильним інструментом боротьби [4]. З одного боку, в Україні теж починає розвиватися цей інститут, і створюються громадські організації контролю антикорупційних органів. Але проблема залишається в тому, що він є поки що слабким та декларативним. Як зазначає О. Костенко, дуже часто такі об'єднання створюються, працюють та розроблюють різні проєкти наче з метою контролю, боротьби з корупцією, але насправді переслідують свою корисливу мету чи створені олігархами ,щоб через них лобіювати власними інтересами [5]. До того ж, порівнюючи з європейськими країнами в нашому суспільстві попри дуже великий розголос цієї проблеми ще немає повної нетерпимості до цього явища, особливо якщо говоримо про низову корупцію.

Як висновок можна зазначити, що одним із кроків задля пришвидшеного та успішного вступу до ЄС є забезпечення громадськості реальними повноваженнями, свободою дій (в межах закону) в сфері контролю та боротьби з корупцією , фінансовою підтримкою задля просвітніх цілей. У Швеції, наприклад, існує така громадська організація як «Демократичний аудит», членами якої є провідні економісти, політологи, науковці, які працюють над розв'язання питань які постають в процесі боротьби з корупцією та незалежно від інших організацій громадського контролю при відповідних інституціях контролюють дотримання антикорупційного законодавства та співпрацюють зі засобами масової інформації для інформування про поточну ситуації в цій сфері [6].

Для України теж корисно було б запровадити таку практику, створити в кожному місті схожу організацію, яка б складалася з економістів, юристів та інших фахівців в суміжних сферах, які б проходили конкурсний відбір. Таке б утворення займалося б оцінкою корупційних ризиків в пев-

них державних органах, органах місцевого самоврядування та в інших установах та організаціях в конкретній місцевості, співпрацюючи з правоохоронними органами в цій сфері проводила б незалежну перевірку повідомлень, в тому числі анонімних на конкретні прояви корупції та надавала б звіт про результати такої перевірки та проводили тренінги та освітні консультації в цій сфері.

Отже, як показує досвід держав-членів ЄС для ефективного подолання корупції важлива наявність активних суб'єктів громадянського суспільства які були б наділені реальними повноваженнями у цій сфері, адже лише спільними зусиллями можна побороти це явище.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 р. : станом на 25 берез. 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 07.05.2024).
2. Брайлян Є. Рольф Холмбо: «Україна має ключ до прискорення інтеграції з ЄС – установлення верховенства права в усіх сферах». detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/218652/2023-10-28-rolf-kholmbo-ukraina-maie-klyuch-do-pryskorennya-integratsii-z-ies-ustanovlennya-verkhovenstva-prava-v-usikh-sferakh/> (дата звернення: 07.05.2024).
3. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriptsiyna-polityka/indeks-spryuuyattya-koriptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/> (дата звернення: 07.05.2024).
4. Антикорупційний досвід Данії .: Ресурсний центр ГУРТ. .: Ресурсний центр ГУРТ. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/49562/> (дата звернення: 07.05.2024).
5. Костенко О. М. «Людський фактор» – основний антикорупційний засіб. Часопис Київського університету права. 2014. №4. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2014_4_3
6. Шведський погляд на нагляд у місцевому самоврядуванні. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/news/12460> (дата звернення: 08.05.2024).

Науковий керівник: асистент кафедри права ЄС НЮУ ім. Ярослава Мудрого Білоусов М. С.

Єлизавета ВІНОГРАДОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс 20 група факультету прокуратури

ПРОБЛЕМИ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

У сучасному світі європейська інтеграція розглядається багатьма державами як оригінальний орієнтир в процесі їх державно-правового становлення. Перш за все це пов'язано з тими успіхами, яких Європейський Союз домогся за роки свого існування. Як держави-члени ЄС, так і ті, що прагнуть набути членства в Союзі, бачать в інтеграції виключно позитивний контекст, ігноруючи ті дефекти, які притаманні йому.

У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в Європейський Союз. Це свідомий вибір українського народу. Тому для України, яка змінює державну політику на шляху до євроінтеграції, вивчення різних аспектів функціонування Європейського Союзу має важливе значення.

Європейський Союз є міждержавним утворенням, що має унікальну політико-правову природу, яка впливає на порядок формування та діяльності органів ЄС, зумовлює особливості ухвалення ними рішень, що відрізняються залежно від сфери співробітництва. Але ключовою проблемою інституційної системи ЄС та прийнятті рішень в ЄС залишається проблема «дефіциту демократії», яка полягає у недостатній участі громадян у процесі вироблення політики ЄС, що ставить під сумнів відданість ЄС демократичним цінностям. [1, с.28]

Демократія як одна із європейських цінностей, закріплена у ст.2 Договору про ЄС, та означає владу народу.

У Європейському Союзі питання дефіциту демократії обговорюється впродовж останніх сорока років. Це питання досліджується у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Думки кожного з них відносно цієї проблеми та шляхів її вирішення дуже відмінні. Виокремити певну однозначну точку зору і погодитися з нею досить важко.

В Європі вивченням питань «дефіциту демократії» займалися такі вчені, як: Річард Корбетт, Девід Маркванд, А. Фоллесдал, Ж. Маджоне, Е. Моравчик, П. Кільмансег, Д. Вайлер, П. Мейєра, Ж. Томассента інші.

Серед українських вчених, які займаються вивченням даної проблеми Яковюк І. В., Трагнюк О. Я., Воробей Ю. А., Вінникова Н. А., Байковський П., Кулабухова А. В. та інші.

Проблема дефіциту демократії полягає у тому, що громадяни ЄС не мають достатніх правових засобів впливу на процес прийняття політичних рішень. Разом з тим залучення громадянина ЄС до загально-політичного процесу на всіх його рівнях, – виступає як самостійна важлива функція не тільки політичних інститутів, а і органів публічної влади різних рівнів і не може бути повністю розкрита за допомогою тільки понять участі і навіть мобілізації, бо потребує глибоких досліджень в сфері юриспруденції та філософії, міжнародному праві та міжнародних відносин, соціології, соціальній психології тощо.[3, с.168]

Проблема «дефіциту демократії» на сучасному етапі функціонування Європейського Союзу обумовлена двома обставинами. По-перше, єдиний легітимно утворений орган – Європейський парламент, що формується шляхом прямих виборів, належним чином не відображає рівень представництва громадян ЄС на наднаціональному рівні. По-друге, на відміну від традиційної моделі вищих державних органів більшості держав-членів, де законодавча функція є монополією парламенту, в ЄС відповідні функції Європарламент не має права здійснювати самостійно. Право приймати юридично обов'язкові нормативні акти загального характеру вона реалізує виключно у співпраці з Радою ЄС, що за своєю правовою природою є міжурядовим органом, який складається з національних представників органів виконавчої влади. При цьому слабкість законодавчих повноважень Європейського парламенту особливо яскраво виявляється під час прийняття нормативних актів шляхом спеціальної законодавчої процедури консультування, за якої він виконує суто дорадчу функцію та не має права вето на проекти, що приймаються Радою ЄС.[5,с.12] На думку вчених, основними недоліками демократії в Євросоюзі є: – небезпека «тиранії більшості», оскільки утворені в ЄС інституції змушують держав-членів всупереч власним інтересам приймати волю євроінтеграції з Брюсселю, які нав'язують свої закони; – вада «демократичної легітимності», оскільки контроль за інституціями ЄС з боку європейської громадськості – надзвичайно слабкий і неефективний; – віддаленість організацій від окремих громадян, оскільки лише Європейський Парламент – обирається безпосередньо громадянами. До інших факторів «дефіциту демократії» в ЄС дослідники відносять зростання впливу вико-

навчої та послаблення законодавчої влади в державах-членах; відсутність дійсно загальноєвропейських виборів; складність і незрозумілість Союзу для «пересічних» громадян; невиправданість політичних та економічних сподівань громадян та розбіжність між рішеннями ЄС та «ідеальними» уявленнями громадян на національному рівні. [6,с14]

Хоча Лісабонський договір розширив повноваження Європарламенту, надав Хартії загальнообов'язкового характеру, зміцнив принцип верховенства права та передбачив можливість виходу держав із членства в ЄС, посиливши тим самим демократичність Європейського Союзу, але дефіцит демократії, тобто недостатня участь громадян у процесі здійснення політики Європейського Союзу, брак демократичної легітимності інститутів ЄС, а також посилення впливу та повноважень європейської бюрократії, як специфічну проблему ЄС, у повній мірі він не вирішив. [3,с.172]

Дослідник О. Я. Трагнюк слушно підкреслює, що «наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави». [4,с.88]

Звідси випливає, що «дефіцит демократії» є суттєвою проблемою Європейського Союзу з якою треба боротися поки це ще може принести позитивний результат, бо як тільки ЄС повністю вичерпає той ліміт довіри, що надали йому громадяни, то це може привести до безповоротних наслідків. Тому єдиним розумним виходом в даній ситуації є переоцінка і збільшення сили впливу громадян на діяльність інституцій Європейського Союзу.[7, с. 130]

Для подолання проблем, що впливають на демократію в Європейському Союзі, на мою думку, необхідно: 1) збільшити законодавчі повноваження Європарламенту, надати право законодавчої ініціативи, можливість брати участь у процесі прийняття політичних рішень, що стосуються економічної сфери Союзу; 2) розширити повноваження Європейського Омбудсмена, функцією якого є захист прав фізичних та юридичних осіб; 3) проведення інститутом «громадянської ініціативи» зустрічей з громадськістю під час розгляду та голосування законопроектів Радою ЄС, що надасть змогу почути думку громадян стосовно того чи іншого питання, яке буде враховуватися при прийнятті законопроекту, а також запровадження його в цілому.

Із всього вище сказаного, можна зробити висновок, що на сьогодні основними причинами «демократичного дефіциту» в Союзі є: слабкість Європейського Парламенту, зневіра населення у політичній владі Союзу, відсутність справедливої процедури проведення виборів до Європарламенту. Більшого розвитку потребує інститут громадської ініціативи, який є проявом вирішення проблем громадян ЄС, та активним механізмом боротьби з «браком демократії».

Шляхами боротьби з «дефіцитом демократії» в Союзі є: значне розширення повноважень Європарламенту, що зокрема, стосуються законодавчої ініціативи; розширення повноважень Омбудсмена для більшого впливу на інституції, агенції та їх посадових осіб; удосконалення інструментів електронної політичної участі шляхом створення додатку, у якому будуть зосереджені усі основні потреби суспільства.

Список використаної літератури:

1. Вовк С. О. Проблема «дефіциту демократії» та її подолання в Європейському Союзі. Молодий вчений. 2020. № 11. С. 281–285.
2. Врадій О. Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26813/29Vradiy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії». Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: Ю. Г. Барабаш та ін. Харків: Право, 2015. Вип. 29. С. 166–178.
4. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС). Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Харків: Право, 2011. Вип. 22. С. 86–95.
5. Шельчук Т. С. Проблема дефіциту демократії у Європейському Союзі. Економіка. Фінанси. Право. 2019. Вип. 12 (3). С. 11–13
6. Що треба знати про вибори до Європарламенту // DW. URL: <https://p.dw.com/p/3I7ng> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. д-ра юрид. наук : Харків, 2014. 474 с.

Науковий керівник: Білоусов М. С., асистент кафедри права ЄС.

Кирило ЄЛСУКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах постійного розвитку технологій і зростання кількості кібератак та кіберзагроз у міжнародному просторі, кібербезпека стала важливим аспектом політичної та правової сфери. Злочинці використовують кіберпростір для здійснення різних видів злочинної діяльності, що потребує ефективного правового регулювання. Розуміння актуальних питань і термінології в галузі кібербезпеки необхідне для нормального функціонування міжнародного публічного права. Кіберзлочинність сьогодні є однією з головних загроз національній безпеці та глобальній стабільності. Зростаюча кількість суб'єктів, організацій і критично важливої інформації, залучених до кіберпростору, систематично збільшує ризик уразливості та атак. Тому вивчення і розуміння відповідних аспектів кібербезпеки є важливим елементом у процесі розроблення спільних стратегій протидії цим загрозам у рамках функціонування міжнародного публічного права.

Перший аспект, який необхідно розглянути, – це визначення ключових термінів і понять у міжнародному публічному праві, що стосуються кібербезпеки. Важливо зосередитися на загальноприйнятих визначеннях і стандартах, щоб забезпечити однаковість у тлумаченні та застосуванні норм права. Один з ключових термінів, що стосується цього питання, це «кібербезпека». На даний час у світі не існує загального визначення поняття «кібербезпека», затвердженого в змісті міжнародно-правових актів. Відсутність спільного визначення терміну «кібербезпека» є проблемою для міжнародного співтовариства, оскільки ускладнює розробку єдиної стратегії та нормативного підходу до охоронюваних суспільних відносин у кіберпросторі.

В Україні це визначення відобразилось в п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»: «кібербезпе-

ка» – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [1]. В цьому положенні законодавець передбачає «кібербезпеку» як комплекс заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особи, громадян, суспільства і держави під час використання кіберпростору і встановлює, що такий захист забезпечує сталий розвиток інформаційного суспільства та середовища цифрових комунікацій, важливою рисою якого є своєчасне виявлення, попередження та нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України в кіберпросторі.

Тобто, у сучасному світі відсутність єдиного міжнародно визнаного визначення терміна «кібербезпека» ускладнює узгодження міжнародним співтовариством спільної стратегії або нормативно-правового підходу до цього питання. Україна зі своєї сторони вирішила цю невизначеність, включивши визначення «кібербезпека» у своє національне законодавство.

Наступний термін, який має протилежне визначення поняттю «кібербезпека» і має велике значення у регулюванні міжнародних суспільних відносин у кіберпросторі – «кібератака». «Кібератака», з погляду міжнародного публічного права, – це активна дія або спроба незаконного втручання в інформаційну систему, мережу або базу даних з метою завдання шкоди, розкриття конфіденційної інформації або обмеження доступу до неї. Цей термін має кримінальний або військовий характер і визначається в контексті кіберконфлікту, який порушує принцип невтручання в п. 7 ст. 2 Статуту ООН.

Для застосування принципу невтручання важливим є визначення ознак, які свідчать про наявність незаконного втручання в справи держави. Так, Russell Buchan виділяє наступні необхідні умови: 1) скоєне діяння безпосередньо втручається в справи держави; 2) дія має примусовий характер. При цьому автор зазначає, що примусовий характер полягає в примусовій зміні політики держави, компрометуванні дій держави чи підірвання авторитету державних структур [2, с. 74, 79]. Отже, на разі експерти з міжнародного публічного права розглядають термін «кібератака», як порушення принципу невтручання, але при наявності певних ознак. Хотілось би звернути увагу на те, що даний термін також

знайшов своє закріплення в українському законодавстві, а саме в п. 4 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»: «кібератака» – спрямовані (навмисні) дії в кіберпросторі, які здійснюються за допомогою засобів електронних комунікацій (включаючи інформаційно-комунікаційні технології, програмні, програмно-апаратні засоби, інші технічні та технологічні засоби і обладнання) та спрямовані на досягнення однієї або сукупності таких цілей: порушення конфіденційності, цілісності, доступності електронних інформаційних ресурсів, що обробляються (передаються, зберігаються) в комунікаційних та/або технологічних системах, отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів; порушення безпеки, сталого, надійного та штатного режиму функціонування комунікаційних та/або технологічних систем; використання комунікаційної системи, її ресурсів та засобів електронних комунікацій для здійснення кібератак на інші об'єкти кіберзахисту [1]. Тобто, український законодавець закріпив більш ширше визначення поняття та об'єкти, на які можуть бути спрямовані «кібератаки».

Закріплення терміну «кібератака» в міжнародно-правових актах дасть можливість побудувати стратегію захисту об'єктів, на які здійснюють кібератаки і знайти ключ до вдосконалення правового регулювання кіберпростору на міжнародному рівні.

Так само, як поняття «кібербезпека» та «кібератака» не знайшов свого визначення в міжнародних конвенціях термін «кіберпростір». В науці існує велика кількість думок стосовно цього питання. Так В. Фурашев, аналізуючи лексичне поняття «простір» та «кібернетика», «кібернетичний», робить висновок, що кіберпростір – це форма співіснування сукупності матеріальних та нематеріальних об'єктів і процесів, спрямованих на породження, сприйняття, запам'ятовування, переробку та обмін інформацією [3, с. 164]. О. Козуб ототожнює поняття «кіберпростір» та «Інтернет». Як зазначає автор: «Кіберпростір (а саме так називають світ Інтернету) являє собою сполуку нових форм людської діяльності, нових форм комунікації, нових соціальних груп (різні віртуальні суспільства включно) тощо» [4, с. 178]. Обидва науковці розглядають термін «кіберпростір» у вузькому значення, адже він являє собою велику кількість сприйняття, обміну і переробки інформації, як і в локальних мережах, так і за допомогою безпроводних носіїв. Отже, Інтернет являє собою тільки складову терміну «кіберпростору», а не все його визначення. Зазначений термін знайшов своє визначення в п. 11 ст. 1 Закону України «Про основні за-

сади забезпечення кібербезпеки України»: «кіберпростір» – середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [1].

Тобто, в Україні є закріплення положення в широкому значенні, що являє собою «кіберпростір» і визначає сучасний підхід до визначення та регулювання цього віртуального середовища, як важливого компонента сучасного суспільства, де відбувається спілкування та формуються суспільні відносини. Закріплення терміну «кіберпростір» дасть змогу ширше розглянути поняття «кібербезпека» і «кібератака», бо саме «кіберпростір» є фундаментальною основою виникнення суспільних відносин у віртуальному світі.

Кібербезпека стає одним із ключових питань міжнародного публічного права в той час, коли технологічний прогрес стрімко змінює обличчя міжнародних відносин. Зростаюча залежність від інформаційних технологій і використання кіберпростору створюють нові можливості, але водночас створюють серйозні загрози для безпеки національних і міжнародних систем. У цьому контексті важливо визначити і розглянути ключові питання в галузі кібербезпеки з точки зору міжнародного публічного права. Як зазначалось раніше, саме відсутність узгоджених на міжнародному рівні норм і стандартів у сфері кібербезпеки є глобальним викликом для суспільства, що ускладнює скоординоване реагування на кіберзагрози через різні визначення національних правових систем інцидентів і відповідальності за це. Наступним викликом для кібербезпеки в міжнародному публічному праві є велика кількість кіберзлочинів зі сторони держави-агресора, для прикладу: кібератаки РФ на державні та банківські сайти України, на урядові сервера, на операторів зв'язку, на сайти місцевих державних адміністрацій. До цього кіберармія РФ здійснювала атаки на сервера США, Польщі, Німеччини, Франції, Великобританії. Також джерелами кібернетичних загроз можуть бути міжнародні злочинні групи хакерів, окремі підготовлені у сфері інформаційних технологій злочинці, іноземні державні органи, терористичні та екстремістські угруповання, транснаціональні корпорації та фінансово-промислові групи тощо [5].

З останнім викликом з яким можуть зіткнутися експерти з розвитку і правового регулювання кібербезпеки – це нові форми кіберзагроз, адже

розвиток технологій може призвести до появи нових форм кіберзагроз, таких як вплив на інформаційні системи критичної інфраструктури, кібертероризм і атаки на штучний інтелект.

Щодо останнього аспекту, то перспективи розвитку сектора кібербезпеки в міжнародному праві визначаються необхідністю адаптації правових механізмів до стрімкого розвитку технологій і кіберзагроз. Нині єдиний підхід до правового регулювання кіберпростору має величезне значення для забезпечення глобальної кібербезпеки. До деяких перспективи можна віднести: прийняття міжнародних конвенції зі спільною стратегією, укладання двосторонніх договорів між державами, розвиток захисту суспільних правовідносин проти кібератак.

Отже, важливими перспективами в контексті правових аспектів у міжнародному праві є вдосконалення міжнародного співробітництва та встановлення стандартів у сфері кібербезпеки. Розроблення загальнооб'язкових норм і механізмів, спрямованих на протидію кіберзагрозам, може сприяти ефективній взаємодії між державами та запобіганню конфліктам у кіберпросторі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Russell Buchan. The International Legal Regulation of State-Sponsored Cyber Espionage. *International Cyber Norms: Legal, Policy and Industry Perspectives*, Anna-Maria Osula and Henry Rõigas (Eds.), *NATO CCD COE Publications*. Tallinn. 2016.
3. Фурашев В. М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право*. 2012. Вип. 2(5). С. 162–175.
4. Козуб О. О. Кіберпростір як середовище породження і самореалізації принципу космополітизму. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 43. С. 176–179.
5. Дюрдіца І. В. Класифікація кіберзагроз та їх легітимація у нормативно-правових актах України. *Глобальна організація союзницького лідерства*. 2017. URL: <https://goal-int.org/klasifikatsiya-kiberzagroz-ta-yih-legitimatsiya-u-normativno-pravovih-aktah-ukrayini/>

Науковий керівник: Аббакумова Дарина В'ячеславівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Аліна ЛИСЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕЖАХ ЄС

Характеризуючи систему захисту права інтелектуальної власності, першочергово потрібно дати визначення категорії «інтелектуальна власність». Відповідно до визначення, яке надає СОТ, «права інтелектуальної власності» – це права надані особі на творіння їх розуму, саме вони надають творцеві виключне право на використання його творіння протягом певного періоду часу [1]. Такими творами відповідно до ст. 2 Конвенції про застосування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) 1967 р. можуть бути: літературні, художні та наукові витвори, виконавча діяльність митців, звукозапису, радіо- та телевізійних передач, наукові винаходи, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення тощо [2].

Європейська спільнота, вживаючи різні правові заходи, прагне забезпечити всебічний захист цих прав. З огляду на розвиток міждержавних зв'язків та глобалізаційні світові процеси, питання регулювання захисту права інтелектуальної власності на рівні Європейського Союзу набули більш широкого значення в останні роки. Зокрема, систему захисту авторського права можна розглядати як комплексне явище, що існує як на національному, так і на міжнародному рівнях. На національному рівні функціонують спеціальні закони та підзаконні акти в сфері інтелектуальних прав окремої країни. На міжнародному рівні основою механізму захисту є численні багатосторонні договори. Першим таким багатостороннім актом була Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів 1886 р. В її основу були покладені відсылні норми, що регулюють колізійні питання при міжнародному спорі щодо авторського твору. Конвенція формує три основні принципи щодо мінімального рівня захисту цих прав:

- принцип національного режиму – рівні умови охорони права в усіх договірних країнах;

- принцип автоматичної охорони – автор автоматично набуває право на свій твір і його охорона не може обумовлюватися будь-якими формальностями;

- принцип незалежної охорони – захист права на твір не залежить від наявності права захисту в країні походження твору [3].

Учасниками цієї конвенції нині є 128 держав, включаючи Україну. У подальшому конвенція неодноразово переглядалась та доповнювалась. Найсуттєвіші доповнення та зміни внесли Стокгольмська конференція 1967 р., якою було розширено авторські права в сфері права автора на відтворення твору та деталізовано принцип охорони права автора та Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 р., якою було закріплено зобов'язання країн у сфері забезпечення охорони інтересів виробників фонограм від незаконного виготовлення, ввозу та поширення їх копій. Окрім міжнародних актів в аспекті охорони права на інтелектуальну власність важливу роль відіграють світові організації – Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та Світова організація торгівлі (СОТ). ВОІВ є спеціалізованою установою ООН, яка була заснована в 1967 р. Організація визначає своєю метою подолання проблем міжнародного регулювання права інтелектуальної власності. Виконуючи свої функції ВОІВ: формує глобальну політику в сфері інтелектуальних прав власника; узгоджує національні законодавства в даній сфері; надає послуги міжнародним заявникам щодо отримання прав на промислові об'єкти; забезпечує належний обмін інформацією між країнами, надаючи організаційну та консультативну допомогу країнам-учасникам; допомагає у розв'язанні спорів між суб'єктами приватного права в цій сфері [4]. В рамках СОТ для забезпечення процесів міжнародної торгівлі було укладено Угоду про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) 1994 року. Статтею 7 даної угоди визначено ключові цілі ТРИПС – економічне та соціальне зростання держав, для якого потрібно забезпечити охорону та контроль за додержанням прав щодо запровадження нових технологій, їх поширення та користування. Нормами угоди визначено строки захисту права інтелектуальної власності – не менш ніж 50 років від кінця календарного року публікації (ст. 12). Окремі права, що підлягають захисту: право захисту географічних зазначень (ст. 22), право на захист промислових знаків (ст. 24), охорона топологій інтегральних схем (ст. 35) тощо [5].

Проаналізувавши окремі аспекти системи охорони права власності в європейських країнах, можна стверджувати, про розгалуженість даної

системи в межах ЄС, про що свідчать численні міжнародні угоди та діяльність міжнародних організацій у цій галузі. Визначення основних аспектів регулювання інтелектуального права в рамках Європейського союзу сприяє подальшій економічній інтеграції країн, визначенню шляхів розвитку та розширення сфери дії права інтелектуальної власності в межах національних законодавств, зокрема українського законодавства.

Список використаних джерел:

1. TRIPS: What are intellectual property rights. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intell_e.htm
2. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 02.10.1979 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00BUE6BDDDB>
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
4. Мінекономіки Інформаційні ресурси: «Стандарти Всесвітньої організації інтелектуальної власності». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d0f73c4b-51e8-47d1-8a92-b9e2d51992d9&title=StandartiVsesvitnoiOrganizatsiiIntelektualnoiVlasnosti>
5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

Науковий керівник: Покальчук Михайло Юрійович, доцент, к.ю.н, доцент кафедри аграрного та земельного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Аліна ЛИСЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

XX століття характеризується як досить неоднозначне та суперечливе – з одного боку це період великих відкриттів людства, вихід на нові масштаби в багатьох сферах життєдіяльності, з іншого боку – період світових воєн, жорстокості, тероризму та безкарності за такі діяння. Саме

останні події сколихнули правову спільноту та безпосередньо зумовили потребу створення спеціалізованого міжнародного органу у кримінальних справах. Дискусії щодо створення Міжнародного кримінального суду (МКС) фактично розпочались ще на початку ХХ ст. Після Першої світової війни питання обговорювалось на Паризькій конференції 1919 року, згодом на Женевській конференції 1937 року, проте країни так і не дійшли згоди та відклали формування такого органу на невизначений термін. Злочини Другої світової війни відзначились ще більшим масштабом та жорстокістю, тому питання створення трибуналу для злочинців стало особливо актуальним. Варто зауважити, що перед створенням постійно діючого органу МКС, Генеральною Асамблеєю ООН були утворені Нюрнберзький та Токійський, а Радою Безпеки Югославський та Руандійський міжнародні трибунали, які вважаються першими світовими судовими інстанціями, що визначали відповідальність осіб за злочини проти людства, миру та військові злочини [1, 11]. Проте, зазначені акти мали суттєві недоліки і їх сфера дії була досить обмежена. У грудні 1948 року Генеральна Асамблея ООН затвердила Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього, в якій наголошувала на важливості створення єдиного міжнародного юридичного органу в кримінальних справах. Після декількох невдалих проєктів та довгих дискусій в комітетах в 1994 році був створений остаточний варіант проєкту МКС. Багатосторонній договір про заснування постійного міжнародного кримінального суду був прийнятий тільки 17 липня 1998 року на Дипломатичній конференції в Римі, тому акт ознаменувався як Римський Статут Міжнародного кримінального суду. Даний документ є ключовим для визначення принципів на яких заснована діяльність Суду, його юрисдикційних меж, судової процедури та її особливостей. Понад 120 країн, що ратифікували Римський Статут, входять до Асамблеї держав-учасниць, які збираються щонайменше раз на рік для огляду його діяльності. Постійним місцем знаходження Суду є м. Гаага (Нідерланди). ст. 34 Римського Статуту визначає структуру МКС, до його складу входять: президія, апеляційна, судова та палата попереднього провадження, канцелярія прокурора, секретаріат, асамблея держав-учасниць [2].

Стосовно юрисдикційних меж, то Статутом визначено, що юрисдикція Суду ґрунтується на принципі комплементарності, тобто на підставі того чи поширюється юрисдикція суду на конкретну справу, чи справа належить до компетенції національної судової системи країни. Якщо

національний суд не спроможний чи не готовий самостійно вирішити справу, таке право надається МКС. Коли наявний збіг юрисдикції національного суду і МКС, то перевагу має перший, оскільки МКС за загальним правилом має не замінювати, а доповнювати національні судові органи і діяти у випадках їх бездіяльності. Відповідно до ст. 5 Римського статуту юрисдикція МКС розповсюджується на злочини проти людяності, геноциду, воєнні злочини та злочини агресії.

Процедура звернення до Суду передбачає що суб'єкт, який виступає ініціатором (країна, Рада Безпеки ООН) спочатку передає Прокурору «ситуацію», що передбачає здійснення злочину, в результаті суд визнає необхідність висування обвинувачення чи відсутність такої необхідності. До висування обвинувачення має місце 5-етапна процедура попереднього вивчення справи прокурором. Якщо в результаті розслідування прокурор визначає факт злочину, то палата попереднього провадження видає повістку про явку особи до суду або ордер на арешт в крайніх випадках. У випадках прибуття особи до суду (добровільного чи ні) особі повідомляється про підозру і розпочинається процес слухань та безпосередньо судовий розгляд за визначеною процедурою. В результаті розгляду справи судова палата виносить вирок по справі. Як основне покарання може бути застосоване позбавлення волі на строк до 30 років або довічне позбавлення волі, як додаткове – штраф, конфіскація майна та активів тощо [2]. Варто зауважити, що суд має право видавати ордер на арешт стосовно будь-яких осіб незалежно від їх статусу. Прикладом може слугувати справа щодо війни в Україні. В березні 2022 року після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, уряд Литви ініціював розслідування в МКС стосовно злочинів проти людства та воєнних злочинів, цю ініціативу згодом підтримали і інші країни-учасниці. В результаті розгляду справи Суд видав ордер на арешт президента росії та уповноваженої з прав людини львової-белової. Цих осіб звинувачують в незаконній депортації дітей з території України, що тимчасово окупована. Згідно з цим ордером, країни що входять до МКС мають повноцінне право заарештувати їх на території своєї держави [3].

Отже, МКС є важливим елементом в структурі міжнародного правосуддя. За досить короткий час свого існування Суд має низку вдалих справ у забезпеченні міжнародного правового порядку та покарання злочинців. Проте, існують певні труднощі в практичній реалізації судом його повноважень, для більшої ефективності важливим є ратифікація

Римського статуту та вступ до МКС іншими країнами, зокрема Україною, яка підписала, проте не ратифікувала даний акт. Ратифікація сприятиме тіснішій співпраці країн у забезпеченні світового миру.

Список використаних джерел:

1. Клокова В. О. «Особливості функціонування Міжнародного кримінального суду в контексті вирішення питань щодо кримінальної відповідальності фізичних осіб». URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/214/.pdf>
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Situation In Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants Against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine>

Науковий керівник: Аббакумова Дарина В'ячеславівна, доцентка, к.ю.н, доцентка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дар'я ОЛІЙНИК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
18 факультет, 3 курс, 4 група

СИСТЕМА EURODAC В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ

Особливості соціально-економічних процесів у світі, стрімкі процеси глобалізації та зростання кількості збройних конфліктів, обумовлюють потік мігрантів до країн-членів Європейського Союзу. Таке явище не могло не вплинути на питання безпеки та захисту громадян Європейського Союзу. Тож, була запропонована і введена система EURODAC, у своїй роботі я вирішила визначити яким чином діє цей механізм і який вплив має на суспільні відносини.

Наразі в контексті міграційної політики Європейський Союз використовує такі напрямки: 1) встановлення обмеження міграційного потоку на загальноєвропейському рівні, у вигляді ухвалення відповідних нормативно-правових документів; 2) посилення контролю перетину біженцями кордонів європейських держав; 3) створення єдиної прикордонної служ-

би; 4) стимулювання біженців повертатися на батьківщину; 5) уніфікація загальноєвропейського законодавства та законодавства окремих країн відповідно до потреб сьогодення [1].

Також, до засобів забезпечення міграційної політики належить інформаційне забезпечення. Існує окремий напрямок підвищення ефективності інформаційного обміну та співробітництва держав з питань охорони кордонів. Для цього створюються нові європейські системи та органи інформаційного та координаційного характеру. У приклад можна навести Шенгенську інформаційну систему другого покоління (SIS-II) та Візову інформаційну систему (VIS).

На основі Директиви № 2008/115 «Про мінімальні стандарти висилки нелегальних мігрантів з третіх країн» було розроблено систему EURODAC, для визначення особи по відбитках пальців осіб, які шукають притулок або нелегально перетинають кордон [2]. EURODAC – призначена і для ефективного застосування Дублінського регламенту, в якому зазначено про забезпечення швидкого доступу до надання притулку мігрантам.

Таким чином, можна виокремити цілі EURODAC: 1) сприяння застосуванню Дублінського регламенту: EURODAC допомагає визначити, яка з держава-членів відповідає за розгляд заяви про надання притулку. 2) Запобігання купівлі притулку: шляхом зберігання і порівняння даних відбитків пальців, EURODAC сприяє ідентифікації шукачів притулку, які подають заяви в більш ніж одну країну-член ЄС. 3) Допомога у виявленні нелегальних перетиначів кордону: EURODAC реєструє відбитки пальців осіб, затриманих у зв'язку з незаконним перетином кордону [3].

Процес роботи EURODAC полягає у зборі та порівнянні відбитків пальців шукачів притулку та нелегальних мігрантів віком від 14 років. Дані відбитків пальців шукачів притулку збираються і передаються до центральної системи EURODAC державою-членом ЄС, де подається заява про надання притулку. Потім, дані відбитків пальців порівнюються по всій території ЄС, щоб визначити, чи подавав шукач притулку раніше заяву в іншій державі-членів. За певних обставин, доступ до такої інформації надається правоохоронним органам для запобігання та виявлення кримінальних правопорушень або тероризму. Що стосується наслідків для Шукачів притулку, то вони полягають у тому, що останні зобов'язані розглядати свої заяви про надання притулку в першій державі-члені ЄС, до якої вони в'їжджають, як це визначено EURODAC. А для нелегальних мігрантів, то на них очікує повернення до першої країни ЄС, до якої вони в'їхали, відповідно до Дублінського регламенту.

Проаналізувавши принцип роботи такої системи як EURODAC, я дійшла висновку, що вона є важливим компонентом системи управління притулком та кордонами ЄС. Його роль, яку я визначила, необхідно віднести до забезпечення справедливості в Європейському Союзі та забезпеченню ефективного процесу надання притулку. Також, така система сприяє дотриманню прав і недоторканності приватного життя осіб. Тих, які шукають притулок та ті, які просто подорожують Європейським Союзом. Наразі, європейські інститути продовжують шукати єдиний та чітко визначений підхід до боротьби з міграційною кризою. І створення подібних систем та нових агенцій свідчить про невпинний прогрес у питанні розроблення єдиної стратегії для розв'язання проблеми міграції та надання притулку.

Список використаних джерел:

1. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна 2017. Випуск 6. С. 54–57.
2. Directive 2008/115/EC on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN>
3. Саракуца М. О., Пілюк С. В. Правове регулювання боротьби з нелегальною міграцією в ЄС у сучасних умовах. Альманах міжнародного права. 2020. Вип. 23. С. 37–45.

Науковий керівник: Асірян Сюзанна Рафіківна, асистентка, кандидатка юридичних наук.

Сергій ПРИЙМА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент, доцент кафедри прав людини
та юридичної методології

ВІДСТУП УКРАЇНОЮ ВІД СВОЇХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Наприкінці квітня 2024 року українське суспільство було приголомшене новиною – Україна відступає від своїх зобов'язань за Європей-

ською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. У пересічного громадянина виникло відчуття, що такий відступ може означати лише те, що наша держава втрачає зв'язок з європейським співтовариством і не має намірів виконувати взяті на себе зобов'язання, принаймні у найближчому майбутньому, аргументуючи це складними часами війни. Звісно, відступ – це не денонсація Конвенції. Але кожен сприйняв цей крок як особисту втрату, втрату потужного гарантійного механізму, яким він міг скористатися у будь-який момент для захисту своїх прав, на які може посягати держава. Водночас у колі правників такий відступ був сприйнятий більш стримано, оскільки Україна не зробила нічого екстраординарного, а лише скористалася своїм правом, передбаченим у Конвенції. Отже, це питання одразу потрапило до розряду «дискусійних», тому спробую і я проаналізувати вищезгадану ситуацію та розібратися у ній не з емоційної, а з раціональної точки зору.

Перше, на чому слід наголосити, відступ, який ще називається dérogaцією, означає призупинення правових зобов'язань країни-учасниці щодо виконання нею відповідних міжнародно-правових договорів, стороною яких вона є. ЄКПЛ передбачає таку можливість для держав, що встановлюється статтею 15 Конвенції. Ця стаття складається з 3 пунктів, які говорять:

1. «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом». Отже, цей пункт визначає обставини, за яких держави можуть на законних підставах відступати від своїх зобов'язань за Конвенцією, а також лімітує заходи, яких вони можуть вживати під час будь-якого відступу.

2. «Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7». Так, цей пункт захищає певні основні права, закріплені в Конвенції, від будь-яких відступів, зокрема, не дозволяються відступи від права на життя, заборони катування, заборони рабства або підневільного стану та заборони покарання без закону. Сюди слід віднести також права, які містяться в деяких факультативних протоколах до Конвенції, адже вони також не допускають відступів. Це, зокрема, Протокол № 6 (про скасування смертної кари у мирний час і обмеження смертної кари під час війни), ст. 4 Протоколу № 7 (заборона порушен-

ня принципу «non bis in idem» (недопустимість притягнення особи до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення)) і Протокол № 13 (повне скасування смертної кари).

3. «Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря РЄ про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою». Як видно, цей пункт встановлює процедурні вимоги, яких повинна дотримуватися будь-яка держава, яка допускає відступ.

Для коректного розуміння положень, що містяться у цій статті слід звернутися до Гіда зі ст. 15 Конвенції, що підготовлений Європейським судом з прав людини. Зокрема, у п. 1 цього документа йдеться про те, що ст. 15 надає договірним державам у виняткових обставинах можливість обмеженого і контрольованого відступу від своїх зобов'язань щодо забезпечення певних прав і свобод відповідно до Конвенції [1]. Тут однак варто зауважити, що ЄСПЛ не розглядає заяву про відступ у межах абстрактного контролю. Так, у 1985 р. Франція зробила таку заяву на період 6 місяців через введення режиму надзвичайного стану у Новій Каледонії. Проте заява не стала предметом розгляду Суду, бо не було скарг щодо порушення прав з цієї території. У 70–80-ті роки Великобританія зробила заяву про відступ від статей 3 і 5 через активізацію терористичних організацій. У спорі «Ірландія пр. Великобританії» Суд підтвердив обґрунтованість дерогації та відхилив твердження заявника про те, що відступ від гарантії статей 3 і 5 були непропорційні.

Отже, визнаючи об'єктивну необхідність зниження рівня захисту прав людини в умовах війни чи надзвичайного стану, водночас, для держав встановлюються відповідні умови, які не дозволяють використовувати право відступу безмежно. Іншими словами, існують відповідні правила, яких держава має дотримуватися, навіть якщо вона оголосила про відступ від своїх зобов'язань за одним чи кількома правами, гарантованими ЄСПЛ. До цих правил слід віднести такі:

– природне і загальноприйняте значення терміна «надзвичайний стан у державі, що загрожує життю нації» стосується «виняткової кризової або надзвичайної ситуації, яка впливає на все населення і становить загрозу організованому життю громади, з якої складається держава» [п. 28; 2];

– надзвичайна ситуація повинна фактично існувати або бути неминучою; криза чи загроза повинні бути винятковими в тому розумінні, що звичайні заходи або обмеження, дозволені Конвенцією для забезпечення громадської безпеки, здоров'я і порядку, є явно недостатніми [п. 153; 3];

– відступ держави не виключає можливості звернення до ЄСПЛ з відповідними скаргами та не гарантує, що держава не понесе відповідальності. Відступ не обов'язково має бути поступкою в тому, що держава не зможе гарантувати права, закріплені в Конвенції. Практика застосування відступу полягає в тому, що держава заявляє, що вжиті нею заходи «можуть» спричинити за собою відступ від Конвенції;

– заходи мають чітко відповідати надзвичайності обставин. Наприклад, у справі «Terheş v. Romania» ЄСПЛ не знайшов порушень Конвенції, оскільки держава діяла в інтересах загального блага, обмеживши лише свободу пересування, а не свободу волі осіб в умовах пандемії COVID-19 [п.п. 36, 45; 4];

– практика Суду прямо не включає вимогу про те, щоб надзвичайна ситуація була тимчасовою. Однак, не дивлячись на ймовірність тривалості обставин, заходи будуть тимчасовими, хоча і можуть тривати роками;

– застосування відступу знаходиться в зоні свободи розсуду держави, оскільки «через безпосередній і постійний контакт з рущійними силами своєї країни влада кожної держави може точніше і простіше судити про необхідність того чи іншого обмеження, чим наднаціональний судовий орган» [п. 48; 5];

– заходи не повинні суперечити іншим міжнародним зобов'язанням держави;

– країна має завчасно попередити Генерального секретаря РЄ про відступ шляхом надсилання листа з додаванням усіх необхідних правових документів.

Тепер, у вигляді висновку, варто сказати кілька слів про те, наскільки ж «винна» Україна в намірі дерогації окремих положень ЄКПЛ. Наголошу, що квітнева заява про відступ не є єдиною. Україна вже подавала заяву про відступ у 2015 році. Так, у Постанові ВРУ «Про заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» №462-VIII від 21.05.2015 йдеться про відступ за статтями 5, 6, 8 та 13 ЄКПЛ на період до повного припинення збройної агресії. Текст Постанови, як і самої заяви, неважко

знайти на сайті rada.gov.ua. Чого не скажеш про квітневу заяву. Ця заява з'явилася безпосередньо на сайті Ради Європи [6]; на сайті Мінюсту України, як і в інших базах законодавства, вона не розміщена. Також цікавість викликає те, що ця заява є оновленою і ніби-то більш м'якою, порівняно до попередньої заяви (про існування цієї попередньої заяви також можна дізнатися не з баз законодавства, а з новин на сайті Кабміну та Мінюсту, які з'явилися вже після підняття галасу українськими мас-медіа). Попередня ж заява датована 01 березня 2022 р. і розміщена, за словами Міністра юстиції, на сайті Ради Європи (хоча за цією датою така заява не значиться).

Таким чином, серед питань до влади є питання опублікування нормативно-правових актів, які зачіпають права людини і питання, чому саме зараз з'явилася необхідність відступу? Чому це не було зроблено одразу після оголошення військового стану? А наразі, коли суспільство очікує наступу на права людини в світлі анонсованого прийняття законопроекту про заборону Української Православної Церкви (не секрет, що кінець квітня – початок травня 2024 р. ознаменувався обшуками й арештами членів Священного Синоду УПЦ) і змін до мобілізаційного законодавства, повідомлення про відступ сприймаються населенням як кінець спокійного життя. Гостроти цьому питанню додає також і закінчення строку повноважень Президента.

Список використаних джерел:

1. Гід зі статті 15 ЄКПЛ. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_15_eng (дата звернення: 11.05.2024).
2. «Lawless v. Ireland» (№ 3). Рішення ЄСПЛ № 332/57 від 01.07.1961. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57518%22%7D> (дата звернення: 11.05.2024).
3. «Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції» («Грецька справа»). Звіт Комісії від 05.11.1969. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22display%22:%5B%220%22%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%2C%22appno%22:%5B%2223321/67%22%2C%2223322/67%22%2C%2223323/67%22%2C%2223344/67%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22REPORTS%22%7D> (дата звернення: 11.05.2024).
4. «Terheş v. Romania». Рішення ЄСПЛ № 49933/20 від 13.04.2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2249933/20%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-217565%22%7D> (дата звернення: 11.05.2024).
5. «Handyside v. UK». Рішення ЄСПЛ № 5493/72 від 07.12.1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57499%22%7D> (дата звернення: 11.05.2024).

6. Note verbale. Permanent representation of Ukraine to the Council of Europe 08 April 2024. URL: <https://rm.coe.int/0900001680af4532> (дата звернення: 11.05.2024).

Анжеліка САМОЙЛІК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 3 курс, 10 група

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄВРОПОЛОМ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Україна наразі активно налагоджує відносини з різними суб'єктами міжнародного права, але основна політика держави спрямована на євроінтеграцію. Тому співпраця з відповідними органами та агенціями Євросоюзу є ключовим заходом з боку держави до реалізації поставлених цілей. Особливе місце для міжнародного товариства посідає боротьба із злочинністю, адже це одна з найактуальніших проблем сьогодення. Зокрема, співробітництво України з Європолем є важливою діяльністю не тільки для нашої держави, а й для інших.

Європол – це спеціалізована агенція Євросоюзу, що функціонує з метою запровадження ефективного механізму боротьби зі злочинністю шляхом співпраці з різними країнами, а також покращення на їх національному рівні діяльність правоохоронних органів. Слід зазначити, що згідно із Маастрихтським договором Держави-учасниці ініціювали створення Європолу, але спершу така агенція діяла як Підрозділ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (далі – EDU). Згодом, почали створюватись нові підрозділи що спеціалізувались на інших сферах незаконної діяльності. У грудні 2001 року було прийнято Рішення Ради ЄС, у якому значно розширили компетенцію Європолу, а саме до його відомства віднесли також кримінальні правопорушення проти життя, свободи і особистої недоторканності(вбивство, завдання тяжких тілесних ушкоджень особі); проти власності; проти навколишнього середовища; також деякі злочини у сфері фінансової та комерційної діяльності та ін [1].

Оскільки Європол займається розвитком відповідного механізму щодо запобігання та боротьби із злочинністю на міжнародному рівні, то

така агенція Євросоюзу співпрацює як із країнами Європи, так із третіми країнами світу. У такому випадку доречно навести приклад співпраці Європолу з Україною.

Починаючи з листопада 2016 року Україна почала робити значні кроки для налагодження міжнародних зв'язків із правоохоронною агенцією Євросоюзу. У листопаді 2016 року Європейським парламентом було ухвалено звіт, що стосується проєкту рішення Ради про затвердження Угоди Європолу «Про оперативне та стратегічне співробітництво між Україною та Європолом. У цьому звіті акцентувалась увага на важливості та пріоритетності здійснення співробітництва у правоохоронній сфері з Україною. Також, зазначено про реалізацію основної цілі ЄС – зближення народів у різних сферах діяльності.

У 2017 році набирає чинності Угода між Україною та Європолом про стратегічне співробітництво, що охоплюється наданням підтримки Україні та державам-членам ЄС у правоохоронній сфері. Згідно із цією Угодою обидві сторони зобов'язуються надавати допомогу що стосується створення та функціонування спільних слідчих груп [2].

З метою захисту даних, якими сторони діляться/обмінюються було укладено Меморандум про взаєморозуміння стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації. До змісту вище наведеного Меморандуму входять положення про забезпечення організації механізму безпечного обміну інформацією, проведення різноманітних навчань у вигляді курсів, тренінгів, визначення загальноновизнаних правил стосовно перевірки даних секретної діяльності, а також, процедури перевірки та обробки інформації з обмеженим доступом та заходів з оцінювання ефективності методів збереження даних. Слід зазначити, що обмінювання інформацією, що є в обмеженому доступі можна здійснити у разі укладення відповідної угоди між Україною та Європолом про взаєморозуміння у сфері конфіденційності та забезпечення належної схоронності таких даних.

У зв'язку із подіями, що відбуваються на території України Європол як агенція Євросоюзу вирішив створити оперативну групу з метою розслідування міжнародних злочинів (геноциду, злочини проти людяності, воєнних злочинів). Тобто, нова оперативна група (OTF) займається ідентифікацією, виявленням та доведенням причетності відповідних осіб до кримінальних правопорушень, що вчиняються під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Щоб отримати необхідну інформацію члени ОТФ використовують у своїй діяльності таку методику як OSINT. Тобто, отримання відповідних даних з відкритих джерел. В Україні з моменту повномасштабного вторгнення наявний рівень OSINT, що значно полегшує уповноваженим особам здійснювати розслідування з метою виявлення воєнних злочинів. Також, слідча оперативна група (ОТФ) може додатково співпрацювати не тільки з агенціями Євросоюзу, а й з іншими міжнародними урядовими та неурядовими організаціями для здійснення ефективного розслідування злочинів, що вчиняються на території України. Таким чином, правоохоронна агенція ЄС доєдналась до слідчої групи JT, що створена з метою ведення слідчих дій стосовно тяжких злочинів міжнародного значення, що вчинені в межах нашої держави під час ведення активних бойових дій.

Згідно із думкою О. Шостко можемо зробити висновок, що складовою успіху у боротьбі зі злочинністю є об'єднання зусиль держав-членів у одне русло для отримання бажаного результату. Наприклад, слід забезпечити безпечний обмін інформацією між відповідними правоохоронними органами, надавати належну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів у різних країнах світу [3].

СЕРОЛ – Європейський поліцейський коледж, що займається підготовкою, розробкою та втіленням навчальних курсів для працівників правоохоронних органів держав-членів ЄС, а також забезпечує надання відповідних знань для керівників правоохоронних органів держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу (наприклад, Україна). Зокрема, з 28 серпня по 1 вересня 2023 року Європол проводив тренінг для представників правоохоронних структур зі стратегічного аналізу.

Отже, співробітництво України з Європолом посідає провідне місце у системі забезпечення гарантій для функціонування демократичного суспільства на території нашої країни. Але враховуючи особливості розвитку суспільства, така співпраця потребує постійного вдосконалення шляхом створення ефективних заходів, як з боку України, так і Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. П. Каркач, М. Копетюк «Особливості правового регулювання координації діяльності правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу». *Електронний ресурс: Історико-правовий часопис. – 2015. – № 1(5). URL:*

- file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/Karkach_Kopetyk_46-50.pdf
2. Маринів І. І., Мохончук П. С. «Роль агенції Європейського Союзу з правохоронного співробітництва в боротьбі з міжнародною організованою злочинністю». *Електронний ресурс: Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. С. 157–159. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16398/1/Maruniv_Mohonchuk_157-159.pdf
 3. М. М. Сірант «Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу – правовий аспект». URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5753/vnulpurn201685054.pdf>

Науковий керівник: асистент кафедри права Європейського Союзу Іванов А. Г.

Олександр СКУБАК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 курс, 24 група факультету прокуратури

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ЄС ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДІЇ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ

Станом на середину квітня 2024 року в Європейському союзі (далі – ЄС) було зареєстровано майже 6 мільйонів осіб, що виїхали з України після 24 лютого 2022 року [1]. Абсолютна більшість із них наразі користуються тимчасовим захистом, що був введений в дію Рішенням Ради ЄС № 2022/382 від 04.03.2022 р [2].

Основним актом, що регулює механізм тимчасового захисту є Директива № 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. (далі – Директива), яка встановлює максимально можливий термін дії тимчасового захисту у 3 роки, тобто до 04.03.2025 року [3].

Перспективи завершення бойових дій в Україні до березня 2025 року наразі не вбачаються, а навіть в разі встановлення миру репатріація буде ускладнена різними чинниками, зокрема знищенням або пошкодженням майна внаслідок бойових дій. Зважаючи на це, наймовірно актуальним є питання подальшого правового статусу українців в ЄС.

Перспективи правового статусу для громадян України вже активно обговорюються в Європі, а аналіз окремих інформаційних джерел [4–6]

дозволяє виокремити декілька варіантів розвитку подій: залишення питання суто на розсуд урядів держав-членів, внесення змін в Директиву і продовження строків тимчасового захисту, надання українцям статусу біженців, надання українцям статусу довготермінових резидентів та ін.

Більшість з наведених варіантів мають суттєві недоліки. Зокрема, небажаним кроком вважаємо залишення проблемного питання виключно на розсуд держав-членів ЄС. Дисбаланс між діями учасників Союзу в даному випадку поставить під загрозу інтереси громадян України, а також може спричинити міграційні процеси всередині ЄС.

Продовження строків тимчасового захисту шляхом внесення змін в Директиву, як справедливо зазначає Богдан Т., суперечило б тимчасовому характеру статусу та порушувало б конвенцію про статус біженців [5].

Надання статусу біженців для українців за тією процедурою, що існує зараз, видається неможливим і недоцільним. По-перше, наявна процедура занадто складна, а кількість претендентів на отримання статусу занадто велика, що може паралізувати адміністративні органи держав-членів. По-друге, не усі переміщені особи мають підстави для отримання такого захисту.

Статус довгострокових резидентів для переселенців з України хоч і несе сприятливі наслідки для самих осіб, що перебувають в ЄС, однак в глобальній перспективі є небажаним для інтересів України як держави, яка зацікавлена у поверненні своїх громадян на Батьківщину.

В будь-якому разі погодимося з тезою представників Європейської ради з питань біженців і вигнанців, які вважають, що політика щодо українців має базуватися на принципах врахування інтересів України, поліваріативності, європейської єдності та поваги до прав людини [4]. Додамо до цього переліку принцип правової визначеності, що надасть можливість переміщеним особам планувати своє майбутнє і не допустить паніки серед них.

Зважаючи на безпрецедентність і масштаби ситуації, що виникла, а також враховуючи наведені вище принципи, вбачаємо за можливе впровадження повністю нового правового статусу в праві ЄС, який був би застосовний до осіб, що переходять зі статусу тимчасового захисту. Подібна позиція також була запропонована командою Європейської ради з питань біженців і вигнанців [4].

Процедура набуття цього статусу має бути або автоматична, або максимально спрощена, аби не допустити перенавантаження національних органів.

Цей статус має поєднувати в собі гарантії, що передбачені тимчасовим захистом, а також передбачати і заохочувати можливість добровільного (асистованого/оплачуваного) повернення в Україну. Окрім цього, необхідним є забезпечення безперешкодного в'їзду переміщених осіб на територію України без втрати такого статусу, що стимулюватиме їх відвідувати Батьківщину і налагоджувати соціальні зв'язки для подальшого повернення.

Матеріальна підтримка має даватися виключно окремим категоріям осіб (дітям, інвалідам тощо) і під належним контролем за її використанням. Необхідним є стимулювання працездатних переселенців до працевлаштування на території Союзу або ж повернення в Україну.

При тому цей статус має передбачати певні обов'язкові умови для перебування в межах ЄС для працездатних осіб, наприклад працевлаштування, вивчення англійської або іншої локальної мови тощо.

Впроваджуватися і продовжуватися подібний статус має періодами в один рік залежно від ситуації в Україні і за погодженням з українським урядом. Рішення про продовження або скасування захисту має прийматися не пізніше як за 6 місяців до його закінчення. Максимально можлива тривалість дії обмежуватися не має.

Отже, зважаючи на наведене вище, зазначимо, що єдиного рішення щодо майбутнього правового статусу українців в ЄС допоки немає, однак в будь-якому разі в пріоритеті залишаються дотримання прав людини, збереження єдності політики держав-членів ЄС, забезпечення інтересів України як держави.

Важливо забезпечити правову визначеність для переміщених осіб, що перебувають в ЄС, і не допустити паніки серед них, що може мати наслідком масове подання заяв на отримання статусу біженців, що паралізує адміністративні органи держав, або ж масові міграційні процеси всередині ЄС.

В будь-яке рішення стосовно правового статусу українських громадян має враховувати позицію українського уряду.

Найбільш оптимальним видається запровадження окремого правового статусу замість тимчасового захисту, який буде як поєднувати гарантії тимчасового захисту, так і покладати додаткові умови на переміщених осіб і стимулювати їх до повернення в Україну.

Список використаних джерел:

1. UNHCR Operational Data Portal, Ukraine Refugee Situation. Вилучено з <https://bit.ly/4aWSnmN>.

2. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. The Council of the European Union. Вилучено з http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj
3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. The Council of the European Union. Вилучено з <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>
4. Transitioning out of the Temporary Protection Directive. Policy Paper 13 of European Council on Refugees and Exiles (2024). Вилучено з https://ecre.org/wp-content/uploads/2024/02/ECRE-Policy-Paper-13_Transitioning-Out-of-the-Temporary-Protection-Directive.pdf
5. Богдан Тетяна (2024). Статус українських біженців у ЄС лише на три роки. Що далі? *Економічна правда*. Вилучено з <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/12/708597/>
6. Сульженко Оксана (2024). Яким буде юридичний статус українських біженців: держави ЄС обговорюють варіанти. *UA.NEWS*. Вилучено з <https://ua.news/ua/ukraine/kakym-budet-yurydycheskyj-status-ukraynskyh-bezhentsev-gosudarstva-es-obsuzhdayut-varyanty>

Науковий керівник: Маринів Іванна Ігорівна, кандидатка юридичних наук, доцентка Кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Лілія ТОРОПЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 8 групи факультету адвокатури

ІНСТИТУТ РЕЄСТРОВАНИХ ПАРТНЕРСТВ ЯК СКЛАДОВА АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Право на повагу до приватного і сімейного життя, а також право на захист від дискримінації є одними з ключових засад Європейського Союзу.

На це вказує стаття 2 Договору про ЄС, в якій недискримінація і рівність визначені основними цінностями на яких ґрунтується Союз. Також

у статтях 10 і 19 Договору про функціонування ЄС закріплено напрямок Союзу щодо боротьби проти дискримінації, зокрема дискримінації, на підставі сексуальної орієнтації.

Також слід зазначити основні нормативно-правові акти, які гарантують права людини і є невід'ємною складовою політики ЄС в сфері захисту основоположних прав, зокрема це Загальна декларація прав людини від 1948 року, Хартія основоположних прав Європейського Союзу і Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод, до якої Союз приєднався згідно зі статтею 6 ДЄС. Відповідно до статті 7 Загальної декларації – кожен має право на захист від будь-якої дискримінації. У Хартії право на повагу до приватного і сімейного життя, а також недопущення дискримінації відображено у статтях 7 і 21. У статті 8 ЄКПЛ висвітлено право кожної людини на приватне та сімейне життя, а у статті 14 – право на захист від дискримінації, за будь-якою ознакою.

Зазначені права охоплюють не тільки питання щодо права людини на власні погляди, сексуальну орієнтацію, сімейне життя. Вони також закріплюють право людини здобувати взаємні права та обов'язки з іншими особами, що не обов'язково супроводжуються зобов'язаннями подібними до шлюбу. В умовах війни, виникають абсолютно нетипові ситуації, наприклад з утримання дитини або певні майнові відносини, які люди не завжди можуть регулювати «класичними» цивільними договорами або ж взагалі не мають права укладати такі договори. Прикладом подібних ситуацій може виступати загибель одного з батьків, зокрема для забезпечення прав дитини, гарантування її утримання, другий з батьків може укласти договір реєстрованого партнерства з іншою особою (не обов'язково з особою протилежної статі) і здобути права і обов'язки, подібні до шлюбу.

Зокрема не слід забувати і про проблематику легалізації одностатевих шлюбів. На практиці часто можна зустріти ситуації, коли такі пари, маючи матеріальну можливість і щире бажання всиновити дитину, просто не мають такого права. Інститут реєстрованих партнерств є дійсно перспективним механізмом для врегулювання таких відносин, результатом впровадження якого будуть позитивні показники для нашої країни.

Ухвалення законопроекту №9103, який впровадить інститут цивільних партнерств, стане підтвердженням демократичності України. Законодавство і політика Європейського Союзу наразі виступає своєрідним еталоном для нашої країни, як офіційного кандидата на вступ. Україна зацікавлена у адаптації національного законодавства до критерій Союзу. Однозначно, гострим постають і інші питання, наприклад корупція, наслідки війни, економічний фактор та інше, але у той же час, рівність людей у суспільстві, однакові права – є пріоритетом.

Згідно з законопроектом «Про інститут реєстрованих партнерств», цивільне партнерство – це зареєстрований відповідно до закону, добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі. В основі такого партнерства лежить взаємна повага, розуміння, підтримка, взаємні права та обов'язки.

Виходячи з наданого визначення, можна зробити висновок, що даний вид відносин може виступати гарантією рівності людей. Кожному гарантується можливість реалізації своїх прав у сфері взаємовідносин між людьми без будь-якої дискримінації. Партнери однієї або різної статі можуть реалізувати свої немайнові та майнові права на рівні з іншими громадянами.

У сучасному світі немає місця дискримінації і нерівності, наша країна має прагнути до вдосконалення правових механізмів, що забезпечить громадянам належний захист від таких факторів.

Україна обрала європейський курс, підтверджуючи свою європейську ідентичність, впевнено діє у напрямку набуття членства в ЄС. Але невід'ємною складовою євроінтеграції є реформування національного законодавства і наближення його до європейських стандартів. Наведений законопроект постає певним компромісом між прагненням України до сучасних міжнародних тенденцій і вже сталою «консервативністю» нашого суспільства. Інститут реєстрованих партнерств може стати першим кроком до впровадження дійсно істотних змін у законодавство нашої країни, для яких, безумовно потрібен час і плідна робота над удосконаленням наявних правових механізмів.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри Європейського Союзу
Іванов А. Г.

Анастасія УДОДІК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 3 групи
факультету адвокатури

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ У СФЕРІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

З прийняттям 23 червня 2022, лідерами країн членів Європейського Союзу(далі- ЄС) рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, що відповідно поклало на нашу державу відповідні зобов'язання. Одним з пріоритетних напрямків на шляху нашої євроінтеграції є сфера захисту навколишнього середовища. Військових вторгненням в Україну країни агресора понесло неминучі наслідки колосальної шкоди докільню, тому нашим стратегічним завданням є також повоєнне відновлення. У свою чергу відкриття переговорів про вступ з Україною сприятиме подальшому залученню нас до програм з хорошим фінансування, які стануть нашим ресурсом для відновлення завданої шкоди екології військовими діями.

Якщо оцінювати рівень реалізації рекомендацій Європейської комісії(далі- Комісія), то варто відмітити позитивні кроки, так за роки угоди було внесено істотні зміни у правову базу. Планування, розробка та ухвалення нормативно-правових актів здійснюється на принципі євроінтеграції та міжнародної співпраці, з метою пришвидшеної гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Так наразі нашими здобутками, до прикладу: є ухвалення євроінтеграційного Закону «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів», що є важливим кроком на шляху до реалізації державної екологічної політики України до 2030р; ухвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030р; всеможлива цифровізація через запуск веб-порталу «ЕкоСистема», мобільного додаток «ЕкоЗагроза» (де показники стану довкілля стали доступні кожному пересічному громадянину) та інші online-сервіси і відкрито «зелені реєстри».

Та, не зважаючи, на такі стрімкі темпи реалізацій рекомендацій, Комісія все ж оцінює рівень відповідності асquis ЄС України як один з можливих п'яти балів готовності (загальна оцінка стосується не тіль-

ки зобов'язань)[1]. Аналізуючи ключові проблеми на шляху реалізації зобов'язань, Комісією було надано одну з ключових, на нашу думку рекомендацій – це створення системи екологічного контролю.

Одним з пріоритетів права Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього природного середовища є забезпечення додержання природоохоронних норм, для чого мають функціонувати сильні інституції – органи виконавчої влади. Державний екологічний контроль є тим інструментом, від ефективності використання якого залежить рівень екологічної безпеки та додержання екологічних норм у суспільстві, розв'язання екологічних проблем та переходу до зеленої економіки та сталого розвитку. Необхідно створити дієву систему державного екологічного контролю, здатну гарантувати реалізацію та захист права людей на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Одними з ключових проблем нефективності державного екологічного контролю на даний момент є:

1. Відсутність нормативної бази, яка б врегулювала б порядок здійснення екологічного контролю

2. Відсутність ресурсів для реалізації (зношена, недостатня і невідповідна сучасним викликам і вимогам матеріально-технічна база, відсутність належного фінансування, кадрова проблема)

3. Недосконалість системи відповідальності та відсутність порядку відшкодування шкоди за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, нечіткість системи прийняття рішень щодо порушників, непропорційність покарання за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу та відсутність єдиного механізму.

Кроком до вирішення вказаних проблем є розроблення проекту «Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів в Україні та затвердження операційного плану заходів її реалізації у 2024–2026 роках» (далі – Стратегія)[2]. Для аналізу вказаної стратегії варто звернути увагу на цілі, які висвітлюють проблеми про які ми зазначали вище.

Так стратегічними цілями державного екологічного контролю є:

«Створення системи пропорційної та невідоротної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу та алгоритму усунення наслідків завданої шкоди». Стосовно вирішення вказаної проблеми на практиці є все ж питання. Так якщо ми звернемо увагу на стратегію державної екологічної політики України на період до 2030

року [3], завданням якої є забезпечення невідворотності відповідальності за правопорушення та посилення відповідальності за можливу завдану шкоду- вказана стратегія є ключовим засобом у подоланні вказаної проблеми, до того ж пріоритетним принципом реалізації екологічної політики вважає саме принцип євроінтеграції та міжнародної політики. Але на практиці не все так узгоджено, до прикладу Проект Закону № 6175–1[4] втілює ідеї стратегії щодо посилення відповідальності у контексті покращення рівня екологічної безпеки. Проте, маємо проблеми на етапі його прийняття. Зокрема, у Висновку (експертиза щодо європейської інтеграції) зазначено: «Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу, визнав положення законопроекту № 6175–1 такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу та не підпадають під дію міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» [4]. Акцентуємо увагу, що вказаний висновок суперечить екологічній політиці, яка й була прийнята Верховною Радою України. Також, зауважимо, що Україна відмовилась імплементувати Директиву 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність».

Тож зауважуємо, що така неузгодженість позиції та дій тільки сповільнює наші кроки до виконання завдань покладених Комісією на нас як на кандидата в членство в ЄС.

Екологічна політика ЄС спрямована на делегування значної частини повноважень саме на місцевий рівень, відповідно для збільшення ефективності вирішення проблем. У своїй Стратегії Міндовкіля звітує про наявність проблеми: «рівень розуміння органами місцевого самоврядування делегованих повноважень та інституційна спроможність забезпечити їх виконання є вкрай незадовільними, що призводить до систематичного порушення вимог законодавства на місцевому рівні та бездіяльності органів місцевого самоврядування щодо усунення шкоди навколишньому природному середовищу»[2]. Проте наявний технічний ресурс не дозволяє зробити кроки у вирішенні зазначеної проблеми.

Важливість прийняття проекту стратегії і її реалізації на практиці важко не переоцінити, адже ключовим є завданням є перейняття політики ЄС у здійсненні державного екологічного контролю на попередження погіршення стану навколишнього природного середовища, натомість наша система реагує лише за наявної шкоди (до того ж порушуючи принцип співмірності покарання). Україна як кандидат на членство у Європейському Союзі потребує швидких кроків назустріч майбутньому партнерству, проте реалізація деяких з покладених завдань Комісією, є лише

на декларативному рівні, зокрема наразі маємо лише проект стратегії(з відповідними недоліками в практичній площині її реалізації), і поки ми не перейдемо до реальних кроків, ми не зможемо залучити ні інвестиції, ані компенсації коштів на відновлення довкілля, що для нас є дуже важливим для повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union : of 01.02.2023.
2. Стратегія реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів в Україні : Проект, Кабінет Міністрів України, 2024 р. URL: <https://doi.org/file:///C:/Users/Я/Downloads/strategiya-reformuvannya.pdf>.
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. С. 70. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269719#Text>
4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо посилення відповідальності у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів). 2021. № 6175-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28158>

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Асірян С. Р.

Назар ШЕСТИРІКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студент 3 курсу, групи 18-21-04,
факультет адвокатури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Станом на сьогодні актуальність дослідження штучного інтелекту є беззаперечною. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України

№ 1556-р від 02.12.2020 року схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [1], в березні 2024 року майже одночасно Європейським парламентом прийнято Artificial Intelligence Act [2], а Радою Європи офіційно опубліковано проект Конвенції про штучний інтелект [3]. Таким чином, зважаючи на те, що у вітчизняній літературі дана тема не є дослідженою належним чином, виникає потреба у створенні доктринального підходу до розуміння «штучного інтелекту», його застосування та використання, зокрема і на підставі аналізу Artificial Intelligence Act (далі – AI Act, Акт) як першого офіційного джерела права Європейського Союзу, що регулює відносини, пов'язані зі створенням та використанням штучного інтелекту (далі – ШІ).

З преамбули AI Act вбачається, що основною метою Акту є покращення функціонування внутрішнього ринку шляхом встановлення єдиної законодавчої бази, зокрема, для розробки, розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання систем ШІ, відповідно до цінностей ЄС, сприяти використанню орієнтованого на людину та надійного ШІ, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту здоров'я, безпеки та основних прав, як це закріплено в Хартії основних прав ЄС, включаючи демократію, верховенство права та захист навколишнього середовища, проти шкідливого впливу систем ШІ в Союзі та для підтримки інновацій. Проте, на практиці положення цього Акту є такими, що здебільшого обмежують використання ШІ і за своїм змістом більше нагадують підзаконний акт, в якому максимально деталізуються правові засади експлуатацію штучного інтелекту, а саме обмеження. Такий казуїстичний підхід не має нічого спільного із засадничою правотворчою діяльністю, яка безумовно повинна мати місце на початку створення будь-яких юридичних норм у новій галузі.

Ключовим у виробленні підходів до розуміння поняття «штучного інтелекту» є надання поняттю повного та правильного визначення. Прямого визначення ШІ AI Act не надає, проте містить визначення моделі ШІ. Так, відповідно до art. 3 моделлю ШІ є машинна система, призначена для роботи з різними рівнями автономності, яка може проявляти адаптивність після її створення та яка, для явних або неявних цілей, робить висновок, з отриманих вхідних даних, як генерувати результати, такі як передбачення, вміст, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище. Варто звернути увагу на ідентичність живаною дефініції і у проекті Конвенції про штучний інтелект. Дещо

схожим за змістом у ЗУ «Про авторське право та суміжні права» є визначення комп'ютерної програми як набору інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах [4]. Беручи до уваги їх цифрову природу, а саме той факт, що в їх основі лежить використання математичних моделей, на нашу думку, такі поняття повинні співвідноситися між собою як родові та видові, де родовим є комп'ютерна програма, а видовим – ШІ.

Крім цього, у AI Act ключову роль відіграє класифікація за ступенем ризику.

Згідно з AI Act класифікація систем ШІ можлива за ступенем ризику можна виділити системи ШІ, що підлягають забороні (art.5), системи ШІ, що мають високий ризик (art.6), системи ШІ, що мають мінімальний ризик.

Критерії заборони певної системи ШІ ґрунтуються на необхідності охорони та захисту персональних даних осіб та неможливості використанні систем ШІ для злочинних цілей та порушення публічного порядку. Так, до систем ШІ, що підлягають забороні належать ті, що пов'язані з підсвідомими, маніпулятивні та обманними техніками, протиправним використанням вразливої конфіденційної інформації про особу, незаконним збиранням та поширенням біометричних даних, оцінкою ризику вчинення кримінального правопорушення, віддаленою біометричною ідентифікацією, соціальним оцінюванням осіб на предмет їх поведінки тощо.

До систем з високим ризиком належать ті, що є одним з компонентів систем безпеки або безпосередньо є системою безпеки, пов'язані з критичною інфраструктурою, освітою, працевлаштуванням, правоохоронною діяльністю тощо (Annex III to AI Act).

Водночас, системи ШІ, що мають мінімальний ризик AI Act прямо не називає, з чого слідує презумпція мінімального ризику системи ШІ, поки не встановлено протилежне.

На підставі висновку щодо віднесення моделі ШІ до однієї з категорій, до розробників та операторів систем ШІ висуваються загальні вимоги, що полягають у наданні контролюючим органам необхідної інформації, зокрема ведення необхідних баз даних, обліку, технічної документації. Також, існують обов'язки щодо створення системи управління ризиками та якістю, надання споживачам необхідної інформації щодо

використання систем ШІ. Але окрім цього, можуть встановлюватися окремі вимоги до розробників та операторів систем ШІ в залежності від категорії моделі ШІ.

Більше того, Актом передбачені системи ШІ загального призначення – такі моделі штучного інтелекту, що навчаються з великою кількістю даних за допомогою самоконтролю в масштабі, що демонструє значну узагальненість і здатна компетентно виконувати широкий спектр окремих завдань, незалежно від способу розміщення моделі на ринку, який можна інтегрувати в різноманітні подальші системи або програми, за винятком моделей штучного інтелекту, які використовуються для досліджень, розробки чи створення прототипів до того, як вони будуть випущені на ринок. Такі системи мають побутове та повсякденне призначення та можуть виконувати загальноприйнятні функції, такі як розпізнавання зображень та мовлення, створення аудіо- та відео- матеріалів, виявлення шаблонів, відповіді на запитання, переклад тощо. В межах моделей ШІ загального призначення також передбачається поділ на моделі з системним ризиком та ті, що такого ризику не мають. До моделей з системним ризиком належать ті, що мають високі можливості впливу, оцінені на основі відповідних технічних засобів і методологій, включаючи індикатори та контрольні показники.

Окремо, слід звернути увагу і на розмитість критеріїв оцінки ризику моделей ШІ. Такі критерії не мають чітких методологій та об'єктивних кількісних та якісних показників.

Також, Актом передбачено створення компетентного контролюючого органу – European AI Office, що буде уповноважений здійснювати моніторинг та нагляд за впровадженнями, передбаченими AI Act положень. Крім того, AI Office наділений повноваженнями накладати на відповідальних суб'єктів адміністративні стягнення у вигляді штрафів за невиконання AI Act. Так, згідно з art. 99 за порушення art.5 накладається штраф у розмірі 35 000 000 євро або 7% відсотків від загального минулорічного фінансового обороту суб'єкта. Разом з цим, AI Act покладає обов'язок державучленкиню ЄС створити національний орган або наділити відповідними контролюючими повноваженнями вже існуючий.

Отже, за своєю суттю Artificial Intelligence Act не спрямований на першочергове формування фундаментальних засад щодо ШІ, які б надавали відповіді на питання стосовно правової природи ШІ, питання предметом якої галузі права є ШІ, співвідношення права власності та інших речових

прав з ШІ, права інтелектуальної власності з ШІ, деліктних правовідносин тощо. Натомість, Artificial Intelligence Act представляє собою лише звід положень, що намагаються обмежити використання окремих моделей ШІ.

На нашу думку, такий підхід є передчасним, оскільки в нормативній площині України та зарубіжних країн ще немає актів, що відповідали б на вищезазначені питання. Таким чином, правовідносини, пов'язаних зі ШІ є недослідженим належним чином, а тому поступово повинні стати предметом вітчизняного законодавчого врегулювання. Прийняття профільного закону забезпечить виконання принципу правової визначеності в практичній площині і буде передумовою активного економічного розвитку. Більш того, з аналізу Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні виразно окреслюється те, що держава сама зацікавлена у використанні ШІ в галузях економіки, національної безпеки, правосуддя, освіти і науки тощо.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р від 02.12.2020 року Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#n8>
2. Artificial Intelligence Act, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf
3. Draft Framework Convention on artificial intelligence, human rights, democracy and the rule of law, URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680af0734#_Toc162270813
4. Закон України «Про авторське право та суміжні права» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 57, ст.166

Науковий керівник: Асірян Сюзанна Рафіківна, асистентка, кандидатка юридичних наук.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Вікторія ВОЗНЮК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 15 група факультету прокуратури

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ЗА КОРДОНОМ

У сучасному світі, де інформація швидко рухається і легко доступна, захист авторських прав стає не лише питанням етики, але й важливим аспектом стабільного функціонування культурної та економічної сфери. Для українських творців це питання є особливо актуальним, оскільки вони стикаються з різноманітними викликами та перешкодами у збереженні та захисті своєї інтелектуальної власності.

Авторське право – це комплекс прав, що гарантують захист творів літератури, науки та мистецтва, а також особистих немайнових і майнових прав їхніх авторів [1]. Одним із основних викликів для українських авторів є зростання кількості порушень їхніх авторських прав. Це може бути спричинене різноманітними факторами, такими як неосвіченість щодо авторських прав, недостатнє законодавство, а також низький рівень відповідальності за порушення. Наприклад, піратство в інтернеті стає все більш поширеним явищем, що призводить до значних втрат для українських авторів.

Лише фізична особа, тобто людина, може бути визнана автором. Наразі, згідно з національним законодавством та міжнародними договорами, штучний інтелект не вважається суб'єктом авторства. Авторські майнові права можуть бути передані (відчужені) частково або повністю третім особам, як фізичним, так і юридичним особам. Особисті немайнові права автора не підлягають передачі (відчуженню) третім особам.

Автор має право на захист своїх майнових і особистих авторських прав після написання твору. Майнові права дозволяють авторові отримувати дохід від публікації та поширення твору, а особисті права включають право на визначення свого імені при використанні твору третіми особами,

а також право на повагу до своєї гідності і недоторканість твору. Згідно з чинним законодавством України, включаючи ратифіковані міжнародні договори, об'єкти авторського права підлягають захисту, незалежно від того, чи були вони опубліковані чи ні, завершені чи ні, а також незалежно від їхнього призначення, мови, жанру, обсягу чи мети [2].

Початковими елементами механізму системи міжнародного захисту авторських прав є Бернська конвенція (Паризький акт від 24 липня 1971 року) щодо захисту літературних та художніх творів і Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 року.

Бернська конвенція, яку ратифікувала Україна, є однією з найважливіших міжнародних угод, спрямованих на захист авторських прав. Положення цього міжнародного договору включають особисті немайнові права автора, що охоплюють право вимагати визнання свого авторства на твір і запобігати будь-яким спробам перекручення, спотворення або іншої зміни цього твору. Крім того, вони охоплюють захист від будь-яких посягань на твір, які можуть завдати шкоди честі або репутації автора [3]. Також встановлюються вимоги щодо тривалості охорони. Згідно загального правила, охорона продовжується до закінчення п'ятдесятого року після смерті автора. Щодо творів прикладного мистецтва і фотографічних творів, мінімальний термін охорони закінчується через 25 років з моменту створення такого твору.

Досить важливе значення має Всесвітня конвенція про авторське право, яка була ухвалена в 1952 році у Женеві. Вона включає ряд норм, які гарантують необхідний рівень захисту авторських прав у країнах-учасниках. Серед цих норм є визначення права на переклад та встановлення мінімального 25-річного строку охорони. Конвенція впровадила новий метод обмеження, який раніше не використовувався в міжнародній практиці, а саме – надання у певних обставинах так званої «примусової ліцензії» на переклад власнику авторських прав. Правила Конвенції розподіляють опубліковані твори на дві категорії. Перша категорія включає твори за громадянством автора: твори, створені авторами, які є громадянами держав-учасниць Конвенції, захищаються незалежно від місця їхньої публікації. Також під охороною перебувають твори, які вперше були опубліковані на території країни, що не є учасницею Конвенції. Друга категорія охоплює твори за місцем публікації: твори авторів, які є громадянами держав-учасниць Конвенції, захищаються незалежно від місця їхнього першого видання, навіть якщо це сталося в країні, яка не

є учасницею Конвенції. Якщо твір був випущений на території держави-учасниці Конвенції, він захищається на території кожної держави-учасниці Конвенції, незалежно від громадянства автора. Цим Всесвітня конвенція відрізняється від Бернської [4, с. 39].

З огляду на вищезазначене, Бернська конвенція та Всесвітня конвенція про авторське право відіграють ключову роль у створенні міжнародної системи захисту авторських прав. Вони сприяють розвитку культури, стимулюють творчість та інновації, і сприяють співробітництву між країнами для забезпечення ефективного захисту прав авторів. Вони встановлюють процедуру взаємної допомоги та співпраці між країнами-учасницями у вирішенні питань, пов'язаних з порушенням авторських прав. Це сприяє ефективній протидії незаконному використанню творів, що є важливим особливо у контексті цифрової епохи, коли розповсюдження та доступність контенту стали надзвичайно простими.

Отже, захист авторських прав за кордоном є досить важливим і складним завданням, але вжиття відповідних заходів може допомогти авторам захистити свою інтелектуальну власність та отримати винагороду за свою роботу. Цей процес потребує міжнародного співробітництва та ефективних правових механізмів. Однак існують проблеми з впровадженням однакових стандартів захисту прав у різних країнах через різні правові системи, недостатню координацію між країнами та відсутність єдиної міжнародної системи захисту авторських прав. Щоб вирішити ці проблеми, потрібно сприяти співпраці між країнами, розробляти та вдосконалювати міжнародні угоди та конвенції щодо захисту авторських прав, а також забезпечувати ефективне впровадження інноваційних технологій для виявлення порушень. Крім того, освіта та підвищення свідомості про важливість авторських прав також може відіграти важливу роль у боротьбі з цією проблемою. Усе більше країн розуміють важливість захисту авторських прав за кордоном і займаються вдосконаленням своєї законодавчої бази та міжнародного співробітництва в цій сфері. Це позитивний крок у напрямку забезпечення справедливого винагородження для авторів та стимулювання подальшої діяльності .

Список використаних джерел:

1. Бабка В.Л. Авторське право . Велика українська енциклопедія(дата звернення: 9.05.2024). URL:https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%0%D0%B2%D0%BE

2. Віконсалт. Охорона авторських прав за кордоном. URL: <https://www.viconsult.com/ua/okhorona-avtorskykh-prav-za-kordonom/>
3. Охорона авторського права і суміжних прав у міжнародних договорах. Дата публікації: 23.04.2012. URL: <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=278>
4. Боковня Віктор Максимович. Розвиток системи міжнародної охорони авторських прав. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/2319/1/IP_2014-36-41.pdf

Науковий керівник: Анісімов Кирило Германович, асистент кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександра ГУБА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 9 група факультету прокуратури

КОНЦЕПЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ

Євроінтеграція – це свідомий шлях, з яким Україна остаточно визначилась у 2014 році. Співпраця та подальший вступ до ЄС спонукає Україну до реформ у сфері правосуддя, боротьби з корупцією та підвищення ефективності державного управління. Євроінтеграція для України важлива як з точки зору економічного розвитку, так і політичної та соціокультурної трансформації країни. Відповідно вивчення законодавства ЄС та імплементація певних норм до вітчизняної правової системи є необхідним кроком на шляху до модернізації держави. Тому, питання дослідження уніфікації норм права країн Європи стає дедалі більш актуальним і для України. Доречним є розгляд концепції Європейського цивільного кодексу як запропонованої форми гармонізації приватного права в Європейському Союзі.

Слід виділити низку вчених, які досліджували певні аспекти концепції єдиного цивільного кодексу, передусім це – І. Звягіна, В. Шабуніна, Н. Кузнецова, Р. Ханік-Посполітак, Ю. Акіменко, І. Ізарова та інші.

В. Шабуніна детально описує у своїй праці погляди П. Леграна на це питання. Як зазначає автор, Європейський цивільний кодекс є скоріше

політичним, ніж правовим кроком. На його погляд, практичне значення кожної норми в різних культурних та національних контекстах не співпадатиме, через розбіжності в правових системах. Він підтримує свої аргументи тим, що уніфікований текст, в якому бракує необхідної раціональності для набуття чинності, ніколи не стане уніфікованим законом.

На думку І. Звягіної, прийняття нового акту цивільного законодавства ЄС особливо актуально, коли об'єднана Європа шукає шляхи виходу з криз та подальшого розвитку. Враховуючи, що на найвищому державному рівні ведуться дискусії щодо доцільності Європейського цивільного кодексу у тій чи іншій формі, їх слід розглядати у взаємозв'язку з розвитком Європейського Союзу в цілому. У зв'язку з цим слід зазначити, що відносно просто запровадити вже сьогодні додаткову систему норм цивільного права Євро-союзу, яка б підлягала застосуванню підприємствами за наявності відповідної угоди сторін. Найцікавішим є той факт, що порівняльні дослідження та правотворча діяльність європейських вчених, а не виключно державних структур, щодо вдосконалення та міждержавної уніфікації правових норм цивільного права відіграють головну роль у розвитку єдиного ринку, що залишається серцем європейського інтеграційного проекту.

Своє бачення висловила науковець Р. Ханник-Посполітак: однією з цілей кодексу має бути усунення перешкод у створенні спільного ринку в ЄС. Зокрема, має бути створена законодавча основа права власності, уніфікація норм зобов'язального права з концентрацією на питаннях договірних права. Причому концентрація повинна не обмежуватися тільки на загальних питаннях зобов'язального чи договірних права.

Ю. Акіменко вважає, що дискусії щодо спільного цивільного законодавства полягають у недостатньо ясній картині майбутнього утворення, його спрямованості. Ці фундаментальні причини невідлення приватного права ЄС є похідними від нез'ясованості питання конфедеративного чи федеративного майбутнього. Розвиток та функціонування приватного права ЄС в цілому виглядає як досить суперечливий процес; сприймається дуже неоднозначно як різними інституціями Союзу, так і державами-членами. На цей процес накладають свій відбиток особливості структури і функціонування, розподіл компетенції між його органами, закріплені міжнародноправовими актами.

Щодо України, то беззаперечно заслуговує на підтримку думка Н. Кузнецової, яка зазначає, що визначаючи пріоритетні напрямки гармонізації сучасного приватного права України із правом країн ЄС, крім загальних підходів, закріплених у принципах приватного права важли-

вим та актуальним є перегляд положень з огляду на чинні міжнародні та європейські стандарти.

Особисто я вважаю, що впровадження єдиного цивільного кодексу залишається непростим та дискусійним питанням, через ряд причин: це регіональні особливості та потреби кожної конкретної країни, що може спричинити до недоліків у застосуванні правових норм, а також у подальшому до втрати національного суверенітету у сфері права та обмеження можливостей країн-членів в самостійному регулюванні цивільних відносин. Проте серед переваг залишається гармонізація стандартів серед країн ЄС, що полегшує взаємодію між ними, зменшує ризики для бізнесу, сприяє захисту прав громадян. Важливою є стабільна та прогнозована система, яка сприятиме економічному зростанню, створюватиме сприятливі умови для інвестицій та підтримуватиме ринкові відносини. Європейський цивільний кодекс може забезпечити більший захист прав громадян та споживачів, а також стандартизувати процедури і права у різних сферах приватного права.

Отже, в умовах євроінтеграції створення єдиного Європейського цивільного кодексу є важливим кроком для забезпечення єдності та стабільності правового простору в Європейському Союзі, проте дане питання потребує усунення певних недоліків та подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Акіменко Ю. Виокремлення приватного права як тенденція еволюції правової системи єс. Порівняльна цивілістика. С. 94–97.
2. Звягіна І. Н. Кодифікація цивільного законодавства євросоюзу: порівняльно-правове та історичне дослідження. Вісник НТУУ «КПІ». Вип. 4(16). С. 81–83.
3. Ізарова І. Теоретичні засади цивільного процесу європейського союзу : монографія. Київ : ТОВ ВД «ДАКОР», 2015. 336 с.
4. Кузнєцова Н. Перспективи розвитку приватного права в контексті європейської інтеграції України. Проблеми цивільного права та процесу. С. 40–46.
5. Ханік-Посполітак Р. Ю. Останні тенденції кодифікації цивільного права в СНД та ЄС як можлива модель для подолання проблем кодифікації цивільного законодавства в Україні. Міжнародна науково-практична конференція. С. 231–236.
6. Шабуніна В. Європейське приватне право: шляхи уніфікації, переваги та недоліки. Науково-інформаційний вісник. С. 57–62. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/5-10-12.pdf>.

Науковий керівник: Філатова-Білоус Н. Ю, доц., к.ю.н.

Владислав ПОЛТАВСЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, 19 група факультету прокуратури

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Розвиток суспільства – це невинний та надзвичайно складний процес, який супроводжується науковими відкриттями, технологічними досягненнями, розвитком суспільних відносин. Правові норми різних галузей не є винятком, адже саме вони безпосередньо впорядковують і регулюють суспільні відносини. Варто зазначити, що міжнародне приватне право є однією із найдинамічніших галузей права. Цю динаміку можна спостерігати в сучасних умовах, коли на території України йдуть активні бойові дії. У сфері міжнародного приватного права під час військової агресії виникає ряд специфічних проблем, пов'язаних із небезпекою, загрозою безпеки, обмеженням свободи, переміщенням осіб та майна, у цілому з нестабільністю умов життя.

Тема розвитку міжнародного приватного права в умовах війни є дуже широкою, тому для цілісного та більш детального дослідження деяких аспектів пропонуємо розглянути наступні приклади.

Першим прикладом виступають правовідносини у сфері усиновлення дітей. Відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право», а саме частини 1 статті 69 передбачено, що усиновлення та його скасування регулюються особистим законом дитини та особистим законом усиновлювача [1]. Однак від початку повномасштабного вторгнення процедура усиновлення дітей з іноземним елементом зазнала деяких законодавчих трансформацій. Так, постановою Кабінету Міністрів України № 907 було внесено зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Уряду від 08 жовтня 2008 року. Зокрема, до Порядку було введено розділ «Особливості провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану». Імперативна норма передбачає, що під час воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування

діяльність з усиновлення дітей громадянами України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземцями (у тому числі взяття таких осіб на облік кандидатів в усиновлювачі, видача їм направлень для знайомства та встановлення контакту з дитиною) не здійснюється, крім випадків, коли усиновлювач є родичем дитини; або вирішується питання про усиновлення дитини, яка є рідним братом/сестрою раніше усиновленої ними дитини [2].

Водночас цікавим є й інше положенням, яке передбачає певні винятки щодо заборони усиновлення. Так, національним законодавством передбачено, що у разі, коли громадяни України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземці познайомилися й встановили контакт з дитиною за направленням Національної соціальної сервісної служби України, яке було видано до введення в Україні воєнного стану, такі кандидати в усиновлювачі можуть завершити усиновлення дитини відповідно до законодавства України [2].

Таким чином, внаслідок активних бойових дій на території України постійно зростає й кількість дітей-сиріт, а також дітей, позбавлених батьківського піклування. Тож уряд вживає нові заходи щодо регулювання цього питання, щоб розвивати й популяризувати процес усиновлення, зокрема із залученням іноземного елемента, враховуючи, перш за все, безпеку дітей.

У рамках дослідження другим прикладом виступають зміни у законодавстві щодо міжнародних вантажних перевезень. Так, є Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом, підписана 29 червня 2022 року та затверджена Указом Президента України № 654/2022 від 16 вересня 2022 року. Документ передбачає тимчасове полегшення автомобільних вантажних перевезень між Європейським Союзом та Україною, а також транзитом через їх території шляхом надання додаткових прав на транзит та перевезення вантажів між Сторонами операторам, зареєстрованим в одній із Сторін, у зв'язку з наслідками загарбницької війни Росії проти України та значними збоями в роботі всіх видів транспорту в країні [3].

Тож можна дійти висновку, що прийняття Угоди було необхідним кроком, так як забезпечення транспортних перевезень в умовах військової агресії на всій території України без збоїв і зміни логістичних маршрутів є майже неможливим. На сьогодні результати Угоди наступні: збільшення експорту українських товарів до ЄС на 40%, а також збільшення імпорту на 25% у 2023 році в порівнянні з 2021 роком.

Наступним прикладом виступають зміни законодавства, норми якого направлені на врегулювання відносин у сфері трудової міграції. Незважаючи на те, що трудова міграція була досить поширеним видом мобільності населення для України, в умовах військової агресії питання праці за межами країни набуло нового значення. Слід зазначити, що громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування.

Відповідно до законодавства Республіки Польща громадяни України, які легально перебувають на території Польщі, мають право: працювати без необхідності отримання додаткового дозволу на працевлаштування; мати статус безробітного та можливість працевлаштуватися; заснувати бізнес у Польщі на тих самих умовах, що й польські громадяни і т.д. [4].

Також слід згадати й Директиву про тимчасовий захист 2001/55/ЄС та рішення Ради ЄС про її активацію для українців 2022/382 від 04.03.2022, що встановлюють мінімальний стандарт захисту, який має забезпечуватися країнами ЄС.

Отже, аналізуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що норми міжнародного приватного права не є сталими, вони адаптуються до швидких змін у суспільстві, до умов сьогодення. Крім того, норми активно поширюються в застосуванні, бо зростання чисельності українських громадян за кордоном, інтеграція українського бізнесу за межами держави та допомога іноземних суб'єктів у гуманітарній сфері зумовили поширення правовідносин з іноземним елементом.

Список використаної літератури:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV/ Верховна Рада України // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 907 // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2022-%D0%BF#Text>
3. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом: Міжнародний документ від 26 червня 2022 р. База даних «Законодавство України» // [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-22#Text

4. Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території України» від 12.03.2022 // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.gov.pl/attachment/5382a6cf-f7c7-4b3f-9a4c-9a92ec99459a>

Науковий керівник: Корнієнко Г. С., докторка юридичних наук, професорка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Єлизавета СІКАН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
II курс, 01-22-15 факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: ЗАКОНОДАВЧИЙ БАЗИС УКРАЇНИ СТОСОВНО ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

Світовий ринок важко уявити собі без корпорацій гігантів, що тісно переплітають багато країн, мова йде про транснаціональні корпорації. Транснаціональні корпорації втілюють у собі у усі форми сучасного бізнесу, здійснюють значний вплив на світову економіку і національні аспекти країн, в яких вони діють.

У результаті багаторічної наступальної експансії у всіх сегментах світового ринку ТНК взяли під контроль майже 75% міжнародної торгівлі й близько 80% інвестиційних і фінансових потоків. Тому природно, що нині вони реально впливають на кількісно-якісні параметри глобальної економічної системи й диктують основні тренди світогосподарського розвитку. [1]

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональна корпорація – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. робочої сили. [2]

Ключові моменти, що характеризують ТНК, господарські підрозділи (філії, дочірні підприємства) у двох або більше країнах. Транснаціональні корпорації (ТНК) мають складну структуру власності та управління, яка

включає такі елементи як філії, дочірні підприємства та спільні підприємства. Філії, хоча й не є юридичними особами, діють відповідно до положень, затверджених їх материнськими компаніями. Дочірні підприємства формуються за допомогою договорів або через володіння акціями, що належать материнським компаніям. Спільні підприємства мають у своєму статутному фонді частку, що належить національному капіталові.

Традиційною структурою ТНК є «пірамідальна система», яка складається з головної (материнської) компанії та інших підрозділів. Однак у Західній Європі стала поширеною специфічна модель «холдингових компаній-близнюків», де кілька холдингових компаній, зазвичай дві, очолюють дочірні підприємства в інших країнах.

Складна структура, велика кількість задіяваних суб'єктів та різноманітність правових систем, у яких діють філії транснаціональних корпорацій, породжує значні проблеми у правовому регулюванні. Нестабільність економічного світу додає до цього ще більше складнощів. Недостатня кількість міжнародних договорів та угод, які б могли ефективно регулювати такі ситуації, оскільки більшість норм що місяться є диспозитивними.

Міжнародні договори між країною, що приймає та країною базування, є одним із найпоширеніших способів регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, але особлива природа ТНК ускладнює нагляд за ними з боку окремих країн, за статистикою держава не має повної юрисдикції над усіма частинами однієї ТНК у цілому. [2]

На сьогодні правове регулювання транснаціональних корпорацій є гострою проблемою, тому що недостатня законодавча база, відсутність механізмів контролю призводить виникнення нерівності у конкурентній боротьбі на світовому ринку, порушує права громадян та підриває соціальне становище середовища. Без належного організаційної правової бази Україна втрачає можливість приваблювати іноземні інвестиції, зберігати капіталовкладення та надходження податків. Відсутність регулювання діяльності ТНК провокує припинення співпраці зовнішньоекономічних відомств із вітчизняними товаровиробниками з пошуку потенційних споживачів українських товарів і послуг

15.11.2023 року Україні було припинено дію ратифікованої Конвенції про транснаціональні корпорації. Рішення є обґрунтованим, оскільки конвенція була прийнята у 1998 році і не відповідає сучасним економічним та політичним реаліям вона не давала Україні дієвих інструментів для захисту своїх інтересів у відносинах із транснаціональними корпораціями та містила суперечливі положення стосовно європейської інтеграції.

Після введення сили закону в дію про «Про вихід України з Конвенції про транснаціональні корпорації» не відбулося ніяких значних змін щодо розброки закону, щодо регулювання діяльності ТНК на національному рівні, оскільки в це становить серйозну загрозу правовому регулюванню порядку створення та діяльності таких специфічних юридичних осіб на території держави.

Альтернативні рішення щодо регулювання транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні:

- Прийняття нового закону про ТНК, що буде містити чіткі та прозорі правила регулювання діяльності ТНК, включаючи, вимоги щодо розкриття інформації про діяльність ТНК, правила трансфертного ціноутворення, заходи щодо захисту довкілля та прав працівників.

- Створення чітких та прозорих механізмів контролю, що включатиме Надання повноважень Антимонопольному комітету, Державній податковій службі та іншим органам контролю за діяльністю ТНК у своїй сфері компетенції дозвіл на проведення перевірок діяльності ТНК та накладення санкцій за порушення законодавства.

Отже, сучасний світовий бізнес неможливо уявити без участі транснаціональних корпорацій (ТНК), які мають значний вплив на економіку, соціальну сферу та довкілля. Україна має потенціал для приваблення іноземних інвестицій, але відсутність чіткого правового регулювання діяльності ТНК може створити незручності для бізнесу та інвесторів. Для створення стабільного та привабливого інвестиційного клімату в Україні важливо розробити та прийняти відповідні законодавчі акти, які б забезпечили чітке та прозоре правове регулювання діяльності ТНК.

Список використаних джерел:

1. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються. : монографія / [Л. В. Руденко-Сударєва, О. М. Мозговий, В. В. Токарь та ін. ; за наук. ред. д.е.н., проф. Л. В. Руденко-Сударєвої. – Вид. 2-ге, доп. – К. : КНЕУ, 2015. – 270 с. URL : <http://rps.chteiknteu.cv.ua:8585/jspui/bitstream/123456789/1255/1/%D0%A2%D0%BD%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96>
2. United nations conference on trade and development / World Investment Report/ Transnational Corporations and Export Competitiveness Washington 2003. – URL.: http://archive.unctad.org/ru/docs/tdxiii_report_ru.pdf.
3. Транснаціональні корпорації і міжнародно-правове регулювання їх діяльності Мега-Інфо. Юридичний вісник URL :<http://mego.info/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96>

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімов К. Г.

Тетяна ТІМОХІНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 16 група факультету прокуратури

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Питання стосовно охорони авторського права виникло відносно давно, оскільки починаючи десь з 19 століття дуже часто витвори мистецтва (літературного, художнього та іншого характеру) почали досить активно використовуватися за кордоном без згоди на те автора. Отже, постало питання, як автори твору могли б захистити свої права. І тут вже ми можемо прослідкувати в кожній країні тенденцію закріплення на законодавчому рівні норм, які б забезпечили певні гарантії непорушності авторських прав.

Та як показує практика, національного законодавства не завжди достатньо, тож було важливим закріпити ці норми і на міжнародному рівні.

У сучасному світі питання захисту авторського права залишається актуальним та важливим. Оскільки умови глобалізації та стрімкого розвитку технологій впливають на цю проблематику, важливо дослідити питання забезпечення ефективного захисту авторських прав на міжнародному рівні. В своїй роботі зробимо акцент на основних аспектах захисту авторського права в міжнародному приватному праві.

Основним структурним блоком глобальної системи захисту авторського права є Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів 1886 року і Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року.

Відповідно до частин 1–2 статті 5 Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 р. авторське право дає авторові ексклюзивне право перекладати свій твір, випускати переклади та надавати дозвіл на їх випуск, за умови, що ці твори охороняються відповідно до Конвенції. Однак кожна

країна-учасниця може обмежити це право в своєму внутрішньому законодавстві, але лише за умови виконання певних вимог. [1]

Крім того ця Конвенція в статті 1 встановлює зобов'язання кожної Договірної Держави вжити усіх необхідних, достатніх й ефективних заходів по захисту прав авторів на літературні, наукові і художні твори. Тут зазначено вичерпний перелік охоронюваних творів:

- письмові,
- музичні,
- драматичні,
- кінематографічні,
- твори живопису,
- графіки,
- скульптури. [1]

Згодом в міжнародному середовищі було прийнято рішення щодо створення організації, на яку б покладалися певні зобов'язання по захисту авторських прав. З 1967 року по сьогодні існує міжнародна міжурядова організація Всесвітня організація інтелектуальної власності, мета якої полягає у наданні допомоги в захисті інтелектуальної власності у всьому світі. Вона активно співпрацює з різними країнами шляхом забезпечення дотримання угод, які регулюють юридичні та адміністративні аспекти цієї сфери.

Крім того Всесвітня організація інтелектуальної власності веде роботу зі створення глобальної політики у цій галузі, узгоджує національні закони і процедури, допомагає міжнародним заявникам у отриманні прав на промислову власність, обмінюється інформацією та надає технічну та консультативну підтримку державам-членам у вирішенні спорів у цій сфері. [2]

В юридичній літературі виокремлюють дві форми захисту авторського права – юрисдикційну і неюрисдикційну [3; с. 107].

Якщо коротко, то зміст юрисдикційної форми захисту полягає в тому, що порушені авторські права можуть бути захищені через дії державних органів, до яких звертається особа, чії права були порушені. Це включає судовий захист та захист в адміністративному порядку, які використовуються для відновлення прав та припинення правопорушень. А ось стосовно неюрисдикційної форми захисту, то вона передбачає дії самої особи для захисту їх авторських прав без втручання державних органів, наприклад, шляхом сповіщення порушника та пропозиції вирішити ситуацію шляхом переговорів. [3]

Відрізняються дані форми не лише способом втручання, але й рівнем активності особи у захисті своїх прав. В той час як перша передбачає більш активну участь державних органів у відновленні порушених прав, друга дозволяє самій особі вести переговори та приймати рішення щодо захисту своїх інтересів без прямого втручання державних структур.

Загалом можна сказати, що сенс юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту авторських прав визначений тим, що вони надають особам різні можливості реагування на порушення їхніх прав відповідно до їхніх потреб та обставин конкретної ситуації.

У сучасному світі важливим є використання і першого, і другого типів захисту в залежності від конкретних обставин і мети захисту прав. Наприклад, для складних та серйозних порушень юрисдикційна форма може бути більш ефективною, оскільки вона включає в себе можливість втручання відповідних державних органів та вирішення питання через судовий процес. У той же час, для менших порушень або ситуацій, де можлива домовленість між сторонами, неюрисдикційна форма захисту може бути швидшою та менш формальною альтернативою. Такий підхід дозволяє максимально використовувати різноманітність інструментів захисту прав в інтересах осіб, що захищають свої авторські права.

Та підбиваючи підсумки вищезазначеному, можна сказати, що захист авторського права в міжнародному приватному праві є ключовим аспектом, що узгоджує взаємовідносини між авторами та користувачами творів і забезпечує охорону прав автора. Особливо це пов'язано зі стрімким розвитком інформаційних технологій, які супроводжуються новими викликами і проблемами у сфері захисту авторських прав.

Так, у сучасному світі поширеним є використання Інтернет-мережі не за призначенням, яке відповідно призводить до порушень авторських прав. До прикладу, це може бути кібератака, яка небезпечна тим, що порушує конфіденційність. Тому в цьому плані важливо звернути більше уваги на удосконалення запобіжників тип монархії, коли новий монарх після припинення повноважень попереднього обирається парламентом, членами монаршої родини або іншим спеціальним органом у цій сфері правового регулювання.

Тому вважаємо для початку необхідно забезпечити повне та ефективне виконання міжнародних договорів кожної Договірної сторони в сфері захисту авторських прав, і це повинно посприяти більш збалансованому регулюванню правових відносин у сфері авторських прав та запобігатиме порушенням.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text
2. Офіційний сайт: Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/rosolstvo/2610-wipo>
3. Юрченко С. М., Смян А. А. «Особливості захисту авторського права в міжнародному приватному праві.», ЮРИДИЧНІ НАУКИ: «Молодий вчений», 2018 р., № 4 (56). URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/4664-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4576-1-10-20220623.pdf>

Науковий керівник: Філатова-Білоус Наталія Юліївна к.ю.н., доцент

Марія ХАРЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 1 групи
факультету міжнародного та європейського права

ЗРОСТАННЯ РОЛІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Глобалізація світового господарства, що характеризується більш тісними взаємозв'язками та взаємозалежністю національних економік між собою, стимулює бурхливий розвиток міжнародних економічних відносин, що в свою чергу призводить і до зростання ролі міжнародного приватного права – регулятора цих відносин.

Тут слід зазначити глобалізацію в світовій економіці як первинний чинник, бо якщо ще сторіччя тому міжнародне економічне співробітництво було обмежене здебільшого торговим обміном, то на сьогоднішній день це не лише торгівля, світ зацікавлений у розвитку різноманітних форм промислового та науково-технічного співробітництва. Глобалізація світового господарства породжує все більше нових економічних суб'єктів, наприклад, транснаціональні компанії, які активно ведуть свою діяльність на території різних держав світу.

Наступним чинником можна відзначити зростання міграції населення, яке і стимульовано раніше зазначеною глобалізацією. Причини міграції різняться, але через це у багатьох країнах виникають проблеми, пов'язані із правовим становищем громадян-іноземців на їх території, потребуючих захисту та регулювання власних прав та інтересів. Також важливим є розширення інформаційного обміну між країнами. Останнім часом світ технологій і комунікацій бурхливо розвивається під впливом глобалізаційних процесів, але це породжує гостру проблему у сфері захисту права інтелектуальної власності [1].

Переходячи до розгляду правового регулювання економічних відносин сучасності, варто зазначити світові інтеграційні процеси в цій сфері. Через зростання ролі міжнародної торгівлі та налагодження стосунків між державами все більше питань економічної проблематики потребує вирішення на міжнародній арені. Як наслідок з'являється все більше міжнародних договорів, що регулюють економічні відносини. Зараз вони широко використовуються не просто у якості регулятора відповідних відносин, а й судами при вирішенні спорів. Серед таких документів також важливими залишаються принципи УНІДРУА, які хоч і не являють собою міжнародну угоду, але часто застосовуються, наприклад, при складанні міжнародних контрактів. Аналізуючи загальну класифікацію міжнародно-правових підстав уніфікації українського законодавства у сфері приватного права, можна сказати, що ці акти можуть бути мати лише рекомендаційний характер [2].

На практиці бачимо, що держави свідомо обрали саме шлях легітимації рекомендацій, норми яких мають авторитет над національним правом держав-учасниць. Використання альтернативних форм нормативно-правового регулювання зумовлено недостатньою готовністю імплементувати деякі конвенції та їх тривалим часом вступу у силу. Отже, бачимо, що законодавчі процеси, спрямовані на уніфікацію та гармонізацію у законодавчій сфері ще тривають, тому з кожним днем роль міжнародного приватного права тільки зростає. Структура цієї системи складна і багатогранна, тому в повному обсязі охоплює майнові та особисті немайнові правовідносини з міжнародним елементом, а також правовідносини у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій. Міжнародне приватне право сприяє єдності та узгодженості у регулюванні міжнародних приватних правовідносин, забезпечуючи учасникам надійний захист їх прав та інтересів та створюючи тим самим сприятливі умови для розвитку між-

народного економічного співробітництва. Спеціалісти зі всього світу займаються виробленням найбільш універсальних правових концепцій загального характеру, які відображають новий підхід в осмисленні ролі права в суспільному житті. Цьому сприяють розвиток і визнання загальних принципів забезпечення прав як людини, так і громадянина, багатоманітних форм власності тощо. Також держави розробляють одноманітні правові норми, що дозволяють регулювати взаємовідносин між ними [3].

Таким чином, внаслідок процесів глобалізації в міжнародному приватному праві взяла свій початок власна система як основних (міжнародні договори, загальні принципи права) так і допоміжних (звичаї, внутрішньодержавне право) джерел права. Завдяки ним в повній мірі відображаються особливості сучасних приватноправових правовідносин. Результативність та ефективність розвитку і функціонування національного права напряму залежить від його потенціалу та здатності до трансформації на тлі глобалізаційних процесів. На сьогодні, законодавство країн світу зазнає значних змін в економічній, торгівельній та інформаційній сфері, а міжнародне приватне право значно полегшує цей процес, а також держави постійно шукають нові підходи та можливості його вдосконалення. Міжнародна уніфікація приватного права завжди більше впливає на національне право, ніж предмет, з якого вона відбувається, і це дуже важливий момент, оскільки ним характеризується єдність міжнародно-правової уніфікації внутрішньодержавного права як єдиного соціокультурного явища для кожного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Тичина В. П. Роль організації економічного співробітництва та розвитку в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин. Право і суспільство. № 5. 2016. С. 209–214.
2. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT): Міжнародний документ від 01.01.1994
3. Терещук Д. С. Тенденція універсалізації та уніфікації права як один із напрямів впливу глобалізації на національну правову систему. Порівняльно-аналітичне право-електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», С. 48–52.

Науковий керівник: Матвеева Анастасія Володимирівна, кандидатка юридичних наук, старший науковий співробітник.

Марія ХАРЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 1 групи
факультету міжнародного та європейського права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРСЬКИХ ПРАВ. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ УГОД ЩОДО ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ

Авторське право в правовому розумінні виступає як запорука захисту права на інтелектуальну власність, бо кожна людина володіє певним творчим потенціалом і має право на його реалізацію. Результат цієї діяльності і буде інтелектуальною власністю, використання якої іншими особами має контролюватися законом, а власнику – виплачуватися відповідна нагорода. Міжнародне авторське право є частиною міжнародного права у сфері інтелектуальної власності і саме його беруть за основу при складанні міждержавних угод, які в свою чергу утворюють міжнародно-правовий порядок регулювання авторських прав.

Сама проблема міжнародно-правової охорони авторського права стала ще наприкінці XIX ст, об'єкти авторського права в різних галузях, наприклад, літератури чи мистецтва перекладалися та використовувалися без згоди авторів в інших країнах. Тому питання уніфікації правових заasad у цій сфері ставало все більш актуальним.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року стала одним з перших документів, які були спрямовані на захист авторських прав. Наслідком її підписання стало створення Бернського союзу, на сьогодні учасниками якого стали більшість країн світу. Бернською конвенцією було затверджено концепцію територіалізму у сфері охорони об'єктів авторських прав. Це закріплено у п'ятій статті цього документу, відповідно до якої автори будь-якої країни-учасниці мають в інших країнах-учасницях щодо власних творів права, які надаються на теперішній час чи будуть надані в майбутньому відповідними законами цих країн власним громадянам, а також права, які спеціально передбачені Конвенцією [1]. Також аналогічна охорона надається, навіть, авторам, які є громадянами тих держав, що не приєдналися до Конвенції щодо їх творів, за умови, якщо вони, наприклад, уперше опубліковані в одній

з країн-учасниць. Окрім цього, Бернською конвенцією закріплено перелік виключних прав автора, який розширюється відповідно до розвитку суспільного прогресу. Бернська конвенція охоплює сферу літератури, науки, мистецтва у вигляді брошур, проповіді, лекції, музичні та музично-драматичні твори, хореографію, та, навіть, пантоміми, а також кінематографічні твори, живопис, архітектуру, скульптуру, малюнки, ескізи тощо [1].

Право, що вказується у колізійних нормах, застосовується при виникненні, визначенні змісту та припинення авторського права, а також до способу його охорони. Наприклад, в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) здебільшого приділяється увага охороні прав володільця об'єкта інтелектуальної власності. Нею передбачається, що країни-учасниці мають застосовувати матеріально-правові норми Бернської конвенції, але за винятком положень, які регулюють особисті немайнові права [2]. Так, країни, які не приєдналися до Бернського союзу, все одно мають міжнародно-правові зобов'язання, передбачені у Бернській конвенції [1].

Одним з не менш важливих міжнародно-правових документів у сфері охорони авторських прав також вважається Женевська конвенція про авторське право 1952 року, учасницями якої є понад сотня країн. У ній переважають саме колізійні норми, відсилаючи до національного законодавства. Женевська конвенція, так само як і Бернська, має в основі принцип територіалізму. Це особливо помітно у другій статті Женевської конвенції: «Випущені в світ твори громадян будь-якої Договірної Держави, так само як і твори, що вперше випущені в світ на території такої Держави, користуються в кожній іншій Договірній Державі охороною, яку ця Держава надає творам своїх громадян, що вперше випущені в світ на її власній території. Не випущені в світ твори громадян кожної Договірної Держави користуються в кожній іншій Договірній Державі охороною, яку ця Держава надає творам своїх громадян, що не випущені в світ» [3]. Також у Женевській конвенції визначена мета її підписання: створювати належні умови для забезпечення охорони прав автора та інших володільців авторських прав, тому цей документ передбачає перелік як майнових, так і немайнових прав автора.

Окрім вищезазначених конвенцій існують також погоджені міжнародно-правові акти, які спрямовані на охорону суміжних прав. Сюди можна віднести Конвенцію про охорону інтересів виробників фонограм

від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 року, Міжнародну конвенцію про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення 1961 року, а також укладену в Брюсселі у 1974 році Конвенцію про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники [4].

Положення згаданих міжнародно-правових актів були трансформовані та імplementовані і в національне законодавство України. Вони знайшли своє відображення в Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про міжнародне приватне право».

Отже, важливість визнання та захисту авторського права розвивається з кожним днем відповідно до технічного, економічного та наукового прогресу людства, бо саме він є тією рушійною силою, що зумовлює проблеми у сфері авторських прав. Проблема захисту права на інтелектуальну власність охоплює майже всі суспільні сфери людської діяльності, тому відіграє дуже значну роль в економічному розвитку будь-якої країни. Незважаючи на те, що в Україні ця галузь цивільного права є досить молодого, в українське законодавство були вдало імplementовані та успішно використовуються відповідні положення про захист авторських прав.

Список використаних джерел:

1. Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів 1971 р.
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS)
3. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р.
4. Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники 1974 р.

Науковий керівник: Матвєєва Анастасія Володимирівна, кандидатка юридичних наук, старший науковий співробітник.

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА

Віталій ЄЛОВ,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
адвокат, керівник юридичної клініки «Ad Astra»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КОНСУЛЬТУВАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ КЛІНІЦІ «AD ASTRA» ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Особливістю роботи юридичної клініки «Ad Astra» є те, що первинний прийом клієнта здійснюється лаборантами (координаторами) юридичної клініки, які отримують від клієнта письмову згоду на надання йому на безоплатній основі правничої допомоги студентами-консультами юридичної клініки, коротко з'ясовують суть правничої проблеми згідно з баченням клієнта, формують досє звернення, заповнюють анкету клієнта.

Розподіл отриманих звернень від клієнтів, проводиться, як правило на щотижневій зустрічі керівника юридичної клініки із студентами консультантами, під час якої керівник клініки коментує наявні звернення, здійснює їх розподіл між студентами-консультантами.

Студент-консультант, який отримав звернення, готує та погоджує з керівником план роботи з розгляду звернення, за домовленістю з клієнтом призначає йому зустріч для проведення інтерв'ювання.

Як відомо, інтерв'ювання клієнта – це бесіда (розмовна співбесіда, спілкування) студента-консультанта з клієнтом (відвідувачем клініки) з метою з'ясування обставин проблеми у правових відносинах, учасником яких він став або є, а також – отримання інформації про самого клієнта його психологічний стан, інтелект.

Загальна теорія інтерв'ювання засвідчує, що для проведення ефективного інтерв'ю студент-консультант повинен вміти: створювати умови довіри, взаєморозуміння та взаємоповаги у спілкуванні з клієнтом; слухати і чути співрозмовника; управляти процесом спілкування (бесідою); ставити

клієнту зрозумілі та коректні запитання спрямовані на з'ясування його проблеми; вести записи розмови (нотувати); швидко аналізувати та узагальнювати отриману від клієнта інформацію; коректно завершити інтерв'ю.

Пристаючи до інтерв'ювання, студент-консультант повинен володіти навичками його проведення в певній логічній послідовності, дотримуючись певних етапів, до яких слід віднести: підготовку до інтерв'ювання; встановлення першого психологічного контакту з клієнтом; з'ясування правової проблеми, з приводу вирішення якої клієнт звернувся в юридичну клініку.

Особлива увага в юридичній клініці «Ad Astra» приділяється підготовці до інтерв'ювання. Цей процес, поряд із загальновідомими правилами, включає в себе складання та погодження з керівником плану роботи з розгляду звернення, який обов'язково включає наступне: підшукування нормативних актів та норм, що врегульовують виниклі правовідносини; з'ясування наявності в клієнта доказів, якими він підтверджує, попередньо викладені ним обставини; з'ясування під час інтерв'ювання клієнта, всіх обставин, які мають значення для правильного правового вирішення проблеми клієнта, шляхом формулювання запитань адресованих клієнту.

Також, для студентів – консультантів, які інтерв'юють клієнтів, є формування в них такої важливої навички, як завершення інтерв'ювання. Зокрема, при завершенні інтерв'ювання, з метою перевірки правильності/адекватності розуміння отриманої від клієнта інформації та перевірки її повноти, студент-консультант повинен здійснити резюмування отриманої інформації, щоб впевнитись, що клієнт правильно проінформував його, а він правильно зрозумів клієнта.

Резюме інтерв'ю – це детальне викладення в хронологічній послідовності подій, які складають правову проблему клієнта і про які повідомив клієнт. Таке відтворення необхідне для встановлення зворотного зв'язку з клієнтом. Студент-консультант таким чином погоджує з клієнтом правильність свого розуміння усвідомлення проблеми, усуває упущені помилки та прогалини.

Після завершення інтерв'ювання студент-консультант складає розширену фабулу звернення клієнта, яка повинна включати з'ясовані обставини, які вказують: на учасників події (ситуації), час та місце події (виникнення ситуації), на учасників події (ситуації), суть події (ситуації яка виникла у клієнта), на причини, мотиви їх виникнення. Після чого приступає до підготовки проекту консультації для клієнта.

Що слід розуміти під консультуванням та які ж вимоги пред'являються до змісту консультації її структури?

Консультування – це особливий вид інтелектуальної і практичної співпраці юриста і клієнта з метою виявлення можливих правових варіантів вирішення життєвої правничої проблеми з приводу якої клієнт звернувся в юридичну клініку, обрання оптимального варіанту та визначення шляхів і способів реалізації цього варіанту .

. За 25 років діяльності юридичної клініки «Ad Astra» , умовах повсякденної роботи, сформувався півні вимоги та правила консультування. На протязі цього періоду, залишається незмінною вимога, щоб консультація обов'язково надавалась у письмовій формі. Усно проводиться лише роз'яснення консультації при її врученні студентом-консультантом клієнту.

Кожна консультація, яка надається клієнту , повинна мати певну структуру: вступну частину, короткий опис з'ясованих обставин в процесі інтерв'ювання клієнта, пояснення закону та інших нормативних актів, висновки про виявленні порушення прав чи їх відсутності , пропозицію варіантів вирішення правничої проблеми клієнта.

У вступній частині консультації зазначається з яких питань проводиться консультування. Після цього, коротко викладаються з'ясовані в процесі інтерв'ювання обставини справи, що потрібно для того, щоб осмислити і систематизувати фактичні обставини справи, показати клієнту як ми їх розуміємо.

Наступною структурною частиною консультації є пояснення закону та інших нормативних актів. В цій частині слід описати правову основу вирішення проблеми клієнта , тобто проінформувати його про існуючі нормативно-правові акти , які врегульовують виниклі правовідносини,

А у висновку слід детально описати виявленні порушення прав чи їх відсутності.

В разі виявлення порушення прав клієнта лід довести до нього всі можливі варіанти вирішення його правничої проблеми та роз'яснити правові, фінансові та інші наслідки кожного з них.

Після погодження консультації з керівником юридичної клініки, студент-консультант призначає зустріч клієнту під час якої роз'яснює йому порядок проведення консультації та доводить до клієнта можливі варіанти вирішення його проблеми, роз'яснює правові та інші наслідки кожного з них та надає йому допомогу у виборі оптимального варіанту. А після обрання такого варіанту, студент-консультант спільно із клієнтом визначають стратегію та тактику реалізації обраного варіанту. .

Список використаних джерел:

1. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний поібник/ за заг. Ред. В. М. Сушенка. – К: Ваіте, 2020. – 274 с.;
2. Єлов В. А. Формування окремих професійних навичок роботи з клієнтом у студентів юридичних факультетів: навчальний посібник для студентів та викладачів юридичних вузів, практикуючих юристів – Луцьк. РВВ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки.
3. Стандарти діяльності юридичних клінік України, хвалені Всеукраїнським з'їздом Асоціації юридичних клінік України, протокол №2 від 19 червня 2014 року [Електронний ресурс] – http://vk.com/tohpic-50279730_27936985.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Марія ПАСАТ

ЕВТАНАЗІЯ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 3

Марія ЧУТ

РОЛЬ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ
ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 6

Marĳia ULANSKA

IMPACT OF THE AI ACT ON HUMAN RIGHTS
AND DEMOCRACY IN MODERN DIGITAL WORLD 9

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Розальє БЕКІРОВА

ЗАХИСТ ПРАВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ..... 14

Марія ВОВЧЕНКО

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПОСАДИ 17

Ксенія ТОЛУБАЄВА

РЕФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ЯК ВИМОГА ДО ДЕРЖАВИ ДЛЯ ВСТУПУ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ 20

Тетяна ЧОБАНУ

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ 22

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Альбіна ГОЛУБ

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ
ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 25

Софія МАКШВІЛІ

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ
ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ 27

Анастасія ПІЛЬГУЙ

РУСЬКА ПРАВДА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА ХІ СТОЛІТТЯ:
ОГЛЯД ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ 29

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Поліна ЖУК

МОРАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ВИМОГИ ДО ПОВЕДІНКИ
ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ..... 32

Мілена ЛИПЧАНСЬКА

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ: ПРАКТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ
ТА УКРАЇНИ 37

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Ілля СУШИНСЬКИЙ

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 41

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Діана ЗАДОРЖНЯ

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА 44

Андрій КАЗАКЕВИЧ

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ,
ЇХ ПРЕДСТАВНИКАМИ, ЯК УЧАСНИКАМИ СПРАВИ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ..... 46

Сергій КІДАЛОВ, Наталія КІДАЛОВА

ФАСИЛІТАЦІЯ ТА МЕДІАЦІЯ В КОНФЛІКТАХ 50

Олександр КОЛЕСНИКОВ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ
СЛУЖБУ ЯК КРОК ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ
ВЛАДИ В УКРАЇНІ..... 53

ТРУДОВЕ ПРАВО

Поліна ДОРОШЕНКО

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ
ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 56

Юлія КИФАЛА

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 59

Володимир КРАВЧЕНКО

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА
У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ 61

Каріна ПОПРУЖНА	
ЗНАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЙ МОП У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	63
Аліна ЧАЛА	
ДИСКРИМІНАЦІЯ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ: ВИДИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІД НЕЇ	66
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС	
Ксенія АРТЕМЕНКО	
ЦИФРОВА РІЧ ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	69
Розальє БЕКІРОВА	
ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС АВСТРИЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1782-ГО РОКУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	72
Вероніка ГАРКУША	
МІСЦЕ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРУКТУРІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН	75
Владислав ГЛАДКИЙ	
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ В УКРАЇНІ	77
Тетяна ГОНЧАРЕНКО	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	81
Вікторія ДАНИЛЬЧЕНКО	
ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ	84
Вадим ДЕМЧЕНКО	
ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	86
Вікторія ДОРОШ	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ (НАВЧАННЯ) В ЗВО МВС ТА ЗСУ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ	89
Олександр ЄВТУШЕНКО	
АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПОНЯТТЯ.....	91
Данило ЖИДКОВ, Юлія КОЗЬМІНА	
ПРАВОВА ПРИРОДА ДОНАТУ	94

Поліна ЖУК	
ВИНА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПОВЕДІНКОВА ТА ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ	100
Римма ЗАМУРАВКІНА	
ПРАВО НАЙМАЧА ЗА ДОГОВОРОМ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА НА ПЕРЕВЛАШТУВАННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЮ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ.....	105
Владислав ЗАХАРЧЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ ДАРУВАННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	106
Діана ЗІНЕНКО	
ПРОБЛЕМА ВІДСУТНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ТАЙМШЕРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	108
Микита ІЛЬЄНКОВ	
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЙНА ОГОЛОШЕНОГО ПОМЕРЛОГО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	111
Владислав КАЦАЛ	
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	114
Тамерлан КЕРІМОВ	
ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ (ФОРС-МАЖОР)	117
Владислав КИСІЛЬ	
РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА НЕРУХОМІСТЬ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	121
Христина КЛИМУС	
НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	124
Анна КОВАЛИК	
ПРОБЛЕМИ ДОСТАТНОСТІ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ АБО ПОМЕРЛОЮ.....	127
Наталія КОРОБЦОВА	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	131
Маргарита КОРОЛЬОВА	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК АВТОРСЬКОМУ ПРАВУ	134

Анастасія КРИКУН	
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	137
Дар'я КРУТОРОГ	
ЦИФРОВІ РЕЧІ ЯК РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	140
Єгор КУБРАКОВ	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДЕРЖАВОЮ У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З РЯТУВАННЯМ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	143
Мар'ян КУШНІР	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНІ ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС.....	146
Карина ЛЕБІДЬ	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	150
Михайло ЛЕОНОВИЧ	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ МІНИ (БАРТЕРУ)	152
Ольга ЛИННИК	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДІЙНОСТІ ЗАСТАВИ (ІПОТЕКИ) НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	155
Діана ЛИСЮК	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	157
Данило МЕНЬОК	
АНАЛІЗ НОВІТНЬОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	160
Кирило НЕТРЕБА	
ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ОРЕНДАРЯ ТА ОРЕНДОДАВЦЯ ЗА ДОГОВОРОМ ОРЕНДИ ЖИТЛА	163
Дар'я ОЛІЙНИК	
ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ЧИННИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	166
Христина ПЕРЕЙМА	
ДОГОВІР ПРО ПЕРЕДАЧУ «НОУ-ХАУ»: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ТА ІСТОТНИХ УМОВ ДОГОВОРУ	168

Вікторія ПОПОВИЧ	
ДОКТРИНА VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM: СУТНІСТЬ ТА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ	171
Діана ПОПОВИЧЕНКО	
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ	173
Каріна ПОПРУЖНА	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ	176
Валерія РОМАНЮХА	
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СПАДКУВАННЯ ЗА ФРАНЦУЗЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	179
Злата РОСОМАХА	
ДОГОВІР ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ	181
Яна САМЧУК	
ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ	184
Родіон СВЕРГУН	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	188
Катерина СВІТЛЮК	
ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ОСТАННІМИ ЗМІНАМИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА	191
Валерія СЛЕСАРЕНКО	
ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	195
Олександр СКУБАК	
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	197
Ілля СЛОМІНСЬКИЙ	
НОВІТНІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРИ ВИРІШЕННІ СПРАВ ЗА НЕГАТОРНИМИ ПОЗОВАМИ	201
Євген СОЛОВЙОВ	
АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ ДІДЖИТАЛ- ТЕХНОЛОГІЙ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА	203
Владислав СПОДИРЬОВ	
ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	207

Лілія ТОРОПЧЕНКО	
ІНСТИТУТ РЕЄСТРОВаниХ ПАРТНЕРСТВ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ.....	210
Карина ФІНДЛІНГ	
ПРАВО ЖІНКИ НА АБОРТ: ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	212
Дар'я ФІЛІПОВА	
ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	216
Анастасія ФІЛОНЕНКО	
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ.....	219
Софія ЧИЖИКОВСЬКА	
ЮРИДИЧНА ДОЛЯ ЧАСТКИ СПАДКОЄМЦЯ ЗА ЗАПОВІТОМ, ЯКИЙ ПОМЕР ДО ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ	221
Назар ШЕСТІРІКОВ	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БОРЖНИКА ПІД ЧАС ПРОЦЕДУРИ САНАЦІЇ	223
Назар ШЕСТІРІКОВ	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ПРОКУРОРОМ	227
Анастасія ШИМЧУК	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ	231
Віктор ЯНИШЕН	
ДО ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ МАЙНОВИХ ВИМОГ ДО ДЕБІТОРІВ БОРЖНИКА.....	234
Anhelina ALLAKHVERDOVA	
COPYRIGHT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: LEGAL REGULATION	239

ФІНАНСОВЕ ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Іван СОВА	
ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАЛЬНОГО ЗВІТУ ОЕСР ЩОДО ТРЕТЬОГО КРОКУ ПЛАНУ BEPS ДЛЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВИЛ КІК В УКРАЇНІ.....	242
Микита ЧЕРВЯКОВ	
РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РИНКИ КРИПТОАКТИВІВ	245

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Дарина БУХОВА

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В СФЕРІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ БДЖІЛЬНИЦТВА 253

Юлія КВІТКА

КОНСОЛІДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ 256

Катерина КШЕВІНСЬКА

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ У ГАЛУЗІ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА..... 259

Андрій МАГДИЧ

ЩОДО ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ
ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ
(ЕМФІТЕВЗИС) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 261

Катерина МИКИТЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ
У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ 265

Дар'я ПУШКАРЕНКО

ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД..... 269

Анастасія РОМАНОВА

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 272

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ
ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК
ЗА ПОЗОВОМ СУБ'ЄКТА ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА 275

Вікторія ЧОБІТЬКО

ПРАКТИКА ЄС ЩОДО ЗБІЛЬШЕННЯ ПЛОЩ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ,
ЯКІ ЗАЙНЯТІ ПІД ОРГАНІЧНИМ ВИРОБНИЦТВОМ..... 278

Оксана ЯВОРСЬКА

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА:
ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД..... 282

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерія БОРИЩАК

ДОКТРИНА «НЕМИНУЧОГО ВИЯВЛЕННЯ» ЯК ВИНЯТОК
З КОНЦЕПЦІЇ «ПЛОДІВ ОТРУСНОГО ДЕРЕВА»..... 286

Вадим ГАРМАШ	
ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ	290
Андрій ГОРБАТЕНКО	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ НСРД ЯК ЕЛЕМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	293
Дмитро ДОЛГИЙ	
ДЕЯКІ З ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	295
Карина КОЛОМІЄЦЬ	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	299
Катерина КШЕВІНСЬКА	
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ	302
Луїза МАРКОСЯН	
ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ФРН: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	306
Єлизавета МАСЛОВСЬКА, Анна РАЧОК	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	309
Анастасія МАСНА	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ КІЛЬКОХ РАНІШЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ	311
Владислав МЕЛЬНИЧЕНКО	
ДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 364-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	315
Анна МОГИЛЬНА	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	318

Дмитро НЕСТЕРЦОВ	
ІНОЗЕМЕЦЬ ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	321
Катерина ПРОКОПОВА	
ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОВЕРНЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ, ЯК ВИНЯТКОВОЇ МІРИ ПОКАРАННЯ, ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	323
Анастасія СІДЕНКО	
КІБЕРБУЛІНГ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	327
Дарина СОКИРКА	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАТТІ 43-1 ККУ (ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ).....	330
Олександра СОКОЛЕНКО	
ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД.....	333
Анастасія СОЛДАТКІНА	
БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	337
Алла УСТИЧ	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ	341
Аліна ЧАЛА	
ВАГІТНІСТЬ ЯК ТЯЖКИЙ НАСЛІДОК ЗГВАЛТУВАННЯ.....	343

КРИМІНАЛІСТИКА

Катерина КОРНЄВА	
ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	349
Марина КОСТЕНКО, Вікторія ГУЛІЦЬКА	
ТАКТИКА ОБШУКУ: ПІДГОТОВЧІ ДІЇ	351
Марина КОСТЕНКО, Катерина ПРИГОДА	
СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ВРАХУВАННЯ УШКОДЖЕНЬ ШКІРИ ПАЛЬЦІВ РУК ДОСЛІДЖУВАНОЇ ОСОБИ	354
Інна ПРУДНІКОВА	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	357
Аліна ТЕРЕНТЬЄВА, Марина КОСТЕНКО	
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД.....	360

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ

ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЗАСІБ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ КРИЗЬ ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 363

Слизова ВИНОГРАДОВА

ПРОБЛЕМИ «ДЕФИЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ»
У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ 366

Кирило ЄЛСУКОВ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ
ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 370

Аліна ЛИСЕНКО

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ В МЕЖАХ ЄС..... 375

Аліна ЛИСЕНКО

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД:
ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ..... 377

Дар'я ОЛІЙНИК

СИСТЕМА EURODAC В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ
З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ 380

Сергій ПРИЙМА

ВІДСТУП УКРАЇНОЮ ВІД СВОЇХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 382

Анжеліка САМОЙЛІК

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
З ЄВРОПОЛОМ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ 387

Олександр СКУБАК

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ В ЄС ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДІЇ ТИМЧАСОВОГО
ЗАХИСТУ 390

Лілія ТОРОПЧЕНКО

ІНСТИТУТ РЕЄСТРОВАНИХ ПАРТНЕРСТВ ЯК СКЛАДОВА
АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТИВ ЄС..... 393

Анастасія УДОДІК

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ
У СФЕРІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 396

Назар ШЕСТІРІКОВ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ..... 399

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Вікторія ВОЗНЮК

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ЗА КОРДОНОМ 404

Олександра ГУБА

КОНЦЕПЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ 407

Владислав ПОЛТАВСЬКИЙ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО
ПРАВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ 410

Єлизавета СІКАН

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ:
ЗАКОНОДАВЧИЙ БАЗИС УКРАЇНИ СТОСОВНО
ДІЯЛЬНОСТІ ТНК..... 413

Тетяна ТІМОХІНА

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ
ПРИВАТНОМУ ПРАВІ 416

Марія ХАРЧЕНКО

ЗРОСТАННЯ РОЛІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА
ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА . 419

Марія ХАРЧЕНКО

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРСЬКИХ ПРАВ.
АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ УГОД ЩОДО ОХОРОНИ
АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ 422

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА

Віталій ЄЛОВ

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КОНСУЛЬТУВАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ
КЛІНІЦІ «AD ASTRA» ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 425

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 17 травня 2024 року)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. А. Лисенко*

Підписано до друку 15.05.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 25,7. Обл.-вид. арк. 23,7. Тираж 100 пр. Зам. № 87

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

Е-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

Е-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017